
3 1761 07143372 6

229

£ 2,50

Historieskrivningen

i Danmark

i det 19de Aarhundrede

(1801—1863).

Af

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Et Festskrift

udgivet af

den danske historiske Forening

i Anledning af dens halvhundredaarige Bestaaen

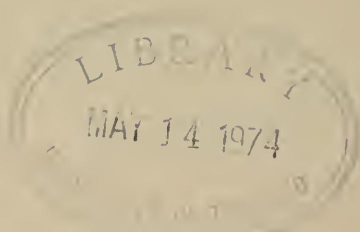
den 14de Februar 1889.

Med Understøttelse af den Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse.

Kjøbenhavn.

Bianco Lunos Kgl. Hof-Bogtrykkeri (F. Dreyer).

1889.

LIBRARY
MAY 14 1974

Den 14. Februar 1839 stiftedes **den danske historiske Forening**, der altsaa nu kan se tilbage paa en halvhundredaarig Virksomhed. Det tør formentlig siges, at Foreningen trofast har arbejdet for det Maal, som var stillet ved dens Stiftelse, at vække historisk Aand og at fremme historiske Studier især med Hensyn til vort eget Lands Fortid. De Værker, som Foreningen har udgivet, men især *Historisk Tidsskrift*, der har været som et Midtpunkt inden for den historiske Forskning i Danmark og som har modtaget Bidrag fra næsten alle samtidige Historikere, have givet Vidnesbyrd om at Foreningen i stort Maal har ydet Bidrag til og fremmet videnskabelig Gjerning. Saa godt som uden indre Kampe og stadig støttet af Publikum, om end med mere eller mindre varm Tilslutning, har Historisk Forening roligt kunnet fortsætte sin Virksomhed i en forholdsvis lang Aarrække. Idet Bestyrelsen ved dette Festskrift minder Foreningens Medlemmer og Andre om Halvhundredaarsdagen for dens Stiftelse, udtaler den sit oprigtige Ønske om at den kommende Tid maa blive lige saa lykkelig for Foreningen som den svundne, at dens Skrifter maa

indeholde Vidnesbyrd om en rig historisk Forskning, og at den maa finde Tilslutning i stadig større Kredse som det bedste Vidnesbyrd om at Folket ynder historisk Granskning og at Foreningen virker i det rette Spor.

I Februar 1889.

Bestyrelsen for den danske historiske Forening.

E. Holm. *S. M. Gjellerup.* *C. F. Bricka.*

J. C. H. R. Steenstrup. *J. A. Fridericia.*

Indholdsfortegnelse.

Første Kapitel.

Indledning.

1. Historisk Aand og Opfattelse ved Overgangen til det nittende Aarhundrede.

Det nittende Aarhundrede begynder med en Hviletid, hvad historisk Aand og Granskning angaar. Men Hvile er af forskjellig Art. Den Mark, hvorpaa Sæden nylig har staaet, kan om Efteraaret være brun og øde, og dog gjemmer Mulden en Udsæd, som snart ved mylrende Spirer vil vise sig over Jorden, og som med det næste Foraars stigende Solvarme vil gro op til mægtigt Straa og god Kjærne. Men ogsaa den Mark kan efter Høsten ligge brun og bar, der i nogle Aar har givet Landmanden sit Udbytte og som nu alene hviler for at samle Kræfter til engang paany at tage Arbejdet fat, naar de stille Magter i Grunden have virket. I den er endnu ingen Spire gjemt, men Naturens dannende Kræfter berede dog i Skjul den frugtbare Muld, som ad Aare skal give Væxt til en ny Afgrøde. Dersom vi vilde anvende et af disse Billeder paa Historieforskningens Tilstand ved det nye Aarhundredes Komme, maatte vi nærmest sige, at Marken var øde og bar, uden at endnu Spirer for den nye Afgrøde vare nedlagte i den.

Der fandtes da i Frederikskirkens Hvælving en kun to Aar gammel Grav, der betegner ligesom Endemaalet for et udrundet Tidsrum; her gjemtes Støvet af P. F. Suhm, som var død den 7. September 1798. Han var den sidste af det nittende Aarhundredes store Historikere, og mere end nogen af de andre havde han været et Billede af Samtidens hele Livsopfattelse, dens videnskabelige, æsthetiske og politiske Syn. Langebek var 23 Aar tidligere gaaet til sine Fædre, Schøning var død 1780; kun Suhm naaede blandt disse Samtidige Støvets Aar, og jo mere han kom til at bære Historieskrivningen herhjemme, jo mere han blev den beskyttende Mæcen, til hvis Pengekasse og Boghylder alle Granskende tyede, jo mere han blev den yndede æsthetiske Forfatter, desto mere voxede han sammen med sin Samtid; da man fulgte ham til hans sidste Hvilested, var det som om man jordede en Tidsalder. Det er sandt, at der endnu var Mænd af den gamle Skole tilbage, der kunde fortsætte den hæderlige Arbejden og Samlen, som de store Forskere med deres mange Lærlinge havde begyndt; men endnu viste sig ikke Spirer til nye Tider for Historien enten med Hensyn til Forskning eller Fremstilling. De Tilbedere, Clio endnu kan have tilbage — saaledes skriver Rasmus Nyerup[1] med et Suk netop i Aaret 1800 — opholde sig i Templets Forgaarde, og ikke som Suhm i det Allerhelligste.

Ved den Skildring, som i dette Arbejde skal gives af Historieskrivningens Udvikling i vort Aarhundrede, er det derfor ikke nødvendigt til Indledning at gaa tilbage til en fjern Saatid, da Spirer faldt i Jorden, som senere skulde udvikle sig. Vi kunne standse ved at skildre Tilstandene paa den Tid, da det betydningsfulde Aar-

hundredtal vexlede. Desuden træffe vi jo her paa Tider, da Muserne maatte tie, overdøvede af Kanonernes Larmen, og da den store indre Gjæring, som alle Samfund gjennemgik, drog de dygtigste Kræfter hen til Arbejdet paa Reformer af Borgernes økonomiske og retslige Tilstande. Endnu adskillige Aar fortsættes den gamle Tid ud over 1800, da viser det sig, at ny Udsæd er falden, og nye Kræfter arbejde; Historien faar nye Opgaver og ny Virkeart.

Det er ofte blevet sagt, at det 18de Aarhundrede var fuldkommen uhistorisk. Vi tro, at man ved nærmere Betragtning maa frakjende denne Sætning største Parten af Berettigelse eller i hvert Fald, at den i en overordentlig Grad trænger til en nærmere Bestemmelse. Den danske Historie, som blandt sine Dyrkere ikke kunde nævne synderlig mange andre Heroer siden Saxo Grammaticus' og siden Huitfeldts Tid end netop Holberg, Gram, Langebek og Suhm, synes bestemt at maatte modsige denne Betegnelse, og naar man tænker paa Benedictinernes storartede Virken i Frankrig eller paa saa berømte Navne som Gibbon, Montesquieu og Johannes v. Müller, naar man husker, at Historiens Philosophi dengang grundlagdes, kan man vel ikke nægte det attende Aarhundrede stor Fortjeneste af Historien.

Noget andet er, at den Aand, som man særlig betegner som det attende Aarhundredes, den, som var født og fostret ved de engelske og franske Philosopher, havde lidet eller intet med Historien at gjøre. Den Bane, som Menneskeheden hidtil havde tilbagelagt, udviste jo nemlig efter den bekjendte Lære kun Menneskehedens Fejltrin, og i Historien, hvori disse vare førte til Bogs, lod sig saaledes kun Lidet finde til Belæring, tværtimod

skulde vi stræbe efter at glemme det Svundne. Først hinsides al egentlig historisk Fortid laa Tilstande, som Menneskene burde iagttage og søge at naa tilbage til. Dertil kom, at al hidtil skreven Historie alene talte om Konger og Hærførere, om Krige og Erobringer, men lidet om Folket, Nationens egentlige Kjærne. Ikke heller burde den enkelte Nation være Gjenstand for Betragtning, men hele den store Broderflok af Nationer i Verden, og alt for meget havde man stirret mod den korte Bane, som var tilbagelagt siden Verdens Skabelse, alt for lidt frem mod den Vej, som forestod, og hvor Fremskridtet var den uendelige Jakobsstige, der nede fra Dampens og Tandhjulets løfterige Verden naaede højt op i Skyerne. Saaledes kunde det nok siges om Tiden ved Overgangen til vort Aarhundrede, at man langt mere tænkte paa, hvorledes Samfundet kunde føde og klæde sig, end paa hvorledes den svundne Fortid havde set ud.

Hvor nøgtern var dernæst ikke Opfattelsen af Fortidens Aand, hvor stræbte man ikke efter at bortforklare alt Mystisk, saa at den sande Kritik blev den, som paaviste Virkelighedens Skelet bagved Mythens, bagved Sagnets og Gudetroens Slør. Nordens Guder burde derfor opfattes som almindelige Mennesker, der havde havt en historisk Levetid, hvilken vi vel ikke bestemt kunde paavise ved Aarstal, men derfor var lige vis. Da imidlertid det samme Gudenavn kom igjen i saa mange Traditioner og saa mange Lande, maatte man forklare det ved, at flere historiske Personer vare blevne slaaede sammen til én. Saaledes naaede man da til Exempel til mindst tre Odiner, men snarere langt flere, af hvilke Odin den tredie var den egentlige Stifter af Odinstroen og

„en overmaade klog og listig Mand, der ved adskillige udvortes prægtige Optøjer og foregivne Mirakler har vidst at sætte sig i Anseelse“, siger Suhm[2].

Intet Mystisk og Overnaturligt maa plette Historiens rene Skjold. Som et karakteristisk Exempel paa denne Hang til at rense for sligt ville vi nævne den Undersøgelse, som Werner H. F. Abrahamson skrev i *Skandinavisk Museum* for Aar 1800 om „Gretter Stærkes Kamp med Glaam eller om Spøgelser i Historien“. Ingen vil kunne nægte Abrahamson poetisk Aand, men saa stærkt var han greben af Tidens Forstandsretning, at Alt i denne smukke, paa mange Steder romantiske Saga skulde forklares op af Virkelighedens Pose. Historien taler tidt om overnaturlige Ting — hedder det — og fortæller om dem i samme Tone som den fremsætter de naturlige Tildragelser; herunder lider Historiens Troværdighed. Man burde altid antage et Faktum som Grund til slige Fortællinger. Naar det saaledes i Gretters Saga hedder, at den rige Gaardejer Thorhall ikke kunde beholde sine Hyrder, fordi det spøgede, hvor Faarene havde deres Græsning, maa man huske paa, at det paa de Tider var en Tro, at onde Mennesker gik igjen efter Døden og vedblev med deres Ondskab, og endvidere erindre, at der mange Steder fandtes Røvere, der gik paa Rov og ihjelslog ved Nattetid. Udlændingen og Hedningen Glaam havde omsider paataget sig Tjenesten; men Juledag fandt man ham, der ikke havde villet overholde Helligdagen, dræbt ude paa Fjældet, aabenbart efter en haard Kamp: blodige Fodspor saa store som Bunden af et Kar saas i Sneen. Man vilde føre Glaams Lig til Kirke, men det var ikke muligt at faa det af Stedet uden hvor Vejen bar nedad; tilsidst opgav de Førslen og nedgrov ham

paa Stedet. Forklaringen synes her aabenbart at maatte være den, at Glaam har kæmpet med en Røver, og naar det betænkes, hvor megen Sne der laa, hvor stor Frygten for det Overnaturlige var, samt Juleøllets Virkning, kan man forstaa Besværet ved Ligets Flytning. Værre og værre blev imidlertid Spøgeriet paa Thorhalls Gaard, som om Nætterne næsten ruskedes over Ende, og en Dag hørte man et rædselsfuldt Brag og Brøl i Stalden; man fandt den gamle Røgter liggende med brækket Ryg, Hovedet i den ene Baas, Fødderne i den anden. De Aander, som saaledes huserede i Gaarden, vare Vinterstormene, og Røgterens Død er endnu lettere at forklare. Køerne vare under den almindelige Forfærdelse paa Gaarden rimeligvis ikke bundne tilgavns; Røgteren vilde maaske binde dem og stiger op paa en Baas. Som en gammel tung Mand falder han og brækker Ryggen over Baasen.

Paa samme Maade fortsættes videre, og Resultatet er, at „Historieskriveren ikke har fortalt Andet, end hvad Gretter og hans Medlevende, og Historieskriveren og hans Medlevende holdt fuldeligen for Sandhed og Virkelighed, og derved er da Historiens Sanddruhed reddet“.

I den Grad kan det Forstandige blive til Uforstand, i den Grad kan et poetisk Sind stille sig paa uret Stade lige over før en phantasifuld Fortidsskildring. —

I hin paa det Nyttige og Fornuftige anlagte Tid maatte Historikeren i hvert Fald stræbe efter at være belærende. Han maatte øve *pragmatisk Historieskrivning*. Men vil da pragmatisk Historieskrivning sige belærende?

Som bekjendt har pragmatisk Historieskrivning alt fra fjerne Tider været Betegnelsen for en egen Maade

at skrive Historien paa, og som oftest er den bleven betragtet som den, der laa Idealet nærmest. Men alt fra de ældste Tider har Pragmatisme været en dobbelttunget Betegnelse. Polybios havde givet Historien det Kald at uddanne *Pragmatikos,* Manden i offentlig Virksomhed; den skulde derfor vise, hvor Begivenhederne havde deres Rødder, hvilke Følger de bragte med sig strax eller senere; Historien blev saaledes undervisende, og Historikeren, der forklarede og bedømte det Skete, fældede en Dom ved Siden af sin Fortælling. Endnu videre gik Andre, saa at de benyttede Historien i subjektive Øjemed, som Forfatterens Tjenerinde for Opdragelse i bestemt Retning, medens derimod Andre ved Pragmatisme alene betegnede Modsætningen til en rent annalistisk Fortælling, der Intet sammenknyttede som Aarsag og Virkning. Saa ulige var Opfattelsen — men sædvanlig blev Udtrykket taget paa Polybs Maade som den undervisende eller demonstrerende Beretning.

Det attende Aarhundrede ønskede det belærende. Man vilde have Sindet sat i Bevægelse paa samme Maade som ved en Prædiken i Kirken; man vilde finde Exempler, der underviste om, hvorledes man skulde handle i Livets talrige casuistiske Forhold. Ikke desto mindre var man paa Spor efter, at denne Maade at behandle Historien paa indebar store Farer. Videnskabernes Selskab havde udsat et Prisspørgsmaal: „hvori bestaar Misbrugen af den saakaldte pragmatiske Historie?“, og Jens Møller (senere theologisk Professor) vandt Prisen (1806). I hans i øvrigt ikke klare Afhandling (som udkom 1808) taler han idelig om „det pragmatiske Foredrag“, som om Pragmatisme mere vedrørte Formen end Syn, Opfattelse og Behandling, og han erklærer, at dette Foredrag, hvor-

ved man giver Historien et didaktisk eller moralsk Formaal, fra Polybios af har været det mest yndede og efterlignede og som en Følge deraf det oftest misbrugte. I Virkeligheden er det Indtryk, man faar af den Tids Historieskrivere, stadigt dette: Læreren paa Kathedret og Præsten paa Prædikestolen. Med Rette skriver J. P. Mynster (1808): „Historieskriverne have i senere Tider fordærvet sig meget ved den saakaldte pragmatiske Manér, der, i Stedet for at vise det Almindelige i det Enkelte, opløser Alt i almindelige Reflexioner, hvor der let sniger sig falske og skjæve Ting ind, og som ere meget mindre lærerige, især for Begyndere, end man tror“[3].

I hvilken Grad Historien skulde være Tjenerinde for Belæring, og hvor lidt man fattede, at dens Maal var Sandheds Erkjendelse om Fortiden, fremgaar af den Afart af Historieskrivning, som man da taalte, Lovtalen. Man tragtede ikke efter at faa Levnedstegninger, som redeligt skildrede en berømt Mand, men det gjaldt især om at fremdrage hans bedste Sider og store Bedrifter i opflammende Sprog med myldrende Spørgsmaalstegn og Udraabstegn og med Verber i Nutid. De forskjellige Selskaber kappedes om at udsætte Prisbelønninger for saadanne Lovtaler; saaledes fremsatte Videnskabernes Selskab en Pris for en Lovtale over Suhm, de skjønne Videnskabers Selskab for en Lovtale over Griffenfeldt, uden at dog ved disse to Lejligheder nogen af de mange Bejlere vandt Kransen. Det er klart, at denne Art Arbejder ikke forudsatte Studeringer af tung Natur i Forvejen; Hovedsagen var den rette Svada. Da der i 1817 af Selskabet til de skjønne Videnskabers Forfremmelse blev udsat en Pris for en Lovtale over Daniel Rantzau, tog strax Discipel i Frederiksborg Latinskole G. P. Brammer (senere

Biskop) fat paa Opgaven, ligesaa den juridiske Kandidat. Lieutenant Rafn, den medicinske Professor O. H. Mynster. den theologiske Professor Jens Møller, Professor, Rektor Joh. Boye, Kapitain J. A. Fibiger og flere Andre, men den lykkelige Sejrherre blev Kandidat i Theologien P. Tetens[1]. Vi behøve til Prøve paa hans Besvarelse kun at hidsætte Linier som disse:

„Krigsvidenskaben er et raskt Studium. Alt er Liv. Reglen begrunder kjæk Udførelse; Udførelsen skaber friske Regler. Geniet svulmer af Fryd ved sin Kraft: thi det skuer for Øje sine Frembringelser, medens Visdommens Erhverv og de boglige Konster først uformærkt maa forplante sig gjennem Væsenet, at ytre deres langsomme Kraft . . . . [eller Følgende om Kampen ved Svarteraa] O! kunde jeg følge ham! hvor er han nu? Der hvor Trængslen er størst, der maa han være! Han er der — man omringer ham — kan han bestaa, En mod saa Mange? Han hugger og hugger — nu holder han ene og sporer sin Hingst over rallende Kroppe! Hvorhen? hvor skal jeg følge ham? Se! Se hvor han styrter med Lynets Fart — midt ind i Vrimlen, hvor Faren er størst! Kampen voxer! Han bliver borte!“ o. s. v.

Nutidslæsere ville vist fælde den samme Dom om dette Lovskrift som J. P. Mynster, at „det er det tommeste Skraal, man kan tænke sig“. Men ogsaa Mynsters Broder, O. H. Mynster, havde som alt sagt arbejdet paa en Besvarelse, hvilken Døden dog hindrede ham i at fuldføre. Hvad han havde skrevet, udgav Broderen med de Ord, at O. H. Mynster ansaa Lovtalen „ikke blot som en Hædersbevisning, der skyldtes Landets ypperlige Mænd, men Lovtalens Form var ham kjær som vel skikket til at fremstille store Bedrifter i deres fulde Lys og at skaffe

Lærdomme Indgang, der kunne styrke de Ældre og vække de Yngre til at betræde den sande Æres Vej". Vi hidsætte som Prøve Følgende:

„Jeg taler da til Eder, I, de nærværende og kommende Dages gjæve Mænd i Midten af Eders Løb! først til Krigeren, thi Rantzau var Helt; men dernæst ogsaa til hver især, hvem Fædrenelandet er det Helligste, at I hver i sin Stand og Stilling, paa sin Maade — thi Dyden er én, kun dens Ytringer forskjellige — skulle finde i ham en værdig Maalestok for Eders Daad. . . . Til Eder taler jeg, end ej erfarne, men rene, men kraftige, men varme, men kjække Ynglinger, Landets blomstrende Haab, I, som nu mærke paa mine Ord, og I, som, end ej fødte, skulle i fjern Fremtid faa dem overleverede blandt andre Eders Fortiders efterladte Minder: Eder skal han være en lysende, vejledende Stjerne paa Eders — vider det! — tornestrøede, men skjønne Vej til Ærens, den sande Æres hellige Tempel!

Mænd, Fædre, Brødre og Sønner!"

Man vil med Tilgivelse for en Smag, som ikke stemmer med vor egen, dog føle, at her taler en langt mere mandig og ædel Røst[5]. Men underligt er det dog at høre Brøndsteds Ord efter Læsningen af denne Afhandling: „Den rørte mig paa flere Steder fast til Taarer. Den Sandhed, Klarhed og grandiose Enfoldighed, hvori de skjønne Tanker deri paa mange Steder fremtræde, mindede mig om det Slægtskab, som, al uendelig Afstand og Forskjellighed i Tid og Rum uagtet, er forhaanden i den aandelige Verden imellem ædle Sjæle. . . . Jeg turde paatage mig at opvise flere Steder hos Xenophon og hos Tacitus, der ere tænkte og stillede ligesom nogle af de bedste i dette mærkelige lille Skrift"[6].

I den Grad har Tiden fjernet sig fra denne Art Fremstilling, at vi næppe vilde laane Øren derved; vi vilde føle os utiltalte over denne Sammenblanding af Beretning og Moraliseren: vi vilde stødes over, hvor ubekymret man var om al prøvende Undersøgelse og om at vinde Sandheden nærmere ind paa Livet.

Det Farlige i at forvandle al historisk Meddelelse til Belæring viste sig nu paa mange Maader. Det Lærerige er ikke gunstigt for et Syn paa Historien som Helhed eller for en philosophisk Totalopfattelse af Verdens Udvikling. Man lader sig nøje med det Exempel, som en enkelt Begivenhed giver i en enkelt Retning, og glemmer rent, hvilke store Læresætninger af uendelig Rækkevidde Historien kan skjænke os. Ligesaa ser man ikke den Betydning, som enkelte Nationer have fremfor andre. Dette førte til, at Historien i langt højere Grad end nu-omstunder beskjæftigede sig med de fjerne Folk, til Exempel de asiatiske; thi hvorfor skulde ikke ogsaa Statsomvæltninger og Intriger i Asiens Verden kunne være belærende? Blot ved at tage en Lærebog som Abraham Kalls i Haanden vil man blive dette vaer. Imidlertid begyndte en Forandring at foregaa heri, og Johannes v. Müller havde paa Titlen af sin store Universalhistorie skrevet: *Vier und zwanzig Bücher allgemeiner Geschichten besonders der Europäischen Menschheit.*

Endelig var Historien især politisk Historie, Fortælling om Kongernes og Regenternes Færd, om Krigenes og Fredsslutningernes Historie. Under Absolutismen havde mere og mere Folkets Liv og Virksomhed tabt Betydning, og det syntes for den almindelige Betragtning, som om Regenter og Diplomater alene bestemte Landenes Skjæbne. Man kom derved til den Antagelse, at Forholdet havde

været ligesaa ogsaa i ældre Tider, og saaledes tabtes Trangen til at forstaa Folkenes indre Kultur og Udvikling. I alt Fald var det kun faa Sider af dette indre Liv, for hvilke Blikket var aabent, som for Exempel Retshistorien eller, som den betegnende nok kaldtes, Lovhistorien. Imidlertid blev Øjet aabent for andre vigtige Sider af Kulturlivet netop i Slutningen af det 18de Aarhundrede. Netop da grundedes den moderne Litteraturhistorie — som en Virkning af, at Winckelmann havde skabt Kunsthistorien. Han havde vist, hvorledes Grækernes Kunst var bestemt af den Himmelegn, hvor de levede, af deres Tænkevis, Sæder, Statsforfatning og samlede Kultur, han havde godtgjort, at Kunstens Vorden, dens Stigen og Dalen, dens hele Udvikling stod i nøjeste og nødvendig Forbindelse med Folkets Skjæbne; som en ny Columbus havde han efter Göthes Udtryk først opdaget denne frugtbare Sandhed og udført den i sit Værk. Dermed havde han lært Verden at drive Studiet af Oldtiden langt mere i Dybden, og hans Syn paa Kunstens Historie havde ogsaa anvist Litteraturhistorien nye Baner og blev i det Hele et Mønster for Historieskrivningen. Herders historisk-philosophiske Værk har saaledes umiskjendeligt faaet Præg gjennem Winckelmann, hvormeget det end anslaar en anden Tone[7].

---

2. Johannes v. Müller.

Af de Idealer, som en Tid hylder, lærer man let dens Indhold og dens Stræben at kjende. Vi ville derfor kaste et Blik paa en Forfatter indenfor Historiens

Omraade, der ganske sikkert stod som det egentlige Forbillede for Tidens Stræben. Om det end vidstes, at Verden havde set større Historikere, var der dog ingen, som i den Grad udtalte Tidens Trang og gav den, hvad den ønskede, som Schweizeren Johannes von Müller. Nutiden er tilbøjelig til ikke ret at agte paa hans Betydning, og fra Principets Standpunkt billiger den hverken hans Maade at granske paa eller hans Fortællemaade. Ikke desmindre har J. v. Müller sin store Fortjeneste af Historieskrivningens Udvikling, og det skal ikke glemmes, at hans historiske Skildringer som hans andre litteraære Skrifter have afgivet aandelig Føde og styrkende Næring for Tusender af Danske — blandt dem vore bedste Mænd. Thi det var ikke blot i de sidste Tider af det foregaaende Aarhundrede, at Joh. v. Müller indtog denne høje Stilling. Endnu langt nede i vort Aarhundrede spores hans Indflydelse, læstes hans Værker og huskedes hans Udtalelser. For Grundtvig staar han i det Hele som Forbilledet paa en Historiker, og han priser ham ofte i sine mange historiske Arbejder. J. P. Mynster læser flittigt hans Skrifter og kalder ham uudtømmelig i kraftfulde Skildringer[1], Molbech sætter strax som sit Ideal at kunne blive en dansk Johannes v. Müller, Blicher fæster paa Titelbladet af sit Indlæg i Jødestriden et djærvt Motto af ham, Martensen læser sammen med yngre Venner af den grundtvigske Retning (saavidt han husker Brødrene Hammerich) i Aftentimer hans „Almindelig Verdenshistorie i fire og tyve Bøger"[2] — og frem for alt, hvor blive ikke hans „Breve til Bonstetten" studerede?

Med Hensyn til denne sidste Bog ville vi erindre om, hvorledes en dansk Forfatterinde paa en egen Maade stod

Fadder ved dens Daab. Den unge 21aarige Joh. v. Müller havde under sin brændende Meddelelsestrang kaaret den syv Aar ældre Carl Victor v. Bonstetten til sin fortrolige Ven. Bonstetten delte Müllers Interesse for Historien, men skaffede sig især et berømt Navn ved Studier over sit Lands Natur, over Menneskers og Folkeslags Psychologi, over Folkeopdragelse og Lovgivning. I Hundreder af Breve til denne Ven udtalte Joh. v. Müller gjennem en lang Aarrække alt, hvad der bevægede hans ildfulde Sind, hans Planer og Studier, hans Iagttagelser over Fortid og Nutid. Stundom optog Bonstetten ham i sit Hus, i hvilket ogsaa den danske Forfatterinde Frederike Brun havde levet; senere drog hun sin aandrige Ven, da Krigen hærgede Schweiz, til Kjøbenhavn, hvor han levede nogle Aar og gav sine „Mindre Skrifter“ i Trykken (1799—1801). Bonstetten skjænkede nu Frederike Brun alle de Breve, som Joh. v. Müller havde tilskrevet ham, og hun udgav en betydelig Del deraf 1802 med Titel „Breve fra en ung Lærd til hans Ven“ uden at have Brevskriverens Samtykke; senere udkom de samlede (1811) efter hans Død. Selv en Nutidslæser tiltales af den varme Følelse og de ædle Tanker, som her strømme os i Møde, om end de hurtigt løbende Taarer, den rindende Strøm af Ord og Udbrud strider mod vor Smag og Sans. Venskab var paa de Tider og endnu længe efter en af Livets skjønneste Gaver og dyrkedes paa en Maade, som vor Tid — hvilket ikke siges til dens Roes — paa ingen Maade kjender. Hvor maatte det da ikke tiltale Datidens følsomme Hjerter at høre disse glødende Venneudtalelser: „Hvad er mere henrivende og uskyldigt end naar tvende dydige Hjerter fortroligt udgyde sig for hinanden?“ Hvor stemmede

det ikke med Tidens Trang at høre Ord som disse: „at læse er Intet, at tænke Noget; at tænke og føle det Fuldkomne“. Hvor følger man ikke med Müllers mandige Kamp for at formindske alle sine legemlige Tilbøjeligheder og for at udvikle sig til at blive en stor Forfatter: „min første Grundsætning er den, at man kan alt, hvad man for Alvor vil; den anden, at man fødes i Dag, dør i Morgen, og at det har lidt at sige, om man dør om Middagen eller om Aftenen“ [3].

I Danmark læstes de overordentlig meget. Da Orla Lehmann nedskrev sine Erindringer, gav han Müller det Vidnesbyrd [4]: „Det er over 40 Aar siden jeg har set denne Bog og jeg har siden den Tid læst mange andre Bøger; men ligefuldt staar det for mig saa tydeligt, som kunde jeg pege derpaa: „il faut ou faire des actions qui méritent d'être écrites, ou écrire des livres qui méritent d'être lus“, og jeg mindes ogsaa min Tanke derved, at bedst var det at gjøre begge Dele. Eller dette andet: „in kleinen Staaten ersterben die grossen Gedanken aus Mangel an grossen Leidenschaften“ — hvor ofte randt det mig ikke i Hu, naar jeg følte mig tynget og sammenpresset af Smaaligheden i alle vore Forhold. Det er, om jeg ikke fejler, af den samme lille Bog, at Grundtvig til et af sine Værker [ɔ: Verdenshistorien 1833] har taget det Motto: „wo das meiste Leben, dort ist der Sieg!““ — Og Grundtvig skrev 1847 til Ingemann [5]: „Joh. v. Müllers Breve, som jeg ret har læst i denne Tid, har stemt mig vemodig over Alt, hvad der dér og med ham gik tabt“.

Men hvad var der da gaaet tabt med Joh. v. Müller? Vi skulle kortelig fortælle hans Livshistorie.

J. v. Müller er født 1752 i Schaffhausen og Søn

af en Skolemand. Den tidligt udviklede Yngling, der med glimrende Fremgang havde studeret i Göttingen under Schlözer, havde i sit tyvende Aar offentliggjort sit første historiske Arbejde over Cimbrerkrigen og fattet Beslutningen om at blive sit Lands Historieskriver. Dog er det betegnende, at han allerede da følte sit Fædreland for lille for hvad han agtede at udrette, saa at han indgav Ansøgning til Joseph II om at blive ansat ved et kejserligt Bibliothek, thi „ved større Bekvemmelighed og Opmuntring, ved Omgang med de største Mænd, daglig i Nærheden af store Forhold, under Joseph eller Frederik vilde jeg kunne udføre vigtigere Planer. Paa Ørnevinger vilde min Aand kunne løfte sig til Visdommens Sol for at stjæle Gnister af den Ild, som varmede de Gamle til udødelige Gjerninger og Værker: da vilde jeg skrive Menneskehedens Annaler, da skrev jeg Eders Majestæts Historie og Daad“. Tydeligt udtaler sig allerede her hans umaadelige Ønske efter at færdes paa Højderne og at naa det Højeste, ligemeget om han tjente den ene eller den anden Konge, og ligesaa mærker man allerede da hans inderste Ønske om engang selv virksom at gribe ind i Staternes Opgave. Men i hvert Fald ønskede han aldrig at naa disse Højder uden ved det ihærdigste Arbejde. Efter at Studietiden er endt, tager han i sin Hjemstavn strax fat paa at skrive dette sammensatte Lands vanskelige Historie. Utrættelig forskede han i selve Kilderne, og med stor Flid indsamlede han hidtil ubenyttet Materiale, ingensinde glemte han at uddanne sin Aand ved Læsning af Oldtidens Klassikere eller ved Studiet af Machiavelli, Rousseau, Montesquieu; altid vare Dagens Timer nøjagtig fordelte mellem Læsningen af disse Forfattere, Arbejdet paa den store Bog og den nødvendige,

men knappe Hviletid. Efter at tvende Bind vare udkomne (1780—86), var hans Berømmelse grundlagt, og der aabnede sig en Plads for ham som Bibliothekar og senere som Gehejmeraad i Mainz. Da den franske Revolutions Krigere oversvømmede Rhinlandet og Müller netop da tilfældig opholdt sig i Wien, laa den Fristelse nær at tage imod en Ansættelse i Østerrig; her tog han da Stade i tolv Aar. 1804 blev han paa en Rejse til Berlin saa indtaget af Personer og Forhold i den preussiske Hovedstad, at han svigtede Østerrig og tog Plads i Berlin som kongelig Historiograph og Akademiets bestandige Sekretær. Under hans Virksomhed i denne By havde han en betydelig Indflydelse paa Historikerne i Tydskland, og mange vare de dygtige unge Historikere, som svore til hans Fane.

Naar man har fulgt denne Mands skiftende Bevægelser, og naar man desuden véd, at han i de svundne Aar havde havt mangen anden Plan i Tanker og rakt Haanden vinkende ud til andre Magter, vil man næsten kunne forudsige, hvorledes det gik, da den franske Erobrer som Sejrherre drog ind over Tydsklands Grænser. Lige over for alt mægtigt fremtrædende var han svag som et Siv. Sejrherrens Venlighed og tilsyneladende Sans for Videnskaben, de nye Fristelser for Müllers uudslukkelige Ærgjerrighed lod ham bøje sig for den nye Hersker og træde i Tjeneste hos Kongen af Westphalen som Statsraad. Med egen Haand bandt Müller sig det Bind for Ojnene, at hans Kald var at virke som Mægler mellem Tydskland og Napoleon — men sine Øren kunde han ikke stoppe for det Udbrud af dyb Harme, som lød imod ham fra alle fædrelandskjærlige Mænd, der havde saa meget større Grund til Forbitrelse som særlig han

havde været Talsmand for den nationale Ære og for en almindelig Sammenslutning mod Erobreren. Müller følte selv, hvor ulykkelig hans Stilling var bleven; der var slaaet dybe Saar i hans moralske Selvbevidsthed; hans Arbejdsmod var tabt, om han end i nogle Aar ivrig virkede i sin ydre Gjerning som Generaldirektor for den offentlige Undervisning. Den 29 Maj 1809 bragte Døden den Flakkende endelig Hvile.

Saaledes gjør denne højtbegavede Mands ydre Levnedsløb intet tiltalende Indtryk. Dog vækker det snarere Vemod end Harme, fordi som Mynster skrev ved hans Død „den forsonende Død altid hos velartede Gemytter lader Fejlene træde tilbage og vækker Forbarmelsen over menneskelige Svagheder“[6], fordi man føler, at hans Lod var dyb tragisk, og fordi man ser, at han i alt Fald ikke forlededes af Hang til materiel Vinding, men af en grisk Ærgjerrighed. Under sine sidste sørgelige Aar droges han stadig nærmere til Christendommen, som han aldrig midt under Tidens Vantro havde svigtet. Og uagtet det Holdningsløse i hans personlige Færd, glemmer man ikke det dybe Indtryk, som man havde faaet ved hans varme og veltalende Skrifter og de nye Veje, han havde banet i Historien. Efter hans Død udkom hans „24 Bøger almindelig Historie“ (1811), et Værk, som han alt havde arbejdet paa i en Menneskealder og gjentagne Gange omarbejdet.

Joh. v. Müllers historiske Arbejder udøvede deres store Tiltrækning paa hin følsomme Tid for det Første fordi de vare skrevne af en følende Aand, der ingensinde svigtede Hjertets eller Humanitetens Sag eller med Kulde eller Fornemhed saa paa Livet og Menneskenes Færd til hvilkensomhelst Tid. Ved at leve og føle med de Tider,

han omtalte, blev det ham givet at se dybere ind i mange Tidsaldres Rørelser og forstaa Overgange og Forbindelser, som man ikke hidtil var bleven vaer. Ogsaa naaede han herved en historisk Retfærdighed, som tidligere ofte var glemt; det lod ham paa en vis Maade skildre den hele Verdens Historie som en sluttet Helhed og forfølge det Afgjørende under Historiens Gang. Han bliver den Første, der forstaar Middelalderen og tager Pavedømmet i Forsvar lige overfor den Fordømmelse, som det attende Aarhundredes overfladiske Philosophi havde udtalt, idet han blandt andet viser, hvorledes Hierarchiet havde været et Værn mod Fyrsternes Overmagt; han er, siger Grundtvig, „den Første, som lod Pavemagt, Riddertid og Korstog, ja den ganske Middelalder, ske nogenlunde Ret“[7]. Dertil kommer, at han er en ypperlig Skildrer, hvis Pensel tegner glimrende Billeder af Slagenes vexlende og forvirrede Gang, ikke mindre end karakterfulde Fremstillinger af de rolige Landskaber og af det stille Liv i Borg og Hytte. Hans Schweizerhistorie bærer derfor Præg af den nye Retning, som skulde komme til at beherske den kommende Litteratur, Romantiken, og den staar i nøjeste Forhold til dens Fremtræden og Opkomst.

Til Hjertet taler ogsaa den „bevægelige Stil“, som vore Oldeforældre vilde kalde det, i hvilken alle hans Skrifter ere skrevne. Ordene og Udtrykkene komme med Vingeslag, medens man føler Tankens Traade spændte over en Sangbund. Overalt mærker man, at en digterisk Personlighed har givet Udtrykket sin egen Farve; den hele Schweizerhistorie er jævnlig lagt i Kildernes gamle Toneart. Det tilstræbte moralske Indtryk og Belæringen naar han ogsaa fuldkomment. Smukt og klart havde Müller sagt — de Ord har N. M. Petersen fæstet som

Motto paa et af sine Skrifter[8] —: „deri bestaar Pragmatismen i Historien, at Læserne af Værket, saa vidt Kilderne gjøre det muligt, klart og tydeligt erkjende, hvorledes Alt har været og er blevet hidført, at de finde Næring for Aand og Hjerte, og at de faa Exempler til Lære og til Advarsel“. Det Sidste er især stærkt fremdraget i hans Skrifter, mere end det i de sagte Ord er betonet; thi for Müller gjaldt det netop om at lade Historien være Lærer ikke blot med Hensyn til Menneskehedens almindelige Maal, men i allehaande praktisk Verdenserfaring, idet Historien for ham er et udmærket Middel til at gjøre Menneskene kloge og gode.

Grundig havde Müller arbejdet i selve Kilderne som den eneste Vej, ad hvilken man kunde opnaa at gjøre sig hver Tidsalder nærværende og gjennemskue den. Men han naaede sjelden til et Studium af hver enkelt Kilde for sig for at klare sig dens Værdi og Paalidelighed, og som han hellere vilde rose end dadle, saaledes vilde han ogsaa nødig tvivle om Paalideligheden af det Skjønne og Store, hvorom han læste. Hans Glæde over de patriotiske Sagn har i Forbindelse med hans bøjelige Gemyt ladet ham være svag lige over for de skjønne Traditioner om Schweizerfolkets Frihedskampe, hvilke en senere Tids ubønhørlige Kritik saa stærkt har anfægtet[9].

Dette er i korte Træk et Omrids af Johannes v. Müllers Liv og Gjerning. Ofte nok ville vi i det Følgende mærke hans Indflydelse paa danske Forfattere.

3. Abraham Kall og Jørgen Kjerulf.

Vi vende os nu til de Mænd, som dengang herhjemme vare de egentlige Bærere af den historiske Videnskab og særlig til Universitetets Lærere.

Endnu en Snes Aar ind i vort Aarhundrede levede den Historiker, som i særlig Grad maatte siges at repræsentere den ældre Tid og det attende Aarhundredes Historie, Abraham Kall. I over et halvt Aarhundrede var han knyttet til Universitetet, utallige vare de, som nød godt af hans Undervisning, og den Taknemmelighed, som han havde vundet, gav sig idelig Vidnesbyrd. Det var maaske naivt, at Pram troede det nødvendigt, da man 1817 vilde fejre Kalls Embedsjubilæum, at dække Bordet paa Kongens Nytorv, men Festen naaede dog den største Tilslutning. Nyerup, Baggesen, Pram og J. K. Høst vare Indbydere, Rahbek holdt Talen, Grundtvig digtede en Sang til hans Pris. Nogle Dage forinden havde Universitetet fejret en Fest til hans Ære i Regentskirken, til hvilken Professor Jens Møller havde skrevet et Indbydelsesskrift, og ved hvilken Engelstoft holdt Talen; Ingemann skrev Kantaten, som Krossing satte i Musik og Studenterne udførte[1].

Og dog kan Kall ingenlunde regnes mellem vore store Videnskabsmænd, og hans selvstændige Bidrag til vor Litteratur ere kun faa; ja end ikke hans Foredrag af denne Videnskab fra Lærerstolen kan roses, thi han var efter Alles Vidnesbyrd tør og trættende[2]. Hvoraf kom da den almindelige Yndest, som han naaede, og hvilke vare hans Fortjenester?

Kall var for det Første et mærkeligt Bevis paa Lærdom ret i gammel Stil. Han er et af de sidste Exempler

paa — hvad der saa godt kjendtes fra ældre Tider — at man endnu kun halvvoxen naaede til Universitetet. Kall var født i Kjøbenhavn 1743 og blev Student 13½ Aar gammel; da han tog theologisk Examen, var han kun 19 Aar. Han ansattes som Professor i Græsk (1770), men overtog elleve Aar senere i Stedet derfor Professuren i Historie og Geographi, som han forestod til sin Død 1821. Roligt og stille hengik hans Levetid; om Begivenheder og Vendepunkter i hans Liv leder Historikeren forgjæves.

Kalls Overgang fra det ene Fag til det andet (i femten Aar var han tillige Universitetets Bibliothekar, 1765—80) vidner om hans store Lethed i Tilegnelsen og hans overordentlige Lærdom; den er jo næsten ogsaa bleven et Ordsprog. Om han end havde sluppet Græsken som Undervisningsfag, opgav han den ikke som Gjenstand for Studium; med Historiens forskjelligste Sider og Fag var han fortrolig; han havde en bestemt Drift til mathematiske Studier, saa at han engang paatog sig at beregne Almanakken. Ligesom Hans Gram i fordums Dage syslede han med Handelsanliggender, han arbejdede med paa Oprettelsen af Kreditkassen for Husejere og skrev om Brand- og Livsforsikring. Saa megen Videlyst og Modtagelsesevne fører let til Spredthed i Interesser og Studier, til Mangel paa Standhaftighed i at forfølge Planer, og ofte staar det i Forbindelse med, at den egentlige Personlighed ikke ret er uddannet.

Heri laa netop Abr. Kalls Fejl. At sætte sig en bestemt litterær Gjerning som sit Livs Formaal, dertil manglede han Ærgjerrighed, og det var ham ligegyldigt, om han arbejdede for sig selv eller for Andre. Men han manglede ogsaa Trang til at faa Syn paa en enkelt Tids-

periode efter dens væsentlige Indhold, til at fylde sit Sind ret til Bunds ved at trænge ind deri. Han havde ikke nogen personlig Trang at tilfredsstille uden den at tilegne sig Alt og at være til redebon Hjælp for Alle. Derfor vælger Kall ikke selv sine historiske Opgaver, men de foreskrives ham eller gives ham i Hænde ved udvortes Aarsag. Da han optoges til Medlem af Videnskabernes Selskab, følte han det som Pligt at meddele et Bidrag til Selskabets Skrifter og skrev om Ptolemæi Beretning om vor Cimbriske Halvø. Suhm opfordrede ham til at give et Udtog af de islandske Annaler, hvad han efterkom, og da Suhm havde skjænket Midler til at de manglende Dele af hans Danmarks Historie kunde udgives efter hans Død, overtog Kall dette Hverv og berigede 8de og 9de Bind med ypperlige Anmærkninger. Da det kongelige Danske Selskab fra Aar 1800 kom i ny Virksomhed, var Kall et af dets driftigste Medlemmer, og af andet Bind af *Nye danske Magazin* (1806) er det meste meddelt af ham. Af Kongen gjøres han til Ordenshistoriograph, uden at det dog bærer ydre Frugter; men for lige som at magazinere Noget af det, som fandtes i Kalls Hukommelse, blev Vedel Simonsen 1816 ansat som hans Medhjælper; han fik ved kongelig Resolution Paalæg om at ordne hans Optegnelser om Ordnens og Riddernes Historie „ligesom ogsaa at nedskrive og ordne alt didhørende, som ikkun bevares i Etatsraad Kalls Hukommelse“[3]. Stundom fatter han selv en Plan; men lidt Modgang og nye Planer jager ham igjen derfra. Et af hans sidste Forsætter var saaledes at udgive kobberstukne Afbildninger af norske Mønter, Sigiller, Sten- og Metalmonumenter, hvortil Indbydelse udgik; men snart

ændrede han sin Plan til et periodisk Magazin for Norges gamle Historie, og tilsidst opgaves den helt[4].

Saaledes færdedes Kall mellem de forskjelligste Opgaver. Hans Aand vedblev at være livlig til det Sidste og frugtbar paa sin Vis. Thi Kalls Lærdom var ikke en død Skat, som hverken dens Ejer eller Andre nød godt af. Den godmodige og velvillige Mand, der var rundhaandet med sit jordiske Gods, meddelte ogsaa med aaben Haand af sit aandelige Eje. Derfor vare Samtalerne med ham nyttige og lærerige ved den umaadelige Viden, som strømmede den Spørgende imøde, ogsaa om Alt, hvad Kall selv havde været Vidne til eller hørt under sit lange Liv. Til ham ty derfor alle Forfattere med Spørgsmaal og med Bøn om Hjælp. Naar man ser, hvor betydelig den Bistand var, Kall ydede Andre, naar man derhos mærker, at han i sine Undersøgelser ofte gaar dybere end Forgængerne, beklager man, at han ikke var selvstændig Arbejder. Hans Noter til Suhms Danmarkshistorie forøge meget dens Værdi: man ser, hvorledes den langsomme Kritik, der i saa ringe Grad blev dreven af Datiden, virker frugtbringende, f. Ex. naar han prøver Aktstykker ad diplomatisk Vej og Lignende.

Saaledes staar Abr. Kall som en ejendommelig Skikkelse indenfor den litteraære Verden ved Overgangen til den nye Tid, idet han dog afgjort betegner den gamle Opfattelse af Historien. Han vedblev til det Sidste at bevare Medborgeres Højagtelse, ligesom han i sit Hjem nød huslig Lykke[5]. Ved at betragte Abraham Kalls Portræt vil man finde i hans Træk Noget, der minder om hans jødiske Navn, uden at saadant vides at være medført af hans Herkomst. Iøvrigt lyser Velvilligheden og Godmodigheden ud af de store Øjne, der ere som et

talende Udtryk for en Hukommelse, der rummer og forvarer Alt.

Kalls Kollega ved Universitetet i det historiske Fag var Jørgen Kjerulf. Han var en jydsk Præstesøn, født 1757, og dimittteret fra Viborg Skole. Hans Kjærlighed var tidlig falden paa Historien, men da intet Lærefag her stod aabent, dyrkede han tillige Theologien og disputerede for Magistergraden. Efter at Fr. Sneedorff uventet var bortrykket, kaldtes han til Professoratet i Historie (1792), dog uden Løn, indtil tillige det statistiske Professorat blev ham overdraget (1797). Vi møde ofte Kjerulfs Navn i vore Digteres Levned og i den æsthetiske Litteraturs Historie. Han var Rahbeks trofaste Ven, drev æsthetiske Studier sammen med ham og skrev i hans Tidsskrifter; i nogle Aar var han efter Kalls Opfordring Redaktør af de *Berlingske lærde Tidender* og endelig Medlem af Theaterdirektionen fra 1794 til sin Død 1810.

Om Kjerulfs Virksomhed i denne sidste Egenskab findes i Litteraturen langt Mere end om hans stille Virken paa det historiske Katheder. De nye Tider, som opgik i Poesiens Verden i Slutningen af 18de Aarhundrede, havde intet tillokkende for ham, og han vægrede sig bestemt imod at lade Schillers „Røvere“, „Fiesco“, „Don Carlos“ eller „Wallenstein“ opføre, da de overspændte og gyselige Scener kun vilde slappe Smagen og skade Moralen. Theatret levede da ogsaa i hans Periode i væsentlig Grad af Kotzebues og Ifflands rørende Stykker[6]. Naar man læser de Bemærkninger, som Kjerulf skrev i *Skandinavisk Museum* 1802 om „Moral i Skuespil“, hvor han bemærker, at der i vore Dage er overfaldet Menneskene en moralsk Pietisme, der tidt ikke er bedre end

den theologiske, idet begge ikke kunne taale Spøg, ere ufordragelige mod Anderledestænkende og fremme Kjedsommeligheden, viser det ret frisindede Anskuelser lige over for de komiske Stykker, men det er da mærkeligt at se hans Snærperi lige over for det alvorlige Drama. Det er ogsaa saare betegnende for Karakteren af den for-øhlenschlägerske Periode, at Kjerulf vilde afvise, at Vers hørtes paa Scenen, da de dog vare noget ganske unaturligt i dramatisk Diction, som netop burde udmærke sig ved Naturlighed. Iøvrigt roses han af alle som en hæderlig og velvillig Mand, der gjerne vilde stifte Fred og som kun lidt for stærkt bøjede sig for de Store.

Som Videnskabsmand ragede han ikke frem ved nogen høj Grad af Lærdom, om han end udgav flere brugbare Lærebøger i Historie og Geographi og holdt flittige, nøjagtige og ret smagfulde Forelæsninger, ligesom han var et virksomt Medlem af Kommissionen for Universitetet og det lærde Skolevæsen. Hans Yndlingsbeskjæftigelse var dog at oversætte Klassikerne, og det klinger dæmpet, naar efter hans Død en velvillig Bedømmer udtaler, at hans genealogiske Tabeller til Brug ved Undervisningen i Historien (1804), der ere saare hensigtsmæssige og nøjagtige, er det vigtigste af Forfatterens historiske Arbejder[7].

Hans rolige Gemyt havde faaet et noget mørkt Strøg, da de engelske Brandnætter i September 1807 drev ham paa Flugt fra Hjemmet og brændte hans udsøgte og kjære Bogsamling; Ulykken nedslog hans Livsmod og brød hans Helbred. Han døde den 29de September 1810[8].

Kall og Kjerulf tilhøre afgjort de gamle Tider. I Lærergjerningen ved Universitetet fandtes der imidler-

tid ved deres Side en yngre Mand, som pegede frem mod nyere Retninger — om han end ikke blev egentlig Vejbryder —, og som i hvert Fald endnu i et Par Menneskealdre derefter skulde staa som hæderfuld Repræsentant for dansk historisk Videnskab.

Vort Land havde i Frederik Sneedorff, der døde 1792, besiddet en ung Videnskabsmand, der lovede betydeligt for Historieskrivningen, idet han ved et livfuldt Foredrag drog talrige Tilhørere til Læresalen og ved interessant Fremstilling i sine Arbejder gav Haab om, at vi virkelig skulde faa en historisk Fortæller. Kun 32 Aar gammel omkom han ved et Ulykkestilfælde i England. Imidlertid skulde ikke mange Aar efter en yngre Mand give Løfter om at kunne træde i Sneedorffs Fodspor. Laurids Engelstoft (født 1774) havde 1798 hjemsendt fra Göttingen en Afhandling om Kvindekjønnets borgerlige og huslige Kaar hos Skandinaverne før Christendommens Indførelse, som tildrog sig Opmærksomhed ved den tiltalende Maade, hvorpaa man saa et antikvarisk Emne behandlet, og da han 1802 begyndte sine Forelæsninger ved Universitetet, mærkede man, at han ogsaa havde det levende Ord i sin Magt. Han blev Professor extraordinarius i Historie 1803.

Vi finde fremdeles, hvad Fagene paa Historiens Fløje angaar, at der ved Universitetet virkede endnu tvende Lærere, nemlig Niels Schow og Rasmus Nyerup. Den sidste var Universitetsbibliothekar, holdt ret regelmæssig i tvende ugentlige Timer Foredrag over litterærhistoriske Emner, dog især bibliographiske eller bibliothekariske f. Ex. 1806—7: Kundskab om de vigtigste Bøger i Universitetsbiblioteket, 1810—11: Anvisning til danske Bøger, især dem som have Oprindelse fra Middelalderen.

N. Schow holdt Forelæsninger over mythologiske og arkæologiske Emner fra den græske og latinske Oldtid samt endvidere Forelæsninger over Dele af Kunsthistorien.

---

4. Undervisningen i Historie.

Den i det foregaaende givne Skildring af historisk Opfattelse og Granskning paa hine Tider bør endnu yderligere belyses ved et Blik paa, hvorledes der i Skolerne undervistes i Historie.

Ved Overgangen til vort Aarhundrede staar Abraham Kalls *Den almindelige Verdens-Historie til Brug for Skolerne* som det bedste Exempel paa Datidens Skolebøger; endnu i Aarene 1815 og 1820 udkom den i tredie og fjerde Udgave ved Werlauff. Blot ved et Blik i den føler man en mærkelig grundmuret Soliditet, tæt fyldt som den er med Aarstal, gjennemfuret af Afsnit og Inddelinger. Uden Tab af salte Taarer har næppe nogen Dreng gjort Bekjendtskab med denne Bog, i den Grad er den overfyldt med Tal, Navne og Begivenheder, og i den Grad overgaar dens Indhold i Mangfoldighed hvad der nu kræves, naar Skoletiden ender. Vanskeligheden ved at tilegne sig det Meddelte bliver end større ved den uheldige Ordning, som ikke bestræber sig for ved udpegede Verdensbegivenheder at afdele Tiden og samle Interessen om det vigtigste. Man havde sluppet den gamle Inddeling efter de fire Verdensmonarchier, som endnu Holberg benyttede, men man havde endnu ikke set Nødvendigheden af at finde en god Leddeling af Historien og at samle Begivenhederne omkring

Historiens Vendepunkter. Om Korstogene og om Trediveaarskrigen fortæller Kalls Lærebog saaledes yderst Lidt; om Nederlændernes Opstand maa man læse paa flere forskjellige Steder. Heri er netop en af Fremstillingens allersvageste Sider, at Stoffet er udskilt til hvert enkelt Land, og at Landets Historie er overhugget efter Aarstal uden Betydning. Lige saa lidt træder Billedet af de store Personligheder (til Exempel Epaminondas) frem: hvad der meddeles om Alexander den Store fylder lidt over en Side, om Richelieu knap en halv Side, og aldrig møder man et oplysende Træk eller en Anekdote.

Ved Fremstillingen af den ældre Tid raader en naiv Tro paa Ordlyden af Biblens Efterretninger. Menneskene opnaaede i den nærmeste Tid efter Verdens Skabelse en Levealder paa 900 Aar eller mere, hvortil Luftens og Fødens Godhed samt Maadelighed i Mad og Drikke, men frem for alt Andet det guddommelige Forsyn bidrog det Meste. I det hele vare Menneskene oprindelig „herlige Skabninger, som kun ved deres egen Skyld bleve ulykkelige“. Som Regel bedømmes Begivenhederne, og Dommen er gjerne bestemt. „Pavernes Myndighed stifter noget Godt“, lyder Overskriften paa et saaledes dommende Stykke, der iøvrigt viser, at dette Gode er for Intet at agte mod al den Skade, som Paverne have gjort ved at bringe de Christne i en uforskyldt Trældom, forfalske den christne Tro samt fratage Fyrsterne de Rettigheder, som tilkom dem. I det Hele benyttes Historien til at belære, til Exempel om den christne Religions Fortrin, Kongemagtens Betydning, ja om Eremitlivets og om Duellers uheldige Egenskaber.

Mange dømte allerede paa de Tider, at Kalls Lærebog ikke kunde være tilstrækkelig ved den historiske

Undervisning. Drengen eller den unge Mand maatte have en varmere, fyldigere Skildring af Personerne. Øhlenschläger skildrer os, hvorledes i Efterslægten hans Historielærer, Dichman, naar han havde hørt Drengene i deres Pensum af Kalls Verdenshistorie, som gjerne lærtes udenad, holdt begejstrede og livlige Foredrag over de sjældne Helte og de store Bedrifter og hvorledes han ret rev dem med sig, naar han fortalte om Humanitetens Sejr i Verden, eller om Begivenheder, hvor det Heroiskes Fremtræden ytrede sig paa en ædel, usædvanlig Maade. „Jeg mindes meget vel, at Professor Abraham Kall, hvis uhyre Hukommelse gjorde ham uhyre lærd, men paa Følelsens og Phantasiens Bekostning, forkastede Dichmans Maade at lære Børn Historie paa, som blot Anekdoteværk“ [1].

Et bedre Indtryk gjør Suhms *Udtog af Danmarks, Norges og Holstens Historie til Brug for den studerende Ungdom,* der stadig udkom i omarbejdede Udgaver (ved Kjerulf og Werlauff). Skildringen er her langt mere tiltalende, Bogen er bedre ordnet, mindre overbebyrdet med Fakta og giver en ret udførlig Behandling af de indre Tilstande samt en kort Oversigt over den gjældende Forfatning og Forvaltning.

Andet Kapitel.

Den nye Tids Frembrud.

5. Den vakte Interesse for Oldtiden; Steffens' Forelæsninger.

Den danske Historieskrivning har ingen saadan enkelt Aand at henvise til som Øhlenschläger indenfor Digtningens Verden. Den nye Tid er ikke i den Grad knyttet sammen med en enkelt Personlighed, og det var ikke nogen enkelt Mands Fremtræden, der skabte den nye Tid. Men imellem Historie og Poesi har der altid været et Søsterforhold, og ogsaa for Historiens Vedkommende fremkaldtes det nye Liv ved de Begivenheder, der vakte Digterne. Som saadanne Begivenheder nævnes jo gjerne Kampen den anden April og Steffens' berømte Forelæsninger ved Universitetet i Vinteren 1802—3.

Altfor meget havde det med de almindelige Menneskerettigheder beskjæftigede 18de Aarhundrede glemt, at Mennesket fødes med og lever i et enkelt Folk, en Nation. Tilbageslaget maatte komme; Interessen og Kjærligheden for eget Land og Folk maatte vaagne, og den var netop ved at rejse sig, da det tapre Forsvar paa Kjøbenhavns Rhed med ét Slag fremkaldte dette frugtbargjørende „Vi“, Broderfølelsen indbyrdes mod alle

udenlands fra. Digterne sang Kampens Ære, og de Granskende fattede ny Kjærlighed til Landets Fortid og især dets mandige Oldtid.

Og netop med Hensyn til denne var der en Kamp at bestaa, tilmed mod nogle af de bedste Mænd indenfor den tydske Historieforskning. Det maa vel erindres, at vor Oldtidshistorie i Virkeligheden var fordringsfuld. Lige fra de videnskabelige Værker ned til Skolebøgerne kunde man læse om, hvad der var sket i Danmark til bestemte Aarstal endog flere Aarhundreder før Christus; vi havde en Kongerække, som gik saa langt tilbage som hos ingen af de tydske Stammer. Naar til disse anfægtelige Sandheder kom, at vi havde Digtninge og Oplysninger om Gudetro, som intet tydsk Folk havde Mage til, vil det forstaas, at Kritiken var redebon, jo mere Beviserne vare skrøbelige.

Med hensynsløs Tvivlelyst udtalte tydske Videnskabsmænd deres fuldkomne Mistillid til Alt, hvad der fortaltes om vor Oldtid. Netop en af Tydsklands anseteste Historikere, Professor i Göttingen Aug. Ludwig Schlözer (1735—1809) var vor ivrigste Modstander. Denne Mand havde ved sine historiske Værker og ved sin omfattende publicistiske Virksomhed, der behandlede politiske, statistiske og statsvidenskabelige Spørgsmaal, vundet en saadan Myndighed, at Maria Theresia engang nægtede sit Samtykke til en Statsraadsbeslutning med de Ord: „Nej, det gaar ikke an, hvad vilde Schlözer sige dertil?“ Da han i sine unge Aar havde i Sverrig studeret de nordiske Folks Historie og Sprog, maatte han synes særlig sagkyndig og hans Dom være saa meget mere farlig. I sin „Nordiske Historie“ (1772) kaster han hele Nordens sagnagtige Historie over Bord og finder først i det

9de Aarhundrede fast Grund under Fødderne. I „Islands Litteratur og Historie“ (1773) tager han med lige saa haard Haand fat paa Sagatraditionen. Og endnu 1801 paastod han, at de islandske Sagaer vare Fortællinger af samme Art som dem om den skjønne Melusine og Fortunatus' Ønskehat, som Pigerne læse ved Spinderokken, men ingen Lærd citerer.

Maaske nok saa farlige vare Adelungs Angreb, fordi han var Sprogmand og ogsaa herhjemme nød et betydeligt Navn[1]. J. C. Adelung, der havde vundet stor Berømmelse som Lexikograph og Grammatiker (1732—1806), hævdede i flere Arbejder, at de gamle Nordboer havde været et af de raaeste Folk, og at deres Historie maatte være helt opdigtet, eftersom Haandskrifterne ikke vare ældre end 13de Aarhundrede, og al mundtlig Tradition var usikker. Den saakaldte nordiske Gudelære havde plyndret baade hos Christne og Grækere; den var i sene Tider opdigtet af ørkesløse Mennesker til Adspredelse. Chr. Fr. Rühs, Professor i Greifswalde og en Discipel af Schlözer (1779—1820), imødegik vel Adelungs højst overfladiske Bemærkninger om Sagaerne, men i sit Skrift „Die Edda“ (1812) og „Geschichte von Schweden“ (1803—13) betegnede han dog den nordiske Mythologi som et betydningsløst Hjernespind af islandske Munke; den islandske Digtekunst var kun et fremkunstlet Kram, som enkelte Islændere havde lært af Angelsachserne, og som ikke engang paa Island endsige i det øvrige Norden var bleven Folkepoesi.

Man maa nu ingenlunde tro, at alle Tydskere vare Tvivlere, og mærkeligt er i det Hele, i hvilken Grad de nordiske Sprog og Litteraturer netop da bleve bekjendte i den tydske Verden. Engelstoft skriver 1798 paa en

Rejse, at det bliver en Modebeskjæftigelse i Tydskland at studere de nordiske Sprog og vor Litteratur[2], og den samme Iagttagelse gjør i de følgende Aar mange Andre. Herder, Bürger, Eichhorn, Schlözer og Fr. Schlegel forstaa Dansk[3], og Fr. D. Gräter, Rektor i Schwäbisch-Hall, senere i Ulm (1768—1830), vedblev i en lang Række Skrifter at gjøre sine Landsmænd bekjendte med Nordens Digte; han oversætter Rigsmál paa tydske Hexametre og Skirners Rejse paa Græsk i homerisk Sprog og Versemaal, han udgiver flere Samlinger og Tidsskrifter for nordisk Litteratur (*Bragur, Idunna und Hermode* o. s. v.)[4]. Ja, underligt nok var det en Tydsker, Litteraturhistorikeren Fr. H. v. der Hagen (1780—1856), der først udgav den ældre Edda (1812), idet Nyerup skaffede ham en Afskrift af Haandskriftet, som han offentliggjorde, dog uden Noter og Hjælpemidler, medens vi herhjemme ventede paa, at den arnamagnæanske Udgave skulde udkomme[5].

Dag for Dag stiger Interessen for Oldtiden her i Danmark, og Svaret paa de tydske Angreb udeblev heller ikke. Nyerup tog den bibliographiske og litterærhistoriske Side for sig; Werlauff hævder i sin Doctordisputats den historiske Værdi af Are Frodes Værk (1808). P. E. Müller godtgjør i sin Afhandling „om Authentien af Snorres Edda, og Beviset derfra kan hentes for Asalærens Ægthed“ (1811), at den yngre Edda virkelig maa være skreven af Snorre i 13de Aarhundrede paa Grundlag af de mangfoldige Digte, som Island allerede da ejede, og som umulig kunne være opdigtede af Forfattere i det 13de Aarhundrede; alle Digterbillederne vise hen til Myther, som vi kjende, og at et enkelt Menneske skulde have sat sig hen og digtet en hel Mythologi er en Umulighed. Men endnu stod Meget tilbage at forsvare,

og der var blottede Punkter, som man vanskeligt kunde dække over.

Tiden til en virkelig kritisk Behandling af Sagnhistorien var endnu ikke kommen. Derimod var Tiden kommen til en rigtigere Opfattelse af Mythen og Gudelæren: det var sket gjennem Henrik Steffens' Forelæsninger, der i det Hele fik en overordentlig Betydning for den historiske Granskning. Steffens pegede paa det Ubegribelige i Naturforskernes og Historikernes uafladelige Studium, hvis de ikke anede en uendelig Forbindelse indenfor Naturens og indenfor Menneskets Verden, saavelsom mellem begge indbyrdes. Denne Anelse var det dybt bevægende Princip for deres Undersøgelse. Den evige Aand, som aabenbarer sig overalt i Naturen, viste sig ogsaa i Historien, men det var langt vanskeligere at finde den her, fordi Enhedsdriften, som bestaar i Naturen ved Siden af Individualitetsdriften, blev i Historien bekæmpet stærkt af denne sidste, der er grundet i Menneskets frie Villie. „Som oprindelig aldrig kuet Frihed synes spirende at vaagne midt i Naturens uforanderlige Nødvendighed, saaledes synes omvendt en evig Nødvendighed at dække, ja at overskygge Historiens Frihed. At gjenkjende Fornuftens Frihed i Naturens Nødvendighed, at gjenkjende Naturens Nødvendighed i Historien, er den philosophiske Opgave".

Menneskeverdenen bestaar af Individualiteter i gjensidig Konflikt, hvoraf atter en højere Individualitet udgaar, Nationen. Men en Nation kan, forsaavidt den har sin specifike Karakter, ikke tænkes uden Konflikt med andre, og Udtrykket for denne Konflikt er Historien. Saaledes drives Nationerne i en uendelig Vexelvirkning mod et Maal, som Ingen kjender; den hele Menneske-

slægt virker tvingende paa den enkelte Nation, Nationerne tvingende paa hvert enkelt Individ, og ethvert stort Geni er kun fremkommet ved at hele Historien er gaaet den Gang, den er gaaet. Men under al Historiens Vexlen kjendes den planfulde Gang, i hvilken Frihedens og Vilkaarlighedens tøjlesløse Spil med Nødvendighed taber sig.

Historiens ældste Tider ere endnu Gudernes Periode, da Menneskene endnu deltage i Guddommens Herlighed og føle sig den nær. Saadanne Tider vare endnu Grækernes heroiske Tidsalder; dens Udtryk var det episke Digt, der dog bør anses for et Brudstykke af selve Tiden, eftersom Historien alene (men intet enkelt Menneske) formaar at frembringe et Epos gjennem en poetisk, episk Tidsalder, og dens efterladte Klang er det eneste sande Epos selv. Endnu i den senere græske Tid mærker man Religionen som det levende Middelpunkt, der samler Grækerne til Enhed, giver deres Tænkning Dybde og deres Handlinger Betydning. Da kommer Romernes Forstandsherredømme, og al Sans for det Evige syntes forsvunden. Det blev de nordiske Nationers Bestemmelse at underkue de Ryggesløse, der drev Spot med det Helligste, som var blevet fremmed for dem. I Løbet af Aarhundreder gjentager deres Angreb paa Romerriget sig, og for deres Stormanfald synker det tilsidst. Og nu kan den Spire udfolde sig, som Historiens Guddom havde gjemt og næret i Jødeland for at komme frelsende til alle Slægter. Ad trange Veje havde Christendommen kæmpet sig frem, og endnu mærkedes Aaget af Forstandstiden, men den nyere tydske Poesi og Philosophi havde igjen ladet os erkjende det Uendelige

midt i al Endelighed og se det Evige i uadskilt Forbindelse med al Existens.

Saaledes var da Historien igjen bleven set fra ét Synspunkt som en lang Udvikling, og Helheden og Aandeligheden i al Historiens mangfoldige Virkelighed bleven betonet. Der var skjelnet mellem det Tilfældige og det Betydningsfulde, de forskjellige Tiders Aand var tegnet paa en vækkende Maade. Paa det livlige Tilraab fra oven skulde der snart svares af dem, som søgte at grave Malm i de forskjellige Skakter.

Steffens' Tale havde virket befrugtende paa Digterne, men Intet skulde igjen kalde saaledes til Granskningen af den nordiske Oldtid som den Digtekunst, der var opstaaet med Øhlenschläger, og som var de nys nævnte Bevægelsers skjønneste Frugt. Han var ikke den første, som havde sunget om Nordens Guder og Kæmper, men hvilket Fremskridt i Opfattelsen! Ewald havde i Baldur i alt Fald til Læsernes Forundring vidst at lægge sin herlige Lyrik ind i de dengang kun lidet kjendte Myther. Baggesen havde benyttet de nordiske Gudesagn i sine Digte, men han havde, som Grundtvig med Sorg maatte bekjende, behængt dem med Narrekappen og stillet dem frem til Latter for Hoben[6]. Nordens virkelige Aand laa ham altfor fjern til at han kunde forstaa endog et Gran deraf, og i det Hele var hans historiske Sans mærkelig ringe udviklet; i hans „Erik Ejegod“ synges om Nitlheim og Valhalla, medens Skikkelserne synes at høre hjemme i en fin Kulturs Periode[7]. „Historien hører op at interessere ham netop dér, hvor den begynder“, skrev 1812 spydigt Dahlmann, som da var hans Kollega i Kiel[8]. Pram havde i sin „Stærkodder“ bragt det 18de Aarhun-

dredes bedste Aand ind i Skildringen af Oldtiden. Da greb Øhlenschläger til Harpen, og man saa, at den gamle nordiske Kæmpekraft var igjen vaagen, de gamle Skikkelser havde igjen faaet varmt Blod og fyrigt Mæle, Kampens Mod, Lunets beroligende Mildhed og Elskovens brændende Ild. De glødende Farver vare ofte sydlandske, men det er vel et Spørgsmaal, om nogen Tidsalder helt kan gjenvække de forlængst hensovede, og ønsker man, at de skulle blive forstaaelige for det hele Land, maa der uundgaaelig gives dem i alt Fald et Skjær fra en nyere Tid. Den mørke, grublende og grundende Side af Oldtidstænkningen var endnu ikke ret sket Fyldest, men denne drog Grundtvig endelig frem; „han var i en vis Retning sejlet Historien adskillige Streger paa det poetiske Kompas nærmere end jeg", siger Øhlenschläger[9].

Begejstringen for Oldtiden skulde dernæst Nyerup give en saare praktisk Vending. Paa sine Fodrejser i Landet havde han erfaret, hvorledes ganske vist Mange nærede Interesse for de Oldsager, som idelig optoges af Jorden, medens dog i Almindelighed Sansen derfor ikke ret var vakt, og aarligt mangfoldige Oldsager gik til Grunde. De, som samlede, manglede endvidere ofte enhver Hjælp til at ordne eller behandle disse Gjenstande. I fjerde Bind af *Historisk-statistisk Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge i ældre og nyere Tider* gav han foruden en Beretning om sin „antikvariske Fodrejse i Fyen 1805" „et Oversyn over Fædrenelandets Mindesmærker fra Oldtiden, saaledes som samme kan tænkes opstillede i et tilkommende Nationalmuseum". Dette Oversyn, der ogsaa udgaves særligt, dediceredes

til „den kongelige Kommission angaaende Oprettelsen af et Museum for Naturvidenskaberne". „Som Beskuelsen af Naturens i Naturalmuseet opbevarede utallige og uvurderlige Skatte vil være det mest lærerige og paa den allerbehageligste Maade undervisende Syn, saaledes vilde ogsaa hver Fædrenelandets Mand, der i dette Asyl for de ellers alt mere og mere forsvindende gamle nationale Mindesmærker fra Sal til Sal kunde studere den successive Fremgang i Nationens Kultur og Begreber, Sæder og Skikke, derved føle den mest levende Interesse; og den seneste Efterslægt skulde velsigne de Herrer, hvis Raad og Forestilling hos Hans kongelige Majestæt udvirkede, at et saadant Tempel for Levningerne af Fortidens Aand og Sprog, Kunst og Kraft blev rejst, der forøgede Antallet af de mange stolte videnskabelige Instituter, som hædre Christian den syvendes Tidsalder."

Nyerups levende Begejstring for Fortiden og Kjærlighed til Land og Folk havde indgivet ham en saare lykkelig Tanke, da han saaledes slog til Lyd for at de flyttelige Oldsager samledes til et eget Museum og at en Fredlysning udgik over dem, som ikke kunde flyttes. Iøvrigt siger han selv, at han var tilskyndet dertil ved at se Professor Sjöborgs Nidkjærhed for de svenske Antikviteter og ved at læse om Lenoirs „Musée des Monuments Français", en Samling af christelige Monumenter, som vare reddede fra Revolutionens Ødelæggelse, og som Napoleon 1804 tog under sin Beskyttelse[10].

Nyerup havde kun svagt Haab om at hans Ønske skulde gaa i Opfyldelse. Imidlertid hørte han bifaldende Ytringer fra kyndige Mænd i Provinserne, og han besluttede da i Begyndelsen af 1807 paa egen Haand at anlægge en saadan Samling som en Slags Appendix til

Universitetsbiblioteket. Nogle Runestene førtes fra en Krog i Trinitatis Kirke hen til Indgangen til Bibliotheket for ligesom at minde om, at Samlingen nu var grundlagt, og nye Gaver strømmede til. Herved opfordredes han til (i Marts 1807) at skrive en Henvendelse til Publikum om at bidrage til et saadant Museum, der kunde tjene til at udbrede Kjendskab om vort Folkefærds henrundne Tider og sætte Beskueren paa Spor til at kjende vore Forfædres Overgang fra Vildhed og Raahed til Kultur og Sædelighed. I Enkeltmands Værge ere slige Levninger udsatte for at bortkomme og ødelægges, først i en offentlig Samling finde de det rette Ly og kunne bedre overskues og studeres af dem, som forske i Fortiden. „Landsmænd! uden Fleres patriotisk-virksomme Deltagelse maa jeg med denne min Plan blive staaende paa Halvvejen. Jeg stoler paa det, en Forfatter nylig med Føje har sagt: naar man i Danmark og Norge regner paa Borgeraand, forregner man sig aldrig“.

Nyerup skulde ikke blive ladt tilbage paa Halvvejen, og hans varme Ord løde lige saa lidt forgjæves, som naar senere Thomsen og Worsaae talte til Medborgere. Snart løb flittige Anmeldelser af Gaver ind — da tog Regeringen Sagen i Haand. Den 22. Maj 1807 udgik et kongeligt Kommissorium om Nedsættelsen af en Kommission med det Hverv at modtage Oldsager eller Tegninger af dem og Meddelelser om dem, at indhente Oplysninger om Oldsager og Mindesmærker hos Præsterne og at fremkomme med Forslag om, hvilke Monumenter der som ikke flyttelige kunde fortjene at opbevares ved Kongebud for Eftertiden, og hvilke derimod enhver Jordbruger kunde have fri Raadighed over; fremdeles at afgive Forslag om, hvorledes Fortidslevninger i Kirker eller

andre offentlige Bygninger bedst kunde blive bevarede for Ødelæggelse, og om hvorledes et Statsmuseum kunde anlægges for alle i Rigerne værende Oldsager. Til Medlemmer af denne Kommission udnævntes Overhofmarskal Hauch, Conferentsraad, Cancellideputeret Monrad, Prof. Münter (der paa Opfordring af Cancelliet havde udkastet Planen), Kapitain Abrahamson, Professor Börge Thorlacius og Professor Nyerup.

Saaledes var Arkæologiens Studium sikret. Den lille Samling, der stod opstillet i den østligste Ende af Bibliothekssalen ovenover Koret i Trinitatis Kirke, havde gode Udsigter for Fremtiden; den var lagt under Regeringens Varetægt og anbefalet ved Hove; Præsterne vare rundt om satte i Virksomhed for den, og Nyerups utallige Studenterforbindelser skulde ogsaa blive en god Støtte[11].

———

Tredie Kapitel.

Nogle Hovedretninger i den historiske Granskning i Aarhundredets første Menneskealder.

6. Den mythologiske Forskning.

Hvad vi i det Foregaaende have givet i almindeligere Træk, skal nu forfølges i det Enkelte. De Begivenheder ere nævnte, som foraarsagede, at nye Væld sprang frem paa den historiske Jordbund; i det mindste langs med disses Afløb drog sig nu et frisk Grønsvær over den af Forstandens sviende Middagssol afbrændte Skorpe. Vi skulle nu se i Enkeltheder, hvilke Virkningerne vare og hvor langt de strakte sig.

Maaske paa ingen Plet er det mere aabenbart, at en ny Tid brød frem, end paa Mythologiens. I Mythologien herskede den historiske Opfattelse. Vel troede man ikke som Middelalderens Klærke, at den gamle Gudelære var et Værk af Djævelen, som havde de hedenske Præster i sin Tjeneste for at udbrede det Ondes Rige paa Jorden, men man var dog tilbøjelig til at følge Snorres Lære om, at der til Grund for Mytherne laa virkelige Begivenheder, som en senere Tid havde givet guddommeligt Indhold. Odin og hans Sønner vare

Konger og Præster, der vare indvandrede i Norden; Odin døde i Sverrig og efterfulgtes af Njord, som igjen efterfulgtes af Frej. Iøvrigt kunde Alt, hvad der i Kilderne fortaltes om Odin, ikke rummes paa én Mand, hvorfor der i Følge Schøning og Suhm var mindst tre Odiner, om ikke flere. Den første Odin var Konge over vore Forfædre, da de under Navn af Budiner, et Folk, som Herodot nævner, og hvis Navn hidledes af Odin, levede i Asgaard ved Don og kæmpede med de omboende Folk: Jætter, Thurser, Jotuner, Alfer og Dværge. Den anden eller mellemste Odin (Mithodin) maatte flygte for Darius Hystaspis, vandrede med Budinerne Nord paa og anlagde et nyt Asgaard ved Düna og Weichsel. Den tredie Odin kom ligesaa fra Don, drog til det nordlige Asgaard og derpaa, ɔ: 40 før Christus, til Sverrig, hvor han blev Offerpræst og indstiftede Odinstroen. Den historiske Odin og det nævnte Tidspunkt for hans Levetid godkjendtes langt ned i vort Aarhundrede. Det var til Ex. fuldkommen stemmende med den ældre Opfattelse, naar Finn Magnusen lod et Kvad ved Prins Frederiks og Prinsesse Vilhelmines Formæling datere efter Asers og Goters Tidsregning 1866, efter den christelige 1828, idet efter Suhms Hypothese den gotiske Æra begyndte, da Asafyrsten Odin, Skjoldungernes og de sydlige Goters Kongeslægters Stamfader, overdrog Regeringen til sin Søn Skjold, som opslog sin Bopæl i Lejre. Lignende Udtalelser finde vi i lærde Bøger og folkelige Skrifter, og endnu i den Udgave af Suhms Skolebog, som Werlauff udgav 1832, forekomme de tre Odiner.

Da Steffens stod foran sin lyttende Tilhørerkreds, udpegede han for den, hvor latterligt det var at ville nedsætte Mythologi til at være de elendigste og fladeste

Absurditeter eller at ville udlede nogle tørre historiske Kjendsgjerninger af den. Med Guderne begynder al Historie, med det Eviges umiddelbart fremtrædende Glans. Mythetiden var Menneskehedens Guldalder, da den laa nærmest ved Naturens Bryst og dens Sans var opladt til levende Anskuelse og Forestilling. Mytherne hos de orientalske og nordiske Urfolk bevare i de dybsindigste Billeder Naturens Metamorphoser og mange underfulde Kundskaber, for Exempel i Astronomi og Metallurgi, som vi ikke kunne forklare uden dybe Indsigter, ja ofte ikke uden Bekjendtskab med de kunstigste, først i vore Dage opfundne Instrumenter. Den ældste Menneskeslægts hele Liv, Religion, dens Forestillinger og Handlinger havde et umiddelbart Hensyn til det Evige: de vare, som Digteren siger, blandt alle Mennesker Guderne nærmest. Naturen aabnede sit Allerhelligste for dem. Derfor var deres Liv selv betydningsfuldere, alle Lidenskaber højere, alle Gestalter ædlere. Hvad vi nu adskille som Ord og Handling, besad den Gang en mærkelig Identitet, og Tiden var, som vi alt ovenfor have sagt, selv et Epos.

Hvor megen Mystik der end hyller sig i disse Ord, er der Noget, som maatte slaa Alle og fænge i Gemytterne. Én Gang maatte disse Sagn have været levende mellem Menneskene efter deres eget Indhold, og man maatte have troet paa dem. Steffens havde vist, hvad Mythetid vil sige, og han havde virkelig godtgjort, at der var Gudeblod i de gamle Guder. Det gjaldt om at trænge ind i deres Art og Væsen og udfinde den Betydning, de havde havt for Dyrkerne. Vi skulle nu se, paa hvilke Maader hans Ord bar Frugt.

Kandidat i Theologien Nik. Fred. Sev. Grundtvig udgav i Aaret 1808 en lille mærkelig Bog: *Nordens Mytho-*

logi eller Udsigt over Eddalæren for dannede Mænd, der ej selv ere Mythologer. Ved et Indledningsdigt var den tilegnet Justitsraad Pram, og helt igjennem mærkede man, at en digterisk Aand traadte til Oldtidens Grave og Bautastene og tolkede med Begejstring Overleveringen om de gamle Guder. Hvor lidt det end var Grundtvig selv bevidst, at de Ord, som hans Fætter Henrik Steffens havde talt, havde fænget i hans Indre, lader det sig ikke bestride, at dette lille Skrift ogsaa stod i Forhold til hine Forelæsninger — saaledes som ogsaa Grundtvig senere fuldt erkjendte det. Men naturligvis vilde Bogen aldrig være bleven til uden Grundtvigs selvstændige Syn paa Gude- og Idéverdenen og uden hans flittige og begejstrede Studium af Kilderne. Under det stille Ophold paa Langeland, hvorhen ved Nyerups Bistand de gamle Skrifter bleve sendte ham, havde han kunnet forme sig sit eget Syn paa Gudetroen.

Det Særegne ved dette Skrift kan maaske sammenfattes saaledes. Grundtvig vender Ryggen til enhver nøgtern Betragtning, der vil forklare Enkeltheder uden at trænge ind i Gudetroens Helhed. Men for at komme til denne gjælder det om at udfinde de rette Kilder for hin Gudetro; thi Enhver kan forstaa, at mellem det mangfoldige Stof, som bringer os Efterretninger om Guderne, snart de islandske Eddadigte, snart Saxo, snart Skjaldenes Kvad i Sagaerne, maa der skjelnes, eftersom vitterligt Indholdet ofte modsiger sig selv, og eftersom det visseligen er blevet til gjennem mange Aarhundreder, som ikke have været uden Indflydelse paa den herskende Tro. Lettelig fjerner Grundtvig da her de senere islandske Skjaldes Digte, hvor Mythologien er brugt til Ordbram eller som Redskab til at opnaa Noget, som

laa uden for den. Han vender sig mod selve Grundkilden Eddaerne, men bortstøder her atter Snorres Edda fra 12te eller 13de Aarhundrede. Saaledes bliver da den egentlige Støttepille for Kundskaben om den nordiske Gudelære den ældre Edda, og inden for denne udpeger han med sikker Haand Völuspá: „dette mageløse Digt, hvori hvert Ord har Betydning, er det eneste, som i sig selv bærer et uimodsigeligt Vidnesbyrd om at være udsprunget dybt inde i Hedendommet, førend Sansen for den høje Lære tabtes“; „dette burde adskilles ganske fra de øvrige, beskues, nydes og forklares aldeles for sig selv“.

Heri viser sig nu ogsaa en anden af Bogens Fortjenester, nemlig at Forfatteren vil forstaa hvert Digt ud af sig selv, som en Helhed. Han hævder de indre Grundes Betydning til at bestemme hvert Digts Herkomst og Alder. Hvad der er aandelig Enhed, bør ogsaa opfattes som saadan, og stiller man den ene aandelige Enhed ved Siden af den anden, kan man lære Meget om hvad der kom først og hvad senere, hvad der er gammelt og hvad ungt. „Jo nyere Digtningerne ere, desto mindre ere deres Betydning, der svækkes og tabes tilligemed Sansen for deres Volas Kvad, og derfor møde vi i den prosaiske Edda saa meget, der strider mod dets Aand, skjøndt Forfatteren har erkjendt det som Grundvold og udvortes bevæget sig i det“. Derfor udtaler Grundtvig med Rette for Ex. om Hymerskvædet, at Enhver lettelig ser saavel af den hele Tone som af det blomsterfulde Sprog, at denne meget poetiske Sang er saare ny; ja Alting byder os at agte den endog yngre end den prosaiske Edda.

Men har man saa udfundet, hvad der er den rette

Gudetro hos Nordboerne, og skrider man til en Forklaring af denne Læres Oprindelse, da gaar det ikke an at betragte den som opstaaet af det Indtryk, som Naturens Phænomener, til Exempel Tordenen, gjorde paa de ydre Sanser, men den er udsprungen ved umiddelbar Beskuelse af Menneskelivet og af Tiden. Over dette havde en stor Digter grublet, og han havde fremsat sine dybe Tanker, som Folket havde lyttet til og følt som sin egen Tro.

Dette lille poetiske Skrift gjorde megen Virkning; Pram tilskrev Grundtvig et varmt Brev, hvori han bad „Digteren, Eddalærens værdige og vise Fortolker modtage Stærkoddersangerens ærbødighedsfuldeste Hilsen"[1]. Bogens Fortjenester ere ubestridelige; den manede Aand og Følelse ind i alle mythologiske Studier, og den var ikke saa ensidig i sin Fortolkningsmaade, at den overalt gjennemdrev ét Princip, hvad det end skulde koste. Grundtvig har senere (1817) med Selvfølelse betonet, hvad der var det nye i hans Skrift: „at jeg med et Aandepust henvejrede alle Indvendinger mod den nordiske Mythologis Ægthed ved at vise Sporene af en fast, sammenhængende Bygning og en gradvis Udvikling, at jeg satte Völuspá og den prosaiske Edda hver paa sin Plads, hvor man skal lade dem staa, det tør jeg sige, det erkjendes, saavidt jeg hører ogsaa efterhaanden, det var et vigtigt Skridt til sund Oldgranskning, og det er mig ikke bekjendt, at nogen siden er kommet videre"[2]. Imidlertid maa man hverken her eller andensteds tro altfor sikkert paa Grundtvigs Udtalelser om Betydningen af hans Virken, og ogsaa dette Udsagn kræver nogle Tilføjelser. Saaledes kan det paa ingensomhelst Maade siges, at med dette Skrift alle Indvendinger mod den

nordiske Mythologis Ægthed sloges til Jorden; de tvivlende Kritikere i Tydskland forstummede ingenlunde og gav i det Hele liden Agt paa Grundtvigs Skrift. Ikke heller bør man tro, at Grundtvig var den første, der udpegede Völuspá som det egentlige Grundskrift. I en Afhandling („begyndt at skrives i Februar 1808“) om Edda i Skandinavisk Litteratur Selskabs Skrifter for 1807 bemærker Nyerup udtrykkelig, at af alle Digte i Sæmunds Edda er Völuspá det vigtigste og det som fremfor alle er Grundvolden til den prosaiske Edda. Denne Antagelse laa i det Hele i Luften, og da Islænderen Halgrim H. Scheving i det samme Tidsskrift for 1810 skrev en kritisk Undersøgelse om et Par Stropher af hint Digt, udtalte han ligeledes, og uden at nævne Grundtvig, at Völuspá blandt Nordens ældste og ærværdigste Digte fortjente en udmærket Plads, det indeholdt et kort Indbegreb af vore Forfædres Troslærdomme og ligesom Nøglen til Skandinaviens gamle Gudelære, hvorfor han lige fra den Tid, da han lærte den at kjende søgte at bidrage til dens rigtigere Fortolkning.

Grundtvigs mythologiske Arbejde skulde da heller ikke blive den ene raadende Forklaring. Og interessant er det at se, hvorledes ogsaa den næste Tolkning havde sit Udgangspunkt fra Steffens' Lære og den raadende Naturphilosophi[3], om end dens Ophavsmand ikke selv havde hørt Steffens, idet han, da hine Forelæsninger holdtes, sad som Prokurator oppe paa Island. Det var Finn Magnusen.

Videnskabernes Selskab udsatte 1816 efter Opfordring af Gehejmeraad Bülow og paa hans Bekostning en Pris for en Afhandling, hvori Sammenhængen mellem de gamle Nordboers og de indisk-persiske Nationers

Religion historisk-kritisk belyses ved Sammenligning af disse Folkeslags Traditioner, Sprog og Monumenter. F. Magnusen udarbejdede en Besvarelse heraf, og Guldmedaillen blev ham tilkjendt (1818). I de følgende Aar arbejdede han videre paa at fuldstændiggjøre sine Undersøgelser, og i Aarene 1824—26 udkom hans mærkværdige Skrift i fire tættrykte Bind: *Eddalæren og dens Oprindelse eller nøjagtig Fremstilling af de gamle Nordboers Digtninger og Meninger om Verdens, Gudernes, Aandernes og Menneskenes Tilblivelse, Natur og Skjæbne i udførlig Sammenligning, saavel med Naturens store Bog, som med Grækers, Persers, Inders og flere gamle Folks mythiske Systemer og Troesmeninger, med indblandede historiske Undersøgelser over den gamle Verdens mærkværdigste Nationers Herkomst og ældste Forbindelser etc.*

Allerede Titlen røber, at Mangt og Meget behandles i Bogen. Hovedsagen skulde ganske vist Sammenligningen mellem Nordens og Østens Myther være, men allerede fra første Færd havde Forfatteren fremsat sit eget System, og ved videre Studier, ja ved en Paafyldning, der skete endog under Trykningen, var Værket uformærket blevet omdannet til, hvad han kalder det i Fortalen til andet Bind, en Art af almindelig Mythologi, hvorved den nordiske i Særdeleshed er lagt til Grund. Vi skulle imidlertid her holde de tvende Emner ud fra hinanden.

Nordens Guder ere fremkomne ved Naturtildragelsernes Indvirkning paa Menneskenes Sind. Nordboerne forestillede sig Aanden — ved hvilken Livet begynder, vedvarer og ender, og som tillige udgjør Luftens Væsen, paa hvilken de organiske Skabningers hele Velbefindende

beror — som Verdens ypperste Guddom, herskende over Himmel, Jord og Hav. Men vore Oldfædre standsede ikke ved Betragtningen over denne vigtige Elementar-Aands physiske Egenskaber; da Dyrenes og især Menneskenes fornuftige Tænkekraft var uadskillelig fra Aanden, kom de til at forestille sig en almindelig Verdensaand, der er forbunden med Verdenslegemet, ligesom Sjælen med det menneskelige Legeme. Odin er den synlige Verdens Aand og Himlen over os, hans tvende Brødre Vile og Ve ere Lyset og Ilden. Den Torden, som rullede over Nordboens Hoved, blev til den voldsomme Tordengud.

Ja, Finn Magnusen gaar langt i sin Naturforklaring. Naar, som vi lære af Grimnismál, Thor bor i Thrudhjem, betyder det Skyluften, det nederste Luftlag, i Modsætning til Ætheren, den øverste Bolig for alle Asaguder. Samme Digt nævner os de tolv egentlige Gudeslotte, foruden Valhal, hvad der maa forstaas om Solbanens tolv Huse eller Afdelinger, altsaa Aarets tolv Maaneder, og naar der nævnes 52 Navne for Odin, ere Aarets 52 Uger dermed angivne. Den skjønne Gerda, fra hvis Arme Lyset straalede saa Luft og Sø gav Gjenskin, er Nordlyset, og naar Frej, som er Solen, sætter sig i Lidskjalv, gjenfinde vi Solen, som staar i Zenith. Skirner, som sendes i Budfærd til Gerda, er den klare Luft, og det medgivne Sværd er Solstraalen. — Dog dette maa være Prøve nok paa de indvundne Resultater.

Hvad Methoden og Vejene angaar, gjennem hvilke disse ere naaede, anvender F. Magnusen i høj Grad etymologiske Forklaringer (som sædvanligvis ere urigtige) og dernæst Sammenligning med ikke blot Østens, men alle Landes Religionsformer. Det er en Viden af et

utroligt Omfang, som her er anvendt; fra alle Verdens Kanter strømme Parallelerne ind, og stadig er det de mythologiske Enkeltheder, der stilles Side om Side. Saaledes bliver det altsaa aldeles overset, at hver enkelt Mythologi først maa erkjendes for sig og derpaa forfølges tilbage til sin første Spire, inden der kan blive Tale om at foretage en Sammenligning og godtgjøre en Udvikling. Saadant var endnu ugjort. Om Finn Magnusens mythologiske Betragtningsmaade vandt Troende, der helt gik ind paa den, er vel tvivlsomt; men iøvrigt gik danske og fremmede Forfattere endog videre end han i Forklaringsforsøg ad physisk og naturhistorisk Vej. Mange af hans Resultater bleve godkjendte, og kun imod hans hele sammenlignende Methode lød der myndige Stemmer.

Fem og tyve Aar efter at Grundtvig havde udsendt sin første Mythologi udgav han det omfattende Skrift, der gjerne særlig betegnes som hans *Mythologi*, nemlig *Nordens Mythologi, eller Sindbilled-Sprog, historisk-poetisk udviklet og oplyst* (1832, ny Udgave 1870). Af det uheldige „Rimbrev til nordiske Paarørende“, hvormed Bogen indledes, af dennes hele brede Stil og bestemte sproglige Manér føler man, at det ikke er den unge Grundtvig, som talte 1808, men at han er bleven Manden med „Paarørende“ omkring sig. Og Grundtvig er bleven betydelig lærdere end hin første Gang, men desværre er det gaaet med dette Arbejde som med Grundtvigs øvrige Virken, han, som var saadan fortrinlig Vækker og Kalder, blev dunkel og ofte mat, naar det hele skulde udarbejdes i System.

Imidlertid maa man have fuld Sympathi med hans Polemik mod F. Magnusen. Han har Ret til at give et Rap til de Mythologer, der vilde gjøre poetiske Folke-

myther til ingen Ting, og som ville binde os paa Ærmet, at det, der i den mythiske Tid har begejstret Digter-Patriarkerne og gjennem dem Folket, saa at de tog det for en guddommelig Aabenbaring, var slet ikke Andet end en Hverdags-Tanke, som selv Hverdags-Folk tror, at de ere fødte med. Forklaringen maa søges i Menneske-barmen selv. Til Exempel kan Forestillingen om Livet i Valhal umuligt udspringe af Zodiakal-Lyset, og udtrykte Mythen ikke Andet, var den os aldeles unyttig og uvedkommende; men har man først Forestillingen om en timelig Udødelighed i sin Afkom og sit Eftermæle, kan man med Lyset se en smilende Skygge af Valhal i Aftenrøden og Sommersolens Efterskin, der kun en liden Stund taber sig i Mørket for gjennem Dagningskampen mellem Lys og Mørke at forklare sig nyfødt i den gyldne Morgenrødme. Det kan ikke undre os, at Folk, for hvem Luften er det Aandigste, som de have nogen levende Forestilling om, og Forandringer i Dyrekredsen de vigtigste historiske Begivenheder, at de virkelig mene, de gjør Balder Ære ved at gjøre hans Død til Sommer-Solhverv og kalde enhver aandelig Forklaring deraf med højeste Naivitet „bogstavelig“, fordi de kan ikke nægte, at de Gamle virkelig tænkte sig den som et Banesaar for det Ædleste og Herligste, det Guddommeligste i Naturen. Derfor vil Grundtvig ogsaa ingenlunde søge Hejmdals ni Mødre i Regnbuefarverne, saa lidt som han finder Bifrost i Buen selv, derimod nok at Buen afbilder den usynlige Bro mellem Himlen og Jorden, mellem Aandens og Legemets Verden. Med Rette hævder han paany, at det først gjælder om at trænge ind i den enkelte Mythe og Mythologi, inden man drager al mulig mythisk Viden med ind til Sammenligning.

Grundtvig er bleven ved paa sin gamle Maade at holde Kilderne til Gudelæren vel ud fra hinanden som tilhørende forskjellige Tider. Imidlertid er han begyndt paa stærkt at anvende sine egne temmelig vilkaarlige Kategorier, som naar han skjelner mellem Asamaal. Digtene fra den egentlige Gudealder, Bjarkemaal, som omfatter Heltetidens Digte, og Kragemaalet, som er forfattet i den saakaldte historiske Tid. Og værst er den vanskelige Opgave at ville forklare Alt og at tage Alt i aandelig Forstand. Naar hver eneste Mythe skal have sin Udlægning og sit bestemte aandelige Indhold, lokkes man ind paa Vilkaarligheder, og er man en stor Digter som Grundtvig, kan man skabe et højst poetisk Værk, men dets Sandhed gaar ofte ikke udenfor det rent Subjektive. Fremfor Alt glemmer man let, at Billeder og Lignelser alene dog aldrig kunne tilfredsstille Menneskesjælens religiøse Drift.

Dertil maa lægges, at Grundtvig nu ogsaa havde kaldt Etymologien til Hjælp. Hans sproglige Kundskaber vare stegne, men de manglede al Sikkerhed, og paa Etymologiens spejlglatte Gulv gled hans Fod hvert Øjeblik. Herved kom mange af de værste Vildfarelser ind i hans Skrift og deriblandt Følgende, som har spillet en vis Rolle i den Grundtvigianske Verden. I Indledningsdigtet til Mythologien forekomme de bekjendte Linier:

Frihed lad være vort Losen i Nord,
Frihed for Loke saa vel som for Thor.

Thor var nemlig Aandskæmpen, Udtrykket for den levende Sandhed eller den sande Virkelighed, hans Kald var Striden mod Løgnens Jettekuld, hvad der saa klart stadfæstedes ved at Navnet paa hans Datter Thrud maatte tydes ved Hjælp af det engelske Ord *truth*, Sandhed og

Virkelighed, Thors Bolig Thrudvang var Sandhedens Bolig, og Mjølner var som Thrudhammer det stærke Ord i Sandhedens Tjeneste. Den sproglige Fejl, som her er begaaet, bestaar i en Forvexling af to vidtforskjellige Ord (*þruðr* er Styrke = angels. *þryð*, forskjellig fra angelsachsisk *treóvð* = Sanddruhed)[4]. Den hele Tydning af Thorsmytherne om at det begejstrede mundtlige Ord gjør alle Heltegjerninger i Aandens Verden, falder dermed sammen. I Virkeligheden laa Tanken om en udskilt Aandens Verden udenfor den virkelige og en Overbevisning, der ikke talte og stred tillige gjennem den mandige Daad, fjernt fra Nordboen[5].

Grundtvigs Mythologi har spillet en stor Rolle gjennem et Par Menneskealdre; for enkelte Kredse af Samfundet har den været som en Guldgrube. Men naar endnu i 1869 Grundtvigs Kapellan Kr. Køster kunde skrive, at Grundtvigs Asalære og dens Grundsyn nu havde staaet sin Prøve i to Menneskealdre og ikke er blegnet[6], maa dette skyldes Uvidenhed om, hvorledes Dommen om dette Skrift har lydt. Hvor tankerige og aandfulde Grundtvigs mythologiske Skrifter end ere, tør de fra Videnskabens Standpunkt paa ingen Maade sættes saa højt som fra Poesiens. Ja, end ikke digteriske Naturer bøjede sig for hans Tydning; den svenske Digter P. H. Ling — der havde staaet under Vaaben sammen med de danske Studenter den 2den April 1801 og i Kjøbenhavn var bleven grebet af Interesse for Nordens Mythologi — udtaler 1819, at blandt alle dens Forskere ingen har været saa varm og dybsindig som Grundtvig, men at hans Asalære dog mere var et Æreminde end en Forklaring over Mytherne[7]. Jacob Grimm skriver 1835 i sin *Deutsche Mythologie*, at den tankerige Grundtvigs

gjentagne Bestræbelser for at underlægge den nordiske Gudelære alene et poetisk-sædeligt Grundlag stod i Modsigelse til Alt, hvad han havde lært af Oldtiden[b], og lignende Domme bleve udtalte af andre fremmede og danske Videnskabsmænd.

Imidlertid er et System, der tog et saa udpræget Stade som enten Grundtvigs eller Finn Magnusens, ikke senere fremkommet, naar vi bortse fra de for faa Aar siden fremsatte højst uheldige grammatiske Gudeforklaringer. For ikke at udskille hvad der bedst behandles i Sammenhæng, skulle vi her endnu nævne de vigtigste Skrifter, som senere fremkom paa Mythologiens Omraade. Værdifuldt var Martin Hammerichs Skrift om *Ragnaroksmythen og dens Betydning i den oldnordiske Religion* (1836). Hammerich trænger dybere ind i Mythers Natur og hævder, at de ikke bør agtes som sammensatte af Idé og Billede, eller at Mythen altsaa skulde være Idéens Klædning, som den iføres, medens den dog er Legemet, hvormed den fødes. Mythens oprindelige Indhold maa have omfattet en Personlighed, og de almindelige Forestillinger om Personification og Anthropomorphisme kunne ikke tilfredsstille, naar Talen er om det mythiske Udtryk i dets Oprindelighed. De mythiske Individualiteter ere ikke opstaaede som Betegnelse for Noget, der existerede for Aanden paa en ganske anden Maade; derved vilde man forudsætte en oprindelig abstrakt Idealitet, som er ganske ubevislig. Og til Forstaaelse af den ene Gud, som kommer, efter at Ragnarok er til Ende, paaviser Hammerich, hvorledes bag ved Polytheismen laa Monotheismen, idet den Fylde af overmenneskelig Tilværelse, der danner Guderne til Guder og som flyer Menneskets Anskuelse, flyer tillige den

mythiske Individualisering. Idet Andagten gjennemtrænger Sjælen, rykkes denne hen til hin højeste guddommelige Idé, og saaledes samles de mange Guder til én Guddom.

I Aaret 1849 udgav Niels Matthias Petersen sine aandfulde Forelæsninger over *Nordisk Mythologi*. Han indrømmer, at grumme mange Myther kunne forklares som oprundne af Betragtning af Naturen og dens forskjellige Phænomener; men der er gjerne noget indskrænket og tomt i Naturforklaringen; man glemmer rent, at i enhver Tro maa der være Fylde og Varme, og at man maa mærke, at Naturen har talt til det menneskelige Sind. Den ethiske eller rettere aandige Forklaring bør altsaa aldrig glemmes; Naturlivets Indvirkning paa Sindet er netop Begyndelsen til al Religion. Men ingenlunde altid har Naturen foranlediget Mythen, den er ofte kun en aandig Opfatning, en poetisk Fiction eller Tanke. Saaledes indtager N. M. Petersen et Mellemstandpunkt. Man skal ikke forklare Guderne enten som Naturkræfter eller som sædelige Begreber; det ejendommelige er netop, at de ere begge Dele. Naturmythens Anvendelse paa det Aandige er Ledestjernen for hans Fremstilling af Mythologien i denne farverige og tankerige, om end ikke altid klare Bog[9].

7. Grundtvigs Syn paa Verdenshistorien.

Paavirkningen af den nyere tydske Philosophi og Steffens skulde vise sig endnu stærkere i et andet Arbejde af Grundtvig end i hans Mythologi. I Sommeren 1811 var han bleven sin Faders Kapellan i Udby og herfra udsendte han *Kort Begreb af Verdens Krønike i Sam-*

menhæng (1812). Om dette Værks Forhold til Steffens' Lære udtaler han selv i Fortalen, at han „ikke havde troet et Ord af, hvad Steffens sagde, ja jeg lo kjæk; men Idéen om Tidernes Sammenhæng og Christus i deres Middelpunkt var dog kommet i min Sjæl“. Vi have alt foran sagt, at Tidens hele historiske Viden bar et mærkeligt stykkeagtigt Præg; ligesom Alt i Historien syntes lige vigtigt, saaledes var der ingen Tale om at se Menneskenes Historie som et langt Livsløb eller en Udvikling. Nu traadte Grundtvig frem som Sammenhængens Paapeger, som den, der revser og latterliggjør Troen paa at den søndrede Viden om Stort og Smaat skulde være Historie. Rundt om tegner han Aanden i Tider og i Folk og Aandens Udvikling gjennem Tiderne. Han paaviser, hvorledes Videnskaben stod Poesien langt nærmere end man hidtil havde antaget, og han skriver Historien ud fra ét Synspunkt; om man vil, giver han en Historiens Philosophi.

Skriftet vakte overordentlig Opmærksomhed og udsolgtes i kort Tid. Georg Sverdrup (dengang Professor i Græsk ved Kjøbenhavns Universitet, det følgende Aar ansat ved Universitetet i Christiania) havde kun læst halvhundrede Sider af Grundtvigs under Trykken værende Bog, da han skrev til Sibbern, at den i hans Tanker var et Mesterstykke, der langt overgik Joh. Müllers saa meget roste Universalhistorie, der var uden al universalhistorisk Idé[1]. Men stort maatte Røret ogsaa blive paa Grund af de haarde Domme, som Grundtvig heri fældede over mange af Nationens ypperste og mest ansete Mænd, idet han med Vidtløftighed og Forkjærlighed havde behandlet de litteraære og religiøse Bevægelser i det sidste Aarhundrede. Saaledes havde hidtil Ingen vovet at ud-

tale om Bastholm, hvad der nu sagdes: „Han førte Krig mod den gamle Enfoldighed i Tro og Tale, saavel som mod de gamle Kirkeskikke; Bibelens Nøgel, de hellige Sprog vilde han have hartad alle Præster fratagen, uden vel selv at mærke, at de derved bleve blinde Ledsagere, ja det lod, som han vilde, at Præsterne skulde sørge mere for deres Menigheders Legemer end Sjæle. . Ingen Bøger om de guddommelige Ting bleve en Tidlang saa læste og yndede i hele Norden som hans, og højt pristes hans kunstlede Veltalenhed; overmaade har da han bidraget til at gjøre en bagvendt og skrøbelig Synsmaade for Christendommen gjældende, skjøndt hans Bøger vist ogsaa have givet en Del Mod til dog at beholde nogen Christendom. Dybt var aldrig hans Blik, og han undte sig ej stedse Tid til at arbejde med Flid. Han overlevede selv sit Navn og saa, hvorledes Vantro udviklede sig netop af de Grundsætninger, han havde forfægtet . . . Bastholm, der før ubedet greb Christendommens Banner, lod det falde paa Stridens Dag“.

Om end denne Dom over Bastholm i det Hele er bleven godkjendt i nyere Tid, var det dog haarde Ord om den endnu levende Olding, og hidtil havde Ingen talt saaledes. Men man havde hidtil heller ikke hørt saadanne Udtalelser om dansk Historieskrivning og Danmarks Suhm som dem, der nu løde: „Alt det Udførlige Suhm leverede var blot Samling, snart af Udsagn og Meninger, som i hans kritiske, snart af Gjerninger uden andet Sammenhæng end Aarstallet, som i hans Danmarks Historie. Spildt er Arbejdet visselig ikke, men stor Jammer maa det nævnes, at Danmark ej har fostret en Søn, der sømmelig kunde beskrive hendes Idræt og Levedage; ikke engang en Broder til Saxo er opvoxet, og hvo som

vil kjende sin Moders Levned, maa enten nøjes med Holbergs skjæve, løse Tale, eller Tydskeren Gebhardis tørre Ramse, eller gaa sig træt i Suhms Vildnis. Undselig maa Dannemanden bekjende, at Mallets flydende, franske Fortælling er det smukkeste Billed af Fædrelandets Fortid". — Uagtet Landet netop paa det Tidspunkt, da Bogen udkom, fik meget Andet at tænke paa ved Statens Fallit, blev der strax i Litteraturen grebet til Vaaben mod Grundtvig. H. C. Ørsted, Jens Møller, Molbech og Andre toge alvorligt fat paa Angriberen, og Grundtvig maatte værge sig.

Imidlertid arbejdede Grundtvig allerede paa en ny Udgave af sin Bog. Skjøndt den bærer samme Titel, er den egentlig et helt nyt Værk; især havde han videre udført de ældste Partier, som havde været for sammentrængte. Af denne Bog udkom ikke mere end første Bind (1814). Publikums Interesse syntes ogsaa tabt efter det første Stormløb. Derimod gav Jubelaaret for Reformationen ham Lejlighed til at skrive en *Udsigt over Verdenskrøniken fornemmelig i det Lutherske Tidsrum* (1817). Efter længere Tids Hvile udkom fremdeles *Haandbog i Verdenshistorien. Efter de bedste Kilder. Et Forsøg af N. F. S. Grundtvig*, i tre Bind: det første (1833) omhandlede Oldtiden, det andet (1836) Middelalderen, det sidste (1843) Nytaarstiden. Men mange Gange før og senere har Grundtvig faaet Lejlighed til i Vers eller Prosa, i berettende Fortælling eller under Billeder og prophetiske Syner, i *Børne-Lærdom*, *Krønike-Rim*, *Kirke-Spejl* o. s. v., at tale og synge om Fortidens store Gjerninger og om Verdensløbet. Vi kunne her ikke gjennemgaa disse Værker; vi skulle derimod dvæle ved det Grundsyn paa Tilværelsen, som egentlig udgjør hans

verdenshistoriske Betragtning. Hvor meget Grundtvig end har fremsat det senere i Enkeltheder, fandtes det dog allerede fremme i hans første Bog. Ingemann skrev til Grundtvig 1830: „Din første Verdenskrønike har længe været en Sjældenhed, og den vil bestandig i sin første, uforandrede Skikkelse beholde en særdeles Interesse“. Heri ligger skjult, hvorledes det dog egentlig var hans djærve Grundsyn, der havde vakt Opmærksomhed; det gik her som ved Mythologien, at de senere Udgaver og Behandlinger ikke havde Grundskriftets store Betydning.

Hvilken er da den saakaldte Grundtvigske Betragtning af Verdenshistorien?

Det kunde paa Grund af den nære Forbindelse, hvori Grundtvig altid sætter Historie og Christendom, maaske antages, at Grundtvig vil skabe Beviser for Sandheden af Christi Lære gjennem Historien. Herimod vægrer han sig dog bestemt. Troen paa Christus er for ham Udgangspunktet, og man skal aldrig lægge an paa at bevise Guds Ords Sandhed ved andet end Guds Ord selv; men alligevel er det Ret og Skyldighed at henpege paa det Meget, der i unægtelige Begivenheder og Menneskets alvorlige Tanker vidner om Guds Ords Sandhed. Blot et Syn paa Verdenshistorien viser imidlertid klart, at Christus er Menneskelivets Centrum, til hvem Alt tidligere pegede hen, og fra hvem Alt senere udgik.

De Gamle havde en Inddeling af Historien i fire Verdensriger, saaledes som den støttedes til Drømmebilledet, som Daniel tydede for Nebukadnezar, hin Skikkelse, hvis Hoved var Guld, Bryst og Arme Sølv, Benene af Jern, men med Lerfødder, „en universalhistorisk Spaadom, der er den eneste i sit Slags; den peger umiskjendelig paa det Persiske, det Græske og det Romerske

Verdensrige“. Det oplyste attende Aarhundrede havde forladt denne Inddeling, som i Virkeligheden gav en rigtig Sammenhæng mellem Begivenhederne i Verden: for Grundtvig bliver den i lidt omdannet Skikkelse til Udgangspunkt for Betragtningen af Verdenshistorien. „Anelsen af de fire Verdensaldre peger paa Menneskelivets fire Aarstider“. Ethvert givet Folk er en Forbindelse af enkelte Mennesker og en Del af hele Menneskeslægten: deraf følger, at denne sidste maa gjennemgaa de samme Livstrin som det enkelte Menneske. Men hos Mennesket skjelnes mellem en Ungdomstid, da Phantasien og Drømme raade og da Mennesket lægger Planen for Fremtiden, en Manddomsalder, da de stærke Følelser byde og adlydes, da man elsker og hader, opbygger og nedriver, en Alderdom med Forstanden eller Eftertanken som Hersker, da Mennesket ønsker Hvile og mest tænker paa sit henrundne Liv. Anvendt paa det enkelte Folk finde vi til Exempel, at Grækerne havde deres Phantasialder, indtil Solon fremtraadte, da afløses den af Følelsens Periode, som ender med Alexander den Store, der grundlægger Forstandstiden. Hos Romerne have vi en Phantasitid under Kongerne, men med Republikens Tid kommer Følelsesalderen og fra Cato den Ældres Tid Forstandstiden. Hertil bør imidlertid føjes, at man ikke maa tro, at hvert enkelt Folkefærd gjennemlever alle Trin; thi ligesom mange Mennesker dø tidligt, kunne ogsaa Folkeslag ophøre at leve allerede i den første eller anden Alder. Den, som vil beskue Verdenshistoriens Gang, skal ikke i lige Grad betragte alle Folk i Verden, thi ikke alle Folk have verdenshistorisk Betydning. I den store Menneskehob er der kun faa Mennesker, der ere udmærkede fra Aandens og Hjærtets Side; de ere Folkets

egentlige Repræsentanter og ville som Regel være dets Ledere; de øvrige ere ikke væsentlig forskjellige fra dem, men mattere og svagere Udtryk for den samme Aand. Saaledes gaar det ogsaa indenfor Folkenes store Hob, og det er derfor Hovedfolkene, man skal undergive sin Betragtning.

Blandt Oldtidens Folk ere Jøderne Hovedfolket; ja „at Jøderne ere det vigtigste og mærkeligste Folk i Verden, er det jo dog Galenskab at nægte“. Hos dem levedes et Kirkeliv; man bevarede Forestillingen om, at Himlens og Jordens Skaber var den levende Gud og deres Herre og Beskjærmer. Deres Bestemmelse her paa Jorden var at være Christendommens Vugge og Udgangspunkt, og det kunde ske derved, at Hebræersproget havde vundet en mageløs Udvikling med Moses og Propheterne og saaledes kunde træde i Livets og Kampens Tjeneste. Thi Livet er en Kamp, og Grundmodsætningen i Verden er Modsætningen mellem Tro og Vantro, Sandhed og Løgn, Lys og Mørke. Men Mennesket er skabt i Guds Billede og har derfor faaet Ordet af Gud, og Ordet er Kraften og Magten, hvormed vi skulle kjæmpe os frem til det Endemaal, som er os sat, nemlig Lysets Sejr. Alene i Christendommen kommer Ordet til sin Ret; derfor er de christelige Livstegn Bekjendelse, Forkyndelse, Lovsang, og Christendommen skal bæres frem paa Folkenes Tungemaal. Naar det nu varede saa længe, inden Christendommen banede sig Vej, var Grunden den, at der manglede den Bro, hvorpaa den skulde vandre ud mellem Folkene; Hedningernes Tungemaal kunde ikke benyttes til at udtrykke Guds Tankegang paa samme fyldige og levende Maade som i det Hebraiske.

Oldtidens andet Hovedfolk er Grækerne. Hvad

der aandelig udmærkede dem, var den levende Følelse af at Menneskene ere i Slægt med Guddommen, hvilket giver hele den græske Livsanskuelse et ejendommeligt Præg og en mageløs Glans. Ligesom man saa en skjult Guddom i Mennesket, saaledes saa man igjen en skjult Menneskelighed i hele den skjønne Natur. Grækerne idealiserede sig selv og forskjønnede sig til Guder, ikke som Noget de indbildte sig at være, men kun som hvad de haabede for Slægtskabs Skyld at kunne forædles til. Saaledes fik da Grækerne med det udviklede Stats- eller Borgerliv Lejlighed til at vise, hvor langt den menneskelige Aands Kraft kunde naa, naar den udviklede sig frit, men uden Aabenbaringens Hjælp. — Grækerne bleve besejrede af Romerne. Roms Grundlægger og Folkehelt diede en Ulvinde, hvad der er et glimrende Symbol paa, hvad denne By senere skulde rumme. Det blev Sædet for en Røverbande, ret en mageløs Planteskole for Ugudelighed, Trældom og Menneskeforagt, saa at man ikke behøver at være kræsen for at væmmes ved den romerske Forklaring af Menneskelivet. Nu var imidlertid Menneskehedens Følelsestid begyndt med Jerusalems Ødelæggelse, og da Christendommen skulde bane sig Vej i Verden, kunde den umulig blive folkelig, thi Følelsen var hos Romerne alene kjødelig og dyrisk. Dog var det romerske Jernscepter, som nødvendig maatte underlægge sig Alt, efter Omstændighederne det Bedste, der kunde times Oldtiden. Efter alle Hedningefolks Undertvingelse vilde Christendommen, som Forsynet havde i Baghaanden, kunne des lettere drage sin Gang i Verden og opvække Døde.

Først i Norden eller gjennem de germanske Folk lykkedes det dog Christendommen virkelig at udfolde sit hele Indhold. Allerede i Nordens gamle Digte

føle vi Verdenskampen mellem det Ædle og Uædle. Kæmperne og Heltene, ja selv Guderne, maa her stride for Evigheden, de nyde ikke det nærværende Øjeblik, men have bestandig Blikket vendt paa det Forbigangne og det Kommende, og overalt mærker man, foruden den levende historiske Sans, den dybe Følelse af det menneskelige Levnedsløbs Alvor, Betydning og Maal. Saaledes kjendes her, inden Christendommen kommer, netop hvad der er dens Hovedlære. Og Begyndelsen til denne nye Christenhed skete, da Christendommen kom til Anglerne. Det er ikke Carl den Store og Frankerne med deres mahomedanske Christendomsforkyndelse, der have grundet den sachsisk-tydske Menighed, men de angelsachsiske Forkyndere af Ordet i Tydskland og England. Hele Middelalderens Historie er Historien om den nordiske Folkeverden i sit Sammenstød og sin Vexelvirkning med den latinske.

Tilbageskridtet blev imidlertid stort i den senere Del af Middelalderen, især fra det 13de Aarhundrede. Latinen havde taget Modersmaalets Plads, og derved maatte Religionen, der talte ved Ordet, lide Skade. Den romerske Opfattelse førte desuden Trældommens og Tyranniets Aand med sig, medens Christendommen vil virke i Frihed. Reformationen bragte Hjælp for denne Nød, men kun hos Lutheranerne. Zwingli og Calvin lagde deres egen Skriftklogskab til Grund, og de havde revet Trosartiklerne bort fra Daabsordet, skjøndt de dog høre med til Indstiftelsen; Rationalismen nedstammer i Virkeligheden fra Huguenotterne. Selv Luther havde overset Forskjellen mellem Ordet af Herrens egen Mund og den apostoliske Lære. Da nu endvidere i den nordiske Kirke Friheden var stækket og det Folkelige gaaet tabt, stod

endnu meget tilbage at vinde, men gjennem Folkelighed, Frihed og historisk Oplysning skal Vejen føres frem mod Maalet[2].

Om Grundtvigs Standpunkt er rigtigt eller urigtigt, kan ikke være Gjenstand for noget Bevis eller Modbevis, eftersom han selv fremsætter det som et Syn eller en Skildring, ikke som en bevist Sætning. Her vil i hvert Fald kun den nærmere Ejendommelighed ved hans Opfattelse blive paapeget.

Paavirkningen af Steffens ses i det hele Grundsyn som i mange Enkeltheder. Christus var ogsaa her sat midt ind i Verdensudviklingen, til ham pegede Alt tidligere, og fra ham stammede Alt senere. Den varme Beundring for Grækerne som dem, der ingensinde havde forladt Forholdet til Religionen og Guderne, Dødsdommen over den romerske Forstandsvælde finde vi hos begge Forfattere; ja, som Grundtvig lader Oldtiden ende med Nero, den sidste Romer, saaledes afslutter Steffens ogsaa Roms classiske Periode med Nero, hvem han netop giver hin Betegnelse. At Steffens' strænge Fordømmelse af den franske Nation, den mest prosaiske af alle, som aldrig har kunnet skabe en Poesi, gjenfindes hos Grundtvig, er bekjendt. Men mere end noget Andet har dog maaske Steffens' Lære om det aandsfyldte Ords Betydning ligesom hans egen begejstrede Tale sat Frugt hos Grundtvig[3].

Grundtvigs Lære om Menneskets Aldre er alt andet end ny og udgives vel heller ikke herfor. Allerede Romeren Florus i det andet Aarhundrede efter Christus havde inddelt Historien efter Menneskealdre og paavist, at Menneskene arbejdede sig fra et Barnestadium frem til Ynglings og Mands Skikkelse, men Tanken toges op af senere Forfattere, og i Scholastikens Aarhundreder taar-

nede man en hel Række Skrifter op paa Florus' gamle System. „Hver Gang Nogen vilde sige noget særlig Aandrigt om de menneskelige Tings Udvikling, toges denne Forestilling frem paany", siger en tydsk Forfatter, der næppe har kjendt Grundtvig[4]. Imidlertid opstiller Grundtvig denne Tanke som en Hovedbetingelse for at Historikerne i det Hele kunne faa Syn paa Verdens Gang, og han søger at gjennemføre den paa flere Maader.

Det Indtryk, som Grundtvigs Verdensanskuelse maa gjøre paa Enhver, er Følelsen af at man staar lige over for en forfærdelig stræng Dommer. Ubønhørlig jages Folkeslag, som i mange Aarhundreder have behersket Verden og i end flere givet den Præg af sin Aand, ud blandt Fortabelsens Børn. Denne Mangel paa Kjærlighed kalder H. C. Ørsted allerede 1814 det hæsligste Træk i Grundtvigs Forfatterkarakter. „Enhver Tidsalder viser Du hellere i dens Skygge end i dens Lys", skriver hans tidligere Ven Chr. Molbech i sit Indlæg mod ham, og han bebrejder ham, at han fremstiller Christendommen i en mørk, truende og afskrækkende Skikkelse[5]. „Bland lidt Kjærlighed selv i dit Had" tilraaber Baggesen ham[6]. Men Grundtvig kjender ingen Mellembestemmelser, og hans senere Skrifter indeholde ofte slige ubarmhjertige Domme. Saaledes bliver, lige meget om Bøgerne ere skrevne for Børn eller Voxne, i Vers eller Prosa, Romerfolket stadig udskammet og forbandet. Romerne kaldes kolde og haarde som Stene; fordi de ikke havde noget Liv at miste, havde de let ved at vise Dødsforagt, og ingensinde faar Grundtvig Øje paa den Fædrelandskjærlighed, Roms Historie giver saa glimrende Exempler paa, den ophøjede moralske og religiøse Strænghed, den Pietet mod Forældre og flere andre herlige Egenskaber, som knap nogen-

steds fremtræder i saa absolut Skikkelse som hos Romerne[7], for ej at tale om den i saa mange Henseender beundringsværdige Samfundsbygning. Grundtvig udtaler i Verdenshistorien 1833 ligefrem som et Program: „Højagtelse for Ebræerne, Kjærlighed til Grækerne og Had til Romerne“. Men ingen sand Historiker viser Had, dertil har han for ophøjet et Stade; han virker ikke selv med i den Verden, hvor Menneskene af Lidenskaberne drives mod hinanden. Saare uheldige Følger ere da ogsaa rundne af denne Fordømmelseslyst.

Omvendt lader Grundtvig den største og blindeste Kjærlighed, ja Forgudelse falde paa Nordens Nationer og især den danske. Af Egenskaber, som han tillægger os Danske, er ogsaa den, at vi skulde være det mest historiske Folk, altsaa besidde størst Sans for Fortiden, hvad der for de allerfleste Tiders Vedkommende sørgeligen modsiges af de mest vitterlige Kjendsgjerninger. Lidet tør man paa Grund af denne Forgudelse stole paa hans store Spaadomme om Nordens Fremtid, og i lige Grad uforstaaeligt er det, naar han kræver, at Christendom og Tro skal have en egen dansk Farve, eller naar han taler om, at han har skrevet Verdenshistorien i dansk eller nordisk Aand. Vi ere her udenfor alle videnskabelige og logiske Begreber.

8. Tilbageblik paa Grundtvigs historiske Virksomhed.

Vi skulle efter at have givet en Fremstilling af de vigtigste Sider af Grundtvigs historiske Virksomhed, søge at fremdrage de almindeligere Træk af hans i Poesi og Prosa øvede historiske Forfattergjerning.

Vi have set, at han med afgjort Held havde ført Aand og Opfattelse ind i Historien og havde vidst at skjelne mellem Smaat og Stort. I Stedet for den forvirrede Verden, som Historiebøgerne hidtil havde udvist, hvor det ene Folk tog Synet fra det andet, udtager Grundtvig Hovedfolkene, dem, der kjendelig have grebet ind i det Hele. Det er for Oldtidens Vedkommende kun tre, nemlig Hebræer, Græker og Romere, „de have virket paa alle følgende Slægter og Tidsaldre". I Middelalderen holder han sig alene til Christenheden, fordi det kun var dér, Menneskeslægtens Liv fra Oldtiden blev fortsat; Araber, Mongoler og Tyrker vedkomme os kun, forsaavidt de stræbte at hindre denne Fortsættelse, altsaa som Fjender af Menneskeslægtens fremskridende Udvikling.

Det fremgaar allerede heraf, hvorledes Grundtvig fra den gamle planløse Mangfoldighed er gaaet over til en Ensidighed, som indeholder store Farer. Med god Grund spørger den ganske anderledes humane Ingemann: „Gjør man ikke Menneskenaturen i sin Helhed nogen Uret, naar man saaledes sætter Hebræer, Græker og Goter som Aandens positive Kraft, og Perser, Romere, Hunner etc. som en blot negativ Kraft eller som Idéens og Aandens absolute Fjender? Kan man saaledes adskille Aanden i Menneskeslægten, at den alene bliver de Nationer og Folkestammer til Del, af hvis verdenshistoriske Liv den største Humanitet og den ædleste Aandelighed er udgaaet, men aldeles nægtes de Nationer og Folkestammer, der lige saa ubevidst som hine have fornemmelig (men dog vel ikke gjennem alle Individer) virket i en modsat Retning?"[1]. Det kan næppe bestrides, at Grundtvig vilkaarlig udvalgte af Verdens Folk dem, som bar hans

Tanker frem, og forsømte de andre. Men dernæst er der i Grundtvigs System lagt en Vægt paa Folkeindividualiteten og Folkeaanden, som har skadet hans Syn paa de enkelte menneskelige Individualiteter. Grundtvig besidder langt mere Sans for Masserne, for Folkehelheden og Folkeaanden — om denne fabledes der jo senere af Eftersnakkere i det Uendelige — medens den enkelte Personlighed kun sjældnere gjøres til Gjenstand for hans Studium. Lige som Grundtvig i sin præstelige Virksomhed ikke havde Syn for Sjæleplejen, saaledes mærker man sjælden, at han stræbte efter at tyde Udviklingsgangen i den enkelte Menneskesjæl. Med denne Mangel paa finere psychologisk Blik staar i Forbindelse, at Grundtvig ikke kjender den egentlige Handling med den fint forgrenede Rod og de til mange Sider udstraalende Virkninger; hans Øje fæster sig fortrinsvis paa Daaden, Hugget og Mandens Fald. Og i sin Forkjærlighed for Folkemassen og Folkeaanden maa han uvilkaarlig især være opmærksom paa det levende, talte Ord, der kan rive den hele Menighed med sig. Han gransker Folkeaanden i Ordet, i Handlingerne og til Dels i Litteraturen, men mærkeligt er, at han aldrig lader sine Studier omfatte Samfundets økonomiske, juridiske og sociale Tilstande, hvilke dog ofte vilde være langt mere sandttalende og lærerige.

Grundtvigs Dom maatte blive desto mere ensidig, jo mere han selv var ensidig anlagt. En af hine foragtede Romere havde sagt: *nil humani a me alienum puto*, men denne omfattende Humanitet var noget for Grundtvig ukjendt; tværtimod var han med hele sin store og dybe Genialitet i mange Henseender mærkelig begrænset, baade i Indsigter, Evner og Interesser. For det

Første naaede hans Tænkning næsten aldrig frem til klare Begreber, men fremstod som Syner og Billeder. „Jeg er aabenbart en Blanding, en Gjæring, der mister Livet, saa snart den vil klare sig“ [2], siger han med fuldkommen Ret, men derfor blev ogsaa Begrebsudviklingen hos ham saa uklar og Andres Philosophi saa fejlt bedømt. Naturvidenskaberne saa han til med Foragt: „hvor Kemi, Astronomi og Mathematik ret blomstre, behøves intet andet Vidnesbyrd om, at det aandelige Træ er sin Udgang nær“, og hvor dybt poetisk hans Sind end var, var der dog kun en mindre Del af Skjønhedens Rige, som ret stod ham aaben. Saaledes havde han kun ringe Sans for dramatisk Digtning: den bestod for ham i en Række „Samtaler“. Shakespeares Hamlet, Macbeth, Kong Lear og Romeo ere „store Ballader og hans historiske Samtaler Engellands egentlige Heltedigt“. Saaledes bedømmes Dramaet fra Synspunktet Heltedigt med Samtaler; for Skuepladsens egentlige Betydning havde han ingen Sans. Han „glædede sig ikke over Opførelsen af Axel og Valborg eller Hakon Jarl“; Theatret burde dagligdags være „blot til Lyst“ [3]. Selv over hans Mangel paa Forstaaelse af Tonekunstens Betydning for Aandslivet klager en af hans Tilhængere [4].

Paa Grund af den urimelige Magt, som han tillægger Ordet, overser han fuldkommen den bildende Kunsts Betydning. Derfor ere Phidias' Billedstøtter et levende Vidnesbyrd om Tilbagegangen fra den homeriske Tid; man maa finde „den Tid, da Billedhuggernes Værker blive det Guddommeligste paa Jorden, ussel imod den, da Iliader og Odysseer, Herodotske Muser, Æschyliske Dramer, Platonske Dialoger og Demosthenske Taler yngle og begejstre“. Da Ingemann gjør den Indvending imod

ham, at der ogsaa kan leve Aand i Haandens Kunstværker, svarer Grundtvig: „naar jeg taler om Aandens Virksomhed og Forplantelse, da forstaar jeg ved Aand: Kraftytringen af en højere Synsmaade for Livet, det timelige og haandgribelige, og skjelner derfor skarpt mellem Spor af Aand eller Tegn dertil og det levende Udtryk deraf, paastaaende derhos, at det Eneste under Solen, hvori denne højere Betragtning af Verden og Livet kan levende udtrykke, forplante og meddele sig, er det mundtlige, lydelige Ord. Hele Universalhistorien viser, saa vidt jeg kjender den, at en begejstret Røst var aldrig magtesløs, men at alle Kunstværker og selv de saakaldte aandfuldeste Bøger bestandig var det, saa der herskede det største Barbari og den grueligste Aandløshed med de ypperste Kunstværker for Øje og de aandrigste Bøger mellem Hænderne“ [5]. Saaledes mistyder Grundtvig idelig Ordet som det ildnende og vækkende, ret som om ikke det meddelende, det belærende og forklarende Ord havde nok saa rig Værdi i Verden, og han glemmer rent, at det levende Ord kan være bundfattigt, men det skrevne, umælende og dog paa hver Dag og til hver Time talende og manende Ord kan have og har havt en uimodstaaelig Kraft i Verden, medens mangen begejstret Røst har lydt forgjæves.

Denne store Ensidighed gjør, at der over al hans Skildring af Fortiden lægger sig et Skjær af Grundtvigs egen Personlighed. „Det Sete afhænger af Ojnene, der se“, saaledes lyder Goldschmidts Ord, men ikke det Skete, og desværre faar hos Grundtvig dette saa ofte alene Karakteren af det Sete. Han har givet os sit righoldige Sangværk, hvor han har gjengivet mange af de Sange, som gjennem et Par Aartusinder have klinget til Gud i

den christne Kirke, men den særegne Tidsalder og Forfatter er ikke kommen til sin Ret, overalt mærker man især Grundtvig selv. Ikke desmindre er Grundtvigs Forhold til Kilderne en af hans ypperste Sider. Af Kilderne øser han ligesom Joh. v. Müller og næppe upaavirket af ham den livfulde, friske Stil, idet de Gamles Beretning flyder ind i hans Fortælling. Men ved Benyttelsen af dem faar han ogsaa mange rigtige Syner; thi fordi det ikke er ham ligegyldigt, men netop væsentligt, hvem der taler, saa at han kjender de Enkeltes Røster, netop derfor faar han Lejlighed til ofte at se den oprindelige Kilde til en Beretning og Afvigelserne hos de senere og afledte. Han har været et Exempel for danske Lærde paa at alt ydre Studium af Kilderne bør ledsages af Indtrængen i hver enkelts Aand og Væsen for at finde dens indre Personlighed. Ved hans Kjærlighed til de originale Kilder er det lykkedes ham ikke blot at tegne levende Billeder af Historien, men han har flere Gange kunnet paapege den Kilde, som burde følges fremfor andre. Saaledes viser han i Verdenshistorien (1836), at Peter af Amiens hidtil har vundet en ufortjent Berømmelse som det første Korstogs egentlige og store Apostel, idet man har fulgt Vilhelm af Tyrus' først et Aarhundrede senere skrevne Beretning, medens de samtidige Kilder give ham en langt beskednere Plads. Grundtvig var her kommen til det rette Resultat adskillige Aar, inden Sybel skrev sin epokegjørende Undersøgelse af dette Korstogs Historie (1841)[6].

Med Hensyn til de nordiske Kilder besad Grundtvig en mere gjennemtrængende Lærdom. En saa smuk Opdagelse som den, at Beowulfdigtets Hygelac, der gjør et

Indfald paa Frankernes Kyst, men lider Nederlag og dræbes, er den samme som hin Hochilaich, hvis Angreb omtales af frankiske Kilder ved Aaret 510, og at hans Samtidige Kong Hrodgar (ɔ: Kong Roar) altsaa har levet paa denne Tid, skyldes Grundtvigs Skarpsindighed. Og hans store Kjendskab til den nordiske Mythetid gjorde ham det muligt at fremsætte flere lignende lykkelige Sammenstillinger[7]. Men især har Grundtvig dog en afgjort Betydning ved sin Fremdragen af den angelsachsiske Litteratur, ved sine Tydninger af den og sin dybe Forstaaelse af den engelske Oldtid. Thorkelins uheldige Udgave af Beowulfskvadet (1815) bragte for første Gang dette Digt for Dagen og æggede Grundtvig, som strax saa dets Skjønhed og historiske Interesse, til at studere Sproget, til Dels med Bistand af Rasmus Rask. Da Gehejmeraad Bülow havde læst hans Prøver paa en Gjengivelse af Digtet, tilbød han ham en Understøttelse til at udgive hele Oversættelsen. Det gik kun langsomt hermed, som naturligt var, da Udgaven var saa ringe og de øvrige Hjælpemidler faa, men omsider var den skjønne Gjengivelse færdig (1820). Han fortsatte senere sine angelsachsiske Studier og var med offentlig Understøttelse trende Gange i England (1829—31). Ogsaa i denne Henseende viste det sig, hvorledes Danmark var kommet frem for andre Lande i Studiet af Oldtiden. „Danmark har den Ære i angelsachsisk Sprogkyndighed at være kommet England forbi“, skrev Grundtvig 1828 i sin Ansøgning til Kongen, og han viste, hvorledes allerede Gram, Langebek og Suhm havde klaget over, at de mange Oplysninger til Middelalderens Historie, som de engelske Arkiver rummede, ikke kom frem for Lyset[8].

Grundtvigs Fremstilling er i en vis Henseende glim-

rende. Han har næppe skrevet noget eneste historisk Skrift, som læses med ublandet Beundring, han har endog sjælden skrevet mange Sider, hvor den anslaaede Tone er bevaret ren, eller hvor ikke Smagløshed og Haardhed støder Læseren eller skræmmer ham bort, men rundt omkring findes i hans Verdenshistorier udmærkede Skildringer, beaandede Syner og en livfuld Fremstilling, for ej at tale om hvad der er givet os i hans storartede historiske Digtninge. Grundtvigs værste Fejl er hans Mangel paa Evne til at begrænse sig; ofte søndertræder han selv ved Gjentagelsen den skjønne Skabning, som han havde dannet. Saaledes synger han i sit Tidsskrift *Dannevirke* (1817) Thyre Dannebods Vise paa sex Sider, men derpaa følger en mat „Efterklang“ paa ti Sider; han oversætter her først ordret i Prosa det angelsachsiske Digt om Brunnanburg-Slaget, derpaa følger paa otte Sider en Kæmpevise om det Samme og endda derefter ni Sider Efterklang. Saaledes udmattes Læseren under den lange Vandring; det Momentanes Betydning er aabenbart ikke gaaet op for Grundtvig. Desværre er det jo gaaet Mange saaledes ved Læsningen af Grundtvigs poetiske og historiske Værker, at man hørte den liflige Klokke klinge En imøde med sin friske Klang, man lyttede til den en Stund, men den blev ustandselig ved; timevis og kimevis ringer Klokken, indtil man døv og skuffet skynder sig bort. Hans anden Fejl er Smagløsheden. Af Almuetalen, af det daglige Livs Sprog har Grundtvig hævet en rig Skat op til Sprogets almindelige Brug, men under denne Gjerning har han tabt Synet for Forskjellen mellem Ædelt og Uædelt. Uforstaaelig og begrebsforvirrende er den Maade, hvorpaa han gjengiver fremmede Ord med danske, som ikke have det fjerneste, end ikke en Paral-

lelisme tilfælles med hint latinske eller græske Ord (Aischylos kaldes Æskild, Piræos er Ny-Havn og den lange Mur mellem Athen og Piræos Lange Linie). Og naar uædle Ordspil stundom bringes med ind i det Helligste og Witzen kommer i Altrets Nærhed, gribes man uvilkaarlig af en Gysen.

Fejl af denne Natur komme som bekjendt i særlig Grad frem i hans Fordanskninger af de gamle Kilder som Saxo og Snorre, der vel rettere burde have Titlen „gjenfortalte af N. F. S. Grundtvig“, i den Grad er det lidt de store Krønikeskrivere, som tale. Men saa længe vi ikke endnu have faaet en Oversættelse af Saxo, som bedre gjengiver hans Værks Indhold og Stil, maa Dommen lyde mildere overfor den Mand, som ogsaa ved denne Oversættelse har spredt megen Kundskab og Kjærlighed til Fortiden ud blandt Folket[9].

9. C. C. Rafn og Stiftelsen af det nordiske Oldskriftselskab.

Skamfolelsen over, hvor lidt der endnu var gjort for den oldnordiske Litteratur, og Forvisningen om hvor meget der endnu var at vinde, kaldte Mange til Studiet af det islandske Sprog. „Nyerup og Rask ere rejste til Upsala paa den gamle islandske Litteraturs Vegne — skriver Georg Sverdrup 1812 fra Kjøbenhavn til den fraværende Sibbern — Lyst til denne Litteratur griber her som en Mani om sig, sikkert ikke uden Betydning“[1]. Underligt nok synes Islænderne selv mindre at være blevne dragne i denne Retning, i alt Fald meddeler R. Rask netop i det samme Aar til Brødrene Grimm, at

„der ingen Islænder er her i Byen, som af nogen Betydenhed har lagt sig efter det gamle Sprog“ [2]. Dog se vi den 1814 til Kjøbenhavn ankomne Islænder Th. G. Repp drive Studier af Sagaerne, og han blev nogle Aar efter Rahbeks Lærer i Islandsk [3]. Rahbek var da højt oppe i Halvtredserne, men mente som Litterat ikke at kunne undvære Kundskab i dette Sprog. Paa de Tider lægge da ogsaa flere yngre Forfattere som J. M. Thiele og Th. Overskou sig efter Studiet af Oldnordisk [4].

Men en særlig Fortjeneste havde Fyenboerne. Nyerup havde været den gamle Litteraturs Talsmand i lange Tider; ganske vist vare hans sproglige Kundskaber kun svage, men han fik fornøden Bistand af den unge Rask, hvis Navn og Talent først gjennem ham fremdroges for Publikum. Rasks trofaste Ven fra Skoletiden var Niels Matthias Petersen, som endnu i det Skjulte forberedte sig paa sin Gjerning, indtil han med desto større Modenhed og Lærdom kunde træde frem for Verden. Og endelig fremstod en Fyenbo, der besad uforlignelig Aandskraft, selv om han ikke skulde naa op til saa stor videnskabelig Højde som nogen af de foregaaende, nemlig Rafn. Han skulde kalde Islænderne til Arbejde.

Islænderne havde som alt sagt paa denne Tid kun udmærket sig lidt. Det er Islændingene givet ofte med Lethed at tilegne sig stor Viden. Lærde synes tiere at fødes hos dem end hos andre Folk; man venter sig en Stund gode videnskabelige Frugter, men saa indtræder ofte en vis Goldhed. Herpaa havde man et godt Exempel i Grimur Jónsson Thorkelin. Han havde tidlig skrevet og udgivet lærde Skrifter og var med kongelig Understøttelse bleven sendt til de britiske Øer for at

undersøge de derværende Mindesmærker om Danskes og Norskes Bedrifter. I de fem Aar (1786—91) han opholdt sig derovre, blev han modtaget med stor Gjæstfrihed, og alle Samlinger stode ham aabne; han vendte hjem med mange Optegnelser, Manuskripter og Bøger. Nu kunde man vente Frugterne af hans Arbejde, tilmed da hans Gjerning som Gehejmearkivar (1791—1829) næppe hindrede ham i at granske, om han end holdt Arkivet i god Orden. Men intet videnskabeligt Skrift kom til at foreligge fra hans Haand. Den Samling af gamle Aktstykker, som han havde udgivet: *Diplomatarium Arna-Magnæanum*, fortjener kun liden Ros, og hans Udgave af Bjowulfsdigtet, der omsider udkom (1815), lod meget tilbage at ønske. Derimod besad Island en lærd og frugtbar Videnskabsmand i Finn Magnusen, om hvis Mythologi vi have talt; vi skulle senere skildre hans øvrige Forfattervirksomhed. — Imidlertid skulde Islænderne kaldes til ivrigere Virken, og det skete som sagt ved C. C. Rafn.

Den, som har set det Portræt af Rafn, som findes i Oldskriftselskabets *Aarbøger* (1875), vil i dette Hovede med den stærkt byggede Pande, omhvirvlet af det hvide Haar, de lidt rynkede Øjenbryn og et Blik, hvori man synes at læse „Forstyr mig ikke for længe!“ finde et bestemt Udtryk af en kolerisk, rastløs Natur. Og denne Rastløshed, som dog ikke bliver stundesløs, fremgaar med levende Træk af hans Færd og Levnedsbane. Carl Christian Rafn var født 1795 paa Brahesborg ved Assens, hvor hans Fader var Forpagter. Efter at have gaaet i Odense lærde Skole kom han 1814 til Universitetet. Et halvt Aar senere blev anden Examen absolveret, og efter ikkun et Aars Studium var Rafn juridisk

Kandidat med Laud. Saaledes havde han kun brugt halvandet Aar for at naa, hvad der ellers sædvanligvis blev vundet paa tre Aar og hvad man i Universitetets Aarbøger hidtil kun havde set naaet paa to Aar[5]. Hans Maal var foreløbig at blive Auditør, hvorfor han traadte ind paa Etatsraad Hedegaards Kontor, men saa ændrede han Plan og tog 1817 Officersexamen med Udmærkelse, hvorefter han blev ansat som Lieutenant ved de fyenske lette Dragoner.

Der er bevaret en Dagbog fra de fire første Maaneder af 1818, hvilken kan fremvises som Exempel paa et energisk Menneskes Arbejdstrang:

1. Marts: jeg arbejdede paa Love for et Krigsvidenskabernes Akademi. . . . 5. Marts: udarbejdede Forslag angaaende et Jydsk-Fyensk Militær-Bibliothek. . . 29. Marts: indgav Forslag til et Stiftsbibliotheks Oprettelse paa Island til det Islandske Litterære Selskab. . . . 30. Marts: indgav til General de Bülow Udkast til et Dansk Krigsvidenskabernes Akademi. . . . 1. April: General de Bülow syntes godt om Udkastet og vilde gjøre sit Bedste derfor. 4. April: Sekretær Thorsteinson rejser til Island, skulde forhandle om et Islandsk Stiftsbibliotheks Oprettelse. Midlertid kunde jeg begynde at samle. o. s. v.

Det fremgaar heraf grant, hvad der er Rafns Maal, han vil selv virke, men tillige bringe Andre til at arbejde. Han vil stifte, han vil tilskynde til Samarbejde.

Imidlertid skulde han snart ofre sig helt til, hvad der var bleven hans Hovedinteresse. Allerede i Skolen havde han lagt en betydelig Kjærlighed for det oldnordiske Sprog og den gamle Litteratur for Dagen, og denne voxede hvert Øjeblik. Hans første Arbejde var et Skrift over *Krigsvæsenets Forfatning under Knud den Store* (1818).

1821 begyndte han at udgive sine *Nordiske Kæmpehistorier*, der indeholdt Oversættelser af mythiske og romantiske Sagaer (3 Bind), og fik i Aarene 1821—23 fast Ansættelse ved Universitetsbibliotheket under Nyerup, hvor han gjorde Bekjendtskab med den Arna-Magnæanske Samling af Haandskrifter. Han indsaa, hvor overordentlig rig den islandske Litteratur var i alle Retninger, hvor meget der stod tilbage at udgive, oversætte og fortolke, og hvor frugtbringende det vilde være, om der oprettedes et Institut, som kunde have dette alene til sit Formaal. Han indbød i Januar 1824 nogle unge Islændere, Dr. phil. Brynjulfsson, Adjunkt Egilson og Lærer Gudmundsen, til sit Hjem, og man udstedte nu foreløbige Planer paa Islandsk, Dansk og Latin om en Udgave af Nordens historiske Sagaer, ledsagede af en Udgave i Oldsproget af Jomsvikingesagas korteste Recension med dansk Oversættelse. Paa Island blev dette Foretagende modtaget med stort Bifald; blandt Øens 50,000 Indbyggere tegnede sig 1000 Subskribenter paa Sagaerne i Grundsproget, og af disse vare Halvdelen Bønder og Husmænd og en Femtedel Tjenestekarle. Ogsaa i de andre nordiske Lande sluttede man sig til Planen og tegnede sig for aarlige Bidrag. Saaledes modnedes omsider det større Foretagende, og den 28. Januar 1825 paa Kong Frederiks Fødselsdag stiftedes det Nordiske Oldskrift-Selskab. Dets Formaal var: Udgivelse og Fortolkning af nordiske Oldskrifter og ellers Alt, hvad der kan tjene til at oplyse det gamle Nordens Historie, Sprog og Oldsager i Almindelighed og derved til at vække og nære Kjærlighed til Fædre og Fædreland.

Ved Stiftelsen talte Selskabet tre Snese Medlemmer, men Aaret efter var Antallet fordoblet, og derpaa gik

det rask fremad. Med Snildhed havde Selskabet ogsaa lagt Vægt paa at sikre sin ydre Stilling. Da Major og Divisions-Adjudant hos Kongen J. v. Abrahamson 1828 valgtes til Formand, var Adgangen til Kongen erhvervet, og Selskabet fik Prædikat af kongeligt (9. Maj 1828). Den valgte Viceformand Finn Magnusen var en berømt Videnskabsmand, vel anset ved Hove og blandt de Lærde, ligesom han var en god Talsmand lige over for Islænderne; han fik stor Indflydelse paa Selskabets Virksomhed. Den økonomiske Stilling sikredes snart. Fra Aaret 1829 af gav Finantserne et Tilskud af 300 Rdl. Sølv; en Række Gaver til Selskabet indløb fra Private, saaledes at dets Formue 1833 beløb sig til 12,500 Rdl. Sølv, 1840 til 30,000 Rdl.[6].

Men Selskabets Virksomhed berettigede det ogsaa til store Krav paa Understøttelse og Tilslutning. I Følge de udsendte Indbydelser vilde Selskabet udgive Oldnordiske Sagaer *Fornmanna Sögur* i tre Rækker paa tolv Bind hver, nemlig paa Islandsk, samt i dansk og latinsk Oversættelse, og næppe vare tre Aar gaaede, førend otte Bind norske og danske Kongesagaer forelaa; af Sagaer, som særlig vedkom Island, udkom 1829—30 to Bind *Íslendinga Sögur*. Rafn var Selskabets egentlige Leder og rastløse Aand. Han udgav for Selskabet eller med Understøttelse af dette *Krákumál* (1826), *Fornaldar Sögur Norðrlanda* (1829—30), *Færeyínga Saga* (1832). Men Selskabet havde dernæst stiftet et *Tidsskrift for Nordisk Oldkyndighed* (1826—29), som fortsattes med *Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed* (1832—36), *Annaler for nordisk Oldkyndigked (og Historie)* (1836—63), *Antiquarisk Tidsskrift* (1843—63), i hvilken Række af Publikationer siden 1832 ogsaa den arkæologiske Forskning

var repræsenteret; Rafn var 1830 bleven Medlem af den kongelige Kommission til Oldsagers Opbevaring. Ligesaa udgav Selskabet 1836 *Ledetraad til Nordisk Oldkyndighed*, en Vejledning til Kundskab om vore Oldsager. Ligesom Selskabet havde været det første, der vilde omspænde hele Norden, saaledes skulde det ogsaa være det første, der søgte Tilslutning i den hele Verden. Det havde allerede mangfoldige Forbindelser i Udlandet, da man søgte ved virkelig stort anlagte Foretagender at drage Vestens og Østens Opmærksomhed hen paa dets Virken. Det store Pragtværk *Antiquitates Americanæ* (1837), der bragte de mange mærkelige Kilders Beretninger om Nordboernes første Besøg i Amerika, ledsagede af Kort og Tegninger, tildrog sig en overordentlig Opmærksomhed. Hertil sluttede sig det fortrinlige Værk *Grønlands historiske Mindesmærker* (3 Bind, 1838—45). Paa lignende Maade udgav Selskabet 1850—58 det pragtfuldt udstyrede Værk *Antiquités Russes* (to Bind), omhandlende Nordboernes Færd i Rusland. Men vi skulle her afbryde vor Skildring af Selskabets Virksomhed, til hvilken vi senere vende tilbage[7].

---

10. Vedel Simonsen og det romantiske Studium af Middelalderen.

Foruden Nordens store Oldtidsskikkelser og Kampe skulde ogsaa Middelalderens romantiske Tidsalder finde Tiltrækning. Det svarede til de nye Retninger i Poesien. De store djærve Skikkelser under den klare Himmel vinkede ikke længer saa stærkt som det mystiske Liv i de halvdunkle Tider, da ikke Troen paa de store Guder, men Overtroen paa de mange Naturvæsener fyldte Alles

Sind. De dunkle Kræfter i Naturen, som Ingen kunde benægte, traadte frem i fuld Virksomhed, Mennesket var bundet af de omgivende, skjulte Aander. Denne Verden, som man hensatte sig i gjennem Drømme, blev endog anset for alene at have Værd og Indhold; kun den som levede borte fra den plebejiske Verden, levede et virkeligt Liv. Karakteristisk nok synes denne Sindsretning især at have grebet de Adeliges Kreds eller den fornemme Verden. Som den aristokratiske Schack Staffeldt var et karakteristisk Udtryk for denne Opfattelse, finde vi, at en Kammerjunker D. W. Levetzow oversætter Ingemanns Blanca paa Tydsk, Kammerjunker Grev H. G. F. Lerche skriver smeltende lyriske Digte[1], og indenfor den historiske Verden er Godsejersønnen Vedel Simonsen Repræsentant herfor. Men nys nævnte Lerche skrev senere et Skrift *Den gode Skæfer*, der vel at mærke ikke omhandler Hyrdepoesi, men „en kort Vejledning til det finuldede Faars Røgt og Pleje“, og det er i det Hele karakteristisk, at disse Aander tillige besidde meget godt Blik for den praktiske Virken. Staffeldt var ingenlunde nogen ringe Embedsmand eller havde i hvert Fald tillige en stærk Trang til praktisk Gjerning[2], og Vedel Simonsen var en dygtig Landmand og Godsejer.

Laurids Schebye Vedel Simonsen blev født den 20de December 1780 paa Herregaarden Elvedgaard ved Bogense. Som eneste levende Barn af velstaaende Forældre fik han en god Opdragelse, og dimitteredes 1798 til Universitetet. Han vaklede nu noget med Hensyn til Valg af Studier. 1799 tog han juridisk Forberedelsesexamen, men slog da om og studerede Medicin. 1803 tog han Embedsexamen med *laud* og kunde 1804 hjembringe ikke blot en Guldmedaille for en medicinsk

Afhandling, men ogsaa den medicinske Doktorgrad. Paa Lægevidenskabens Vegne rejste han derpaa de to følgende Aar i Udlandet, men da indtræder det bestemte Omslag. Allerede i Ammestuen og under hans Opvæxt var hans Hjerne bleven fyldt med Æventyr, Sagn og Folkeviser, og han havde tidlig vænnet sig til at drømme sig ind i Naturen. Nu mødte ham i Tydskland en Philosophi, der vilde bygge Broen mellem Idealisme og Realisme og paavise at Naturen og Menneskelivet kun var Et, at alle Videnskaber havde et fælles Maal og alle indgaa den skjønneste Forbindelse med Philosophien. Især maatte det personlige Bekjendtskab med Steffens og dennes Forelæsninger virke afgjørende paa ham. I mit Gemyt, skriver han selv, vare Strængene stemte efter samme Tonemaal, og hans Foredrag maatte begejstre mig ikke blot for en eller anden Videnskab i Særdeleshed, men ogsaa for den hele Videnskabelighed i Almindelighed og skjænke mit Væsen et højere og ædlere Opsving og et frodigere og fyldigere aandeligt Liv, hvorhos hans højere Anskuelse af Historien, hvorved Naturens Historie sammensmeltede med Menneskelivets og denne igjen med Idéernes eller Aandernes Rige i en uendelig fortløbende Udvikling, især paa mig gjorde et aldeles uudsletteligt Indtryk[3].

Men ikke blot skulde Vedel Simonsen her blive knyttet til Historien, han skulde blive lænket særlig til Middelalderen. Det var paa de Tider, at Romantikerne sang deres smukke Sange i Tydskland og kaldte de skjønne og tapre Skikkelser fra Middelalderen, Herrer og Fruer, frem af deres Dvale. Han kunde desuden sværme og drømme i Naturen med hine Romantikere, thi for Naturskjønhed havde han et aabent Øje. Ja, i Tydskland

fandt han selv det, som senere blev hans Phantasis Vugge og den særlige Gjenstand for hans Kjærlighed, Borgruinerne. Ved Besøget paa disse kunde hans frodige, men slappe Phantasi ret tumle sig; han lyttede blindt troende til de gamle Sagn, som fortaltes om dem. Saaledes kom Vedel Simonsen hjem indviet til Historiker. Det havde vist været lykkeligere for ham, om hans Rejse var gaaet udenfor den tydske Philosophis Lande; saa var dog maaske en Spire til Samvirken mellem hans theoretiske og praktiske Sans falden i hans Sjæl. Vist er i alt Fald, at medens Vedel Simonsen senere udviklede sig og fulgte med, i hvad der angik praktisk Gjerning, viser han strax, hvad han evner som følsom og flittig Historiker, men nogen Udvikling gjennemgaar han ikke.

Hans gode Formuesomstændigheder kunde ikke gjøre ham Overgangen til den nye Studieretning betænkelig. Han kunde frit hengive sig til Granskninger og vandt 1807 Videnskabernes Selskabs Guldmedaille for en Afhandling om Østgoternes politiske, religiøse, videnskabelige og artistiske Tilstand under deres Herredømme i Italien, ligesom han to Aar efter fik dets Sølvmedaille for en Afhandling om Nordens ældste Beboere. Han havde en kort Tid været ansat ved Universitetsbibliotheket, men opgav denne Stilling for alene at kunne granske og skrive. Regeringen gav ham 1811 Titlen Professor, og ved 1810 at blive valgt til Medlem af Kommissionen for Oldsagers Opbevaring kaldtes han til at virke for en Sag, der var ham kjær, og som han med offentlig Understøttelse forfulgte paa antikvariske Rejser i Fyen (1811—12), Tydskland (1812) og Jylland (1814). Der var af Kongen (1810) blevet tilstaaet ham et Stipendium for at bear-

bejde selvvalgte Afsnit af Fædrelandets Historie, og snart forelaa som Frugter heraf hans *Udsigt over Nationalhistoriens ældste og mærkeligste Perioder* (1813—16), der er tilegnet Kongen; af det tredie Bind heraf, den danske Adel- og Ridderstands Historie, udkom dog kun første Hefte, idet en Anmeldelse af Kolderup-Rosenvinge, som paaviste mange ugrundede Slutninger og utilstrækkelig lovhistorisk Kundskab, vistnok standsede Forfatteren. Samtidig udkom 1813 *Fyens Vilkaar i den saakaldte Grevens Fejde* og *Borgruinerne.*

Han blev nu 1816 ansat som Medhjælper hos Ordenshistoriographen; af Helbredshensyn maatte han dog vende hjem til sin Fædrenegaard, og hans Gjerning indskrænkede sig til Udarbejdelsen af de ældre Ridderes Biographier. Han stod nu ikke i en saa frugtbar Periode, men 1830 udkom dog hans smukkeste Afhandling *Kjæmperisernes Skildring af Middelalderens Riddervæsen.*

Paa de Tider indtraf sørgelige Forhold i Vedel Simonsens Privatliv. Han var bleven gift 1807, men hans Hustrus Opførsel nødsagede ham til Skilsmisse. Han knyttede nu alt Haab til sin eneste Søn, en lovende Yngling, da denne paa uforklarlig Maade kom sørgelig af Dage (1824). Saaledes syntes Ulykken ret at skulle forfølge den ensomme Mand, og hans allerede tungt anlagte Sind droges end mere hen til Haabloshed og Mørke. Det hed sig, at Faderen beholdt Sønnens Klæder og andre Efterladenskaber i sit Sovekammer, for at Mindet om den Tabte altid kunde være levende hos ham[1]. Heldigt var det vist for Vedel Simonsen, at han 1832 skulde end mere kaldes til praktisk Gjerning, idet han i dette Aar ved sin Faders Død blev Besidder af det gamle Herresæde.

Det sidste Tidsrum af Vedel Simonsens Liv var maaske baade det lykkeligste for ham selv og det nyttigste for den historiske Videnskab. Han havde opgivet andre Tanker i Verden end den at virke som en dygtig og velvillig Godsejer og dernæst at indsamle Materiale til fyenske Lokaliteters Historie. Beskjæftiget hermed glemte han Verdens Sorger og Smerterne ved et legemligt Onde; utrættelig samlede han og lod Andre samle og afskrive for sig; sine Skrifter udgav han paa egen Bekostning eller rettere, han uddelte dem. Fra Fyrrerne skriver sig saaledes: *Bidrag til Eske Brocks Levnetsbeskrivelse* 1842—43, *Samlinger til Hagenskov Slots, nuværende Frederiksgaves, Historie* 1842, *Bidrag til Odense Byes ældre Historie* 1842—44, *Bidrag til den fyenske Kongeborg Rugaards Historie* 1843—44, *Samlinger til den fyenske Herregaard Elvedgaards Historie* 1845—46, *Bidrag til Hr. Jørgen Brahes Levnetsbeskrivelse* 1845, *Familieefterretninger om de danske Ruder* 1845. Saa mange oplysende Skrifter, hvori mangfoldige gamle Optegnelser og Aktstykker ere gjengivne i Uddrag eller fuldstændigt, skylder man hans store Flid og hans Kjærlighed til Fædrelandets Historie, hvori hans varme Følelse for Fødeegn og Fædrebolig har en Hovedrolle:

Det er en ganske egen Sag
at eje Fædres Bolig;
thi Slægtens Aander Nat og Dag
omsvæve den saa trolig.
Den Mand, der fremmed Arne faar,
er halv om halv kun Lejer:
det sande Hjem først den Mand naar,
der Fædres Arne ejer.

Vi skulle nu kaste et Blik paa V. Simonsens Forfatterejendommelighed. Han var kommen hjem fra Uden-

landsrejsen opfyldt af Tanken om Mystiken i Naturen og Menneskelivet og greben af Begjærlighed efter at naa en ny Opfattelse af Historien og dens Begivenheder ved at forfølge de dunkle Veje. Alt skal bringes i Sammenhæng, det er Historikerens Pligt at udfylde alle Tomheder, og hvor Kilderne ere tavse, maa han træde udfyldende til. Om en ny Maade at prøve Kilderne paa var der hos V. Simonsen endnu mindre Tale end hos de andre samtidige Historikere. For ham staar i Grunden alt Materiale som lige jævnbyrdigt; Sagnet har omtrent lige Værd med den samtidige Kilde. Højst betegnende for hvor lidt han saa de gamle Methoders Skrøbelighed. er den Udtalelse i hans Skrift *Nationalhistoriens Perioder*[5], at han „tilfulde føler Sandheden af at Forsøget paa at skrive nordisk Historie efter Schøning og Suhm var det samme som efter Homer at skrive Iliader; kun med den Fakkel, de antændte, besøger jeg igjen de dunkle, hellige Steder, og vel mig! om dens Lys opdager mig en eller anden Afkrog, hvor disse ej have været“. Her er Tale om Oldtidens Historie; Enhver véd, at Nutiden omtrent har betragtet Schønings og Suhms Behandling af denne som ugjort.

Vedel Simonsen bringer nu Naturhistoriens Resultater ind i Menneskenes Historie paa følgende mekaniske Maade. For at forklare de gamle Geographers lidet overensstemmende Efterretninger om Norden og de forskjellige Folkevandringer maa vi antage, at omtrent ved Aar 600 f. Chr. ved en voldsom Naturrevolution den Klippevæg brast, som havde forbundet Skotland med Norge, hvorved Østersøen, der forhen havde været en Indsø, blev et Hav, medens Nordgermaner og Jyder nødsagedes til at vandre ud fra deres Hjem. En ny Vandflod bragte

c. 400 før Christus Joterne til at udvandre fra Jylland og lod dem trænge ned i Italien under Brennus, hvorefter en tredie Vandflod c. 120 Aar f. Chr. opslugte store Dele af det vestlige og nordlige Jylland, ja Fyen løsreves maaske da fra Jylland og Sjælland fra Skaane, hvilket nødte Cimbrerne til at udvandre mod Syd.

Mere indirekte kommer Naturens Rolle frem i hans Tro paa Mysticismens Betydning. Allerede fra 1808 var han bleven benyttet til Arbejder i Ordenshistorien, en Beskjæftigelse, som han greb med saa stor Begjærlighed, at han hellere vilde ansættes under Ordenskapitlets Arkiv end blive Universitetslærer i Christiania; 1816 blev han Medhjælper under Ordenshistoriographen Abr. Kall (og virkede efter dennes Død indtil 1827). V. Simonsen, der fuldkommen manglede Distinctionens Evne, havde paa en antikvarisk Rejse i Tydskland 1812 fundet en Orden, hvis Oprindelse stod i nøje Forbindelse med Cheruskerne og Herman[6], og han havde hævdet, at Wethemanns Kapersamfund paa Svend Grathes Tid har fortsat sig, indtil det af Kong Christian I fornyes under Elephantordenens Mærke[7]. Han søgte nu at drage den heie Adel- og Ridderstands Historie ind under dette Synspunkt, hvad den sindige Kall ikke noksom kunde advare imod. Han adlød, men ikke uden at nedstemmes[8]; i Stedet for kastede han sig med Iver over Studiet af Middelalderens Symbolik, talismaniske Kunster og kaldæiske Mysterier. En i Fyen opgravet Sten med græske Bogstaver erkjendte han hurtigt og rigtigt som en basilidansk Abraxe (gnostisk Gemme), og han bestyrkedes i den Mening, at Kundskab om Østerlændernes Talismaner og de Kilder, hvoraf de ere udsprungne, er af største

Vigtighed for den nordiske Oldhistorie. Paa slige Vildveje flakkede han om.

Nu vilde man vel kunne sige til hans Forsvar, at historisk Kildekritik dengang ikke var udfunden. Imidlertid tog Ingen af de andre Historikere slige vilde Phantasier for Virkelighed. Her er lige ud en mærkelig Mangel i hans aandelige Bygning, hvorefter han aldrig naaede til en Slutningsrække, som var overbevisende for Andre. Fra Formodning bygger han videre til næste Formodning, mod hvilken en almindelig sund Fornuft vilde rejse Protest. H. C. Ørsted rejser med ham over Fyen, og foruden at V. Simonsen viser ham Odins og Palnatokes Gravhøje, siger han ham, at „der König in Thule" er Kong Valdemar Atterdag; da Ørsted fortæller dette i et Brev til sin Svigerinde, Sofie Ørsted (Øhlenschlägers Søster), svarer hun lige saa naivt, som betænksomt: „det har undret mig, jeg har stedse tænkt mig samme Konge længere tilbage i Tiden end Valdemar; det er imidlertid stedse interessant at erfare Sligt" [9]. Han skriver en Afhandling om det Kloster, der skal have ligget ved Elvedgaard, hvorfor der vel at mærke ikke haves mindste Hjemmel; dog godkjender han Sagnet, fordi et Sted hedder Nonnebjerg, og fordi dér mulig har ligget et Klosterhospitium, hvilket mulig bestyrkes ved at Hovedvejen fra Odense vist er gaaet her forbi, hvilket støttes paa Stednavnene. „Jeg er derved bleven selv i den Grad overbevist (vel muligt, at jeg er den eneste, som derved i den Grad overbevises), at jeg endogsaa til Minde om dette Kloster paa Stedet selv, som nu er indlemmet i min Hauge, har ladet opføre et Lysthus i Form af et hellig Aands- eller Duebrødre-Kapel; idet jeg fandt, at den ved Kunsten forøgede Naturskjønhed end mere

forhøjes, naar samme tillige vinder Interesse fra Historiens Side; og jeg nærer derhos intet højere Ønske end at den Veldædighedsaand, der saaledes — saa vel i intellectuel, som i moralsk og physisk Henseende — i hine Tider efter min Overbevisning har udbredt sin Velsignelse fra dette Sted over Egnen, ogsaa til sildigste Slægter maatte besjæle Stedets Fremtids Ejere" [10].

Endnu i sine senere Bøger omtaler han Begivenheder og Tilstande i 5te og i 7de Aarhundrede, altsaa støttende sig til Suhms Aarstal, og i det Hele er en Henvisning til Huitfeldt eller Suhm ham Bevis nok. Velschow skriver sin epokegjørende Undersøgelse af Krigsvæsenet under Valdemar Sejr, men man mærker Intet til, at V. Simonsen lader hans Resultater komme sig til Gode. Sprogvidenskaben skrider frem med Kæmpeskridt og kommer paa mangfoldige Maader Historien til Hjælp, men der mærkes Intet til at V. Simonsen drager Nytte heraf, og navnlig ere hans Etymologier fremdeles i højeste Grad urimelige (for Exempel: at løbe løbsk = lybsk, et Minde fra Grevens Feide, Odel = Udelt, Nobilis af a nobis). Uagtet han selv udtaler, at „gamle Navne i Almindelighed lige som Gummi elasticum eller Suklæder kunne give sig ud og ind ad libitum", er han dog altid villig til at lade sin Phantasi omsværme Ordene og deres Tydning. Men mangelfulde vare sikkert ogsaa hans sproglige Kundskaber (blandt Andet i Islandsk), skjøndt han skrev et græsk Digt ved Abraham Kalls Død.

Skulle vi da alene søge V. Simonsens Fortjenester af Historien i Indsamlingen af Materiale? Vi tro ganske vist ikke, at hans videnskabelige Behandling af Historiens Stof fortjener Ros, men paa den anden Side bør der vel skjelnes mellem tvende Maader at samle paa. Kun

den, som lever sig ind i Fortiden og har Interesse for mange forskjellige Sider af Folkets Udvikling, kan samle saa fyldigt et Materiale sammen som det, der er gjemt i hans topographiske og biographiske Arbejder, af hvilke saavel Granskeren af den almindelige Historie som Personalhistorikeren, Kulturforskeren, Oldforskeren, Naturforskeren, Digteren kan drage Nytte. Og uagtet hele deres sammenstykkede Udseende, hvor det fremrykkende Aarstal alene er den bydende Ordner, og uagtet Notitsernes gjennemgaaende faktiske Karakter, er der alligevel et vist tiltalende Præg over disse Bøger. Det udspringer af den Kjærlighed, hvormed man føler, at Forfatteren har syslet med sit Emne og samlet dertil, og som gjerne faar et smukt Udtryk i det lille, vemodige Vers, som han har sat paa Titelbladet; det fremgaar af de mange Sider af Kulturlivet, som Forfatteren har havt Øje for, og endelig gjorde Datiden i disse Bøger for første Gang Bekjendtskab med de saa tiltalende Breve fra adelige Mænd og Kvinder, der ofte lade os se dybt ind i de svundne Tiders Sjæleliv. Ogsaa af senere Tiders Forhold, til Exempel det 18de Aarhundredes Levevis, giver han oplysende Træk. Der er derfor kun faa af den Slags Samleværker, der tælle saa mange Venner som Vedel Simonsens Bøger. Derimod lukkes hans Sans tidligt for et mere almindeligt Syn paa en Tidsalder eller en Begivenhed, og han dvæler med Forkjærlighed ved Adelens Historie. Han samler til den enkelte Gaards, enkelte Adelsmænds eller Adelsfamiliers Historie, og paa hans Forslag (1833) og hans Bekostning udsætter Videnskabernes Selskab sin Guldmedaille for en historisk-genealogisk Beretning om en dansk Adelsslægt eller et dansk Klosters Historie[11].

Mærkeligt er det derimod, at Vedel Simonsens ydre Øje var skarpt, hans Syn for Virkelighedens Gjenstande sundt, og hans Slutninger paa dette Omraade ofte rigtige. Der findes i hans Skrifter mange gode naturhistoriske Bemærkninger og Oplysninger. Hans Fortjenester af Oldforskningen ere uomtvistelige. I hele sin Levetid var han en flittig Indsamler til Museet i Kjøbenhavn, der har ham at takke for flere Tusende Oldsager. Paa Runestenen i Eegaa og andre Mindesmærker henledte han først Opmærksomheden[12]. Han sammenstillede vore Stenredskaber med dem, som forefandtes hos Vilde i Nordamerika eller paa Sydhavsøerne, og han udtalte i sit Skrift *Udsigt over Nationalhistoriens ældste Perioder* (1813), at der burde skjelnes mellem en Sten-, Kobber- og Jærnalder[13]. Hertil svarer nu, at han som Godsejer var human og velvillig mod sine Bønder, og at han ved Opmuntringer, Belønninger og almindelige Indretninger paa en prisværdig Maade søgte at ophjælpe Egnens Beboere. Ved Legater sørgede han for god Skoleundervisning i de nærmeste Sogne, for gode Sognebibliotheker og i det Hele for Oplysnings Udbredelse[14].

Med ingenlunde ringe Held skulde det lykkes ham at dyrke et Felt, som var den praktiske Verden helt modsat, Poesiens. Allerede tidligt var han optraadt som Digter især af elegiske Sange, og senere optog han forskjellige af sine Frembringelser i Samlinger for „Venner og Velyndere“. Ruiner havde altid havt hans særlige Yndest (han sværmede for Atterboms „Stegeborgs Ruiner“), og hans bedste Digte bleve saadanne, hvor han mindet af Stedet eller af Tiden sang om Fortidens svundne Herlighed og Anelserne om Fremtiden. Kjærminder elskede han, men hans Yndlingsplante var dog Vedbenden[15].

Saaledes fremkom disse nydelige Smaadigte, der endnu som friske Blomster i Sprækker af smuldne Stene række Hovederne frem fra Titelbladene paa hans topographiske og personalhistoriske Bøger:

> Dybt i Graven har Erfaring hjemme;
> den er Skatten, Fortids Urner gjemme.
> Kun vanartet Barn kan stundom glemme
> Fædres Varselsrøst og Gravens Stemme.

Men lige saa vist som de her ere paa deres rette Plads som de gamle Indskrifter over Herregaardes og Bøndergaardes Indgangsdøre, lige saa uheldig var den Tanke at anbringe dem i Snesevis i Elvedgaards Have paa Lysthuse, Støtter og Eremitager. I samme mærkelige Have var der da ogsaa etsteds Udsigt til en stor forgyldt Sol af Træ halvopstaaet[16] — saa ringe Smag kunde han udvise.

Uagtet al Sorg og legemlig Skrøbelighed opnaaede V. Simonsen en høj Alderdom. 78 Aar gammel døde han 1858; han var da i Rangstigen stegen til Konferentsraad og Ridder. I hans Ansigt, fremfor Alt ud af de smukke og livlige Øjne, læste man Enthusiasten, hans fyldige, noget svulmende Læber, der mindede om Øhlenschläger, havde et aandrigt Udtryk. Den høje Skikkelse var kraftig nok, men Ansigtets Træk bare ikke Vidne om Karakter. —

Af Middelalderens romantiske Digtning var Meget blevet fremdraget af Nyerup og Rahbek, dels ved Udgaver af de gamle Digtninge, dels ved deres litteraturhistoriske Undersøgelser. Allermest var dog maaske Middelalderen traadt Publikum levende i Møde ved den samlede Udgave af Kæmpeviser, som Werner Abrahamson (der dog døde 1812 inden Afslutningen), Nyerup

og Rahbek havde udsendt i Aarene 1812—14 i fem Bind: *Udvalgte Danske Viser fra Middelalderen; efter A. S. Vedels og P. Syvs trykte Udgaver og efter haandskrevne Samlinger.* Mange af Middelalderens Viser udkom her for første Gang i Trykken, og alle vare de ledsagede af oplysende Anmærkninger, Sammenligninger med fremmede Viser og Ordforklaringer, saa at Forstaaelsen og Tilegnelsen betydelig var lettet. Dernæst kom Melodierne til større Ret end tidligere, idet der i femte Bind optoges en Samling af 88 Melodier. Det var et særdeles smukt og nyttigt Foretagende, men Værket kunde dog hverken i Henseende til Udgivernes æsthetiske Indsigt eller Smag maale sig med den svenske Samling af Folkeviser, som Geijer og Afzelius samtidig udgav (1814—15). Meget betegnende er det iøvrigt, at Udgiverne udtale, at de fem Bind „indeholde Alt, hvad godt er i de nys opregnede 21 Manuskripter, og disse har altsaa nu blot den Værd, at man ved Hjælp af dem vil kunne rette en og anden vrang Læsemaade i det Trykte“. Ikkun 40 Aar efter vare alle Kyndige overbeviste om, at denne Udgave ikke i ringeste Maade gav den rette Form for Viserne eller en klar Idé om deres Indhold, og at det var nødvendigt paany at søge til Haandskrifterne.

En af de første, som blev opmærksom paa, hvor lidt *Udvalgte Viser* i Virkeligheden gav, hvad Manuskripterne indeholdt, var den unge Just Matthias Thiele, der endog begyndte at forberede en bedre Udgave. Dette opgav han dog, men nogle Aar tidligere havde han taget fat paa et andet Foretagende. I Aaret 1817 var den Tanke modnet hos ham, at indsamle danske Folkesagn, saaledes som Brødrene Grimm havde begyndt i Tydskland. Han afskrev først hvad han fandt

i gamle Bøger og Manuskripter og tog derefter Vandringsstaven i Haand for at opsøge dem i levende Munde hos Bønder og Almuesfolk. Den første Samling *Prøver af danske Folkesagn* udkom 1817 og vandt levende Deltagelse, saaledes at han snart kunde tage fat paa en stor Udgave i fire Samlinger af *Danske Folkesagn* (1818—23), hvilke bleve modtagne med stor Erkjendtlighed og vandt en betydelig Udbredelse[17].

Mere end noget historisk Skrift om Middelalderen skulde dog en Digter vække Sansen for vore Valdemarers Tidsalder lige fra det tolvte til det fjortende Aarhundrede — nemlig B. S. Ingemann. Vi skulle her ikke nærmere gaa ind paa hans historiske Romaners almindelige Værdi. Dersom Folkets Dom var Højeste Ret, maatte disse Bøger ubetinget regnes blandt Nationens bedste Værker. Men denne Dom har mødt Indsigelse hos Lærde og hos æsthetisk Dannede. Med en vis Selvfølelse have Historikerne eller de historisk Kyndige spændt sig Styrkebæltet om Livet og udtalt stærke Ord mod Ingemanns historiske Korrekthed. Selv i den sidst udkomne velskrevne Karakteristik af Ingemann bebrejdes det ham saaledes, at han ikke har skildret Valdemar den Stores Dronning Sofie som et Uhyre, hvad hun dog var efter Visernes Vidnesbyrd, ret som om de i denne Henseende indeholdt mere Sandhed end Ingemanns Digtning. Han skildrer — siges der — Dronning Dagmar som udgaaet fra et rent og sædeligt Hjem, skjøndt der var de ulykkeligste Forhold i hendes Forældres Hus; men Dagmars Herkomst var dengang ingenlunde klart erkjendt og først en Snes Aar senere blev den fuldt oplyst. Det bebrejdes Ingemann aldeles med Urette, at han endog har misforstaaet Viserne om Erik Glippings Mord o. s. v.[18]. Saa-

danne Indvendinger, hvoraf saa mange støtte sig til den bedre Indsigt i Middelalderens Historie, som vi i Løbet af et halvt Aarhundrede have vundet, have kun Lidet at sige imod det skjønne og uudslettelige Billede af Middelalderens Liv og Ridderfærd, vi i det Hele have modtaget af Ingemanns Digtninge med disses Farvepragt og den Følelse af Folkestemningen, hvormed Forfatteren har givet sin Skildring, skjøndt ganske vist Enkelthederne ofte ikke passe paa et givet Tidspunkt af det 13de eller 14de Aarhundrede.

Men man gjør ogsaa Ingemann Uret ved at henvise til W. Scott. Uagtet denne Forfatter havde et uendeligt rigere historisk Materiale at øse af, finder man hos ham ikke blot store Fejltagelser i Skildringen af Sæder og Skikke, men ogsaa af Lokaliteter[19]. W. Scott, siger den nys nævnte Litteraturhistoriker[20], „har inspireret et Geni som Augustin Thierry. Da denne havde læst *Ivanhoe,* hedder det, saa begreb han, hvad der var det Centrale i Normannernes Erobring af England“. Ja, W. Scott har Skylden for at have indgivet Thierry et Syn paa Normannernes Erobring af England, som af den nyere Forskning anses for fuldkommen urigtigt, og saa stærkt drog hans romantiske Skildring den berømte Historiker paa Afveje, at man nu helt forbigaar Thierrys Bog ved Studiet af dette Tidsrum.

Naar Ingemann ikke inspirerede nogen Thierry, bidrog han dog overordentlig til at vække historisk Interesse. Det hele Folk, lige fra Landsfaderen ned til det fattigste Tyende, henreves af hans Bøger eller lyttede dog opmærksom til dem. Frederik VI og hans Dronning, ikke mindre end Arveprins Christian og Hoffet, beundre dem, Frederike Münter og Blicher ere indtagne i dem,

Hauch og Mynster udtale velvillige Domme, og hos den store Mængde trænge de ind i videre og videre Kredse. Grundtvig er vel ikke nogen stor Beundrer af dem, men han finder dog langt mere Aand hos Ingemann end hos Walter Scott[21]. Saa lidt var der hidtil skrevet af vore historiske Fortællere om disse mærkelige Tidsrum, at man nu først ret fik Synet opladt for Tidens Indhold[22]. Rafn, der havde en udpræget praktisk Forstand, indsaa strax Betydningen heraf og tilskrev Ingemann 1827: „De har virkelig gjort Dem Oldskriftselskabet meget forbunden ved at vinde dets Sag mange Velyndere ved Deres sidst udgivne Værk [Valdemar Sejr], som er saa meget afholdt“ [23].

---

11. B. G. Niebuhrs Studier over Roms Sagntid og Kildekritiken. F. C. Dahlmanns og P. E. Müllers Undersøgelser af Nordens Sagnhistorie.

Vi have i det Foregaaende gjennemgaaet en Del af de Bevægelser, som vare fremme i Aarhundredets første Aartier. Inden vi gaa over til at skildre de enkelte dalevende Historikere og deres Virken, skulle vi dvæle ved den Retning, som Studierne tog i det tredie Aarti og hvorved nye Veje aabnedes for den historiske Forskning. Herved føres vi hen imod Afslutningen af det første Tidsrum; i det følgende ville de nærmere Virkninger af den nye Methode klarlig komme for Dagen.

Ved Siden af Billedet af det smukke og dygtige aandelige Liv, der oprinder i Danmark i vort Aarhundredes Begyndelse, møde os som bekjendt mørkere Træk i det store politiske Liv og i Krigenes skjæbne-

svangre Begivenheder. Tillige føler man, hvorledes det store Statslegeme kun med Møje holdes sammen til et Hele, hvorledes der er Bevægelser i Rigets nordlige og sydligste Dele, som tilstræbe Ændringer i det hele Statsliv eller Løsrivelse fra det svage Scepter. Vi se dygtige Mænd forlade Landet for hellere at opsøge Stater, hvor Fremtiden synes sikrere. Saaledes opgav B. G. Niebuhr 1806 den danske Statstjeneste for at gaa til Tydskland. Den unge Lieutenant H. K. B. Moltke, hvis Fader var dansk Generallieutenant, forlod 1822 sin Stilling i Hæren og gik i preussisk Tjeneste[1]. Og syv Aar efter nødsagede F. C. Dahlmanns politiske Holdning ham til at opgive sit Professorat i Kiel for at gaa til Göttingen. Disse tre Mænd skulde senere vinde glimrende Navne. Og de tvende nævnte Historikere have indskrevet deres Navne dybt i den moderne historiske Forskning, særlig har Niebuhr været Bannerbærer for en hel ny Udvikling. Den danske Historieskrivning kan naturlig ikke tilegne sig dem, men da de en Tid have levet i Danmark og til Dels modtaget deres Uddannelse her i Landet, og da deres historiske Virksomhed netop i den her behandlede Overgangstid faar stor Betydning, skulle vi kortelig give et Omrids af deres Levned.

Om Barthold Georg Niebuhr sang Øhlenschläger ved hans Død:

> Han var en Danske, født i Kjøbenhavn,
> og gamle Danmark var ham altid kjær.

B. G. Niebuhr var en Søn af Hannoveraneren Carsten Niebuhr, der havde vundet sig et berømt Navn som ypperlig geographisk Forsker paa den store Rejse til Ægypten og Arabien, som Frederik V. havde ladet foretage. Han var født i Kjøbenhavn 1776, men da Faderen

to Aar efter blev Landskriver i Dithmarsken, kom han til at leve sine Ungdomsaar i Holsten og gik som Student til Universitetet i Kiel. Tyve Aar gammel blev han Privatsekretær hos Finantsminister Grev E. Schimmelmann og tillige Bibliotheksekretær ved det kongelige Bibliothek, men derfor sviglede han ikke sine Yndlingsstudier i græsk og romersk Historie. I Aarene 1798—99 foretog han en Uddannelsesrejse til England og Skotland og blev ved sin Hjemkomst Assessor i Commerce-Collegiet (1800), 1804 Direktør for Banken og tillige for det ostindiske Bureau i Commercekollegiet. Han skrev da ogsaa en lille Undersøgelse over det ostindiske Kompagnis ældre Historie, hvor han med Varme fremdrog flere fortjente Danskes Navne fra Forglemmelsen. Men 1806 fulgte han en Indbydelse fra den preussiske Finantsminister v. Stein og blev ansat som Direktør for den preussiske Bank og Søhandel. Da Staten sønderlemmedes ved de franske Hære, opgav Niebuhr ikke Tanken om igjen at rejse det søndrede Rige og blev Statsraad i Aarene 1808—10, indtil Misfornøjelsen med Hardenbergs Styrelse lod ham opgive sin Stilling for at hellige sig Videnskaben. Hans epokegjørende Værk over den Romerske Historie, som vi strax nærmere skulle omtale og ligesaa et Skrift rettet imod hele det tydske Smaastatsvæsen gjorde da hans Navn berømt, og, efter at han i en Række af Aar havde været Preussens Udsending ved Pavestolen, blev han 1825 Professor i Bonn, hvor han døde 1831.

Niebuhr vedblev indtil sin Død at følge med danske Forhold og dansk Litteratur; baade i Berlin, i Rom og i Bonn stod hans Hus aabent for Danske, og mange af vore berømte Mænd hjembragte fra deres Rejser smukke Minder om hans Venlighed. Niebuhr, der 1827 var

bleven optaget til Medlem af Videnskabernes Selskab, besøgte Kjøbenhavn i Sommeren 1828; han havde længtes efter at gjense de gamle Steder, der dog i det Hele fremkaldte en stærk pinlig Følelse hos ham. „Den tomme Havn, den øde Holm gjorde et smerteligt Indtryk paa mig", skriver han. „Jeg modtog Gunst og hjertelig Velvillie"; „de fleste, som jeg træffer, ere meget hjertelige og indladende — jeg tror, at jeg ingensinde har talt saa godt Dansk — gjennemgaaende optager man mig uforandret som Landsmand"[2].

P. O. Brøndsted udkaster i Rom 1821 i en Rejsedagbog følgende Skildring af Niebuhr[3]: „Jeg lever i meget venskabeligt Forhold med Niebuhr, for hvis Tænkemaade og Grundighed jeg har den største Respekt. Imidlertid er mit Forhold til denne udmærkede Mand langt mere grundet paa gjensidig Agtelse end paa Tilbøjelighed (saaledes idetmindste fra min Side), thi hans Personlighed tiltaler mig ikke. Han er umanerlig alvorlig, kold og streng, cholerisk-flegmatisk, total umusikalsk (i dette Ords græske Betydning), og særdeles polemisk; jeg er sangvinsk og fredelig, ler langt hellere end skjændes, og gav hellere 10 Louisd'or for en ny Psalme af Marcello, eller en lille Ode af Pindar, end 1 Louisd'or for 10 nye Byzantinske Chronicastere af det sædvanlige Slags . . . Ærlig er Niebuhr *á toute épreuve,* og det er Hovedsagen". Som Modsætning eller Sidestykke hertil kunde vel her anføres et Vers af Øhlenschlägers smukke Digt:

Hvo tror, at han, som Smag i Digtning fandt,
som lytted barnligrørt til Bækkens Fald,
en Mester ogsaa var i brudne Tal,
og regned trods den koldeste Pedant?

Dog var det saa. Thi Alt, hvad mægtigt ind
i Livets Samfund greb til Vinding, Tab,
det rørte Niebuhrs Aand til Mesterskab,
det vakte Verdensvennens Tankesind.

Medens Niebuhr var født og baaren i Danmark, havde Dahlmann her ikkun faaet sine Klæder skaaren. Friederich Christoph Dahlmann var født 1785 i Wismar, altsaa paa svensk Grund, medens hans Familie dog ikke var af svensk Herkomst. Moderen var fra Kiel, og da hendes Broder, Professor ved Kiels Universitet Fr. Chr. Jensen 1802 kaldtes til Kjøbenhavn som Medlem af det tydske Cancelli, kom den unge Dahlmann til Kjøbenhavn, først i Besøg hos sine Slægtninge, senere slog han sig ned og studerede ved Universitetet. Han fik Adgang til Grev Schimmelmanns Hus, hvor han traf Niebuhr, og hvor han fik Lejlighed til at begynde sine Studier af Statsvæsen; han var allerede udset til Lærer for Arveprinsens Søn Prins Ferdinand, da Prins Christian Frederik fik det forhindret, for at ikke Valget af en tydsk Lærer skulde støde de nationale Følelser. I 1810 kom han efter en kort Fraværelse for tredie Gang til Kjøbenhavn og disputerede her for Doktorgraden; i Aarene 1811—12 holdt han Forelæsninger over Romernes offentlige og private Liv, gjennemgik Thukydides og Aristophanes' Skyer, holdt latinske Skrive- og Taleøvelser[4]. Paa samme Tid erhverver han dansk Indfødsret, og man mærker en tydelig Bestræbelse hos ham efter at komme dansk Tænkevis og Aandsliv nærmere. Han kommer paa Bakkehuset, hvor han af Kamma Rahbek faar Navnet *das vornehme Urgebirge*[5], og han udgav en lille Bog *Betragtninger over*

Øhlenschlägers dramatiske Værker (1812), der viste, hvor høj Pris han satte paa den danske Digter.

Imidlertid skulde hans Veje gaa andensteds hen. Efter at han paa Regeringens Opfordring i Maj 1812 var optraadt som Lærer ved Kiels Universitet i Historie, udnævntes han næste Aar til Professor, og her skulde denne noget sygelige, som oftest mørke Mand gribes af den gjærende politiske Aand. I Anledning af Waterlooslaget holdt han en Tale, hvori han opfordrede Slesvigerne til at stræbe efter en nærmere Tilslutning til Tydskland, hvilket naturligvis vakte Frederik VI.'s berettigede Misfornøjelse; han havde netop i de samme Dage stadfæstet det paa Dahlmann faldne Valg som Sekretær ved det slesvig-holstenske Ridderskabs bestandige Deputation (1815)[6]. Senere høres skarpe Udtalelser fra ham til Bedste for en Stænderforfatning i Hertugdømmerne; han forsvarer Stænderprivilegier, de partikulære Friheder, men nærmest som et Overgangstrin, inden en Forfatning kunde gives. Niebuhr correspondered i denne Tid stundom med Dahlmann, men sympathiserede ingenlunde med hans Forsvar for Ridderskabet. Imidlertid havde han ved sit 1822—23 udgivne Værk i to Bind *Forschungen auf dem Gebiete der Geschichte* vist, hvor betydelig en Videnskabsmand han var, og den danske Regering havde paa forskjellig Maade søgt at faa ham til at opgive sin Stilling som Sekretær ved Ridderskabet, men uden Held. Da nu i Aaret 1829 et Professorat blev ham tilbudt i Gøttingen, søgte han og fik sin Afsked. Om hans Forfattervirksomhed i den følgende Tid ville vi senere komme til at tale; vi bemærke her kun, at han, efter i Aaret 1837 at have protesteret imod, at Kong Ernst August omstødte den hannoveranske Forfat-

ning, afskedigedes som Professor og forvistes af Landet. Senere blev han Professor i Bonn, hvor han døde 1860[7]. —

Den nye Tid, som oprinder for den historiske Granskning i vort Aarhundrede, aabnes af Niebuhr; det er ubestrideligt. Han holder Faklen frem og viser de nye Gruber. Men naar vi skulle nævne, ad hvilke Trin han har arbejdet sig frem, saa at han kan paavise Findestederne for den rette historiske Sandhed, maa vi nævne hans ypperlige philologiske Kundskaber og den dybtgaaende Indsigt i juridiske og statsøkonomiske Forhold, som han havde vundet i de forskjellige Stillinger, hvorigjennem hans vexlende Løbebane var gaaet, saaledes ogsaa her i Danmark. Men dernæst er Niebuhrs store Ejendommelighed den sædelige Kraft, med hvilken han opfatter Historikerens Kald. Det er i Sandhedens Tjeneste han stiller sig; han opfatter det som utilladeligt at udgive en historisk Beretning for sandere end den i Virkeligheden er. „Fremfor alle Ting, skriver han til en ung Ven, maa vi i Videnskaben bevare vor Sanddruhed saa ren, at vi absolut undgaa al falskt Skin, at vi ikke skrive som sikkert endog det Allerringeste, hvorom vi ikke fuldt ere overtydede; naar vi ikke selv, hvor det er os muligt, angive de Fejl, som vi have indset, men som Andre vanskelig opdage; naar vi ikke kunne sige for Guds Ansigt, idet vi lægge Pennen ned — jeg har med mit Vidende og efter stræng Prøvelse Intet skrevet, som ikke er sandt, og ikke vildledet hverken med Hensyn til os selv eller Andre, ikke fremstillet vore mest forhadte Modstandere i noget andet Lys end hvad vi kunne staa ved

i vor Dødstime — naar vi ikke handle saa, gjør Studium og Litteratur os ryggesløse og syndige". Ingensinde havde man tidligere i den Grad forkyndt den historiske Kritik tillige som *moralsk Princip*. Man følte nu, hvor slet det stod til i Joh. v. Müllers Schweizerhistorie og paa hvor svag en Bund han havde bygget; „den friske Sandheds rene Livsaande mangler i alle hans Skrifter", havde Niebuhr allerede udtalt i et Brev 1812[8].

Det er bekjendt, at *den* historiske Overlevering, der fremfor Alt maatte falde for Niebuhr som Sandhedsgransker, var Roms Historie i de fire første Aarhundreder, saaledes som Livius havde fortalt den. Fabel, Opdigtelse og Misforstaaelse af den romerske Tradition var her bleven blandet sammen med de virkelige Begivenheder; vor Opgave maatte være at udskille det Sande fra det Opdigtede og det senere Paahæftede. Det vil sige, med denne Opgave maa *Kritikeren* være tilfreds, naar han altsaa ser de enkelte Bestanddele hver for sig og det Hele opløst i sine Dele; men *Historikeren* maa gaa videre og yde et positivt Værk. Han maa stræbe efter at finde en Sammenhæng, der har større Sandsynlighed, og en mere trolig Fortælling. Herpaa arbejdede nu Niebuhr med Anvendelse af hele sin overordentlige Lærdom, sin Kombinationsevne og Skarpsindighed; han oprejste en ny og sandere Bygning paa den gamles Ruiner med den gamles Murværk. Han havde Evnen til at leve sig ind i Tiderne som en Samtidig og Nærværende, og han kunde af det fundne Enkelte let vise, hvorledes Helheden engang havde set ud:

Nys Sagnet han i Æventyret saa,
nu blev Historien ham Æventyr;
og mangt et Træk skarpsynet han fornyer,
som selv en Livius ej tænkte paa.

Den almindelige store Sætning, som blev funden for Historien ved dette Værk, var Kildekritikens egentlige Kjærnesandhed, at enhver historisk Beretning ikke gjengiver umiddelbart det historisk Skete, men nærmest kun Indtrykket, som dette har gjort paa Meddeleren. Forskeren burde altsaa stræbe efter ikke at se med Beretterens Øjne, men bort over Beretningen til det virkelig Skete med dets virkelige Udseende. Denne saa simple Sandhed har havt en umaadelig Betydning for Videnskaben.

Den anden store Fordring, som Niebuhr fremsætter, er, at Historikeren maa saaledes leve sig ind i den skildrede Tid og vinde Indsigt i alle dens Forhold, saa at han staar over for den som en Samtidig. Først da kan han ud af de fundne Kjendsgjerninger danne sig en virkelig aandelig Sammenhæng med fuld Indsigt i Alt. I Udførelsen af de saaledes fundne Tanker er Niebuhr stundom gaaet for vidt og har nedbrudt eller opbygget for meget, men derfor er hans Værk ikke mindre genialt og hans Hovedsætninger ikke mindre sande og betydningsfulde[9].

Af Niebuhrs *Römische Geschichte* udkom første Bind 1811, andet 1812, men han omarbejdede snart begge Bind; tredie Bind udkom først efter hans Død 1832. Værkets Methode vandt efterhaanden Anerkjendelse i Tydskland og i Udlandet; Macaulay skrev 1830: „denne Bogs Fremkomst er virkelig epokegjørende i den europæiske Intelligents's Historie“. Herhjemme i Danmark varede det en Stund, inden man blev tilbøjelig til at gaa ind paa Niebuhrs Opfattelse af den romerske Historie. Allerede 1812 kalder G. Sverdrup hans Bog en synderlig Mellemting imellem Historie og historisk-kritisk Under-

søgelse, som næppe vil tilfredsstille hverken Lærde eller Ulærde[10]. Engelstoft paaviste i sine Forelæsninger i Vinteren 1812—13 over den romerske Histories Kilder, at det var urimeligt, at et episk Digt skulde være Grundlaget for Roms ældste Historie[11], og det udtales i *Litteraturtidenden* 1822, at den historiske Vantro, der Intet vil antage for sandt, uden hvad der grunder sig paa samtidige Krøniker, har ytret sig i Anledning af Roms gamle Historie og vel kan være nyttig som Gjæringsstof, men ikke som grundlæggende Maxime[12].

Det laa nær at anvende de nye Principer for historisk Kildekritik paa den mærkelige nordiske Sagntid og vor Middelalders ældste Historie, som i den sædvanlige Fremstilling stillede store Fordringer til kritisk Overbærenhed. I hvilken Grad det, som andensteds, manglede paa Mod til at bryde med det Overleverede, ses af at enkelte Historikere nærmede sig til at se Sandheden, men dog Intet gjorde ud deraf. Saaledes udtaler Abr. Kall 1808, at han har anvendt megen Flid paa at undersøge Genealogien af de danske Annaler for at se, hvilke der kunde kaldes Originaler, og hvorledes de andre havde udskrevet dem og efterhaanden sammenflikket ofte underlige Fortællinger[13]. Verden fik dog aldrig at se synderlige Frugter af hans rigtige Tanke, hvis vidtrækkende Betydning Kall altsaa ikke havde erkjendt, og hvis omstyrtende Virkninger lige over for den almindelige traditionelle Lære han næppe havde vovet at udtale. Ligesaa fremsætter Werlauff lejlighedsvis i *Athene* 1815 Bemærkninger om Traditionens Væsen, „en Del af den historiske Kritik, som endnu er ubearbejdet“, om det mundtlige Sagns Natur, om Fejlen i at ville fremstille i chronologisk Følge, længe førend Chronologi kan tænkes[14];

men heller ikke han udtaler det rette Princip eller drager de store Følgesætninger.

Uagtet nu P. E. Müller sikkert ikke vilde følge Niebuhr i hans Opfattelse af Roms Historie, er han umærkelig bleven greben af den Kritikens Aand, som raader i denne Bog, og som fra den havde forplantet sig ud over Verden. Det er i Tyverne, at den nyere Tids Kildekritik bryder ind over Danmark. Der kan kun spørges om, hvo der egentlig baner Vej for den, P. E. Müller eller Dahlmann. Efter vor Mening maa Müller ubetinget have Forrangen. Da Molbech 1834 i *Maanedsskrift for Litteratur* skrev en Udsigt over den nordiske Historiographi, udtalte han, hvad han gjentog 1835, da han i Videnskabernes Selskab holdt Mindetalen over P. E. Müller, at med Hensyn til Sagnhistoriens Drøftelse havde Müller havt en Forgænger i Dahlmann 1822, der kan siges „første Gang at have vist Vejen til en strængere, fornuftig Adskillelse af Mythernes Digtning og Sagnets Æventyr fra den nordiske Histories faktiske Sandhedsstof. Den af ham begyndte Revolution i Forestillingen om Kilderne til Nordens gamle Historie fuldendte paa samme Tid P. E. Müller dels ved i sit *Sagabibliothek* at vindicere den islandske, af Schlözer, Rühs o. fl. ubilligt nedsatte Historiographi (hvis sande Værd ogsaa Dahlmann har erkjendt) dens virkelige Betydning, dels ved i sine „Kritiske Undersøgelser af Saxo og Snorre“ at oplyse saavel begge berømte Historieskriveres Fremgangsmaade, som de Kilder af forskjellig Art og Natur, hvoraf deres Værker ere opstaaede“. Begge Forfattere vandre uafhængig af hinanden, men mødes i samme Punkt, Dahlmann ved kritisk at oplyse den almindelige Mangel paa historisk Grund og Sammenhæng i Saxos

danske Sagnhistorie, Müller ved at forfølge dens æventyrlige Indhold Skridt for Skridt og udfinde en Del af dens Kilder[15]. — Denne Opfattelse af Forholdet mellem Müllers og Dahlmanns Undersøgelser er dog formentlig ikke rigtig. Molbech har sikkert ikke villet fratage Müller en Fortjeneste, som med Rette tilkom ham, men han har ikke indset, hvad der skyldtes den ene og hvad den anden af disse Forfattere.

Dahlmann offentliggjorde 1822 første Bind af en Række fortrinlige Undersøgelser *Forschungen auf dem Gebiete der Geschichte.* Foruden tre Afhandlinger om den saakaldte kimoniske Fred, om Kong Aelfreds Germania og om Præsten Are Frodes Islendingebog indeholder dette Værk „Indledning i en Kritik af Danmarks Historie i Oldtiden". Naturligvis er Hovedgjenstanden for Undersøgelsen her Saxo Grammaticus, og det Angreb, som Dahlmanns kritiske Skarpsind retter imod hans Histories ældste Del, er temmelig ødelæggende. I Virkeligheden findes hos Saxo, hvad Tiden før 800 angaar, kun en Række Myther og Sagn, som vel have poetisk Værdi, men ikke besidde nogen Brugbarhed for Fremstilling af Historien. Deres indbyrdes Forbindelse og Anbringelse i Tidsfølgen er aldeles vilkaarlig, og enhver Tilknytning til virkelige historiske Begivenheder savnes, deres Indhold er opdigtet og udsmykket. Saxo mangler enhver Chronologi og har endog ikke Tælling efter Slægtled, hans Angivelser stemme tidt end ikke med de Sagnmeddelelser, som vi finde hos Svend Aagesen eller i andre Kilder. Saxo har ikke alene ikke søgt efter skriftlige Kilder, men han har endog bortstødt dem, som fandtes, og de Æventyr, Folkesagn og Digte, som han med Kjærlighed har opsøgt, har han sammenstillet vil-

kaarligt, om han end ikke har opdigtet dem. Men „af Helte- og Kongesagn, oversatte paa Latin, ordnede efter Konger og inddelte i Bøger bliver der ingensinde Historie“. Hovedresultatet er da dette, at de otte første Bøger af Saxo maa forkastes som historisk Kilde[16].

Man vil se, at Dahlmann fuldstændig drager i Niebuhrs Fodspor; han er den strænge Dommer, der stiller Krav om Sandheds Erkjendelse uden Beklippelse, og som vrager alle halve eller usikre Vidner. Men der var en større Ensidighed i Dahlmanns Opfattelse end hos Niebuhr, en vis stridig Ubøjelighed, som til Dels grundede sig paa et mindre rigt og fuldt Grundsyn paa Livet og dets Mangfoldighed. I den omtalte Afhandling raader en afgjort Skepticisme, og den kommer frem paa mange andre Punkter end de nævnte, saaledes naar Dahlmann ikke er uden Tvivl om Ægtheden og Ælden af Indskriften paa Jellingestenene, naar han over Hovedet nærer Mistillid til Runerne og bemærker, at mellem de utallige bevarede skandinaviske Runeindskrifter ikke en eneste paa helt overbevisende Maade bærer Mærke af Hedenskabet, eller naar han udtaler, at det fortjente en Undersøgelse om virkelig de tankerige og naivtskjønne Overleveringer i den skandinaviske mythiske Poesi ere opstaaede i den rene Hedenskabs Tid, eller om de ikke snarere stamme fra Sammenstødet med den fremtrængende Christendoms Idéer. Meget karakteristisk er ogsaa hans Udtalelse om, at det vel var et Tab for Poesien, at de af Carl den Store samlede tydske Sange gik tabt, men for Historien var det en Vinding[17].

P. E. Müllers Standpunkt til Nordens Historie i Sagntiden er et helt andet. Her maa det nu først erindres, hvorledes hans i Aarene 1817—20 udkomne *Sagabibliothek*

ikke blot for første Gang havde paavist, hvilke Sagaer der indeholdt paalidelig historisk Beretning, og hvilke alene besad en mythisk eller romantisk Karakter, men han havde tillige redegjort for, hvorledes Traditionen i det Hele bevaredes eller tabtes; hans Værk gav saaledes en almindelig Vejledning til Studiet af Nordens Oldtid. Han havde desuden 1819 forelagt Videnskabernes Selskab sine Undersøgelser om Kilderne til Snorres Heimskringla, hvilke bleve trykte i Folioudgaven af de norske Kongers Historie 1820 (uden dog at komme Dahlmann for Øje) og i Videnskabernes Selskabs Skrifter 1823. Men særlig kom han dog først ind paa det Emne, som Dahlmann havde behandlet, i Afhandlingen om Kilderne til Saxos ni første Bøger og deres Troværdighed, hvilken han forelagde Videnskabernes Selskab den 15. November 1822; den udkom det følgende Aar.

Müller selv betoner strængt Forskjellen mellem hans eget og Dahlmanns Standpunkt, han paaviser denne Historikers stærke Mistillid mod Sagnet, der formentlig har saa ringe Evne til at bevare historiske Minder. Han staar fjernt fra Dahlmanns udprægede Tvivlelyst, der endog antyder, at man ikke bør jævnføre Sagnene for ved Hjælp af indvortes Grunde at udfinde, hvilke der ere de rimeligste, og som i det Hele næsten kun vil godkjende, hvad der bygger paa samtidige Krøniker. Müller indrømmer, at Saxos Kilder vare forstyrrede ved Tilsætninger og Forandringer gjennem Aarhundreder. Han tror ikke paa Rækkefølgen af Konger hos Saxo, og flere af hans Konger have uretteligt faaet Kongetitel, men Kilderne savne ikke historisk Grund, og Saxo gjør sig paa ingen Maade skyldig i nogen bevidst vilkaarlig Forfalskning. Man finder i Saxos Værk Spor af en

Kritik, om end en svag og holdningsløs, der imidlertid vidner om en redelig Villie. Det indeholder et stort Antal ægte gammeldanske Sagn, hvis Tid visselig ikke kan angives, men som dog lade sig ordne i forskjellige Epoker.

Saaledes synes Sandheden at være den, at Müller allerede ved sit *Sagabibliothek* havde beredt Grunden for en ny Betragtning af Nordens Oldtidshistorie, og dette Værks Betydning har da ogsaa Dahlmann erkjendt. Dahlmanns Undersøgelser over Saxo fremkom allerede 1822 (Fortalen er dateret 22. Marts d. A.), men Müller havde utvivlsomt da allerede længe forberedt sine tilsvarende Studier. Han skyndte sig nu med at faa disse offentliggjorte; de forelagdes Videnskabernes Selskab den 15. November 1822, Forerindringen er dateret den 1. November, Bogen udkom 1823. Om man nu end i denne ydre Henseende maa sige, at en Samtidighed foreligger, maa man i en anden Henseende tillægge Müller et bestemt Fortrin, idet hans Kritik gjennemgaaende giver langt mere positivt Udbytte end Dahlmanns, hvis Hovedmaal er at omstøde eller borttage. De Anmeldelser af Müllers Skrift, som kort efter fremkom i Tydskland, fremstille da ogsaa Forholdet fuldkommen saaledes som her er sket, idet de opfatte hans Studier over Saxos Kilder „saa at sige som Kronen paa hans tidligere Arbejder over Nordens Fortid“, „som det sidste Led i hans Undersøgelser“, som dem, der tage et positivt Standpunkt, der opbygge paa kritiserede Enkeltheder, medens man hos Dahlmann især hører den anfægtende og nedbrydende Kritik [18].

Fjerde Kapitel.

De enkelte Historikere i Aarhundredets første Periode og deres Virken.

12. Laurids Engelstoft og Erich Christian Werlauff.

Idet vi gaa over til at skildre de enkelte Historikere, som optraadte i Aarhundredets første Menneskealder, bemærke vi, at flere af disse naturligvis levede langt ud over Tiden 1830, men at vi dog her skulle omtale deres Gjerning under Et. Nogle enkelte af de da virkende Historikere have vi alt havt Lejlighed til at skildre udførligt i det Foregaaende; nogle andre opsætte vi at omtale til et følgende Afsnit, hvor deres Virken bedre kan overses. — De Historikere, som vi først skulle betragte, ere Laurids Engelstoft og E. C. Werlauff.

Laurids Engelstoft er født den 2. December 1774 i Gislum ved Hobro; han var Søn af Provst Chr. Engelstoft. 1791 blev han Student og vakte snart sine Læreres Opmærksomhed ved sit hurtige Hoved og livlige Nemme. Han havde valgt det theologiske Studium og tog i April 1796 theologisk Attestats med Udmærkelse. Universitetet havde da udsat en Prisopgave om Kvindekjønnets borgerlige og huslige Kaar hos Skandinaverne i Oldtiden, og efter endt Examen tog Engelstoft fat paa Besvarelsen; det

lykkedes ham baade at faa denne færdig i rette Tid og at erhverve Prisen (1797). Men endnu i samme Aar havde den flittige Yngling skrevet en Doktordisputats om Hieronymus Stridonensis, som han forsvarede den 7. Oktober 1797. Han var saaledes selvskreven til at faa Understøttelse til Rejser, og fra November 1797 indtil Sommeren 1800 opholdt han sig i Udlandet, altsaa næsten i tre Aar — og tre Aar med store Verdensbegivenheder. Det blev hans Lod at se disse paa nært Hold, saa nært at han var til Stede i St. Cloud, da Bonaparte den attende Brumaire tordnede mod de Femhundredes Forsamling, og blev berørt af Generalens Kaarde eller Kjole, da denne forbitret gik ud til sine Soldater og opfordrede dem til at rydde Salen; Engelstoft maatte springe ud af Vinduet, da Grenadererne rykkede ind[1].

For en Mand med saa levende Sans for Historiens store Begivenheder maatte det være højst interessant at iagttage Samfundets Omdannelse under de nye Forhold og se Tidens store Mænd. Derfor jubler han ogsaa: „gives der nogen større Fornøjelse end den at rejse? og i Frankrig? og i nærværende Øjeblikke? *o fortunatos nos nimium!*“[2] Han havde desuden udmærket Rejseselskab. Hans tvende Venner Børge Thorlacius og P. E. Müller, der begge samtidig med ham havde vundet Universitetets Guldmedaille og disputeret for Doktorgraden, og som senere skulde blive hans Kolleger ved Universitetet, vare hans Rejsefæller, Thorlacius endog paa den hele Rejse. Tydskland, Nederlandene, Belgien og Frankrig vare de Lande, de besøgte, men især opholdt Engelstoft sig længe i Paris. De Breve, som han da skrev hjem dels til et Tidsskrift, dels til Gehejmeraad Rosencrone, som understøttede hans Rejse, indeholde i en livlig Form

hans interessante Iagttagelser; men de ere tillige lærerige med Hensyn til Brevskriverens Person. Man spørger uvilkaarligt, hvad Engelstoft egentlig har sat som sit Livsmaal. Uagtet han i Göttingen vel især dyrkede Historien, hørte han dog ogsaa anatomiske Forelæsninger hos Osiander og botaniske hos Blumenbach; „i Paris anvender jeg en Del af min Tid paa at lære Naturen og dens Love at kjende, en anden anvender jeg paa de saakaldte lærde Videnskaber“ [3]. Han var i denne By tillige Tilhører ved Foredrag over Physik, Kemi, Physiologi og Anatomi, han gik paa Naturaliesamlinger og i Jardin des plantes, foretog sammen med Botanikerne Hofman-Bang og Hornemann en flere Maaneders Udflugt til Pyrenæerne; en anden Del af Tiden arbejdede han paa Bibliotheket og i Manuscripterne, hørte litteraturhistoriske Foredrag, studerede paa Malerisamlingerne og i Antiquitetsmuseerne. Naar nu dertil føjes, at han øvede sig i de levende Sprog, lærte at fægte, svømme og ride, kommer der uvilkaarligt for Tanken langt snarere at staa Billedet af en Adelsmand paa en almindelig Uddannelsesrejse i det 16de Aarhundrede end af en ung Præstesøn og Lærd fra Tiden 1800.

Medens Thorlacius afskriver vigtige Codices, sværmer Engelstoft frit flagrende omkring, om han end efterser et og andet Haandskrift eller har Planer om et og andet Arbejde. Den franske Levevis og Forholdene under Direktoriet hue ham aabenbart. Den lille blonde Nordbo vinder overalt Venner og optages til Medlem af lærde Selskaber, han taber halvt sin gamle Tro og er ikke fri for Sansculotisme. Han yndede det franske Sprog, som han ogsaa i de ældre Dage talte med Forkjærlighed, om end aldrig uden at det ravjydske Maal sporedes bagved [4],

selv hans gode danske Stil faar i Brevene fra Paris franske Vendinger. Og saaledes have disse Rejseaar i Grunden givet Engelstoft den Støbning, som han kom til at have gjennem hele sit Liv. Studiet i Arkiver og Bibliotheker skulde aldrig binde ham mere end at han jo ogsaa fik Tid til at drage virksom om i den ydre, praktiske Verden, overalt med Herredømme over Formerne, velvillig, iagttagende og meddelende[5].

Imidlertid havde Engelstoft i Hjemmet vundet et betydeligt Navn som historisk Forfatter. Hans Afhandling om *Kvindekjønnets Kaar hos Skandinaverne* var under Opholdet i Göttingen bleven fuldendt i udvidet Skikkelse og udkom 1799 med Dedication til Prinsesse Louise Augusta; den blev læst med stor Interesse, og det samme var Tilfældet med hans efter Hjemkomsten udgivne Skrift om *Philip August og Prindsesse Ingeborg*, paa hvis elegante Stil Opholdet i Frankrig havde sat tydelige Spor. Efter at han nogen Tid havde ernæret sig ved Undervisning, blev han 1802 udnævnt til Adjunkt i Historie og Geographi ved Universitetet, næste Aar til Professor extraordinarius; men da disse Stillinger foreløbig ingen Gage bragte ham, ansattes han tillige som anden Sekretær ved det kongelige Bibliothek. Fra den Tid af begynder altsaa Engelstofts Virksomhed paa Kathedret, hvilken han skulde fortsætte gjennem et halvt Aarhundrede. Man havde siden Sneedorffs Død ikke hørt en saa smuk Fremstilling af Historien som den, der nu lød fra den unge Lærer, der selv om han ikke talte med fuldkommen Lethed, dog altid var livfuld og aandsnærende ved hvad han meddelte, og gav et Syn og et Overblik, som maatte virke vækkende og tiltalende; ofte

fandt han Anledning til at paavise Forsynets Veje og den vise Verdensplan i Historien.

Men Engelstoft skulde kaldes til anden Virksomhed ved Siden af Universitetslærerens. Da i Aaret 1805 *Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler* blev stiftet som et uafhængigt Kollegium med umiddelbart Referat til Kongen, blev Engelstoft udnævnt til Bureauchef og Sekretær herved, medens han dog fremdeles beholdt sit Professorat. Engelstoft var saa vel bekjendt med Undervisning, besad en saa fyldig Uddannelse i mange Fag og havde set saa Meget i Verden — 1804 havde han paa privat Indbydelse gjort endnu en Rejse, der strakte sig til Italien — at han for Kommissionen maatte blive langt mere end en Sekretær. Hvor grundig han kastede sig over den nye Virksomhed, ses af hans *Universitets- og Skole-Annaler,* der udkom fra 1806 til 1813 og hvori han gav Beretning om Universitetets og Skolernes Virksomhed, samt optog mange Undervisningsspørgsmaal til Drøftelse. 1812 blev han selv Assessor med Sæde og Stemme i Direktionen og 1817 Medlem af denne. Engelstoft udtraadte 1832 og kunde i otte Aar virke i Ro som Universitetslærer, indtil han 1840 blev kaldet til paany at indtræde i Direktionen. Strax efter vandt han som Senior ved Universitetet Ret til at fritages for Forelæsninger. Ved Universitetsdirektionens Opløsning 1848 blev Engelstoft entlediget fra denne Post. Denne sidste Periode af Engelstofts administrative Virksomhed har næppe bragt ham Tilfredsstillelse, som den heller ikke vandt Anerkjendelse eller bevarede det gode Navn, som hans Virksomhed tidligere havde vundet[6].

Naar til denne dobbelte Embedsvirksomhed end-

videre kommer, at Engelstoft var Medlem af flere af vore lærde Selskaber og Instituter og havde Tillidsposter i disse, samt at han flittig deltog i Udgivervirksomhed — sammen med Werlauff udgav han saaledes ottende Bind af *Scriptores Rerum Danicarum* — vil man kunne forstaa, at han ikke kunde faa Meget udrettet paa egen Haand i den historiske Videnskabs Tjeneste, og at han ikke frembragte noget større videnskabeligt Arbejde. Imidlertid kan man heller ikke sige, at Engelstoft længtes efter at lægge Haand paa et saadant. En uimodstaaelig Drift kaldte ham idelig til mere at leve for sin Samtid end sammen med Fortiden, og længe kunde han ikke dvæle i de svundne Tider. Han vilde frem for Alt opdrage og belære, eller han vilde for den kommende Tid være et Vidne om de Begivenheder, som han selv oplever, hvorfor han gjør jævnlige Optegnelser om hvad han hører og erfarer[7]; ligesaa begyndte han 1813 at føre en dog snart ophørt Korrespondance med sin Kollega Thorlacius: „Slig gjensidig Meddelelse mellem Venner, som tillige ere dannede og ædle Mænd, betragter jeg som et vedvarende aandeligt Gjæstebud. Som en varm Elsker af Historien attraar jeg ogsaa, at Venners Breve til hinanden maatte — hvortil de allermest ere skikkede — blive et Depot for vigtige og interessante Bidrag til Kjendskab om Begivenheder, Mennesker og Ting i Brevskrivernes Tidsaldre“[8]. At være Lærd paa gammel Vis ønskede han ikke og han var en Fjende af pedantisk Viden, ligesom han ønskede at al Viden iklædtes en skjøn Form. Selv var han fuldkomment Herre over Sproget, som han skrev særdeles smukt, idet dog ikke sjælden en vis Elegance mindede lidt for stærkt om franske Forbilleder: i

Stedet derfor havde man hellere ønsket et djærvt Ord med dansk Eftertryk.

Den smukkeste Prøve paa, hvad han som praktisk Philosoph kunde udrette, er hans Skrift: *Tanker om Nationalopdragelsen betragtet som det virksomste Middel til at fremme Almenaand og Fædrelandskjærlighed* (1808). Dersom vi herhjemme skred til at optrykke ældre pædagogiske Skrifter, saaledes som man har begyndt i Frankrig[9], burde dette Skrift have en Forrang. Uagtet de henrundne otti Aar bærer det endnu i Sprog og Tone Manddommens Præg. Hvad Engelstoft maner til, er en Opdragelse i national Aand, saa at enhver Dansk føler sig som Statsborger fra Fødslen af. Det ædle Begreb Fædrelandskjærlighed og Fosterlandets Historie var i vore bigotte Fædres Øjne bleven vanhellig, skjøndt dog Fødelandets Stemme er Naturens; ved selve den Plet, hvorpaa vi træde, ved Sproget, ved Sæder, ved Egenkjærlighed bindes vi til Fædrelandet. Men for at denne Kjærlighed ikke skal dæmpes, men kan leve i sin fulde Kraft, skal Borgeren lære sit Land at kjende, dets Geographi, dets Love og Indretninger enten gjennem Bøger eller ved Rejser, og med dets Historie skal han være fortrolig; ved Levnedsbeskrivelser skulle de Stores Gjerninger træde klart frem for ham. Men dernæst skal Ungdommens Opdragelse være militær; ved Legemsøvelser, Disciplin og Tugt skal Legeme og Aand hærdes og uddannes i skjøn Harmoni — ikke for at erobre, thi Ingen tør sige „Krigen er god“ — men for at forsvare Landet. Almenfattelige Borgerkatekismer skulle gives den Unge i Hænde, at han kan vide sin Pligt. Staten skal hellige de udmærkede Geniers Minde og stemple det med offentlig Hæder; Æren er Statens helligste Mønt,

dens vise Uddelelse er det virksomste Middel til at sætte enhver moralsk Kraft i Bevægelse til Fædrelandets Velfærd og Glans. Ved symbolske Handlinger og sanselige Forestillinger, ved Borgerfester med fyrig Tale, ved patriotiske Sange og ved Æreminder paa offentlige Steder over de store Mænd skal denne Borgeraand holdes vedlige.

Dette Skrift klinger helt igjennem vægtigt og fyldigt; det taler mandigt, uden Kunst og Prunk, og danner en ganske karakteristisk Modsætning til den hyppige Raslen med store Ord i Samtidens Skrifter. De knappe, korte Sætninger vidne om Sandheden af hans Ord: „jeg tænkte, førend jeg skrev“. Er Tanken end ikke gaaet i Dybden, ere hans Hovedsætninger dog blevne saa rigt udfoldede og belyste ved saa mange historiske Vidnesbyrd, at Bogen er højst lærerig. Det er Aanden fra Napoleonstiden, som præger Bogen, men overordentlig Meget af hvad her fremsættes er senere, eller sidst og nylig, netop gaaet ind som Led af den almindelige Borgeropdragelse.

Uagtet nu Ingen vil kunne bebrejde Engelstofts historiske Arbejder Mangel paa Grundighed, føler man dog, at hans videnskabelige Gjerning har bragt færre Frugter, fordi han ikke havde en blivende Plet indenfor Historiens store Verden, men altid var den Rejsende og Iagttagende, som vilde se Meget og helst de skjønne Steder. At rydde Urskove eller være Nybygger laa ikke for hans Naturel, og egentlig Arbejde i selve Grunden behagede ham ikke; han havde ikke i Sinde at tilbringe maaske lange Hungersaar mellem tørre og splittede Aktstykker og aandløse Annaler, skjøndt det dog som oftest kun er ad disse trange Veje, at Forskeren bringer det virkelig

frugtbargjørende Nye for Lyset. Derimod saa han med aandigt Blik paa det historiske Stof; han levede sig ind deri og gjenfortalte det livligt, „enhver historisk Begivenhed bliver for mig til et lille Maleri“ [10]. Han fandt ofte Glæde i at finde interessante Opgaver for andre Historikere („Det maa være os nok at have gjort opmærksom paa en ny Fortjeneste af Fædrelandets Historie“ ved at forsøge at besvare dette eller hint Spørgsmaal) [11].

Paa den anden Side havde han Instinkt nok til at se, at han ikke gav mere end Antydninger, og han besad en vis Sans for sine Evners Rækkevidde: de store Vuer blive derfor aldrig det direkte Formaal for hans Arbejder, der næsten altid ere Detailundersøgelser eller Monographier. Foruden nogle Emner, som vistnok det mere tilfældige Bekjendtskab med ubenyttede Manuscripter bragte ham ind paa (saaledes om den svenske Enkedronning Marie Eleonores Flugt til Danmark 1640—43, om Christian den Fjerdes Forsøg paa at afskaffe Vornedskabet), synes især Forsvarsvæsenet at have fyldt ham med Interesse, navnlig som Hjælpemiddel til Nationens Opdragelse. Han skriver 1801 et Program for det Schouboeske Institut *Om den Pris, Oldtidens Skandinaver satte paa Legemsøvelser, mest med Hensyn til Nationalopdragelsen.* Paa sin Rejse 1804 søger han Oplysning om de Wienske Studenters Armering 1797 under Krigen med Frankrig; 1808 skriver han — „hvad maaske Tidsomstændighederne kunne laane nogen Interesse“ [12] — om Anstalterne under Calmarkrigen for at sikre Sjælland og samme Aar som Universitetsprogram et af hans betydeligste Skrifter: *Blik paa Forsvarsvæsenets Forfatning og Tilstand i det Byzantinske Rige under Kejser Justinian den Første.* I Krigsaaret 1814 udkom *Kjøbenhavns Stilling og Farer i Sommeren*

1700, 1817 *Wiens Belejring af Tyrkerne 1683*, ligeledes tvende omhyggelige og smukke Arbejder. Endvidere maa nævnes hans mange Bidrag til Oplysning om Universitetets ældre Virksomhed.

Som Lærer paa Kathedret virkede Engelstoft som alt sagt vækkende, idet selv det tørre Stof blev levende for hans Skildring; som Examinator blev han stundom noget mindre prøvende end ønskeligt var. Endelig bør hans personlige Forhold til de Studerende ikke glemmes. Altid var han Studenternes offerberedte Ven, — islandske Studenter lode hans Portræt stikke i Kobber. — i sit Hus var han lige til sin Død (1851) den velvillige og gjæstfri Vært, og mangfoldige vare de unge Mennesker, som her ikke blot nøde en venlig Modtagelse, men tillige fik Lejlighed til at se en fin aandelig Dannelse og at stifte Bekjendtskab med Tidens største Mænd[13].

Det Ejendommelige ved Engelstofts Aand og Virken kommer maaske allerklarest frem ved at iagttage Forskjellen fra hvad der udmærkede hans tvende nærmeste Kolleger ved Universitetet, Abraham Kall og Werlauff. Engelstoft vilde aabenbart bryde med de gamle Tiders Lærdom, fra hvilken Pedanteriet ikke saa let lod sig udelukke. Kundskaben skulde fremtræde i smuk og tiltalende Dragt, der mindst af Alt skulde være afstikkende mellem den øvrige Litteratur. A. Kall kunde ikke ret forsone sig med denne Opfattelse; han havde kaldt Fr. Sneedorffs historiske Fremstilling „Roman" og var ikke ret tilbøjelig til at rose Engelstofts Skrifter[14]. Werlauff skulde nærmest gaa i Kalls Fodspor og i hvert Fald have lige saa stor Sky for offentlig Fremtræden og udenfor liggende

administrativ Virksomhed som Engelstoft følte sig tildraget deraf[15].

Abraham Kall og Werlauff — det er noget nær halvandet Hundrede Aar, der ligger mellem den Førstes Fødsel og den Sidstes Død, og dog virkede de sammen i en lang Aarrække, og Werlauff, der havde Fødselsdag, den 2. Juli, sammen med Kall, syntes denne saare lig. I det Hele er det vanskeligt at henføre Werlauff til nogen bestemtere Tidsperiode; men da hans Virksomhed allerede paa dette Tidspunkt er i fuld Flor, vælge vi at omtale ham her. Da man i Aaret 1836 begyndte at fejre de 25 Aars Studenterjubilæer, blev Werlauff indbudt til at være de Jubilerendes Gjæst, idet han i sin Tid havde været disses Examinator: han undskyldte sig imidlertid med Alder og Svagelighed. Men 25 Aar efter, da de samme Studenter fejrede Halvhundredaarsjubilæet, blev Werlauff igjen indbudt til at deltage, og da kom han tilstede; hans Svar for 25 Aar siden blev under Jubel oplæst[16]. Da Werlauff omsider segnede under Vægten af Dagenes Mængde, manglede han kun en Maaned i at fylde halvfemsindstyve Aar. Iøvrigt stod Werlauff ogsaa paa anden Maade uden for Tiden. Skjøndt han tilhørte den ældre Skole, have de for Historiegranskningen oprundne nye Tider kun i ringe Grad kunnet omstyrte hvad han har udrettet; med et eget Instinkt undgik han de stærke Fejl i den forrige Tidsalders Studievis.

Erich Christian Werlauff fødtes 1781 i Kjøbenhavn; hans Fader var en norskfødt Koffardikaptejn. Sine Examina tog han med Udmærkelse, den juridiske Embedsexamen 1802 med Laudabilis, men var allerede fire Aar tidligere bleven Custos ved det kongelige Bibliotheks Læsesal; her skulde han nu rykke frem til anden

Sekretær 1805, første Sekretær 1814, Bibliothekar 1823, Overbibliothekar 1829 (indtil 1861). Ogsaa ved Universitetet banede han sig samtidig Vej, idet han 1810 blev Adjunkt og 1812 Professor i den nordiske Historie og Oldsager. Saaledes er i Korthed Werlauffs Levnedsløb. Intet kunde være mere blottet for Begivenheder, Epoker eller Revolutioner. Fredeligt og stille gik hans Vej: Verdens Larm trængte ikke ind i hans Studerestue, og synderlig udenfor denne kom han ikke. Han skrev i sit 76de Aar til den norske Litteraturhistoriker P. Botten-Hansen: „en Ejendommelighed ved mit Liv er det, at jeg aldrig har betraadt Evropas Fastland i nogen Retning: jeg har hverken været i Skaane eller i Jylland; kun paa Sjælland, Fyen, Lolland og Falster (gjennemrejst) og — Amager. I vor rejselystne, for ej at sige rejsegale Tid er det noget karakteristisk; man maa næsten være stolt deraf; dog angrer mig især, at jeg ej har set mine Forfædres Land, da jeg maaske havde kunnet det. Men jeg har aldrig været meget for Forandring i nogen Henseende; heller ikke af Opholdssted“ [17].

Naar Engelstoft er den Rejsende, er Werlauff den Stillesiddende; naar hin i lang Tid bevarer et ungdommeligt Præg, er Werlauff allerede fra Ungdommen af den Gamle, og naar hin netop ønsker at virke i den ydre Verden, beder Werlauff, der desuden saa godt som aldrig gaar i Selskab, ikkun bønligt om, at man ikke vil bringe hans Cirkler i Uorden. Som hvid Ridder vælger han til Valgsprog Verset i Ovid's *tristia: bene qui latuit, bene vixit,* og en vis mild Sorgmodighed, der er ham egen og som lyser ud af hans Øje, paaminder ligesom om at man skal lade ham leve i Skjul. Hele hans sindige Optræden sikrer ham ogsaa Fred; hans Lærdom

giver ham ikke noget afstikkende, han er den eneste af Kamma Rahbeks Gjæster, der ikke faar noget særligt Bakkehusnavn[18], gjennem hele sit Liv lykkes det ham at undgaa enhver Polemik, og han agtes og æres af alle Parter. Orla Lehmann kan i sin Forsvarstale for Højesteret henvise til, at endog Werlauff „vor forsigtigste og mest kritiske Historiker“ har vovet at udtale sig ligesom han om Bondestandens tidligere Trældom og om den Skyld som Hof og Regering havde heri[19]. Men naturligvis maatte man stundom smile over denne Angst for at skulle nødsages til at træde djærvt op eller endog blot for at indlade sig i Polemik. Da Frederik Hammerich hørte hans Forelæsninger over nordiske Oldsager, var blandt hans Tilhørere ogsaa J. C. Lindberg, og Hammerich iagttog den særlige Hensynsfuldhed, hvormed „Hr. Lindberg“ blev behandlet, som om Werlauff paa enhver Maade vilde afværge, at han „kom i Bladet“[20]. Og Madvig, som dog ellers ikke altid var kæmpefast lige overfor ydre Modstand, beskriver i sine Livserindringer, hvorledes han engang, da Tscherning havde rejst Paastand om, at vore tvende offentlige Bibliotheker skulde sammensmeltes til ét og der i den Anledning var affordret Werlauff, P. G. Thorsen og ham en Erklæring, ved den første Sammenkomst maatte høre begge Bibliothekarer med blødende Hjerter erklære, at det jo vilde være aldeles unyttigt at kæmpe mod den almægtige Tscherning, og at man uden Nytte vilde lægge sig for Had ved at gjøre Modstand; men Madvig „skammede dem ud“ og fik dem omsider til at underskrive en Betænkning herimod[21].

Denne Skyhed for at lade sin egen Personlighed træde frem og for at tage Standpunkt kunde naturligvis

ikke andet end virke begrænsende paa, hvad Werlauff kunde naa i sin historiske Granskning. Han havde — skrev han til sin norske Ven Justitiarius J. C. Berg — sat sig til Maal Spinozas Sætning „hverken at le ad eller sørge over, hverken at beundre eller foragte de menneskelige Ting, men at forstaa dem“ [22], og med denne Visdom naar en Historiker ikke langt. Derfor falder Dommen over Personligheder stundom vagt i de af ham udgivne Lærebøger, derfor opsøger Werlauff ikke heller de bevægede Øjeblikke i Historien, de epokegjørende Begivenheder, de revolutionære Tidspunkter, hvor han vilde nødsages til at tage Standpunkt. Derimod studerer han i sin Klosterstue med Flid de rolige Oldsager og Mindesmærkerne (de hellige tre Kongers Kapel i Roeskilde, Mindesmærkerne over Kong Erik Menved og Dronning Ingeborg i Ringsted Kirke, over Kong Hans og Dronning Christina i St. Knuds Kirke i Odense), han skildrer ethnographiske Forhold i ældre Tid (Ravhandlens Historie, Prokops Efterretninger om Norden, de gamle Nordboers Bekjendtskab med den pyrenæiske Halvø, Berørelser mellem Danmark og Portugal i Middelalderen), han følger de ældre Lærdes stille Virken i sine omhyggelige Oplysninger om Ole Worm, Arne Magnussen, den lærde Islænder Jon Olafsen fra Grunnavik († 1779), han skriver de lærde Selskabers og Institutioners Historie (*Historiske Efterretninger om det store kongelige Bibliothek* 1825, anden Udgave 1844, *Udsigt over Kjøbenhavns Universitets Bygnings Historie* 1836, *Det kongelige danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog* 1847, *Kjøbenhavns Universitet fra dets Stiftelse indtil Reformationen* 1850). Han skildrer Kulturtilstande, og naar han skriver sine udmærkede *Historiske Antegnelser til Ludvig Holbergs*

atten første Lystspil (1838, anden Udgave 1858), lokkes han hertil mindre ved Komediernes storartede Vid end ved de Kulturbilleder, som de give[23]. Men hvor stille han end sidder i sit Værelse, har man Følelsen af at han ser flittigt ud af Vinduet, at han idelig udspørger de Besøgende og trofast gjemmer hvad der fortælles ham. I alt Fald vidne de i hans høje Alderdom dikterede Erindringer om danske, især kjøbenhavnske Tilstande ved Overgangen til det nittende Aarhundrede om en mærkelig fin og nøjagtig Iagttagelsesevne[24].

Den stærke Mangel paa Personlighed mærker man ogsaa i Werlauffs Villighed til at behandle de Opgaver, som der udenfra gives ham; han vandt 1800 Universitetets Guldmedaille for en Afhandling om de nordiske Folks Maade at krige paa, 1809 i Forening med Nyerup den af Grev Danneskjold udsatte Pris for et Skrift om Samsø, 1817 en af Etatsraad Scavenius udsat Pris for en Afhandling om det danske Sprogs Skæbne i Slesvig, og han er altid selvskreven som Forfatter af Programmer og Lejlighedsskrifter. I én Henseende mærkes kun Forkjærlighed for et Emne hos Werlauff, nemlig hans Interesse for Norge. Ligesom han sammen med B. Thorlacius havde fortsat Udgivelsen og Oversættelsen af *Noregs Konunga Sögur*, saaledes skrev han senere grundige Undersøgelser om de norske Kongers Kroning og Salving i Middelalderen, om Foreningen mellem Norge og Sverrig under Magnus Smek, om ældre Grænsebestemmelser mellem Norge og Sverrig, det Trondhjemske Erkebispevalg og den Bergenske Opstand under Christian I o. s. v. Derfor tæller han da ogsaa i Norge mange og utrættelige Beundrere, og selv da den norske Skole har hævet sit Kampraab, betragtes Werlauff som fredlyst. Med sine

norske Venner vedligeholder Werlauff ogsaa sin Brevvexling, skjøndt han aldrig havde været synderlig flittig Brevskriver.

Som Bibliothekar ved Kongens Bibliothek har Werlauff store Fortjenester, og hans Forelæsninger ved Universitetet vare mønsterværdige, for saa vidt Ædruelighed og Grundighed angik. En berømt Tilhører har givet en Skildring af en saadan Forelæsning hjemme i hans Stue. „Han stod, iført en gammel Frakke, ved sin lille Pult, der var opstillet mod Væggen, vendte Ansigtet mod denne, Siden eller Ryggen mod sine fire-fem Tilhørere, der sade om et lille firkantet Bord dels i hans Sopha, dels paa Stole. Han forsmaaede enhver formel Indledning eller Tiltale, enhver Declamation, enhver Professor-Fornemhed eller Vigtighed, ethvert Forsøg i den forcerede Kritik eller den saakaldte Aandfuldhed og overhovedet alle de Midler, hvorved en Docent, om han end just ikke vil henlede Opmærksomheden paa sig selv, saa dog let kommer til at dele den mellem sig og Forelæsningens Gjenstand; han holdt sig strængt til denne alene, fremsatte de Opgaver, der vare at løse, nævnede de Kilder og Hjælpemidler, som derved maatte bruges, og anviste til en besindig Prøvelse og praktisk Benyttelse af samme“ [25].

Der var unægteligt noget gammeldags over Werlauff, baade i de Emner, han valgte, i Behandlingen af dem og i hans Stil. Det er i sidste Henseende ret karakteristisk, at Werlauff er en af de sidste, der (ogsaa udenfor Brevstilen) bruger Formen „jeg haver“ [26]. Nutiden kan ikke heller forstaa den Forkjærlighed, hvormed han gransker Ordners og Baands Historie; han efterlod saaledes et af C. F. Wegener 1872 udgivet Skrift *Om Danebrog*

og Danebrogsordenen. I Indledningen til dette Skrift fortæller Wegener[27] lejlighedsvis Følgende om hans Guldbryllupsdag 1865. Naturligvis søgte Werlauff at afværge enhver Fest, men han indvilligede tilsidst i at være Gjæst hos sin ældste Søn — paa Betingelse af at han skulde bære alle sine Ordner, som han nu ellers aldrig havde Lejlighed til at anvende. Her mødte han da med Storkors af Danebrog og den kjære St. Olafsorden, med Sølvkorset og alle de andre Ordner paa Brystet, med Elephant-Dekorationen (som Ordenssekretær) om Halsen, og blev saaledes hilset af Hustru, Børn og Børnebørn; Fremmede havde man ikke maattet indbyde[28].

Werlauff døde den 5. Juni 1871.

---

13. Peter Erasmus Müller og Jens Möller.

Om Peter Erasmus Müller blev der kort før hans Død sagt det træffende Ord: „man maa højlig beklage, at denne sjældne Mands utrættelige Arbejdsomhed har været delt mellem to saa uligeartede Sphærer som Theologi og den danske Nationallitteratur, og dette saa meget mere som hans Natur og personlige Tilbøjelighed synes afgjort at vende sig mod den sidstnævnte. Indenfor dennes Omraade er han en fast og sikker Petrus, indenfor den theologiske en fin og utilfredsstillende Erasmus“[1]. P. E. Müller stod endnu paa Kantianismens Grundvold, og Tidens rationalistiske Aand havde sat noget af sit Mærke paa hans Troslære, uden at han selv ret forstod, hvor meget han endnu manglede i den dybe og inderlige Opfattelse af Aabenbarelsen[2]. Som Forsker indenfor Historiens Omraade staar han derimod over-

ordentlig højt og er gaaet langt dybere til Bunds i Kildernes Tolkning end nogen af sine Samtidige.

Peter Erasmus Müller var født 1776 i Kjøbenhavn og Søn af Højesteretsassessor, Conferentsraad A. G. Müller. Vi have i en anden Anledning omtalt hans første Færd paa Videnskabens Bane og hans Rejser i Udlandet sammen med Engelstoft. 1810 ansattes han som theologisk Professor ved Universitetet og havde denne Stilling indtil 1830, da han blev Münters Eftermand som Sjællands Biskop. Ikkun fire Aar efter bukkede han imidlertid under for Brystsygdom den 4. September 1834.

Saaledes havde Müller faaet theologisk Lærerkald som Livsgjerning. Det er imidlertid ikke denne Virksomhed, som vil bevare hans Minde, thi der lod sig meget indvende imod ham som theologisk Lærer. Hans religiøse Opfattelse var uden Lue, og han havde ikke heller ret faaet et Ildbad ved at staa over for en stor Menighed, som han skulde rive med sig. Derfor hændte det ham, at han for første Gang stod paa en Prædikestol, da han 1830 blev Biskop, og at hans første Tale kom til at lyde som en Forelæsning over Paragrapher af Lærebogen[3]. Derimod mærkede man baade i hans Foredrag fra Kathedret — Tros- og Sædelære var her hans Fag — og gjennem hans Skrifter Tankens Skarphed, den logiske Følgerigtighed og den gode Orden; selv de korte Definitioner, som han paa sine Forelæsninger dikterede, afgav et udmærket Holdepunkt for Tanken[4]. Men over den hele Betragtningsmaade af Gudsforholdet var der noget knapt og tørt, medens man derimod følte, at Müller besad ikke ringe psychologisk Begavelse. Denne bemærker man ogsaa klart i hans fine Iagttagelser og Undersøgelser over synonyme Ord (han udgav 1829 *Dansk Synonymik*) samt

i de fortræffelige Karakteristiker over Afdøde, som han gjennem en lang Aarrække skrev i *Dansk Litteraturtidende*, og i hvilke man i hele den humane og milde Form dog fandt mangt et Karaktertræk rigtig udpeget; de beundredes da ogsaa højt af Samtiden[5]. Müllers Maade at foredrage paa var temmelig tør, og navnlig skulde han ikke opflamme de Kølige eller Sløve[6]. Disse Mangler vilde dog mærkes mindre i ethvert andet Øjeblik end paa hine Kampens Tider. Deltagelse i Kamp tiltalte i det Hele ikke Müllers Naturel, som man vel, afset fra hans kølige Beherskethed, vilde kalde kvindeligt. Han vilde hellere mægle, ogsaa i Striden lige over for Grundtvig, og han skaffede som Biskop denne Tilladelse til at virke som fri Aftensangsprædikant.

Et Hovedtræk i Müllers Personlighed er den Humanitet, Ærlighed og Godhed, der lyste ud af hans alvorlige og dog milde Færd og Optræden. H. C. Andersen skriver i et Brev: „jeg gik paa hans Forelæsninger for at se det fortræffelige, godmodige Ansigt; jeg glemte tidt i Beskuelsen deraf at høre efter“[7]. Mange ville sikkert kjende Müllers Portræt fra hans Udgave af Saxo, det fint formede, smalle Ansigt, de klare Øjne og den buede Næse samt Mundens bløde Linier. Dertil kom den fine Beherskethed og afgjorte Takt, som var saa grundfæstet og velbekjendt, at Regeringen kunde tillade ham at udgive *Dansk Litteraturtidende* med anonyme Recensioner (Müller udgav denne fra 1811 til 1830 og havde udgivet *Kjøbenhavns Lærde Efterretninger* fra 1805 til 1810), Noget som var blevet hans Forgænger, R. Nyerup, nægtet.

Müllers første Optræden paa den nordiske Oldforsknings Bane begyndte med et af Videnskabernes Selskab 1805 belønnet Prisskrift *Antiquarisk Undersøgelse over*

de ved Gallehus fundne Guldhorn, hvori han søgte at vise disses keltiberiske Herkomst, en Antagelse, som dengang godkjendtes af Mange. Varig Fortjeneste naaede han dog først ved sine Studier af den islandske Litteratur. Saaledes vandt han en Pris af det Kongelige Selskab for Norges Vel for et Skrift *Om det islandske Sprogs Vigtighed* (1813), og i samme Aar udkom paa Tydsk hans Afhandling *Om den islandske Historiographies Oprindelse og Forfald.* Betydningsfuld var dog især Offentliggjørelsen af *Saga-Bibliothek* i 3 Bind (1817—20). Her vandt Læseverdenen for første Gang en fuld Oversigt over hele den omfattende islandske Sagalitteratur; der blev gjort Regnskab ikke blot for hvad der havdes, men tillige for den Værdi, som hver Saga besad, og for dens Plads mellem de historiske eller de mythiske Sagaer, for dens Hjemstavn og Forhold til senere Behandlinger, for Exempel til Snorres Historieværk — det var kort sagt en af de mest nødvendige og mest ønskede Bøger, som gav Historikeren Vejledning i, hvilke Sagaer han kunde stole paa, og hvilke der kun indeholdt Digtning. Bogen gav Vaaben i Hænde imod Tvivlerne og Hjælp i Uvished; den fremsatte endvidere Hovedsætninger om Maaden, hvorpaa den enkelte Sagas Troværdighed maatte prøves, Grunden til at Traditionen havde holdt sig mer eller mindre stærkt, samt en fortræffelig, almindelig Karakteristik af Sagalitteraturen med Hensyn til Indhold, Form og Stil. Det var en Grundvold af overordentlig Betydning for Studiet, som her var bygget.

Den senere Tid af Müllers Liv optoges især ved Studiet af Snorres og Saxos Kilder, hvilke udkom i de foran (S. 107 f.) nævnte Skrifter, samt ved Forberedelsen til en ny Udgave af Saxo. I Fuldførelsen af dette Ar-

bejde skulde dog Døden afbryde ham, men Velschow udgav Texten 1839; anden Del, som indeholder de udførligere Anmærkninger, udkom først 1858. Denne Udgave staar overordentlig højt mellem den nyere Tids Textudgaver ved Alt hvad der her er tilvejebragt med Hensyn til Textkritik, historiske, sproglige og geographiske Anmærkninger. Nær til dette Værk slutter sig Müllers mindre Skrift: *Vita Andreæ Sunonis Archiepiscopi Lundensis* (1830)[8].

P. E. Müller staar i theologisk Henseende endnu i den gamle Tid, i Henseende til den oldnordiske Forskning peger han afgjort frem imod den nyere Tid, ligesom han ogsaa i Stil og Smag besidder en Renhed og Beherskethed, som man sjælden finder i Aarhundredets første Fjerdedel. Derimod staar hans Kollega indenfor Theologiens og Historieskrivningens Omraade, Jens Møller, afgjort i den ældre Tid.

Som ved saa mange andre Mænd i Aarhundredets Begyndelse hæfter der noget Polyhistori ved P. E. Müllers og ved Jens Møllers Studier, dog er det mest fremtrædende hos den Sidste. Jens Møller, der var født 1779 i Karrebæk Præstegaard, blev Student 1797; han konkurrerede sammen med Øhlenschläger om en æsthetisk Pris og fik for Besvarelsen Accessit (1801), næste Aar vandt han Universitetets Guldmedaille for en philologisk Afhandling, 1806 Videnskabernes Selskabs Guldmedaille for en historisk Opgave (jfr. foran S. 7). Og dog var hans Fag Theologi, i hvilket han 1808 blev Professor; 1813 disputerede han for den theologiske Doctorgrad. Han var ikke bleven uanfægtet af Tidens rationalistiske Aand, men søgte senere et fast Stade i Aabenbarings-

troen, om han end stærkt hævdede, at Troens Sandheder burde optages gjennem Fornuften og forsvares ved den, hvorved han kom til at indtage et vist Mellemstandpunkt mellem Partierne. At tage et skarpt udpræget Standpunkt laa i det Hele ikke for ham. Ikke desto mindre udrettede han betydeligt i Kirkens og Trosvidenskabens Tjeneste ved sit *Theologiske Bibliothek*, der gjennem en lang Aarrække udkom i 40 Bind, og som bragte Videnskabens nye Resultater og mange vækkende Undersøgelser af Danske og Fremmede ud iblandt Præstestanden i Danmark. Møller skrev selv flittigt heri; vist over Hundrede Afhandlinger stamme fra hans Haand. Ogsaa for anden religiøs Gjerning, saaledes for Bibelselskabet, arbejdede han utrætteligt, idet han i det Hele var i Stand til at faa Meget fra Haanden[9]. Hans Fag ved Universitetet var Kirkehistorien, som han foredrog livligt, men til Dels paa den gode Smags Bekostning, idet han jævnlig gav Hentydninger til Dagens Begivenheder og stærkt benyttede Anekdoter; derved blev ogsaa hans Foredrag udspundet og manglede god Orden[10].

Som historisk Forfatter skulde det dog ikke særligt være Kirkens Historie, som han viede sine Kræfter. Hans egentlige Emne er Levnedsbeskrivelsen, og vi skylde ham saaledes Biographier af Daniel Rantzau, Niels Hemmingsen, Jesper Brochmand, Hans Svane, Biskop N. E. Balle, Confessionarius Chr. Bastholm; nogle af disse udkom særligt, andre ere optagne i Tidsskrifter eller i de større historiske Arbejder, som Møller udgav, nemlig *Historisk Calender* (udgivet i Forening med Engelstoft, tre Aargange 1814—17) og *Mnemosyne, eller Samling af fædrenelandske Minder og Skildringer*, 4 Bind (1830—33). I dette sidste Værk findes hans fortjenstlige paa Studier

i Arkiverne grundede Skildring af Kong Christian VI og af Tilstanden under hans Regering, hvorved det lykkedes ham at tegne et Billede af Kongen og hans ihærdige Virksomhed, som helt afveg fra det overleverede.

For rettelig at vurdere Møllers Fortjenester af Historien maa man for det Første bortse fra hans mangelfulde Smag. Han var ikke begavet med nogen sikker æsthetisk Sans, og det har været til stor Skade for hans Navn, at han i en halv Snes Aar (indtil 1818) var saa godt som den eneste æsthetiske Recensent i *Dansk Litteraturtidende*, hvor han tidt fremsatte lidet træffende Domme, der mere vare fældede i Henhold til vedkommende Digters tidligere erhvervede Navn end efter det foreliggende Arbejde[11]. Mærkelig gammeldags er ogsaa hans *Samtale mellem Saga og Clio* eller hans *Samtale i Elysium mellem Suhm, Holberg og Tyge Rothe* (i *Historisk Calender*); i den Første af disse lader han Saga i en Konversation med Clio (blandt Andet om „Dit Attribut") gjøre Musen det Forslag, at hun skal være Skytsgudinde for den episke Historie, „jeg derimod for den pragmatisk-kritiske Historieskrivning". Gammelmodisk klinge ogsaa den Række Epitaphier, som Møller i sin *Mnemosyne* rejser over Danmarks forskjellige berømte Mænd i Lighed med Mindesmærkerne paa Jægerspris; kun sjældent faar under disse Forsøg hans Aand Vinger eller hans Vers Flugt. Møller er vist ogsaa en af de seneste Forbrugere af „Dannerskjald", „Dannerkonge" og lignende Udtryk.

Den sande Historiker med udpræget Ejendommelighed drives uvilkaarligt hen til et bestemt Emne i Kraft af en Beslægtethed i Aanden. Hos J. Møller føler man, at der ikke stilles denne Fordring; han skildrer endog, hvorledes han staar og vælger: „Da jeg saa mig om for

at opsøge den iblandt vore lærde hedengangne Landsmænd, som havde nærmest Adkomst til at se sine Fortjenester af Videnskab og Fædreland fremstillede af en taknemmelig Discipel o. s. v." [12]. Ikke desto mindre har han aabenbart følt sig dreven hen imod kraftige Talsmænd for Troen saaledes som Niels Hemmingsen og Balle. Et eget Træk hos Jens Møller er dernæst hans Bestræbelser for at beundre Fortiden, at forsvare den og se de bedste Sider ved den. Det er under denne Følelse, at han udgiver sin *Mnemosyne,* et Tidsskrift, der skal vække Fædrelandskjærlighed, idet han giver „en tro Beretning om hvad Danmark har været og er for et skjønt og hæderværdigt og kraftigt fremstræbende Land. Ej heller skal det mangle paa Vink om, hvorledes visse Mangler, der endnu finde Sted, kunne afhjælpes og de bestaaende herlige Anstalter hensigtsmæssigere benyttes. Dog vil dette Sidste kun blive en underordnet Del. Hovedmaalet skal være at sætte den danske Regering og det danske Folk i det rette Lys. Hertil hører da ogsaa at afviske ufortjente Pletter, som af Uvidenhed eller Ondskab ere paasatte offentlige Karakterer". At dette ikke var en sund Maade at vække Fædrelandskjærligheden paa, skal her kun berøres.

Det vil især være som Biograph, at Møller vil mindes, endskjøndt hans Levnedsskildringer ingenlunde udmærke sig ved træffende Karakteristik og han i den Henseende staar langt tilbage for P. E. Müller; men det er dog i denne Egenskab, at han har udrettet det Meste for Historien med sin flittige og omhyggelige Samlen af hidtil ubenyttet Materiale, sin Varme for Emnet og sin i det Hele retfærdige og humane Dom [13].

---

14. Finn Magnusen.

Finn Magnusen var født 1781 paa Skalholt Bispesæde, idet hans Fader Magnus Olafsen, en Broder til Naturforskeren Eggert Olafsen og Oldgranskeren Jon Olafsen, var Økonom hos sin Svoger Bispen. Han kom 1797 til Kjøbenhavn og begyndte at studere Jura, blev Arnamagnæansk Stipendiat og udgav en Samling Digte *Ubetydeligheder*, om hvilke Nyerup i en Anmeldelse sagde, at vel var det sande Ubetydeligheder, men ikke desmindre maatte det anses for et Særsyn, at en Islænder, for hvem ellers islandske og latinske Vers maatte være en Specialitet, skrev danske, tildels ret velklingende Digte. Efter endte juridiske Studier blev han Sagfører ved Overretten i Rejkjavik 1806, men havde samtidig drevet Studier af Oldtidslitteraturen, og 1812 drog han til Kjøbenhavn for helt at kunne vie sig til disse Studier, hvortil han ogsaa opnaaede Understøttelse, blandt Andre af Johan Bülow. 1815 fik han Titlen Professor, og det overdroges ham 1819 at holde Forelæsninger over oldnordisk Litteratur og Mythologi ved Universitetet og Kunstakademiet. 1823 udnævntes han til Thorkelins Medhjælper ved Gehejmearkivet og blev 1829 ved dennes Død Gehejmearkivar. Han døde Juleaften 1847.

Finn Magnusen er ubetinget en af de lærdeste Mænd, vor Oldgranskning har at opvise. Om den kolossale Viden, der ligger gjemt i hans *Eddalære*, er forhen talt. Hans *Priscæ veterum Borealium Mythologiæ Lexicon* (1828), i tredie Del af den arnamagnæanske Udgave af Edda, fylder 111 Kvartark; den ellers opofrende Forlægger var under Trykningen nærved at tabe Taalmodigheden[1], men der fremkom et Værk, som overordentlig fremmede

Kundskaben om den nordiske Mythologi i Udlandet og i Norden. Den mislykkede Afhandling om *Runamo og Runerne* (1841), i hvilken han tolkede Revnerne i den blekingske Klippe som en Runeskrift, er endnu et paa Oplysninger overordentligt rigt Værk, hans i Forening med Rafn udgivne *Grønlandske historiske Mindesmærker* et ypperligt Kildeskrift.

Derimod ere sjælden en Forskers Resultater, hans egentlige Hovedsætninger, i den Grad blevne omstødte, som Tilfældet har været med F. Magnusens Undersøgelser. Til at være stor Videnskabsmand hører imidlertid ikke blot at være lærd, flittig, omhyggelig, skarpsindig, phantasirig, opfindsom i at sammensætte og kombinere; der hører tillige sund Sans, og den manglede den lærde Islænder. Skjøndt han hører til de faa danske Videnskabsmænd, som P. A. Munch nødig angriber, og skjøndt Munch udtaler at Finn Magnusen „i Lærdom og Skarpsindighed maaske aldrig har havt og næppe faar sin Mage i Norden“ [2], bruger han dog en Gang til J. Grimm det sande Ord om ham, „det Simple og Ligefremme er ham altid mest imod“ [3]. F. Magnusen kommer idelig til Resultater, som hvad man end vil sige om Vejen, ad hvilken de naas, uvilkaarlig synes at melde sig selv som urigtige. Saaledes skriver han i *Annaler for Nordisk Oldkyndighed* 1836—37 en Afhandling *Om Obelisken i Ruthwell og om de angelsachsiske Runer*, hvis Resultat var, at Indskriften var skreven „i et særegent Sprog, saa at vi næppe kjende dens Mage. Den synes at være sammensat af oldnordiske, oldsachsiske (samt senere nedersachsiske eller plattydske), angelsachsiske, frisiske, belgiske eller nederlandske Ord, samt saaledes at vidne om dens Affattelse blandt et Folk, som saa at sige var sammensanket af Mennesker fra de

forskjellige Egne, hvor hine Sprog taltes". Allerede et saadant Resultat vilde hos Andre vække Tvivl om Læsningens Rigtighed. Her var simpelthen Stavelserne urigtigt fordelte mellem de enkelte Ord.

Ligesom Magnusen her ved at kalde alle Sprog til Hjælp kommer ud over al rimelig Methode, saaledes var han i sin Mythologi netop ved at kalde alle Folkeslag og deres Tro til Bistand kommen til at gjøre sin egen Paastand usandsynlig. Og medens en Hypothese er berettiget og forsvarlig som Forsøg paa at tydeliggjøre og forklare et Forhold, og naar den ikke udgives for mere end hvad den er, bliver det utilladeligt at bygge videre med nye Hypotheser stablede ovenover hinanden. Hele hans Arbejdsvis var ogsaa saa lidt methodisk som muligt, saaledes naar han under Trykningen idelig forøgede sin *Eddalære*, eller naar til Exempel Registret til hans Runamo-Afhandling var noget af det, han tidligst skrev under Udarbejdelsen. Han iagttager desuden ikke sit Stofs ejendommelige Karakter, som naar han ofte paakalder og benytter „Ossians Digte" eller naar han giver *Udsigt over Astrologiens Opkomst, Uddannelse og Udbredelse til Norden,* ihvorvel selv saadanne Afhandlinger indeholde meget Lærerigt om Folketro og Overtro. En dybere Sprogkundskab, især i de med Islandsk beslægtede Sprog som Gotisk eller Angelsachsisk erhvervede han desuden ikke.

Derimod er det forbavsende, hvor smukt og godt det danske Sprog lyder i hans Afhandlinger og Oversættelser; ved disse sidste, saaledes ogsaa hans Gjengivelse af Sæmunds Edda, har han bidraget meget til at sprede Kundskab om Islands Litteratur i ældre og i de nyeste Tider. Han stemte ret jævnlig sin Harpe, ogsaa

paa Dansk, og skrev til Exempel 1815 et Kvad i Anledning af Kongens Fødselsdag, som han trykte baade med Runer og latinske Bogstaver, med dansk Efterligning, ordret latinsk Oversættelse samt Forklaring over Runerne: det var første Gang, at man saa den gamle Verseform Dróttkvæði anvendt i Dansk. Iøvrigt var han, som man ser, en islandsk Lærd i gammel Stil, og hans Beundring for de islandske Sagaer var som hans Tro til de islandske Studiers Betydning stundom naiv. Da det var lykkedes ham at paavise, at ikke den norske Viking Nadd-Odd, men derimod Gardar, som var Søn af en paa Sjælland bosat Mand Svafar Svenske, var den første Opdager af Island (hvad Munch senere bestred), iførte Magnusen sig sin Uniform og tog Audients hos Kong Frederik for at gjøre Indberetning om den vigtige politiske Opdagelse.

Magnusen var Venligheden og Mildheden selv, men under hans lærde Studier og ustandselige Læsning fra den tidlige Morgentime var han bleven undselig og mærkelig tilbageholdende selv lige over for dem, som han viste stor Venlighed, til Exempel ved at laane dem Bøger fra sit store Bibliothek. Thomas Overskou, der en Tid drev islandske Studier og nød Velvilje af F. Magnusen, skriver i sine Levnedsoptegnelser[4]: „F. Magnusen afgav den fuldstændigste Definition paa Begrebet en islandsk Lærd. Stille, jævn og rolig i sit Væsen, kundskabsrig uden Bram, ideligt forskende i sin Videnskab, begjærlig efter at optage i sig endog det Mindste, hvorved han troede at kunne udvide den, ivrig for ved grundigt gjennemtænkte Skrifter at gjøre den interessant for Andre, og kun begejstret, naar han mente at være kommen til en sindrig Fortolkning eller en ny Opdagelse, levede han næsten bestandigt, uafladeligt arbejdende iblandt sine Bøger. Naar

man kom ind af hans Dør, var han en bly og kejtet, ordknap Mand: først naar han havde overvundet sig til den Dristighed at bede den Besøgende at sidde, blev han lidt friere, og havde han da et Menneske for sig, som forstod, igjennem de noget træge Forsøg paa at faa Samtalen bragt igang, at lede den hen paa et eller andet Underholdningsemne, kom han til en saadan Meddelsomhed, at Konversationen gik let og levende ... Rejste man sig for at tage Afsked, blev han igjen med Ét den Samme som ved Ankomsten: han sagde søgende et Par Ord under gjentagende høflig Bukken og bød et fremmed Farvel" [5].

---

15. Ferdinand Heinrich Jahn.

Medens de fleste af vore andre Historikere i dette Tidsrum vare knyttede til Universitetet eller til Bibliotheker og Arkiver, færdedes en yngre Mand ude i den bevægede, urolige Verden, flyttet fra Sted til Sted, nemlig Kapitain i Jægerkorpset Ferdinand Heinrich Jahn. Man føler fuldt ud Krigeren gjennem hans mandige, varme Optræden og hans djærve Tagen fat i selve det historiske Stof. Jahn, der var Holstener (født i Neumünster 1789), blev som ung Mand Soldat, avancerede efterhaanden opad og deltog i Krigen ved Elben, i Nordtydskland og Frankrig. Han flyttedes i dette Tidsrum fra Cantonnement og Garnison til anden, saa at det blev vanskeligt for ham at drive de historiske Studier, til hvilke han tidligt følte stærkt Kald. Først i Maj 1817 kom han atter tilbage til Kiel.

En af Jahns første Planer efter hans Hjemkomst

var at stifte et videnskabeligt Tidsskrift for Armeen, og han formaaede Kapitain J. Fibiger til at være Medredaktør, saaledes at *Magazin for militair Videnskabelighed* kunde begynde at udkomme i Aaret 1818. I dette behandlede han oftere Krigshistorien, og da Professor Chr. Olufsen engang lejlighedsvis havde ytret, at Christian den Fjerde „hverken var opmærksom Politiker eller duelig General“, blev han greben af Smerte over, at Folkets store Helt saaledes ved en rask Paastand skulde berøves sin Hæder; han foresatte sig da at undersøge, hvorledes i Virkeligheden Christian IV. havde været som Hærfører. Med megen Flid samlede han i Biblotheker og Arkiver til dette Værk, hvoraf *Historie om Calmarkrigen* udkom 1820, *Historie om Danmarks Deltagelse i Trediveaarskrigen* 1822 (med fælles Titel: *Grundtræk til Christian den Fjerdes Krigshistorie)*; hans Hovedresultat var dette, at Kongen afgjort havde været en god Strateg. I hvert Fald havde en Militærkyndig her for første Gang beskrevet en af denne Konges Krige.

Frederik den Sjette, som blev opmærksom paa Jahns Talent, kaldte ham 1823 fra Kiel til Kjøbenhavn, for at han i Hovedstaden kunde med Benyttelse af alle Arkiver og under en forbedret økonomisk Stilling udarbejde en Haandbog over den danske Krigshistorie, som dels kunde lægges til Grund for Forelæsninger, dels give Officererne en Oversigt over Krigskunstens Udvikling. Han holdt i Vinteren 1824—25 ligesom ogsaa den følgende Vinter Forelæsninger over Nordens Krigshistorie for Garnisonens Officerer, hvilke bleve foredragne med den Varme, som var ham egen. Jahn var nemlig et fyrigt romantisk Gemyt, der sværmede for Poesi, og som allerede under sit Ophold i Frankrig var begyndt paa at oversætte

Ingemanns *Sorte Riddere,* ligesom han senere oversatte hans *Massaniello,* dog uden at nogen af disse blev trykt. End mere maatte Jahn begejstres, da Ingemann skrev sin *Valdemar den Store og hans Mænd,* og han undlod ikke, som han skrev i et Brev til Ingemann, paa sine Forelæsninger at anføre „den underskjønne Slagsang, Arnold Sanger synger paa Grathehede, og som kun mangler Saxos Alder for at gjælde som et Bevis paa oldnordisk Skjaldekunst". Han tilskynder Ingemann, der havde besøgt ham i Kiel 1818, til at skrive historiske Romaner, og da *Valdemar Sejr* udkommer, jubler han over, at Danmark har faaet en Forfatter som endog overgaar Walter Scott i Skildringens Sandhed, i den egentlige Fortælling og ved at tillægge Aanden en større Betydning end Formen[1].

Med al sin Enthusiasme manglede Jahn ingenlunde Grundighed. Han gik til selve Kilderne og søgte dem baade i Bøger og Arkiver, hvorom da hans Skrifter overalt aflægge Vidne. Det er endnu kun et almindeligt Overblik, som han tegner i sin 1825 udkomne *Almindelig Udsigt over Nordens, især Danmarks Krigsvæsen i Middelalderen indtil Krudtets Anvendelse i de nordiske Krige,* men paa et virkeligt dybtgaaende Studium hvilede hans store Værk *Danmarks politisk-militaire Historie under Unionskongerne.* Han naaede i denne Skildring kun til Kong Hans' Død, idet en typhøs Feber bortrykkede ham midt under hans kraftige Arbejde den 29. Juli 1828. Gode Venner paatog sig at udgive dette hans Hovedværk, som udkom 1835.

Denne tidlige Død bragte ganske sikkert den historiske Videnskab et stort Tab. Ikke blot havde Jahn udfoldet en stor Produktivitet i det korte Tidsrum af ti

Aar, gjennem hvilke hans Forfattervirksomhed havde varet, men der viste sig en stadig Fremgang i hans Granskning, en Bestræbelse for ad alle Veje at trænge ind i Studiet, hvorfor han til Exempel yderligere befæstede sine Kundskaber i Latin, raadspørger og undersøger Oldsager og læser den klassiske Oldtids Historieskrivere. Selv den Ligevægt, som man endnu savnede i hans Opfattelse og Behandling, fordi hans fyrige Temperament rev ham hen, og fordi hans Phantasi med dens romantiske Tilbøjelighed kom i for stærk Bevægelse, vilde Jahn i Aarenes Løb sandsynligvis have kunnet vinde, uden at den velgjørende Varme, som stadig ledsager ham, derved tabtes.

Imidlertid lader det sig ikke nægte, at han stundom tillægger Fortidens Feltherrer altfor store Operationsplaner eller vidtrækkende strategiske Formaal, saa at man, som Allen lejlighedsvis bemærker, „skulde tro, at Jahn havde været med i et foregaaende Krigsraad og selv taget Del i Slaget“ [2]. Men Jahn er overalt ærlig. Ihvorvel han aabent bekjender, at han anser det for et glimrende Mundheld, at en Historieskriver ikke skulde besidde Fædreland eller Religion, hævder han bestemt, at Sandheden ikke bør fraviges eller et forudfattet Resultat indlægges i Kilderne. Han træder djærvt i Skranken, naar han tror, at der gjøres Uret mod en Mand eller et Parti, men stundom vover han sig dog for langt frem, og hans nationale Følelse river ham med sig, for Exempel lige over for Svenskerne. Hans samvittighedsfulde Granskning af Kilderne bringer paa mange Steder nye Resultater til Veje; saaledes renser han Erik af Pommerns Minde for mange Beskyldninger og viser, at hans Forhold til Dronning Philippa har været upaaklageligt, han

sigter kritisk Beretningerne om Margrethes Forhold til Abraham Brodersen og dennes Død, han paaviser mange Vildfarelser hos Huitfeldt. For at bedømme hans Arbejde retfærdigt maa man ogsaa stadigt have i Minde, hvorledes han under sit Studium paa hvert Punkt maatte føle, at den øvrige Del af Kulturhistorien laa udyrket hen. Hans Fremstilling er livlig og billedrig, Sproget er tiltalende, men faar stundom et Mærke af hans holstenske Fødsel[3].

---

16. Gustav Ludvig Baden og Jens Kragh Høst.

De tvende her nævnte Historikere staa udenfor de Lærdes almindelige Kreds, ja man kan maaske betragte dem som tilhørende Oppositionen. I alt Fald om G. L. Baden gjælder det, at han gaar imod de almindelige Bevægelser, kriger imod og lægger sig ud med Alle, ja endog med Regeringen. Hans Modparter kan man dog næsten ikke regne ind under Begrebet Fjender, med saa megen lempelig Overbærenhed se de paa Mandens iltre Færd, og saa megen Agtelse have de for hans Evner og Kundskaber. Gustav Ludvig Baden var en Søn af den fortjente Sprogmand, Professor Jacob Baden. Han var født 1764 og blev kun tyve Aar gammel juridisk Kandidat; snart fik han Embede som Retsbetjent først paa Laaland, derpaa i Lemvig, senere igjen paa Laaland, hvor han som Borgmester i Nakskov tillige overtog Embedet som Vice-Landsdommer i Laaland-Falster. Fra 1800 til 1816 var han Herredsfoged paa Fyen, 1816—18 Byskriver i Odense, da han overvældet af det omfattende Embede ansøgte om at blive Birkedommer i Hørsholm,

en mindre Stilling, som han ved Hjælp af en Skriverdreng bedre kunde bestride og dog have Tid til Studium; han opnaaede sit Ønske og fik endda af Kongen 400 Rdl. aarlig med Forpligtelse til at anvende sit Otium til Studier i Fædrelandets Historie. Imidlertid havde han udfoldet en betydelig Forfattervirksomhed og vundet megen litterær Anseelse. Molbech kunde i et Angrebsskrift (1808) betegne ham som „en Mand, hvis Navn allerede glimrer som en ikke liden Stjerne paa vor historiske Litteraturs Himmel“ [1].

„Jeg véd ikke, hvorledes Baden faar Tid til disse sine virkelig lærde og grundige Arbejder“, skriver den norske Jurist og Historiker I. C. Berg til Nyerup (1806), „men uden Tvivl bekymrer han sig mindre om sit juridiske Embede end det for hans egen Skyld var at ønske; idetmindste maa man slutte dette af Højesteretssagerne i Berlings Aviser“ [2]. Det kan nu ikke bestrides, at for en Del gik denne historiske Granskning ud over Embedsforretningerne. Den energiske, livlige Mand berømmer sig i sin Levnedsbeskrivelse af, at han paa Laaland opdagede en Tyvebande af stor Udstrækning, i Lemvig afhjalp Uordenen ved Strandingsvæsenet og andet Mere, men paa den anden Side maatte Badens Hæftighed, Stridslyst, tyranniske Sind og Ensidighed let bringe ham paa Kant med Beboerne, og han var afgjort uden Talent i Alt, hvad der vedrører Pengesager samt den for saadanne nødvendige Orden. Derfor kunde de Kasser, som vare ham betroede, ingenlunde siges at være i gode Hænder, og værst gik det vel ud over ham selv. Hans gode Bogsamling var allerede i Odense bleven solgt for at dække hans Gjæld, men denne voxede senere en frodig Væxt, saa at den 1820 udgjorde 8000 Rdl. [3].

Da han paa dette Tidspunkt med sædvanlig Mangel paa Hensyn fremsatte en skarp Udtalelse mod sine Overordnede, var Karret fuldt; han blev suspenderet fra sit Embede og sat under Tiltale til Betalingen af sin Kassemangel (August 1820). Eftersom det truede med at han skulde sættes i Fængsel, flygtede han til Hamborg i Efteraaret 1822 og herfra til Norge, hvilket sidste var højst uklogt: det var nemlig en fast Regel mellem de nordiske Regeringer, at Embedsmænd, som flygtede for Kassemangel, skulde udleveres, og saaledes blev da Baden — hvem norske Venner havde skaffet Arbejde i Rigsarkivet — ført tilbage til Danmark[4].

I Fængslet arbejdede han fra Morgengry, men da 1824 andet Bind af *Smaa Afhandlinger og Bemærkninger fornemmelig i Fædrelandets, Middelalderens og den christne Kirkes Historie* udkom, paadrog Bogens skarpe Udfald mod Christendommen ham en Proces. Baden blev ved Højesteretsdom dømt til Tab af Embede og tre Aars Landsforvisning, hvad dog af Kongen formildedes til et Aars Statsfængsel i Citadellet. Hans Svoger Professor Ramus og gode Venner i Danmark og Norge betalte hans Gjæld. Efter at Fængslets Døre vare aabnede, tog han Bopæl i Kjøbenhavn, og da han havde mistet al Hjælp fra Statens Side, maatte han leve af sin Pen, og af hvad enkelte Velyndere gav ham. Samfundet for Litteraturens Fremme og de skjønne Videnskabers Selskab understøttede ham ogsaa til det store Værk, han udgav 1829—32: *Danmarks Riges Historie*, der med al sin Ensidighed har den Fortjeneste at være den eneste større Behandling af Fædrelandshistorien, som var fremkommet siden Holberg. Men mangfoldige andre Artikler og Arbejder strømmede fra hans hurtige og flittige Pen.

der vedblev at arbejde til hans Død. Han døde den 25. August 1840.

Vi sagde, at Baden var Oppositionens Mand indenfor den lærde Verden, og dette kan nu belyses paa mange Maader. Saaledes staar han for det Første helt udenfor den Bevægelse, som Studiet af den oldnordiske Litteratur og Begejstringen for dens Skikkelser havde vakt. „De Lærde have af en til Kjøbenhavn arriveret islandsk Prokurator ladet sig binde paa Ærmet, at vi Danske have en egen original Oldlitteratur at opvise, som intet andet Europas Folk kan opvise“ [5], udtaler han; men foruden at denne Litteratur er norsk, ikke dansk, har den slet ikke denne Værdi. Han er Tvivler og Fornægter ligesom Tydskerne af den gamle Skole; Runeskriften er paa ingen Maade saa gammel som man har sagt og tilhører næppe Oldtiden: de „berygtede“ islandske Sagaer indeholde kun en Blanding af Historie og Fabel og røbe ofte fremmed Herkomst. Hans Danmarks Historie, der derfor begynder med Gorm den Gamle, giver i sin Skildring af Oldtiden et mørkt Modstykke til Tyge Rothes lyse Billede og paaviser, at Oldtidens Folkefrihed kun bestod i at gjøre Alt, hvad man med Magt var i Stand til at forsvare. Med al denne Uvillie mod Sagaerne var Baden dog en af dem, der opmuntrede Rasmus Rask i Skoledagene til at studere Islandsk og laante ham mange Bøger af sit Bibliothek [6].

Baden hævder bestemt, at han er loyal og kun opponerer mod Misbrug. Hans Oversættelse af Kählers Bog om Kirkestraffe (1821) er dediceret til Kongen; her som i andre Fejdeskrifter mod Præsterne angiver han som sin Hensigt „at bidrage Mit til at vedligeholde den for Staten saa vigtige Enighed mellem Medborgere-

Hans *Afhandlinger* dediceredes (1822) til Arveprins Christian Frederik. I et eget Skrift *den protestantiske (saakaldte) Kirkes Forhold til Staten* (1828) tordnede han mod dem, der som H. N. Clausen kunde begaa noget saa formasteligt som at ville afgrænse Stat og Kirke, hvorved hierarchiske Idéer kunde komme til at raade i Landet lige imod Kongelovens Bud, at den enevældige Konge ikke kjender nogen Dommer enten i gejstlige eller verdslige Sager uden Gud alene og har den højeste Magt over alt Kleresiet fra den højeste til den laveste[7]. De egentlige Kjæpheste for Badens convulsiviske Had ere Adel og Gejstlighed og her lægger sig da hele hans skarpe Øje for alle Misbrug for Dagen. Adelen har været en saare skadelig Stand, som har gjort sig skyldig i en Række Overgreb og Usurpationer (Birkeretten er saaledes i Følge hans Afhandling herom, i hvilke mange Oplysninger voldeligen bortforklares, i en sen Tid af Adelen usurperet, og den har i sin Fremgang undergravet Folkefriheden). Adelens bedste Side har været dens Sans for Videnskab. I Gejstligheden ser han kun et Hierarchi efter katholsk Mønster, og selv Trossætningerne angribes.

Badens Grundsyn paa Menneskeheden er, at „Egenfordel er det store Hjul, hvorom alle Menneskets, end de mest glimrende, Handlinger dreje sig“[8], og fra dette materielle Standpunkt lykkes det ham virkelig at udrede Meget af Landets materielle Udvikling og Menneskenes materielle Liv, samtidig med at han ofte overser de aandelige og mere centrale Rørelser, ligesom han ofte glemmer, hvorledes den enkelte Gjerning er baaren af hele Tidsaanden og Verdensgangen. Hyppigt synes han ogsaa paa Trods at udkaste en Mening, der gaar lige mod den sædvanlige; de onde Konger gjøres hvide og

omvendt med stor Dristighed. Ikke desmindre vare hans Skrifter kjærkomne, idet hans Politimesterblik ofte fremdrog upaaagtede Sider og idet han dernæst behandlede Emner, hvormed ellers Ingen beskjæftigede sig, særlig Kulturhistorien (udenfor Litteraturhistorien). Saaledes omhandle hans tre Bind *Afhandlinger i Fædrenelandets Cultur-, Stats-, Kirke- og Litterær-Historie* (1820—22) Aarsagen til Tabet af Oldtidens Agt for Tingene, Statsforfatningen i 13de og 14de Aarhundrede, Postvæsen, Vejvæsen, Skatter, Møntvæsen, Kjøbstæder, Adel, Musik og Lægevidenskab hos de Danske i Middelalderen. Endelig skylder man hans Pen flere nyttige Repertorier som *Dansk-norsk historisk Bibliothek* (1815), *Dansk juridisk Ordbog* (1822).

Uagtet al Badens lidenskabelige Polemik blev han af de Lærde behandlet med Agtelse, idet man efterhaanden havde indset, at han besad et Naturel, som han ikke kunde ave. Man havde desuden Medlidenhed med den Modgang, som ledsagede ham; endelig maatte man jo ubetinget bøje sig for Mandens Flid. Han læste, studerede og excerperede endog indtil hans Syn led alvorlig Skade, og hans Skrifter bære Vidne om denne ihærdige Arbejden og omfattende Viden. Han er i det Hele ret korrekt i sin Gjengivelse af det Læste, hvorimod større Indvending lader sig gjøre mod hans Gransknings Dybde, idet han sjældent kommer ud over en vis Sammenlægning af Kilderne uden ret at indarbejde sig i dem. Hvor meget han til Exempel end beskjæftiger sig med Retsvidenskabens Historie, mangler han dog egentlig Indtrængen i Lovene, foruden at hans sproglige Kundskaber slaa Klik. Endelig driver Lidenskaben ham tidt bort fra den roligere Betragtning af Kilden. Hans Stil

var mærkelig knudret og kantet og slubrede frem gjennem forunderlige Slyngninger som en slet Oversættelse fra forskjellige andre Sprog. Men hans grovkornede Spydigheder og uanfægtede Mund krydrede dog paa en vis Maade Stilen; hans polemiske Lyst, der aldrig lod nogen Lejlighed gaa fra sig, skaffede Udtrykket Brod[9]. Da Baden tilkjøbte sig Forlagsretten til *Raketten* saa man ikke uden Ængstelse paa, at den gik over i en saa kyndig Mands Haand[10]; han udgav den dog kun et Aar (1834).

Man har ofte sammenlignet Baden med N. D. Riegels, og i visse Maader frembyder sig jo ogsaa Lighed. Begge ere haarde Halse, hvis stærke Selvfølelse og bidske Væsen bringe dem i Krig med alle Omgivelser. Begge Forfattere nære et glødende Had mod Adel og Præster, og begge skrive et slet Dansk. Dog vilde det være en stor Uret at stille Baden paa lige Trin med Riegels. Denne sidste Forfatter har mere skadet end gavnet, hvad der paa ingen Maade kan siges om Baden, hvis utallige Skrifter endnu den Dag i Dag kunne benyttes som historiske Hjælpemidler af Værdi. Dertil kommer, at Riegels er upaalidelig og usandfærdig, at man ved Læsningen af hans Bøger faar Indtrykket af en ond Natur og en halvdannet Aand — hvilket alt sammen ikke gjælder om Baden. Desuden staar Badens Sprog, hvor kejtet og uskjønt det end klinger, over Riegels' forvirrede og uforstaaelige Stil.

En Mand, hvis Skjæbne og Virksomhed i flere Henseender ligner Badens, og som til Dels har tilsvarende Anlæg og Aandsretning som han, er Jens Kragh Høst. Han fødtes 1772 paa St. Thomas, hvor hans Fader var Embedsmand, men kom tidligt til Kjøbenhavn, og dimittere-

des 1788 af Fr. Sneedorff til Universitetet. Efter endt juridisk Studium blev han Prokurator ved Hof- og Stadsretten og senere Assessor i denne Ret (1801); dette Embede blev dog 1808 fradømt ham, da han ved Uforsigtighed indvikledes i en Mands Sag, der var skyldig i Falskneri. Saaledes var han ligesom Baden henvist til at leve af sin Pen og af den Understøttelse, som Venner og Beskyttere tildelte ham. Staten gav ham dog ogsaa fra 1819 Ventepenge. Han døde den 26. Marts 1844.

Naar ogsaa denne Mand kan henregnes til Oppositionen eller stilles noget udenfor de Lærdes almindelige Kreds, gjælder det som med Hensyn til Baden ikke om noget fjendtligt Forhold til Konge og Kongehus. Tværtimod benyttes Høst af Regeringen og sendtes saaledes 1810 (to Aar efter at hin Dom var falden) til Stockholm for at virke for Frederik VI.'s Valg til svensk Tronfølger; ligeledes affattede Høst de Proklamationer, som man ved Luftballoner søgte at føre ind i Sverrig. Men Høst var Fornægter paa det religiøse Omraade, og gjennem hans egenkjærlige og tidt hensynsløse Optræden kom han paa Kant med Mange. Størst Fortjeneste har Høst vundet ved sin varme og vedvarende Interesse for Sverrig og dets Litteratur. Han havde lært Sverrig at kjende paa flere Rejser og ved mange Forbindelser med svenske Forfattere; han stræbte nu at udbrede Kundskaben om Nabolandet og Kjærligheden til det mellem Danske ved at offentliggjøre Afhandlinger derom, ved at oversætte svenske Arbejder og ved at udgive Tidsskrifter alene med dette Formaal, saaledes *Nordia* (1795), *Svenske Blade* (1799—1800). Men tillige var han den egentlige Ophavsmand til at *det skandinaviske Litteraturselskab* blev stiftet (1796); i sex Aar var han Selskabets Sekretær.

Høsts større historiske Værker ere *Entwurf einer Geschichte der dänischen Monarchie unter der Regierung Christian des VIIen* (3 Bind, 1813—16) og *Grev Struensee og hans Ministerium* (3 Bind 1824). Men han skrev desuden talløse historiske Afhandlinger og Oversigter, der som oftest angaa Samtidens eller den nærmest foregaaende Tids Begivenheder i Udlandet, over hvilke han tillige holdt ret besøgte offentlige Forelæsninger. Han besad Journalistens Evne til at give hvad Publikum ønskede — saaledes blev hans *Napoleons Levnet* i to Bind (1810) trykt og solgt i 2000 Exemplarer[11] — men om en dybere Granskning er der sjælden Tale. I hans Hovedarbejder fattes der egentlig historisk Aand og Syn: man føler Forfatterens Mangel paa Dybde og Finhed i Følelse og Dannelse; hans Fremstilling er ofte ukorrekt, ligesom den mangler Harmoni. Hans Livs Fata som ogsaa hans *Erindringer* give os Billedet af en urolig, meget selvkjær Personlighed, der stundom kommer i tvivlsomme Forhold, ofte paadrager sig Fjender, og som efter egen Formening idelig er udsat for Forfølgelse[12].

Femte Kapitel.

Tilbageblik og Fremblik.

17. Tilbageblik paa det forløbne Tidsrum. Historieskrivningens ydre Vilkaar.

I de nærmeste Aaringer før og efter 1830 indtræder en Forandring i de historiske Studiers Retning, der bliver af afgjørende Betydning for de følgende Tider. Vi have allerede i det Foregaaende skildret en af de nye Baner, paa hvilke Historieforskningen slaar ind, nemlig hvorledes den historiske Kildekritik møder frem og tvinger til en ny og rigtigere Behandling af Oldtiden. Men i mange andre Henseender tager Historien anden Farve og opsøger nye Emner, saaledes som vi i det Følgende skulle se. Døden havde desuden paa de Tider bortkaldt mange af de gamle Videnskabsmænd og desværre ogsaa af de yngre. Abraham Kall var død 1821, Rasmus Nyerup 1829, Rahbek 1830, og forholdsvis tidligt var Jahn bleven bortkaldt 1828, Jens Møller 1833 og P. E. Müller 1834. Men flere af de ældre Forskere vare endnu i stærk og flittig Virksomhed, og et stort Antal af yngre Videnskabsmænd skulde nu begynde deres Forfatterbane.

Vi skulle nu først kaste et Blik tilbage paa den henrundne Tid for at fremdrage enkelte Sider af dens

Karakteristik, som endnu ikke ere omhandlede. Vi begynde med en Redegjørelse for de ydre Forhold, hvorunder Historieskrivningen virkede.

De slette økonomiske Tilstande, i hvilke Stat og Borgere befandt sig under Krigen og i den nærmeste Periode efter Fredens Slutning, maatte naturligvis stærkt indvirke paa Litteraturen. Især i Aarene fra 1814 til Slutningen af Tyverne lyder en almindelig Klagesang over, hvor lidt der kjøbes. Molbech udtaler 1818, at det er en almindelig bekræftet Erfaring, at Interessen for danske Bøger og dansk Litteratur i dette Aarhundrede er betydelig aftaget, og at der ikke findes hos Folket i Almindelighed den levende Interesse for vor egen Litteratur og den Lyst til at opmuntre den, som engang fandt Sted[1]. I hans Maanedsskrift *Athene* var Aaret forinden en stor Del af Skylden herfor bleven kastet over paa Publikum, der ansaa Bøgers Anskaffelse for den største af alle Overdaadigheder, som først kunde tilfredsstilles, naar det Fornødne var bragt til Veje til Spille-Udgifter, Kontingent til flere Klubber, Loge i Komediehuset, Spisegilder og Equipage[2]. I *Nyt Aftenblad* for 1824 (Nr. 38, 39) tog en Anonym det hele Spørgsmaal for til Behandling. Han indrømmede, at danske Bøgers Afsætning da var mindre end for tyve, ti eller endog for fem Aar siden, men at man derfor ikke maatte tro, at Publikum var mere ligegyldig for indenlandsk Litteratur. Hovedgrunden var den hos alle Samfundsklasser saa betydelig formindskede Evne til at kunne kjøbe paa Grund af de økonomisk ulykkelige Tider, hvortil kom, at Tabet af Norge i høj Grad indsnævrede Læsekredsen; iøvrigt maatte det lægges vore Forfattere til Last, at de stod meget tilbage for Udlandets i Evnen til at skrive populært[3]. — Der kan

næppe være Tvivl om, at de haarde Vilkaar for Litteraturen væsentlig skyldtes de slette Formuevilkaar, hvori den hele Befolkning var stedt og netop allermest i Begyndelsen af Tyverne. Paa den anden Side var der, efter den livlige Bevægelse inden 1814, traadt en Mathed og Slaphed ind i det aandelige Liv, som mærkedes paa de mest forskjellige Omraader. Til dette Sidste skulle vi senere komme tilbage.

Under økonomiske Forhold som disse var det sædvanligt, at der, inden en Bog udgaves, indbødes til Subscription paa den. De Udgaver af gamle danske Skrifter, som Molbech foretog, indlededes saaledes paa denne Maade; „uden en tilstrækkelig og sikker Subscription kan man ikke vove et saadant Foretagende hos os, og ingen Boghandler vil paatage sig det“, skriver han 1826 til J. Grimm i Anledning af Udgaven af *Den ældste danske Bibeloversættelse* (1828)[4]. Til denne Bog naaede han ikke at samle saa mange Subscribenter som til sin Udgave af *Den danske Rimkrønike* (1825), hvoraf der tryktes 170 Exemplarer; Ejeren af hvert Exemplar blev nævnt i Bogen. Til Werlauffs *Historiske Efterretninger om det store kongelige Bibliothek* (1825) var der, efter at Subscribentlisten havde ligget fremme et halvt Aar, kun tegnet 57 Subscribenter[5]; den udkom dog paa Gyldendalske Boghandlings Forlag og er senere udkommen i en ny Udgave (1844).

Saaledes maatte der være Trang til at danne en Forening, der kunde understøtte Forfattere og Udgivere til Offentliggjørelse af deres Arbejder. R. Nyerup, Fr. Thaarup og tre andre Mænd udsendte en Indbydelse til et saadant Selskab, og 1827 blev Samfundet til den danske Litteraturs Fremme stiftet. Dets For-

maal var at fremme Værkers Udgivelse, som Forfatterne selv ikke havde Midler til at offentliggjøre, og dernæst at besørge smukke Udgaver af nogle af vor Nationallitteraturs ældre Frembringelser. Da det saaledes havde vist sig, at en Subscription til Bedste for Nyerups Udgave af *Peder Lolles Ordsprog* (1828) eller til de af stud. theol. J. P. F. Königsfeldt udarbejdede *Genealogiske Tabeller over Danmarks, Norges og Sverrigs Kongefamilier* (1833) ikke kunde lykkes, bleve disse Bøger udgivne med Samfundets Understøttelse. Et af de næste med Samfundets Bistand udkomne Skrifter var Fr. Thaarups *Fædrenelandsk Nekrolog eller Efterretninger om udmærkede og bekjendte Afdøde i de sex Aar fra 1821—26* (udkom i ti Hefter 1835—45). Endvidere understøttede det G. L. Baden til historiske Studier. Men dernæst havde Selskabet til Maal at fremkalde nye Skrifter ved at udsætte Præmier, og med sit første Forsøg i denne Retning havde det særdeles Held, da det i Selskabets første Aar 1827 udsatte Prisspørgsmaal: „Hvorledes har af det fælles Modersprog, det Islandske, Skriftsproget uddannet sig i de nordiske Riger, og i Særdeleshed i Danmark?“ fremkaldte N. M. Petersens store Værk *Det danske, norske og svenske Sprogs Historie under deres Udvikling af Stamsproget* (1829—30), hvis Udgivelse derefter understøttedes af Selskabet. Et Par Aar derefter modtog Selskabet igjen en Besvarelse paa et udsat Spørgsmaal, og Prisvinderen var den samme Lærde; med Selskabets Understøttelse udkom hans Skrift *Haandbog i den gammel-nordiske Geografi* (1834)[6].

Iøvrigt havde Danmark jo fra gammel Tid hæderfulde Selskaber, hvis Opgave det var at fremkalde lærde Arbejder, at besørge deres Offentliggjørelse og fremme

Udgivelsen af Kilder til dansk Historie. Det af Langebek stiftede kongelige danske Selskab til den nordiske Histories og Sprogs Forbedring, der havde udgivet *Danske Magazin* i 6 Bind i Tiden fra 1745 til 1752, var senere indtraadt i en Uvirksomhedsstand og først 1794 udkom det første Bind af *Nye Danske Magazin*. Selskabets Pengemidler vare kun smaa og efter Suhms Død Iveren ej heller stor, men ved A. Kalls Bestræbelser udkom dog 1806 andet Bind, og ved virksom Bistand af Selskabets Forstander Konferentsraad M. Treschow tredie Bind 1810. I dette Aar undergik Selskabet ogsaa en vigtig Forandring. I Aaret 1777 var paa Tilskyndelse af daværende Kateket og Klokker ved Holmens Menighed Oluf Bang et *Kgl. dansk genealogisk og heraldisk Selskab* blevet stiftet med Hovedformaal at tilvejebringe et fuldstændigt og omfattende Apparat til den danske, norske og Hertugdømmernes Adelshistorie, og som Frugt af dette Selskabs Virksomhed var *Lexikon over adelige Familier* udkommet. Fra Aar 1800 synes Selskabets Tilstand mer og mer at være nedsunken til en blot vegeterende, og den Tanke modnedes efterhaanden, at Selskabet burde søge en Forening med *Danske Selskab*. Dette skete med Kongens Tilladelse 1810, hvorefter det forenede Selskabs Navn blev *Det kongelige danske Selskab for Fædrenelandets Historie og Sprog*. De knappe Pengemidler og den høje Pris paa Papir og Trykning forhalede Udgivelsen af Magazinets næste Bind (4de Bind 1823, 5te Bind 1827, 6te Bind 1836), og besynderlig nok nævnes i Fortalen til 6te Bind som en af Aarsagerne til dets sildige Fremkomst „den stigende Vanskelighed i at tilvejebringe originale og hidtil utrykte Bidrag til Magazinet, af lignende Natur, som de, man

hidtil i Almindelighed har indskrænket sig til, og af ikke ringere Værd og Brugbarhed for Historieforskeren«. Der synes saaledes ikke ret at være nogen Udgivertrang hos den Tids Forskere; der er da saa meget mere Grund til at nævne de flittigste Bidragydere til Magazinet: Werlauff, Molbech, Kolderup-Rosenvinge[7].

Stor Betydning havde Videnskabernes Selskab, hvor de i det Foregaaende skildrede Videnskabsmænd og Lærde fremdrog deres Studier og Undersøgelser, og i hvis Skrifter vigtige Arbejder fremkom som F. Münters mange arkæologiske Studier, P. E. Müllers Undersøgelser om Kilderne til Nordens ældste Historie, Chr. Olufsens Bidrag til Oplysning om Danmarks indvortes Forfatning i de ældre Tider. Dets Prisopgaver havde fremkaldt en Række smukke Afhandlinger af Jens Møller, P. E. Müller, Vedel Simonsen, Finn Magnusen, J. B. Daugaard (om Klostrene i Danmark) o. s. v. Det understøttede Udgivelsen af flere af de belønnede Prisafhandlinger og dernæst Molbechs Udgave af *den ældste danske Bibeloversættelse,* P. E. Müllers Udgave af Saxo, H. Knudsens Prøve paa en Topographi af *Danmark i Middelalderen.* 1828 fremsatte Professor Kolderup-Rosenvinge i Selskabet Forslag om at tilvejebringe et Værk, hvori alle trykte Diplomer, Aktstykker og Documenter vedrørende den danske Historie opregnedes i chronologisk Orden, og Selskabet lod i den Anledning en Komité nedsætte til at forberede det Fornødne og bevilgede Understøttelse hertil. Første Hefte af *Regesta Diplomatica Historiæ Danicæ* udkom dog først femten Aar efter; Værket kom til at omfatte to Bind (1847—70)[8].

Den Arna-Magnæanske Kommission var ved Aarhundredets Begyndelse tavs og stille. „Kan De ikke

angive mig Grundene til at det Magnæanske Institut saa længe har været uvirksomt. — saaledes skriver 1810 Wilhelm Grimm til Nyerup[9] — der lønnes jo dog aarlig af det to lærde Islændere, for at bearbejde Manuscripterne, og hvorfor har i over 20 Aar ikke Andet end Oversættelsen af Njalssaga set Lyset?" Der var almindelig Misfornøjelse med den lange Tavshed. 1787 var den første eller mythologiske Del af Sæmunds Edda udkommen, men derefter fremkom i 22 Aar Intet med Stiftelsens Navn. Kommissionens Medlemmer vare dels ældre Mænd, dels optagne af anden Gjerning, men endvidere fattedes der dem aabenbart Drift til at fremme Virksomheden. Især maatte jo det vakte Studium af Mythologien give Anledning til Beklagelse over at Edda ikke kom for Lyset i sin fulde Skikkelse. Vi have alt omtalt, at ved Nyerups Bistand havde en tydsk Forfatter først udgivet den ældre Edda fuldstændigt[10]. 1815 udkom den paany ved Brødrene Grimm og 1818 i Stockholm ved R. Rask og Afzelius. Da den utaalmodige Rask i Subscriptionsindbydelsen havde omtalt „Nyerups længe ytrede Ønske om Eddaernes Udgivelse", paadrog det ham en Irettesættelse af den ellers saa milde P. E. Müller, der fandt Anledning til at bemærke, at Nyerup vel ikke var den eneste, hvem det laa paa Hjærte („ligesom hans Navn havde i den islandske Litteratur Vægt for os, som vide han Intet forstaar deraf uden Bogtitler")[11]. Efter at Finn Magnusen havde taget kraftigt fat paa Arbejdet, udkom omsider anden Del af Edda 1818, tredie Del 1828; den sidste omfattede ogsaa hans store mythologiske Lexikon. Tillige var 1809 Egil Skallagrimsens Saga og den latinske Oversættelse af Njals Saga udkommet, 1814, med Understøttelse af to Nordmænd C. Anker og J. Aall, Bjørn Haldorsens islandske

Ordbog, 1815 Anecdoton til Sverres Historie, 1817 Gulathingsloven, 1826 Laxdæla Saga, 1829 Grágás med en udførlig kritisk Undersøgelse af J. F. G. Schlegel, 1832 Kormaks Saga[12]. —

Af højeste Betydning for en god Udvikling af Historieskrivningen er det naturligvis, at Forskeren har fri Raadighed til at gjøre sig bekjendt med Fortidens Kilder, ogsaa de der bevares i de offentlige Arkiver, og dernæst at han ikke hindres i at udtale sin frimodige Dom over den svundne Tid. Vi skulle nu kaste et Blik paa den Ytringsfrihed, som herskede i historiske Spørgsmaal.

Det hører til den absolutistiske Kongemagts Væsen, at den ikke ret vel kan taale, at Handlinger af Regenternes nærmere eller endog fjerne Forgængere gjøres til Gjenstand for stærk Dadel eller endog til Spot. I Preussen gjaldt saaledes den Regel, at man vel turde dadle Regenterne før Tiden 1701, det vil altsaa sige Kurfyrsterne, hvorimod Ingen turde laste dem, som bare Kongenavn[13]. I Danmark havde man ingen saadan fast Regel at holde sig efterrettelig. Man var ganske vist ikke længer saa fintfølende, som da i Aaret 1763 Enkelte toge Forargelse over en fremkommen Dadel over højsalig Kong Harald Blaatand[14]. Reformperioden under Bernstorffs Ministerium havde ogsaa tilladt saa godt som enhver Dadel over de tidligere Regeringers Forhold til Bondestanden. Men efter at Forordningen af 27. September 1799 var udkommen, blev man mere opmærksom paa Udtrykkene. I Aaret 1804 udgav den 21aarige Student P. N. Skovgaard en Beskrivelse over sin Fødeø Bornholm, hvori der findes den Bemærkning — skjøndt det ej er Forfatterens Sag at berette om de Fornemmes Skurkestreger og Hofka-

baler i Dronning Sofie Amalies Mands Tid — at Korfits Ulfeldts Minde endnu staar paa en offentlig Plads i Kjøbenhavn til evig Skændsel for tredie Frederiks Hofkryb, for Dronningen og Kongen selv, som styrtede denne store, sin Tids største Mand i Ulykke. Paa Grund af denne Udtalelse, samt Angreb paa forskjellige Regeringsforanstaltninger paa Bornholm, hvilke vare fremsatte i utilbørlige Udtryk, som ubetinget maatte rammes af Forordningen 27. September 1799 § 7, blev Skovgaard af Landsoverretten samt Højesteret dømt til Fængsel paa Vand og Brød i 14 Dage og en Bøde paa 50 Rd. Med Hensyn til de anførte Ytringer udtale Dommens Præmisser, at skjøndt hin Forordning ikke indeholder nogen Bestemmelse, som direkte angaar uærbødig Omtale af afdøde Konger, maatte utvivlsomt ogsaa disses Ære og Rygte være sikret mod at angribes paa en haanende Maade, hvad der er ganske forskjelligt fra en upartisk, beskeden, historisk Bedømmelse af deres Handlinger, saa meget mere som Lovene ogsaa værne om afdøde Borgeres Ære og sikre deres Paarørende for Krænkelser ved et saadant Angreb (jfr. Danske Lov 1—5—4, 2—10—2, Kirkeritualets 9de Kap.). Blandt de Assessorer, som dømte i Landsoverretten, var ogsaa A. S. Ørsted, men han havde en anden Opfattelse af dette Punkt. I forskjellige Skrifter har han bestridt den Antagelse, at Injurier ogsaa kunne begaas imod Afdøde; „derved vilde desuden Meget tabes for Historien, denne for Mennesket saa vigtige Kundskabsgren, og tillige vilde Lovgiveren ved en saadan Bestemmelse uden Nytte skille Borgerne ved et af de stærkeste Baand, de have paa Fyrsten og fyrstelige Personer, nemlig Udsigt til et hæderligt, og Frygt for et vanærende Eftermæle“. Dommen var derfor

efter hans Mening alt for stræng, og det havde været ønskeligt, om Skovgaard ikke var bleven tiltalt[15].

Denne Dom har vist længe virket advarende. I den følgende Menneskealder — fra Tyverne af — synes Domstolene at være blevne mildere i den Art Forhold, som i det Hele i Domme over offentlige Anliggender, lige som ogsaa Anklagemyndigheden sjældnere fandt Anledning til at skride ind. Det gamle Hemmelighedsprincip begyndte noget at tabe sig, Regeringen gav Anledning til at kontrollere dens Forhold og mente ogsaa at staa sig ved at skabe en vis Offentlighed. Det forekommer os i den Henseende betegnende, at da Professor Jens Møller i *Mnemosyne* havde gjengivet en engelsk Forfatters Udtalelser om de uheldige danske Finantser, fandt Finantsministeren J. S. Møsting Anledning til at tilskrive Udgiveren, at de danske Finantser hverken da (1830) eller 1827 kunde kaldes slette, til Bevis for hvilket der i Ministerens Skrivelse, som optoges i Skriftet, anførtes forskjellige økonomiske Kjendsgjerninger og statistiske Oplysninger[16]. Det synes næsten som Landets Finantsministre først følte Trang til Offentlighed. Vi ville her minde om hvad Niebuhr skrev i et Brev 1797, medens han var Sekretær hos Grev Schimmelmann: „Schimmelmann havde for nylig en Yndlingsidé, som han var meget ivrig for at udføre. Han oplæste en meget smuk Forestilling, som han havde gjort derom. Han vilde nemlig give Regeringens Handlinger den allerfrieste og mest authentiske Offentlighed. Til dette Maal skulde en officiel Journal, som forenede Troskab og Forædling, indeholde Regeringscollegiernes Forestillinger, disses Forvandlinger til Love, alle vigtige Administrationssager, særlig ogsaa Embedsudnævnelser, Forespørgsler o. s. v. Dette Blad, som sendtes gratis rundt

i hele Landet, kunde næppe forfejle den Virkning, som Schimmelmann haabede og forlangte: at bringe mere Liv i Undersaatternes Forhold til Regeringen o. s. v. De ser ogsaa her, hvor lidt Schimmelmann gaar frem i det sædvanlige Spor" [17].

Hvis virkelig en større Aabenhed tilstræbtes, maatte det naturligvis mærkes paa vore Arkivers Bestyrelse. I det gamle Navn paa Landets Hovedarkiv, Gehejmearkivet, laa antydet, at det i høj Grad var Statens Hemmeligheder om den forbigangne Tid, som her bevaredes. Man vil heller ikke kunne forstaa Regeringens Valg af Gehejmearkivarer og Embedsmænd under dem, uden ved at fastholde denne Tanke. Om Islænderen G. J. Thorkelin, der beklædte denne Post fra 1791 til 1829, er alt talt. Han var flittig og foretagsom i sin Gjerning, dog uden dybere Indsigt i Administration, og da Kancelliet ønskede en Lærd med produktiv Evne ansat under ham, vægrede han sig, idet han paastod, at de lærde Historikere, som havde været ansatte ved Arkivet, intet havde udrettet for det, og saaledes vilde det gaa med enhver historisk Forfatter. Imidlertid havde Thorkelin 1817 for Cancellipræsidenten udpeget Professor Werlauff til sin Eftermand, idet han besad Lærdom, Flid og fædrelandsk Sind, samt var „hermetisk". Da Thorkelin 1823 blev 70 Aar gammel, maatte man beskikke ham en Medhjælper, og Kancelliet foreslog ham tre at vælge mellem, nemlig Vedel Simonsen, Werlauff og Finn Magnusen, men Thorkelin valgte den Sidste som „en Mand, fri for Tidens Lyst til at skrive" og fik ved Kongens Mellemkomst sin Villie. Sex Aar efter døde Thorkelin, og nu blev Finn Magnusen Arkivar. Molbech gav i den Anledning sit Hjerte Luft for Jacob Grimm: „denne

meget begunstigede Lærde er bleven Gehejmearkivar med en Gage paa 1800 Daler dansk aarlig, og dog skal han egentlig først nu lære, hvad der hører dertil. Historiker er han ikke og vil aldrig blive det“ [18].

F. Magnusen havde altid været velset ved Hove, saa at man kan forstaa Valget af ham, tilmed da han som Lærd nød et stort Navn. Paa den anden Side havde Pladsen faaet Udseende af at være forbeholdt Islændere, og Besættelsen røber afgjort, at man ikke gjerne saa Mænd ved Arkivet, som havde nogen udpræget Lyst til at overgive dets Skatte til Offentligheden. Ikke desmindre var Valget af F. Magnusen paa ingen Maade uheldigt. Han var selv meget arbejdsom og knyttede dygtige yngre Mænd til Arkivet, saaledes N. M. Petersen (1830), H. Knudsen (1835) og Kall Rasmussen (1845), ved hvem mange vigtige Arbejder i Arkivets Tjeneste foretoges.

Allerede ved Aarhundredets Begyndelse havde enkelte Lærde havt Adgang til Arkivet, Medlemmer af *Danske Selskab* allerede som saadanne i Følge et ældre Benaadningsbrev, Andre efter særlig Tilladelse af det danske Cancelli, dog maatte Vedkommende hver Gang opgive, hvad han ønskede at gjøre sig bekjendt med, og Arkivaren kunde vejlede og begrænse Undersøgelsen eller skulde have Underretning om hvad man fandt, saaledes da Behrmann undersøgte Christian II's, Vedel Simonsen Griffenfeldts Historie. Efter 1820 blev Brugen af Arkivet almindeligere, især dog efter F. Magnusens Ansættelse, og i Trediverne og Fyrrerne benyttes det af ikke faa Danske og Fremmede, hvad der ogsaa snart mærkes i Litteraturen [19].

Medens man nu kan beklage, at Regeringen ikke

tidligere og stærkere aabnede Arkivet for Publikum, vilde det paa den anden Side være uretfærdigt at tillægge vore Konger eller Kongefamilien Mangel paa Interesse og Omsorg for historisk Studium. Allerede Arveprins Frederik havde vist sin nationale Følelse ved at indrette Mindesmærkerne paa Jægerspris over udmærkede danske og norske Mænd, ligesom han havde ladet Snorres Heimskringla oversætte og udgive paa sin Bekostning. Inden dette Værk sluttedes, døde imidlertid Prinsen, men Frederik VI paatog sig Udgifterne. „Kong Frederik sad nu paa Thronen — saaledes staar der i Fortalen til Grundtvigs Oversættelse (1818) —, og det skal Fremtiden sande, at med hans Thronbestigelse kom Nordens Historie atter til Live, den skal nævne ham som sin levende, kjærlige Fosterfader". Grundtvig har ofte havt Lejlighed til at udtale denne Ros over Kongen, og da han engang havde Audients hos Kong Frederik, tilsagde denne ham næsten uden Anmodning Understøttelse til en Studierejse til England[20]. P. E. Müller helliger sit *Sagabibliothek* til Frederik VI „nordisk Oldforsknings hulde Velynder, gavmilde Befordrer". I mangfoldige Værker fra denne Tid prises Kongens Interesse for Fædrelandets Historie, som jo ogsaa paa hvert et Tidspunkt har givet sig Vidnesbyrd i gode Understøttelser. Af stor Betydning for Studiet havde det været, at det store kongelige Bibliothek ved Reskript af 15. November 1793 var blevet erklæret for et offentligt Bibliothek; paa dets Virksomhed i denne Periode kaster Molbech 1824 et Blik tilbage og udtaler, at „siden Frederik den Tredie havde ingen Konge med saa kongelig-højmodig, saa velgjørende, saa virksom-deltagende en Kjærlighed sørget for denne herlige Arv fra Forfædrene", saa at Biblio-

theket i de sidste 40 Aar har hævet sig til et af de første og betydeligste i Europa[21]. Hvor meget man end vil skrive slige Udtryk paa en loyal Stils Bekostning, tale Kjendsgjerningerne afgjort nok for, at Kong Frederik var den historiske Granskning gunstig, om han end ikke selv læste Meget i denne Retning — han havde dog engang havt Tanker om at have en Lærd, nemlig Niebuhr, til Forelæser af udvalgte Dele af Litteraturen[22]: i den oprettede Oldsagsamling kom han aldrig. Ogsaa Dronning Marie Sofie Frederikke besad Interesse for Historie og drev historiske og genealogiske Studier[23]; det er bekjendt, at hun forfattede en Memoire om Danmarks politiske Stilling i Tiden fra 1807 til 1814, hvilken blev oplæst i det første Statsraadsmøde, i hvilket Dronningen præsiderede, efter at Frederik VI var afrejst til Kongressen i Wien[24]. Arveprins Christian Frederik dyrkede især de naturhistoriske Fag, men som alsidig dannet Mand følte han ogsaa Interesse for Historie; i *Fyens litterære Selskab* taler han de gamle Kilders Sag. Han søger at indgive sin lille Søn Lyst til Historien, gjennemgaar selv med ham Mallings store og gode Handlinger og i Instruxen for hans Guvernør anbefaler han at lære Prinsen Historien med Hensyn til Forsynets Styrelse og med særligt Studium af Hovedbegivenhederne og de vigtigste Personer i hver Epoke. Han og især hans Søn komme i den følgende Tid ofte paa Oldsagmuseet og berige det med mange Stykker[25]. Ogsaa Dronning Caroline Amalie besad Interesse for Historien; Grundtvig maatte til Ex. holde Forelæsninger for hende og hendes Damer[26].

Vi staa dernæst endnu i de danske Mæceners Tid: den gaar til omtrent 1830, men er saa i Aftagende.

Først og fremmest maa her nævnes Gehejmeraad Johan v. Bülow til Sanderumgaard, der betragter det som sin Livsopgave at fremhjælpe litterære Værker, særlig af historisk Natur. Han staar udenfor de litterære Partistridigheder og fremmer ligelig Alles Stræben. Det er saaledes „ærlig og velbyrdig Mand og strænge Ridder Hr. Johan Bülow"[27], hvem Takken tilkommer for, at Grundtvig kunde oversætte Beowulf. Det er ligeledes ham, der opfordrer F. Magnusen til at holde Forelæsninger over nordisk Mythologi; han understøtter Thorkelin, Rask, Molbech og mange Andre, og han er altid Subscribent paa de Værker, hvis Udgivelse volder Vanskelighed. I Oldingealderen blev Bülow dog nødt til, efter at Slægtninge havde tilføjet hans Formue et Knæk, at ansøge Regeringen om den Pension, som var tilbudt ham 1784, men som han havde frabedt sig[28].

Som Bülow 1816 havde ladet Videnskabernes Selskab udsætte en mythologisk Prisopgave, saaledes tilbød Vedel Simonsen 1833 at udsætte Selskabets Guldmedaille for to historiske Prisspørgsmaal, en fuldstændig Beretning om en dansk Adelsslægt og et dansk Klosters Historie, og Vedel Simonsen rakte i det Hele oftere Bistand til historisk og arkæologisk Forskning. Ogsaa enkelte andre Mænd kunne nævnes. Saaledes udsatte Grev Danneskjold 1807 en Præmie for en antikvarisk Beskrivelse over Samsø, Godsejer J. B. Scavenius 1815 for en Afhandling om det danske Sprogs Skæbne i Slesvig, Grev Fr. Ad. Holstein Holsteinborg 1829 for den bedste Danmarks Historie fra 1448 til 1648[29], og ogsaa i Handelsstanden, saaledes hos Grosserer Nathanson, fandt Historieskrivningen Beskyttelse[30].

18. Historieskrivningens Standpunkt ved Tiden 1830 og Frembrudet af nye Retninger.

I den almindelige Mening var Danmark et Land, hvor den historiske Forskning stod overordentlig højt: „Vort gode Kjøbenhavn er dog for Videnskaberne i det Mindste fem Gange mere end Stockholm og Upsala tilsammen“, skriver Molbech 1812 fra Østergötland til Nyerup[1]. Nu maa det imidlertid huskes, at Vurderingen gjerne blev dragen paa Grundlag af det oldnordiske Studiums fremskredne Standpunkt. Det havde i hele Europas lærde Verden skabt en Interesse og Opmærksomhed for Danmark og danske Lærde, og i Norge gjordes der paa de Tider næsten Intet for dette oldnordiske Studium, lige saa lidt som i Sverrig. Imidlertid begynder i de følgende Aar, som en Svensk skriver i *Athene* 1816, Interessen for gode Oversættelser af den islandske Litteratur at vaagne i Sverrig[2], og naar han klager over, at den svenske Litteratur endnu savner et fuldendt Værk af den historiske Kunst, skulde ikke saa mange Aar hengaa inden Sverrig heri skulde overgaa Nabolandene.

Thi hvad historisk Skildring angaar, havde vi endnu kun Lidet at rose os af. „Danmarks historiske Litteratur er fra en vis Side betragtet misundelsesværdig rig og lysende — saaledes skriver Peder Hjort i det upsalensiske Tidsskrift *Svea* 1831. Den frembyder et Skuespil af almindelig National-Kjærlighed til Fædrelandets og hele det skandinaviske Nordens Oldtidsminder, af grundig Granskning, af udholdende Flid, af rastløs Frugtbarhed, der ikke noksom kan højagtes, ikke noksom fremstilles (hvilket jeg vover at udtale) for Svenske til Mønster og til Gjenstand for Kappelyst . . . . Historie-Granskningen befinder sig saaledes i en blomstrende Tilstand. Men

Historie-Skrivningen!" Peder Hjort finder Grunden til at denne ganske mangler dels i en altfor stærk Hang til Skjemt, dels i en altfor ensidig Patriotisme. Men i hvert Fald er Historien de Danskes mest elskede Studium[3]. Denne sidste Iagttagelse bekræftes paa samme Tid af Mandix, da han skildrer *Danmarks Tilstand for 60 Aar siden* (1830) og sammenligner hint Tidspunkt med Samtiden: „paa nærværende Tid synes Historien at være det Fag, som mest *con amore* dyrkes"[4]. Dette var ogsaa bekjendt i Nabolandene, og Atterbom udtaler 1831 til Peder Hjort, at de Svenske vel have hørt, at Historien er en af den danske Litteraturs mest lysende Sider[5].

Men Peder Hjort havde Ret i, at der ingen Historieskrivning fandtes, og Molbech havde allerede 1827 offentlig beklaget, at saa Faa tænkte paa at opbygge de mange Materialier til en egen historisk Bygning eller at skrive for et større Publikum[6]. Der er desuden i Tyverne en afgjort Mathed over det hele Aandsliv, og Historikerne havde alt for faa Opgaver at tænke paa. Af Norden og dens Myther kunde man i Længden ikke leve; nu kaldte vel Ingemann i Slutningen af Tyverne Riddertiden ud af Vintersøvnen, hvorved Følelsen for Middelalderen stærkt vaagnede, men heller ikke dette var nok. Det Bløde og Følsomme maatte afløses af en mere energisk og realistisk Periode: Steen Blichers Noveller og J. L. Hejbergs Vaudeviller havde søgt bort fra Ætheren og Skyerne og udpeget nye Omraader for Poesien[7], noget Lignende maatte gjøres for Historien.

Og Hejberg havde 1817 skrevet sin Doktordisputats om Calderon. Det var at tale om en Digter og et Lands Poesi, som man næsten aldrig havde skjænket Opmærk-

somhed. Det er et betegnende Træk ved Aandsretningen og de litterære Frembringelser i det tilbagelagte Tidsrum, at germansk Litteratur og særlig tydsk havde en saa overvættes Betydning. Göthe og Schiller havde lige som lukket Synet for Litteraturer, der laa fjernere borte; senere lagde de yngre tydske Romantikere Beslag paa al Opmærksomhed. Det Samme gjaldt de lærde Fag og Historien. Det var mere end noget rent Individuelt, naar Grundtvig idelig havde peget paa Frankrig og Franskmændene som Europas Forbandelse. Selv Molbech kaster paa de Tider sjældent et Blik hen til Frankrigs Litteratur. Men Tiderne vare begyndte at forandre sig. „Den Tid er maaske ej saa fjern — læstes der i *Nyt Aftenblad* for 25. September 1824 — da den tydske Litteratur vil ophøre at være ligesom en Typus og et Mønster for den danske: den mere og mere udbredte Smag for Englands og Frankrigs nyere og nyeste Litteraturværker vil blive en stærk Modvægt imod den til Dels ensidige Virkning og Indflydelse, som vore sydlige Naboers Sprog og Skriftrige i mer end et halvt Aarhundrede har udøvet paa Sproget, Smagen og Litteraturen i vort Fædreland“. Saaledes lyder der nu et bestemt *Se Dig ud, Svend Vonved!* til Historikerne. Se Eder mere om i Verden! Den Ensidighed, som havde gjort sig gjældende i Henseende til de Perioder af Historien, som bleve dyrkede, maatte forlades. Molbech havde tidligt vovet at udtale sig imod, at Studiet af Islandsk, Sagaer og Oldtid alene blev raadende, og han gjentog Gang efter Gang sine Advarsler. Om det Samme maner Paludan Müller flere Gange (1836, 1840); et Folk kan ikke undvære en vis Indsigt i Verdenshistoriens almindelige Gang, men hvor mange Forfattere ofre sig vel til at

belære Publikum herom? Man fortaber sig i den nordiske Oldtids Litteratur og lader hele Perioder for Exempel af Middelalderens og den nyere Tids Historie ligge hen; lige saa lidt stræber man efter at belyse vort Lands politiske og diplomatiske Forhold til andre Lande, og i det Hele har det været til stor Skade for Opfattelsen af vort Lands Historie, at vi ikke have set det i Forbindelse med det øvrige Europa[8].

Den Betragtning af Fortiden, som alene gaar ud paa at fremdrage de store Mænd og de store Bedrifter, fordi alene Synet af dem kan vække Fædrelandskjærlighed, var efterhaanden ved at fortrænges. Den blinde Kjærlighed, hvormed Barnet hænger ved sine Forældre, uden at gjøre dem til Gjenstand for Dom eller Kritik, og som kun er et Gjensvar paa den Kjærligheds Ild, som strømmer det imøde fra Forældrenes Øje, maatte nødvendigvis ændre sig til den ikke mindre dybe Kjærlighed, hvormed den voxne Søn bindes til sine Forældre af dyb Taknemmelighed, medfødt Samstemning og ved Mindet om de lange Tiders Samliv, men hvor dog ikke én Dom over Forældrenes Egenskaber og en Følelse af større eller mindre Aandsforskjellighed er udelukket. Folket vil desuden kjende sig selv helt og holdent og ikke blot vide, hvad det har udrettet i sine gunstigste Øjeblikke: det vilde det saa meget mere, som det var begyndt at blive angst for Fremtiden. 1832 skriver en Anonym i *Dansk Litteratur Tidende,* at naar Fædrelandskjærlighed saa sjælden findes hos Almuesmanden, skyldes dette især Mangel paa Kundskab om Fædrelandets store Mænd og fortræffelige Institutioner; men det er den gamle Tids Rost[9]. J. N. Madvig lod allerede 1830, som saa ofte senere, sin vægtige Stemme lyde for at bekæmpe den

Vildfarelse, at Fædrelandskjærlighed, Nationalfølelse og Borgersind især skal fremkaldes og begrundes ved Skildringer af Nationens gode og store Sider. Herved miskjender og undervurderer man kun Nationens Egenskaber. „Nationen er ikke en fremmed Gjenstand, som Folket skal lære at elske“, og der vil langt snarere opstaa et Mismod, jo mere man vænner sig til i Fædrelandet at se „en Gjenstand, der elskes for dens Storheds og Fortrinligheds eller vel endog lykkelige Forfatnings Skyld“[10]. „Til hvilken vammel Ret har ikke Almuens og Skolernes Oversvømmelse af Mallings *Store og gode Handlinger* forvandlet Patriotismen, Danskheden og Alt hvad dermed staar i Forbindelse?“ saaledes udbryder Kapitain H. Blom (1835)[11]. Man vilde aabenbart ikke længere have det Store og Gode alene.

Epokegjørende — det vil sige som Vidnesbyrd om en ny Tid, ikke som Banebryder — var M. L. Nathansens 1832—34 udkomne Skrift *Danmarks Handel, Skibsfart, Penge- og Finantsvæsen fra 1730 til 1830* samt den Polemik med Professor N. David, som dette Skrift affødte. Nathanson havde i en længere Aarrække været Kompagnon i Firmaet Meyer & Trier og var bekjendt som en dygtig Forretningsmand, men tillige havde han vundet sig hæderlig Anseelse ved sin sociale Virken, især for de jødiske Trosfæller og den mosaiske Menighed. Regeringen lod ham nu faa Adgang til Arkivernes Oplysninger om økonomiske Forhold i det sidst henrundne Aarhundrede, hvilke han benyttede med megen Flid, om end ikke altid med tilstrækkelig Nøjagtighed. Overalt tillod han sig at fælde Dom over den Handelspolitik og de Principer, som vare anvendte,

men Domnen var som oftest forsvarende, i alt Fald blev Misbilligelsen udtalt med største Forsigtighed og Fremskridtet paa Forfatterens Tid skildret paa en glimrende Maade. Man vil kunne forstaa, hvilken Opmærksomhed Nathansons Skrifter (1836 udgav han *Historisk-statistisk Fremstilling af Danmarks National- og Stats-Husholdning fra Frederik den Fjerdes Tid indtil Nutiden)* maatte vække. Man havde hidtil slet ikke havt officielle Opgivelser om Handels- og Pengevæsenet eller kun i vanskelig tilgængelige Skrifter og uden noget Overblik, og der var netop da vaagnet en almindelig Interesse for at kjende vore offentlige Forhold [12]. Regeringen havde allerede i flere Aar ved en stiltiende Tilladelse ladet Publikum udtale sig friere og skarpere om offentlige Anliggender end det var blevet taalt i Aarhundredets Begyndelse. Hvor frit Røsterne nu kunde lyde, mærkedes snart ved N. Davids Kritik af Nathansons Skrifter, der er en Række selvstændige Behandlinger af det samme Emne, som han ligeledes har havt Lejlighed til at studere i de offentlige Arkiver, og med Hensyn til hvilket han fremsætter en afvigende Opfattelse [13].

Et andet Skrift af lignende Natur skulde ogsaa snart fremkomme. Da Statsminister Grev Chr. Reventlov døde 1827, fandt Ingen paa at udsætte en Pris for en Lovtale over ham, men nogle ansete Embedsmænd aabnede en Subscription til Udsættelse af en Præmie for en tilfredsstillende biographisk Karakteristik af den udmærkede Statsmand og hans vigtige Fortjenester af Fædrelandet. Præmien blev udsat gjennem Videnskabernes Selskab og én Gang fornyet; 1836 kunde den tilkjendes cand. jur. A. F. Bergsøe; hans Skrift *Gehejmestatsminister Greve*

Chr. D. Fr. Reventlovs Virksomhed som Kongens Embedsmand og Statens Borger udkom i to Bind 1837. Som i Nathansons Bog vare Øjeblikkets Spørgsmaal og Fortidens Forhold uvilkaarlig blevne bragte i nøje Forbindelse med hinanden, og for første Gang blev den store Reformperiode betragtet som sammenhængende Hele[14].

Men ogsaa de indre Tilstande i længst forsvundne Tider optoges til virkelig indgaaende Behandling. Hvor flittigt end forskjellige Forfattere som G. L. Baden havde samlet spredte Notitser fra forskjellige Tidsaldre sammen og søgt heraf at antyde et Billede af Tilstanden i en enkelt social Henseende, havde hidtil Ingen forsøgt ved en monographisk Fremstilling dybere og udtømmende at behandle et saadant Emne alene for et enkelt Tidspunkts Vedkommende. Nu fremkom imidlertid tvende Arbejder, der løste denne Opgave paa en ejendommelig Maade, det ene for et Spørgsmaal fra Middelalderen, det andet for en nyere Tids Vedkommende. I sin berømte Doctordisputats *De Danorum institutis militaribus, regnante Valdemaro secundo* (1831) godtgjorde Hans Matthias Velschow, hvad man ved Skarpsindighed, grundige Studier og et overlegent Syn kan faa ud af et stærkt begrænset Kildemateriale. For første Gang tegnedes et paalideligt Billede af Danmarks Flaade og Hærvæsen, af Borgernes militære Pligter og dernæst af mange andre Sider af Samfundets indre Bygning paa Valdemar Sejrs Tid. Ligesaa betegnende var Fremkomsten af Cancellisekretær P. V. Jacobsens *Fremstilling af det danske Skattevæsen under Kongerne Christian III og Frederik II* (1833). Uden at have noget dansk eller fremmed Mønster til Forbillede udgav han i denne Bog sin Be-

handling af det righoldige Materiale, der i Registranter og Protocoller i Cancelliets Arkiv og Gehejmearkivet fandtes til Oplysning om dette Emne. Skjøndt Jacobsen kun kalder sig Dilettant i Historien, er Arbejdet udført ikke blot med Juristens Indsigt i Retsreglernes Betydning, men med historisk Forstaaelse af Datidens Samfund, og ligesom i Velschows Skrift kastes der Lys over Samfundstrin og sociale Tilstande, der ikke direkte falde ind under Emnet — netop en af de herlige Frugter, som en Monographi altid bringer med sig. Velschow udtaler i sin Kritik af Jacobsens Bog, at til at hæve den danske Historieskrivning op til et højere Trin maatte grundige Undersøgelser over den indre Forfatnings Historie anses for mest fornødne, hvorfor hans Ønske er, at Debatter herom maa høre til Dagens Orden i vort nationalhistoriske Parlament[15].

Endogsaa Studierne af den fremmede Historie efter Kilderne begynde. Efter at Adjunkt Caspar Peter Paludan-Müller 1838 havde udgivet et mindre Skrift om *Cola de Rienzo, Tribun og Senator i Rom*, skrev han i det følgende Aar sin *Undersøgelse om Machiavelli som Skribent,* hvilken efter en Kritikers Udsagn (1839) var et stort Særsyn i vor Litteratur som ikke handlende om et dansk Emne. „Gid dette lille Arbejde maa være Forløber for mange lignende fra samme Haand. Vor Historieskrivning trænger i allerhøjeste Grad til nogen Afvexling“[16]. Ogsaa i den Henseende vidnede den om de nye Tider, at den var det første Forsøg paa dansk Grund paa at forklare en Forfatterpersonlighed ud fra hans hele Tidsalder.

Der havde ikke mindst paa Revolutionstiden og

under Napoleonskrigene været en stor Trang hos Publikum til at faa Noget at vide om Øjeblikkets Begivenheder og at skaffe sig en Oversigt over de vexlende politiske Situationer; man maa huske paa, hvor liden og mager Datidens periodiske Presse var. Det fortælles, at i Syttenhundrede og halvfemserne Inspektøren i Borgerdydskolen Gylche plejede undertiden, sædvanlig en Gang om Maaneden, at indlede Historietimen med et kort Résumé af de seneste historiske Begivenheder af almindelig Interesse[17]. Schlözer havde i Tydskland brugt at holde Forelæsninger over Dagens Begivenheder med Oversættelse og Benyttelse af Aviserne, og denne Methode optog her i Landet W. Abrahamson ligesom ogsaa Jens Kr. Høst[18]. Med den i Trediverne voxende politiske Interesse steg den periodiske Presse i Omfang og Betydning, men der var hos Publikum ogsaa stor Trang til historisk-statistiske Oplysninger. For at tilfredsstille denne udgav F. A. G. Klee flere Smaaskrifter og Oversigtstavler, der hurtig fandt Afsætning, og det Samme var Tilfældet med hans Skildring af *Europa siden 1815* (1837)[19]. Og saaledes mærke vi os paa mange Maader hensatte i en ny Tidsalder.

Vi skulle til Slutning endnu kun bemærke, at der i den hensvundne Menneskealder var sket Fremskridt i den historiske Undervisning. Kalls Verdenshistorie begyndte at fortrænges af de Lærebøger, dels i Verdenshistorien, dels i Danmarks Historie, som Skolereformen i Begyndelsen af Aarhundredet havde fremkaldt. Man gjorde Skolebøgerne mere læselige og tillokkende. H. A. Kofods *Historiens vigtigste Begivenheder* og E. Munthes *De mærkeligste Personers Levnetsbeskrivelser og de vigtigste Til-*

dragelser gjennem alle Tidsaldere, der begge udkom i mange Oplag, vidne alene ved deres Titel om at man i alt Fald lige over for Begyndere søgte at skjælne mellem det Vigtige og Uvigtige i Historien. Ogsaa i Lærernes Undervisningsmaade vistes der Fremgang; dog hører man ofte Klage over at Lærerne endnu kun hørte i det udenad Lærte uden at lægge nogen Fylde i Undervisningen [20].

Sjette Kapitel.

Den norske historiske Skole.

---

19. Norske Historikere i Aarhundredets Begyndelse.

Længe inden Begivenhederne i 1814 havde der som bekjendt i Norge raadet en uvillig Stemning imod Danmark. Saa stor var Uvillien, at man allerede da var begyndt at kalde det Sprog, som taltes i Norge, Norsk [1], hvad der efter Adskillelsen ret hurtigt gjennemførtes. Vi finde det nu naturligt, men naar det betænkes, at Beboerne af de amerikanske Fristater endnu tale Engelsk, Kejserdømmet Brasiliens Indbyggere Portugisisk, Befolkningen af mange sydamerikanske Stater Spansk, og at man i Østerrig taler Tydsk, vil man se, at der i Norge har været en usædvanlig levende Trang til at tilkjendegive sine Særforhold, og man kan forstaa den Harme, som det vakte i Danmark. Det nyttede ikke, at endnu Mange stred herimod, Betegnelsen sejrede i Løbet af en halv Snes Aar. I Aaret 1816 udgav Præsten Nicolai Wergeland anonymt *En sandfærdig Beretning om Danmarks politiske Forbrydelser mod Kongeriget Norge fra Aar 995 indtil 1814*, hvilket Skrift fremkaldte megen Debat i den norske Presse og vakte megen Forargelse, i hvert Fald hos de

bedste Mænd i Norge. Blandt Mænd, som søgte at imødegaa Bogen, maa nævnes Chr. M. Falsen og Professor Hersleb. Derimod taug danske Historikere helt stille til dette Angreb paa deres Fædreland, naar da undtages, at J. K. Høst skrev nogle Modbemærkninger i *Dannora*. Forklaringen af denne Tavshed maa vist søges deri, at Kong Frederik ikke har ønsket Polemiken overført paa dansk Grund. Det var ham vistnok ikke kjært, at der i Danmark skreves og taltes mere end højst fornødent om det tabte Norge, hvis Navn kun fremkaldte mørke Minder[2].

I Norge var der paa de Tider ingen fremragende Historikere eller Forskere i det oldnordiske Sprog. Da Frederiks-Universitetet oprettedes 1811, var der mange Planer fremme, om hvem der skulde være Professor i Historie. Kommissionen angaaende Universitetets Oprettelse havde foreslaaet i første Linie Vedel Simonsen, men som den anden i Rækken Overlærer Ludvig Stoud Platou (født i Slagelse 1788), og denne blev foretrukket (1813), da han alt var bosat i Christiania og ansaas for mere kyndig i den almindeligere og nyere Statshistorie, hvortil der især havdes Trang ved denne første Ansættelse[3]. Senere overtog Platou tillige andre Poster og beholdt fra 1825 kun det statistiske Fag ved Universitetet. Platou har skrevet flere stærkt benyttede Skolebøger og nogle historiske Afhandlinger, men hans Virksomhed som Historiker har dog ingen særlig Betydning. Imidlertid var der snart efter Adskillelsen Tale om Besættelsen af den anden Professur i Historie, og et Parti arbejdede paa at faa Grundtvig kaldt derop[4]. Dette skete dog ikke, men i Aaret 1816 blev Trønderen Cornelius Enevold Steenbloch (født 1773), der da

var Overlærer ved Frederiksborg lærde Skole, udnævnt til Professor i Historie. Steenbloch havde 1798 vundet Universitetets Guldmedaille for en Afhandling om Bevismidler for den Anklagede i det gamle Norden; han havde skrevet et Skoleprogram: *Om de gamle Skandinavers Vaaningshuse* (1814), og var en yndet og dygtig Lærer[5]. I de tyve Aar, han beklædte Professuren ved Christiania Universitet, udkom der imidlertid slet intet historisk Skrift af nogen Betydning fra hans Haand. Han døde 1836.

Den kyndigste Historiker i Norge paa de Tider — den Mand, som Rasmus Nyerup kaldte Norges Langebek — var Jens Christian Berg, Justitiarius i Akershus Stiftsoverret (født 1775, død 1852). Uagtet han havde et stort Embede at forestaa og mange Hverv ved Siden af, fandt han dog Tid til at drive omfattende historiske Studier, at optage i sin glimrende Hukommelse en overordentlig Mængde af Oplysninger om Norges Historie i ældre og nyere Tid, især dog om Tiden efter Reformationen. Denne Viden satte kun en enkelt Gang Frugt i et selvstændigt Skrift; den kom især Almenheden tilgode gjennem Tillæg og Bemærkninger til Andres Arbejder og ved hans altid tjenstvillige Bistand ved andre Forfatteres Værker. Han har ogsaa i Tidsskrifter meddelt en Del Afhandlinger om enkelte Spørgsmaal og udgivet mange Aktstykker. Ogsaa til danske Lærde ydede han velvillig Bistand, men hans Syn paa den danske Regerings Styrelse af Norge og paa Norges Forhold til Danmark var mærkelig ensidigt, vrangvilligt og uretfærdigt. Sammen med R. Keyser, G. F. Lundh, J. Kraft og C. Munthe stiftede Berg et Samfund til Udgivelse af *Samlinger til det norske Folks og Sprogs Historie* (6 Bind

1833—39). Dette Foretagende blev nærmest foranlediget ved den Mængde Aktstykker fra det bayerske Rigsarkiv, hvoriblandt mange til Christian II.s Historie, som Kong Ludvig havde skjænket. I disse *Samlinger* raader ofte en mod Danmark uvillig og polemisk Aand. saaledes indledes andet Bind med en uheldig Afhandling om Christian den Anden i Norge, skreven i Grundtvigiansk Stil og Tone, men hvor den Grundtvigske Forgudelse af egen Nationalitet har faaet norsk Udgangspunkt paa de Danskes Bekostning.

20. Den norske historiske Skole. Rudolph Keyser og Peter Andreas Munch.

Imidlertid skulde Norge faa udmærkede Videnskabsmænd inden for det historiske Fag. I Aaret 1832 debuterede en ung Nordmand paa dansk Grund med en Anmeldelse af A. Fayes *Norges Historie* i *Maanedsskrift for Litteratur*, hvis Redaktion saa sig nødsaget til at tage Forbehold mod enkelte Udfald mod dansk Historieskrivning[1]. Peter Andreas Munch, som er født 1810, var da Student, men tog 1834 juridisk Examen og sendtes næste Aar til Kjøbenhavn for at kunne forberede en Udgave af de gamle norske Love sammen med Professor Rud. Keyser. Tre Aar efter blev han Lektor i Historie og 1841 Professor. Imidlertid havde han flere Gange skrevet i danske Tidsskrifter, og uden at en egentlig dansk-fjendtlig Tone lagde sig for Dagen.

Men i Aaret 1838 udkom en *Norges, Sveriges og Danmarks Historie til Skolebrug*, der maatte vække Opmærksomhed ved den afgjorte Uvillie, hvormed visse

historiske Personer bleve betragtede og ved den Tillid, Forfatteren havde fæstet til de løseste Udsagn, som naar det til Ex. i Bogen blev sagt, at Magnus Smeks Søn Erik skulde være forgivet af sin Moder Dronning Blanca paa Anstiftelse af Valdemar Atterdag og at denne Konge ligeledes lod Blanca forgive, eller naar Dronning Margrethe skulde have ladet sin egen Søn og ikke en falsk Oluf brænde 1402. Medens Munch søgte at undskylde Christian II.s stockholmske Blodbad, tog han ellers ikke Kongerne i Forsvar, og særlig var det søgt paavist, hvorledes den danske Regering havde uretfærdigen undertrykt Norge. Tilsidst bliver Krigen ligeud erklæret imod den danske Forskning, idet det hedder: „en overspændt videnskabelig Retning, der stod i Misforhold til Landets physiske og intellectuelle Kræfter, begyndte allerede da [i Frederik den Femtes Tid] at ytre sig og har siden aldrig forladt Danmark“. Det var altsaa den Lære, som skulde indprentes norske Skolegutter[2].

Mere end alt dette maatte dog Fremstillingen af, hvorledes Norden var bleven bebygget og Folkeslagene vare vandrede herind, vække Forbavselse; den stred aldeles imod Alt, hvad der hidtil var antaget. Først det følgende Aar kom Forklaringen herpaa, idet Munchs Kollega, Professor Rud. Keyser (født 1803, Docent i Historie 1828, Professor 1837), i de nævnte *Samlinger* offentliggjorde sin omfattende Afhandling *Om Nordmændenes Herkomst og Folkeslægtskab.* Her fandt man alle de Beviser, paa hvilke denne ny Theori skulde støttes, og Keyser havde altsaa her, som ret ofte senere, været Ophavsmand til Fremstillingen hos Munch. Det gjentog sig i det Hele oftere, at der i norske Skrifter fremkom Opfattelser og Sætninger, om hvilke man vidste,

at de hidrørte fra Keyser, uden at denne havde paa Tryk udtalt sig derom; først ved de i hans sidste Aar eller efter hans Død (1864) fremkomne Skrifter fik man ret Øje for hans betydningsfulde videnskabelige Virksomhed. Der er fremdeles næppe heller Tvivl om, at J. C. Berg med sin sædvanlige Uvillie mod Danske har staaet bag ved flere af Munchs andre Udtalelser. Men vi skulle nu se, hvad hin Indvandringstheori gik ud paa. Den undergik hos Keyser, men især hos Munch, forskjellige Phaser; efterfølgende maa betragtes som dens Hovedindhold.

Den almindelige Fortælling om Odin og Aserne, som indvandrede fra Asien til Norden, kan ikke antages at indeholde historiske Kjendsgjerninger, men er en religiøs Mythe. Kundskab om Nordens ældste Beboere kan ikke støtte sig til den. Sandsynligvis har Norden oprindelig været beboet af en finsk eller lappisk Stamme, repræsenteret ved Stenalderskulturen, medens den efterfølgende Bronzealder skyldes en keltisk Befolkning, der næppe som den første har boet over hele Norden og i alt Fald kun svagt har været bosat i det nordlige Sverrig og Norge. Medens det tidligere antoges, at Nordboerne vare fra Rusland over Tydskland dragne til Norden, lærtes det nu, at Skandinaverne vare dragne fra Ruslands Indre over Finland og derfra enten paa Skibe Norden om Nordkap eller vandrende langs Ishavets Kyster. De først bebyggede Egne bleve derfor i Sverrig Svithiod og i Norge Helgeland (Nordlandene), der paa Grund af de mellemliggende store Skove umulig kan være bleven koloniseret ved direkte Indvandring fra Sverrigs østen for liggende Landskaber (senere antog Munch dog ogsaa en sydlig Indvandring til Østnorge). I den paafølgende Tid trængte Nordmændene længere mod

Syd, og det kom til Sammenstød med Goterne. Thi Danmark og det sydlige Sverrig (Götalandene) vare blevne koloniserede ad en hel anden Vej, nemlig over Tydskland af et fuldstændig tydsk Folk, der talte et Sprog, som nærmede sig Gotisk (Wulfilas Sprog) eller Angelsachsisk. Først gjennem Aarhundreder lykkedes det de Nord fra fremtrængende Norske, til hvilke ogsaa som Underafdelinger Svearne og Danerne hørte, at betvinge Goterne og blande sig med dem saaledes, at tilsidst en ublandet nordisk Race var bosiddende over hele Norden; dog var Sproget kun rent og uforvansket i Norge og paa Island.

Denne Erobring og Nationalisering ved Nordmændene havde i mange Henseender havt en uhyre Indflydelse. De Norske havde været de egentlige Bærere af den nordiske Nationalitet, og hos dem fandtes den egentlige nordiske Kultur. I selve Danmark nedstammede de store Ætter og den herskende Race fra de norrøne Adelsbønder. Denne Adelsklasse, hvilken ikke fandtes i Norge, og endvidere den lavere Befolknings Livegenskab, Trældom og Vornedskab afgav det bedste Vidnesbyrd om det dobbelte Lag, hvoraf Samfundet i Danmark var blevet sammensat, og om Maaden, hvorpaa det havde modtaget denne Ordning og sit Udseende.

Fremdeles havde de norske Theorier raabt Vagt i Gevær mod al saakaldet *nordisk* Kultur og Udvikling samt imod, at der skulde findes et *oldnordisk* Sprog, eller i det Mindste at vi nu skulde kjende det fælles Sprog, som Folkene engang havde talt. Vore Skrifter gaa ikke længer tilbage end det 12te Aarhundrede, og da vare i alt Fald Sprogene lige saa forskjellige som Dansk og Svensk ere nu. Det Sprog, hvori den gamle

Litteratur var skreven, burde hedde *Oldnorsk*. Man havde fremdeles idelig draget falske Slutninger ved at forudsætte, at fordi Noget var Skik og Brug paa Island, eller fordi til Exempel Huse dér bleve byggede paa en vis Maade, skulde samme Forhold og samme Skikke ogsaa findes i det øvrige Norden. Men især var det et urimeligt Overgreb, der manglede al historisk Grund, naar de Danske havde betragtet den gamle Litteratur som hørende hjemme ogsaa i Danmark. De Norske maatte „reklamere som udelukkende norsk den Oldtidslitteratur og de Oldtidsminder, som allerede i nogle Generationer havde været ansete som fælles nordisk Ejendom“ [3]. Ganske vist havde Islændingene nedskrevet den største Part af Litteraturen, men hvad de nedskrev var kun den Tradition, som de medbragte fra Norge eller som levede i Norge. I det Hele var Island under sin 400-aarige Tilværelse som Republik i alt Væsentligt underordnet Norge, hvad Kultur og sociale Bevægelser angik. For ikke at blive en uvidende Hjemfødning søgte Islændingen først og fremmest til Norge, medens omvendt Nordmændene kun benyttede Island som Handelsplads. Nogen ny aandelig Udvikling fremkom ikke paa Island. Islændingen tyede til Norge og levede her som Skjald og Sagamand, idet han lige godt optog den norske og den islandske Tradition, men uden at tilføje nogen selvstændig videnskabelig Virksomhed [4]. —

Det er nu ikke vanskeligt at paavise de forskjellige Forhold og Sætninger, der have givet Anledning til hin mærkelige norske Theori. Den sammenlignende Philologi havde ment at maatte fremstille det danske Sprog og derved tillige Folket som opstaaet ved en Blanding

af Nordboer og tydske Goter, hvilket sidste Folk i Henhold til de gamle Kilder skulde være bosat her i Landet paa Christi Tid. Da Folkevandringen begyndte, stode Tydskerne i Tydskland og Goterne i Danmark, hvorfor man blev nødsaget til den Antagelse, at den nordiske Stamme var gaaet til Norge og til Sverrig over de finske Kyster. Læren om Sagalitteraturens Norskhed vil man endvidere kunne betragte som en konsekvent Gjennemførelse af den Theori, som hidtil havde raadet og for hvilken P. E. Müller var dragen bestemt i Marken, nemlig at Traditionen havde holdt sig i Folket med urokkelig Fasthed; Islænderne havde altsaa kun Fortjeneste af at have nedskrevet den[5].

Man maa indrømme, at her foreligge bestemte Udgangspunkter for den norske Lære, men man føler ogsaa strax den norske Skoles Lyst til at drage en Theori ud i dens yderste Konsekventser. For os Nulevende synes det underligt, at man ikke snublede under den lange Slutningsrække, og at man ikke afskrækkedes ved Enderesultaternes Voldsomhed. Den patriotiske Følelse, hvoraf disse Theorier vare udgaaede, var imidlertid saa stærk, at enhver uhildet Betragtning kvaltes, og selv om norske Forfattere fremdrog Kjendsgjerninger, som talte imod Theorierne, bleve de lidet ænsede eller de formaaede kun at fremkalde smaa Modifikationer i de tvende Mestres Læresætninger. Og selvfølgelig bør det huskes, at den levende Norskhedsfølelse var et naturligt Udslag af det i Norge efter Adskillelsen fra Danmark vaagnende nationale Liv. Det var de Norskes store og gode Handlinger og Norges Storhedstid, som skulde fremdrages; derfor beskjæftigede man sig ogsaa udelukkende eller dog i særlig Grad med Oldtiden og Middelalderen.

Bjergtagningen under den norske Theori varede en hel Menneskealder. Nu er hin Indvandringstheori skrinlagt, og med den alle eller dog de fleste af dens Følger. Det mystiske Goterfolk af tydsk Herkomst, bosat i Danmark og Sydsverrig, maatte aldeles forsvinde; man maatte erkjende, at det havde aldeles ikke efterladt sig noget Spor enten i Sprog, Sædvaner eller Love, og den blotte Navnelighed med et sydligt Folk beviste vel Intet. Af lige saa ringe Værdi var den opstillede Sondring mellem Göter og Svear. Danske Arkæologer paaviste, at alle Oldsager viste hen til et Folk, der havde Kultur fælles med de Norske, og at den hele Kulturbevægelse gik fra Syd til Nord. Nordmanden Eilert Sundt kom rejsende til Helgeland og forbavsedes ved at se Landets geographiske Natur og over, at man havde ladet Folk foretage Vandringer, mod hvilke selve Naturen hvert Øjeblik havde lagt Klipper, brede Fjorde og øde Dale som Protest. I en lille Afhandling *Helgeland den ældste norske Bygd* (1864) fremsatte han sine ædruelige Iagttagelser, som han mente maatte omstøde den hele Theori med alle de for den anførte Argumenter, der jo dog kun var „en Bygning af Gisninger fra Grundvold til Tag". Sprogmænd, deriblandt Sophus Bugge, paaviste endvidere, at de ældste Runeindskrifter ere skrevne i et Sprog, som ingenlunde er tydsk, men viser os forskjellige Trin i Udviklingen fra det fællesgotiske Sprog til vort nordiske Sprog paa Vikingetiden. De nye Udgaver af Kongesagaerne, som fremkom ved Munch, Unger og Andre, maatte overbevise om, at det ikke var alene ved mundtlig Tradition, at de norske Kongesagaer vare bevarede, men at Forfattere vare traadte op, som havde behandlet og udskrevet, hvad de fandt for dem. I grundige Afhandlinger

paaviste Svend Grundtvig Uholdbarheden af mange af Keysers Theorier om Stedet hvor Oldkvadene og Sagaerne vare digtede og skrevne og om Forfatterskabet til dem.

Efter denne korte Fremstilling af den norske Skoles Hovedsætninger og disses senere Skjæbne, skulle vi betragte denne Skole nærmere med Hensyn til Maal og Kampmaade. De norske Historikere ønskede at repræsentere den nøgterne, ædruelige Sans i Stedet for de phantastiske Studier i Danmark. Skolen vilde have fastere Bund under Foden, og derfor benyttede den de Resultater, til hvilke den philologiske Forskning og særlig den sammenlignende Sproggranskning var kommet. Den vilde vise det Urimelige i at man lagde slige nationale Synspunkter til Grund, som hidtil havde været Tilfældet i Danmark. De norske Historikere krævede den nationale Ret, som de Danske i saa høj Grad havde krænket. Endelig burde Kilderne udgives paa en langt nøjagtigere og minutieusere Maade end hidtil var sket. Vi skulle nu undersøge, hvorvidt disse Paastande vare begrundede i virkelige Forhold.

Som alt sagt begyndte en Nordmand umiddelbart efter Løsrivelsen at paatale Danmarks Forbrydelser mod Norge; andre Norske fortsatte senere disse Klager i mindre voldsomme Udtryk. Det er en Selvfølge, at vi her ikke kunne optage en Undersøgelse om, hvorvidt alle de Beskyldninger, som rejstes mod tidligere Konger og Regeringer, maatte have nogen Grund. Derimod er det vist, at Angrebene vare saa voldsomme, at de sloge sig selv paa Munden; man krævede lige ud af Danmark de fire Hundrede Aar, i hvilke Nordmændene stiltiende havde

fundet sig i Regeringens Styremaade, altsaa ret som om Nationen intetsomhelst Ansvar havde havt lige over for sig selv. Man paaviste fremdeles, at de danske Historikere havde forsømt Norge. Men havde Holberg, Schøning, Suhm da ikke flittigt behandlet Norges Historie, og havde ikke Werlauff i en Række Afhandlinger belyst Forhold af Norges Fortid? Desuden glemte man, at Norges og Danmarks Historie hidtil altid var bleven behandlet under Et, fordi man ikke forstod, at de kunde være adskilte Dele. Nu vare de Norske vaagnede til national Bevidsthed og havde helt erhvervet sig Selvstændighed; ja Nordmændene fandt kun i ringe Grad Behag i at betragte den lange Tid, da de havde udgjort en uadskillelig Enhed med Danmark. Altsaa — den politiske Historie saa man bort fra og overlod Danskerne at behandle; man tyede til den indre Historie og vilde kjende Norges økonomiske og retslige Udvikling, Stændernes Historie og Lignende. Disse Sider af Historien vare ganske vist tidligere ikke blevne behandlede, hvilket vel at mærke ogsaa var Tilfældet med Danmarks indre Historie, idet Ingen herhjemme eller andensteds endnu havde ret indset Betydningen af slige Studier.

Nordmændene paastod endvidere, at Danmark urettelig havde tillagt sig en Mythologi og Litteratur, som alene var norsk. Danmark havde langtfra i Oldtiden været Nordens herskende Folk eller det Folk i Oldtiden, som angav den nordiske Udviklingsretning. Og hvad Nutiden angik, levede man i Danmark i en stor Vildfarelse om Oldskrifternes Vigtighed for dette Land, hvor den gamle Litteratur „hos Massen af det danske Folk kun havde vundet faa eller ingen Sympathier“ og aldrig kunde blive Folkelæsning, hvor meget man end arbejdede

paa dens Udbredelse [6]. „Medens Nordmanden ved at læse eller høre en Saga strax føler ved sig selv, at dette er Been af hans Been og Kjød af hans Kjød, maa den danske Mand først være Videnskabsdyrker og Historiker for ad Studiets Vej ligesom at arbejde sig ind i — vist ikke den samme, men i det Højeste noget lignende nationale Interesse“ [7]. Munch skriver 1847 til Jacob Grimm, at Keyser har altid et stadigt Auditorium og at han selv ligeledes har havt over et Aar omkring 20 Tilhørere paa sine sproghistoriske Forelæsninger, „man mærker snart, at her er Studiets egentlige Hjem, og at det aldrig kan blive ret populært i Danmark og Sverige, hvor blot Tilfældet har ladet Oldskrifterne blive samlede. Men hvad ere de døde Skrifter mod Sproget og Aanden?“ [8]. Saa naive Bemærkninger kunde den udmærkede Videnskabsmand fremsætte.

At der var løbet meget vild i Forskningen af Oldtiden, er vist nok. Finn Magnusens mythiske Anskuelser vare en luftig Bygning — og dennes *Eddalære* kalder Munch dog 1832 „et klassisk og interessant Værk“ [9] —, Vedel Simonsens historiske Billeder vare tidt Phantasier, og Grundtvigs Theorier laa ofte fjernt fra Virkeligheden. Men det var jo ingenlunde Tilfældet, at vore Videnskabsmænd fulgte disse Mænd paa deres Veje, tværtimod ytredes der megen Tvivl, og selv om man taug, godkjendte man ingenlunde deres Paastande. Men dernæst maa det huskes, at hvor der arbejdes, ogsaa spildes, at der under ufortrødne Studier maa trædes mangen Vej, som senere viser sig som Vildstier og Fejltrin. Man havde i Norge noget for stærkt slaaet paa den Sovendes Skyldfrihed. Norge var jo nemlig i de første tre Aartier af vort Aarhundrede af den Grund helt udelukket fra

at begaa noget Fejltrin, eftersom det ikke deltog paa nogen nævneværdig Maade i den historiske Granskning.

Dernæst bebrejdes det de danske Forskere, at de ikke fulgte med i den nyere Sprogforskning. Saaledes udtaler Munch, at uagtet P. E. Müller burde have gjort sig bekjendt med Grimms og Rasks nyere Sprogforskninger, læste han dog den gotiske Guldhornsindskrift som keltiberisk „og søgte ved et uhyre Lærdomsapparat at forklare dette naturligvis saa vel for ham selv som Andre uforstaaelige Kaudervælsk, som om det havde Hensyn til Baalsdyrkelsen“ [10]. Her har Munch fremdraget et saare karakteristisk Exempel paa de ældre Tiders umethodiske Arbejdsmaade, men han gjør alligevel P. E. Müller stor Uret. Dette hans Skrift udkom 1806, og da fandtes der i Europa saare ringe Kjendskab til Oldnordisk, Angelsachsisk og Gotisk. Særlig var Müller helt undskyldt i ikke at kjende den sammenlignende Sprogforskning, da de Værker, ved hvilke denne grundlagdes, endnu ikke havde set Lyset. Rasks islandske Grammatik udkom først 1811, hans Undersøgelse om det gamle nordiske eller islandske Sprogs Oprindelse 1818, Bopps Conjugationssystem 1816 og J. Grimms tydske Grammatik 1819. Vi nære endog megen Tvivl, om P. E. Müller i sine senere Aar fastholdt sin Tolkning fra Ungdomsaarene. Finn Magnusens Læsning af Ruthwellkorset kan ikke opstilles som ejendommelig for dansk Forskning, da den vist aldrig fandt nogen Tilhænger. Naar henses til, hvad Rask og N. M. Petersen have udrettet for nordisk Sproggranskning, synes mangelfuld Kjendskab til beslægtede oldgermanske Tungemaal ikke at kunne tillægges de Danske. Den, som første Gang læste Guldhornsind-

skriften rigtigt, var desuden J. H. Bredsdorff (Lektor i Sorø); det var et vigtigt Skridt i Kundskaben om Oldtidssproget og dermed tillige om Folk og Nationalitet, og P. A. Munch havde kun nogle faa Ændringer at føje til hans Læsning[11]. Naar altsaa Keyser 1839 som Udgangspunkt for sin ethnographiske Betragtning over Nordmændenes Herkomst tager det sproglige Slægtskab, staar han som den nye Tids Mand netop paa et Standpunkt, som vore ældre Forskere ikke kunde indtage.

Naar Munch tillægger den nye norske Skole Æren af at „have vovet at frigjøre sig for den ældre Suhmske Skoles Lære“[12], overser han, at da den norske Skole fremtraadte, havde Danmark allerede i høj Grad løsrevet sig fra den gamle Opfattelse og Granskningsmaade, og at Nordmændene netop havde havt rig Befrugtning ved de ihærdige Arbejder, som danske Historikere og Sprogforskere havde foretaget. At den norske Skoles Mænd skulde repræsentere en større Ædruelighed i Forskningen, kan vist Ingen paastaa, der ser, til hvilke Phantasier den norske Granskning udartede, saa saare det gjaldt at opretholde en national Opfattelse. „En altfor ophidset Nationalfølelse har været af afgjørende Betydning for Keysers hele System — siger en berømt tydsk Forsker — med dettes ikke faa for al objektiv Begrundelse blottede Konstruktioner og de ganske vidunderlige Udveje, som han hist og her griber til, naar det gjælder om at hævde sine Theorier lige over for stridige Kildesteder“[13].

Saaledes vil det næppe kunne paastaas, at den norske Skole repræsenterede Grundprinciper, som afveg fra Granskningen i Danmark. Den var knyttet til nogle bestemte historiske Hovedpaastande, og den bares af en

højt glødende Patriotisme. At denne fra dansk Side maatte betragtes med særlig fjendtlige Øjne, netop fordi den fremkom paa en Tid, da Danmark havde den haardeste Kamp at bestaa med Tydskland, er en Selvfølge. Naar norske Historikere erklærede Danmark for et oprindelig halvtydsk Land, kunde det ikke andet end vække Vrede, tilmed da endog de Danskes Stilling i Nutiden til Tydskland og Tydsk opfattedes i den Grad urigtigt, at Munch til Ex. kunde udtale, at „Baggesen og Øhlenschläger skrev næsten lige saa meget paa Tydsk som paa Dansk, og at det er et Spørgsmaal, om Øhlenschläger, naar det kom til Stykket, ej skrev renere Tydsk end Dansk“ [14]. Lærvillige Tydskere talte allerede om det danske Blandingsfolk [15], og i Henhold til sin historiske Ret erklærede J. Grimm, at Bornholm (Borgundarhólmr) burde gjenforenes med Tydskland, eftersom den før Folkevandringen var beboet af tydske Burgunder [16]. Iøvrigt bør det ikke glemmes, at Munch i mange Retninger var venlig stemt mod Danmark, og at han i Maj 1848 skrev en Artikel i Morgenbladet „Danmark maa hjælpes“, hvori han varmt tager Ordet for at bringe Bistand [17].

Paa den anden Side maa det indrømmes, at der skete en Del middelmaadigt Arbejde i Danmark paa det oldnordiske Omraade. Hvad der skulde udrettes, var saa overordentligt, de ikke udgivne Kilders Tal saa stort, at Meget maatte betros i mindre gode Hænder. Munch optraadte imod den Maade, hvorpaa Haandskrifterne af Sagaerne udgaves af Oldskriftselskabet, og hans Udtalelser bragte ogsaa nogen Bedring til Veje.

Det har ikke været vor Opgave at skildre de norske Historikere i vort Aarhundrede; saadant ligger helt uden-

for Bogens Plan. Vi have kun dvælet ved den norske Skole, fordi den i væsentlig Grad fremstod som en Kritik af dansk Historieskrivning og fordi den særdeles beskjæftigede danske Historikere. Men vi skulle ikke slutte denne Beretning uden at minde om, hvor erkjendtlige Danske iøvrigt maa være de berømte norske Forskere. Rud. Keysers Skarpsind, hans ofte fine Opfattelse, hans klare og beherskede Fremstilling har oplyst mangfoldige Forhold i Norges og Islands Fortid, som hidtil vare uklare, og hans værdifulde Fremstilling af den norske Kirkes Historie maatte være i høj Grad lærerig ogsaa for Danmarks kirkelige Udvikling. Ved ham og hans Kollega vare Kilder til Norge og Nordens Historie blevne fremlagte for alle Forskere i en mønsterværdig Form. Med endnu større Erkjendtlighed maa Danske mindes P. A. Munch og beklage hans forholdsvis tidlige Død (1863). Ingen af vore Historikere har besiddet Lærdom og Kundskabsfylde som han i det Stof, hvorpaa det kommer an, og ingen har havt en saadan Lethed med at gjengive, hvad han vidste. Der kunde fattes Munch poetisk Opfattelse, finere psykologisk Forstaaelse, Ild eller endog Varme i Skildringen ligesom ogsaa et større Blik paa den almindelige Verdensudvikling, men der var Faa, som naaede Munch i grundig Kjendskab til Kilderne, selv de fjerntliggende, i dybtgaaende Kritik og i opfindsom Kombinationsevne. Han besad dernæst et fremragende lingvistisk Talent, hvad der ikke blot vejledede ham til sikker Benyttelse af Kilderne, men ofte gav ham Nøglen til Løsning af ethnographiske og historiske Spørgsmaal. Selv til Danmarks særlige Historie har han givet værdifulde Bidrag, lige som han af Pavestadens Arkiver fremdrog vigtige Kilder til Kundskab om vor Fortid.

Syvende Kapitel.

Christian Molbech og Stiftelsen af Historisk Forening.

21. Christian Molbech.

Vi have i det Foregaaende oftere havt Lejlighed til at omtale en af vore virksomste Forfattere, Christian Molbech, som ogsaa i Henhold til sit Fødselsaar kunde synes at tilhøre Aarhundredets første Fjerdedel. Imidlertid falde hans vigtigste og mærkeligste Skrifter senere i Tiden; i de store Bevægelser i det første Tidsafsnit lader han vel altid sin Stemme høre, men uden dog at spille nogen fremtrædende Rolle. Han hørte desuden til de faa Forskere, der ikke beskjæftigede sig med Oldtiden eller med Islandsk, og han hævdede stadig, at Studierne vare komne ind paa Ensidigheder, at man burde optage nyere Tider til Granskning og ligesaa kaste Blikket udenfor Landets Grænser. Saaledes kommer Molbech til at staa isoleret mellem de andre samtidige Forskere og peger afgjort paa en nyere Tid.

Molbech var født den 8. October 1783 i Sorø, hvor hans Fader var Professor ved Akademiet. Han har næppe havt en lykkelig Barndom; han var svagelig, en Broder af ham blev endog sindssyg. Molbech talte oftere

om sine Lidelser i de yngre Aar, og hans Sind bevarede fra Ungdommen af en Irritabilitet og en egen Evne til at svinge mellem Melankoli og Frejdighed, men især en Trang til at klage eller rettere klynke. Kun 21 Aar gammel skriver Molbech til R. Nyerup, at hans korte Liv har været „saare ulykkeligt", og at han fra „sin tidligere Barndom af har maattet slæbe sig med et sygeligt Legeme og som Følge heraf med en sygelig, vantreven Sjæl"[1]; nogle Aar senere tilstaar han, at han: „med en sørgelig Lyst dvæler selv gjerne og ofte ved mørke og sørgelige Erindringer"[2]. De Venner, som han valgte, saaledes Grundtvig og den overspændte Povel Dons, have næppe heller hjulpet ham til større Ligevægt.

To Aar efter at han var bleven Student, havde han faaet Plads som Volontær paa Kongens Bibliothek (1804), og de begyndte juridiske Studier bleve snart opgivne. Som alle Datidens yngre Mænd var han naturligvis Digter og udgav 1810 *Vaarblomster og Hedeurter*, hvori man finder Digte med Titlen: „Gravlængsel", „Kirkegaarden", „Trøst i Taarer", „Erindring", „Da hun var borte", der vidne om et melankolsk Sind, der sukkende ser tilbage paa Fortiden. I Virkeligheden var hans Liv dog friskere end Papiret udsagde. Han begyndte da sine Vandringer i Danmarks forskjellige Egne, og stundom var Grundtvig ved hans Side; saaledes træffes de to unge Mænd, der jo ikke særlig vare rustede med Gemyttets Ligevægt, en Sommerdag 1808 — i Følge Molbechs *Ungdomsvandringer* — vandrende langs Tjustrup Sø, en Art Genfersø i det Smaa, paa hvis hinsidige Bred uoverskuelige Skove tabte sig i Synskredsen, medens alle Omgivelserne vakte Forestillinger om Bjergegnes Skjønheder, indtil de naaede den gigantiske Sten-

hob i Gunderslev Skov, $3\frac{1}{2}$ Alen høj fra Jorden til dens øverste Punkt. Den viser sig klarlig for dem som et Offersted, og Grundtvig — som han synger i et Digt[3] —

dirrer af Lyst
og hellige Andagt fylder mit Bryst,
jeg iler, jeg iler med vingede Fjed
for Asernes Alter at kaste mig ned
og prise de hensovne Guder.

Netop denne lille Episode er betegnende for det noget Overspændte i deres Sind; den skulde iøvrigt afføde den første i al Venskabelighed førte Polemik. Snart opdagede de dog, hvor forskjelligt de vare anlagte. Paa Grundtvigs oprigtige Bekjendelse, at Forholdet mellem dem har været mere aandigt end hjerteligt, svarer Molbech: „Du har stedse været mere for min Aand end for mit Hjerte"[4]. Den tidligere Forelskelse var duftet bort, nu skulde alene fælles videnskabelige Interesser knytte dem sammen. Men ikke længe efter bragte Grundtvigs *Verdenskronike* et fuldkomment Brud med sig.

Baade Molbech og Grundtvig vare stærkt grebne af den nye Poesi og den vaagnende nationale Bevægelse, der imidlertid hos Molbech faar en bestemtere Retning imod hvad der var særlig dansk, ikke nordisk i Almindelighed. Ud af denne Følelse og tillige maaske paavirket af den i Tydskland stærkt florerende Rejselitteratur skriver han saa det Skrift, som først ret skulde bane Vej for hans Navn, *Ungdomsvandringer i mit Fødeland* (1811). Igjennem en Række Breve, skrevne i en tiltalende, men meget følsom Stil, gav han Skildringer af Danmarks Natur, Oplysninger om de bevarede Fortidsminder og de historiske Tildragelser paa hver enkelt Plet.

Om det Bifald, som disse Skildringer vakte, faar man et Indtryk ved at se, hvorledes selv en saa fin kritisk Natur som J. P. Mynster i et Brev til sin Broder udtaler, at det er en Bog, der opløfter sig over det almindelige Væsen og er saa indholdsrig, at man ikke ret vel kan læse mere end et lille Stykke ad Gangen; Forfatteren har et eget Talent til i Skildringen at træffe det Ejendommelige i hver Egn, man bliver undervist, begejstret, styrket, fordansket, tilgiver det Umodne, de ungdommelige Klager over svundne Ungdoms Drømme, endog over svunden Kraft, hvilket Sidste er usandt, efterdi Molbech er et af de Mennesker, hvis indvortes Menneske fra en tilsyneladende ringe Begyndelse voxer Dag for Dag. Men nogle Dage efter tilføjer Mynster dog: jeg kan ikke nægte, at der findes for meget Flovt blandet derimellem. Mynster spaar tillige, at han vist hverken bliver, hvad han venter, enten Philosoph eller Digter, men uden Tvivl en meget brav, maaske ypperlig Historieskriver [5]. Som denne Bog slog an hos Publikum, saaledes modtoges ogsaa med Velvilje hans *Breve fra Sverige 1812, Dagbog paa en Rejse i Danmark 1813, Rejse gjennem en Del af Tydskland, Frankrige, England og Italien 1819 og 1820, Lund, Upsala og Stockholm i Sommeren 1842,* om end ikke med saadan Tilslutning som det første Skrift.

Molbech havde i Aarene 1812—13 stiftet Bekjendtskab med Kamma Rahbek, og en Brevvexling mellem dem begyndte. Han kunde lige over for hende ret tilfredsstille sit Hjertes Trang til at udtale sig om sine Lidelser, om den Blanding af brusende og gjærende Spænding og en mat, velbehagelig Ligegyldighed, som udgjorde hans aandelige Liv, om hans Naturs Tilfredsstillelse ved at falde fra den ene Yderlighed til den anden,

om hvorledes „Nordens mörke Mö Melancholia“ var hans rette Fostermoder og hans Livs egentlige Gudinde. Kamma Rahbek var selv et lidende Væsen, som trængte til at udtale sig, og hun ønskede desuden at komme den Klagende til Hjælp. Saaledes udspandt sig en Brevvexling, der stadig steg i Varme og indbyrdes Forstaaelse, indtil den pludselig afkøledes og endog gik over i Uvillie. Det behøver naturligvis ikke at siges, at der mellem de tvende aldrig opstod mere end et inderligt Venskab, hvor glødende end Ordene løde. Men hvad var da Aarsagen til den bratte Afbrydelse?

Grundene vare sikkert mange. Kamma Rahbek var gaaet til denne Brevvexling med Haab om at kunne paavirke Molbech og lære ham, hvorledes man med al legemlig Svaghed dog kan være en sund Natur — hvad hun jo netop selv var i fuldt Maal. Men noget Saadant skete ikke. I Modsætning til hendes mandige, manende Breve med den dybe Baggrund i religiøs Overbevisning og i en fast Sjæl føler man hos Molbech et Behag i den fortsatte Klagen, en Lyst til at kaste Skylden fra sig. Ligesom mange Romantikere yndede at sidde paa Ruiner og drømme sig ind i Fortiden, saaledes fandt Molbech aabenbart Behag i fra de formentlige Ruiner af hans Helbred at drømme sig ind i, hvad han kunde have udrettet. Vanskeligt var det ham ogsaa at forstaa Spøg, og hun mærkede en Stillestaaen, som var hende i høj Grad imod. Dertil kom nu, at medens hun helt gav sig hen i sine brevlige Udgydelser og ikke nød Brevskrivningen som en Art Forfatterskab, blandede der sig hos Molbech uvilkaarlig en vis Tanke om at han nu som en anden Johannes v. Müller korresponderede med en ædel Ven. Ret betegnende forekommer det os i saa Henseende,

at Molbech kun en Maaned efter Kielerfreden finder paa at skrive et Brev til hende paa Tydsk. Ligesom tidligere hans formentlige Venskab med Grundtvig, uden at han selv mærkede det, i Virkeligheden var en litterær Forbindelse, hvorfor han skrev omhyggelige Udkast til sine Breve og lod dem afvexlende besørge ved Posten eller ved Indrykkelse i *Kjøbenhavns Skilderi,* saaledes gled det nye Venskab ind paa samme Bane. Han forlod ikke sin litterære Stilling, men var *Udgiveren,* saaledes som han var bleven døbt paa Bakkehuset. Men' værst og utilgiveligt var det, da hun mærkede, at han søgte til Bakkehuset for at træffe en ung Kvinde. Kamma Rahbek var ikke fri for Skinsyge. „Er det dog ikke besynderligt, at det ligefrem er et Træk i Deres ellers saa aabne Karakter at være mistænksom?" [6] skrev Mynster engang til hende. Hun ønskede ganske vist Molbechs Forbindelse med Frk. Johanne Langberg, men en Brevvexling med Kamma Rahbek eller et Besøg i hendes Hus burde ikke være Skjul for helt andet Øjemed, og det var utilgiveligt, at han manglede Ærlighed til at tilstaa det; „jeg vilde saa gjerne have Overensstemmelse i Deres Ord og Handlinger".

Saaledes afløstes det varme Forhold af Kulde, men Molbech hentede sig en Brud. Meget havde han dog lært af Fru Rahbek, og han skrev ved hendes Død (1828): „Hun havde engang en betydende og vigtig Indflydelse paa mit Liv. Hendes Erindring vil aldrig forlade mig" [7].

Mynster og senere Fru Rahbek havde haabet paa en fortsat Udvikling hos Molbech, men den fandt ikke Sted. Og en af de værste Hindringer herfor var det sikkert, at Molbech var *Udgiver,* det vil sige ikke som Fru

Rahbek definerede det: „En, der skriver mange og lange Breve“ [8], men En, der læser og indoptager til Overmaal, og stadig med den Plan at give det ud paa ny. Molbech vilde stadig bytte de modtagne Smaamønt med en Værdseddel eller vexle det modtagne Papir i Smaamønt. i Stedet for at begynde den selvstændige Arbejden i Mulden eller Stoffet, hvoraf nye og nyttige Gjenstande for Markedet kunde fremkomme. Naar en Mand først er bleven greben af denne Lidenskab, paavirkes let hans hele aandelige Virken deraf. Glæden over noget modtaget Nyt avler paa Stedet Tanken om, hvorledes det kan fortælles videre, og Indtrykkets Dybde svækkes. Og som det er lettest at benytte det alt i skriftlig Form Foreliggende, fristes man til at søge kun dette og ikke Livet og Oplevelsen selv.

Det af Molbech tidligt fattede Maal at yde ikke blot noget Godt, men tillige og især Meget, blev ogsaa en Hindring for hans Udvikling. Han havde allerede som 31aarig Mand udbrudt i Begejstring over Joh. Müller: „Hvo der i det Mindste kunde lære og læse og arbejde saa meget som denne Mand!“ [9] og efter dette Meget stræbte han med Jernflid. „Ofte tænker jeg tilbage paa de henrundne Aar — skriver han til Jacob Grimm (1829) — da jeg havde frejdigere Mod og Tiderne vare lysere, da jeg ikke var gjerrig med Timer og Dage, læste mere og bedre, skrev mindre og levede mere. Den Tid ønskede jeg gjerne tilbage — men det hedder: Fremad, ikke tilbage!“ [10] Her fejler Molbech atter baade ved at antage, at han havde levet en lykkelig Tid, og ved at forglemme, at ogsaa Vejen ned i Dybden gaar fremad.

Molbech har oprindelig arbejdet paa at blive dansk Historieskriver. Han havde, saaledes som han allerede i

et af sine første polemiske Angreb lige overfor G. L. Baden udtaler, søgt at uddanne sig efter de bedste Mønstre. Det var lykkedes ham 1813 at give en smuk Prøve paa hvad han var i Stand til, ved sin *Historie om Dithmarskerkrigen* (med Motto af Tibull: Clio fave, novus ingreditur tua templa sacerdos!), der i et roligt og naturligt Foredrag, som har modtaget et let Anstrøg af de gamle Krønikers Tone og med afgjort Held lægger an paa Simpelhed og Kraft, giver en god Skildring af det interessante Folks Historie. Molbech har her søgt ganske godt til Bunds i Kilderne og tillige benyttet Arkiverne; Skildringen slutter sig tæt og smukt til Emnet, med Undgaaelse af ufornøden Bredde. Mindre betydelig var hans 1821 udgivne *Kong Erik Plogpennings Historie*, hvor hverken Fortællingen var lykkedes saa vel eller Studiet havde været saa grundigt. Hans senere historiske Arbejder havde ikke den afrundede Form som disse Skrifter (naar vi afse fra hans litterærhistoriske Bøger) og sigtede mere efter at give et nyt videnskabeligt Resultat.

Molbech havde aabenbart i Slutningen af Tyverne Planen om at skrive Danmarks Historie i Middelalderen. Han meddeler som Prøver derpaa en almindelig Skildring af Middelalderens historiske Betydning og en Afhandling om Hierarchiets Opkomst, hvilke ikke udmærke sig ved Liv eller kort Klarhed. Molbech var desuden nu bleven Æsthetiker, Sprogmand, Litteraturhistoriker, Rejseforfatter, Arkæolog, Philosoph, foruden at han var Bibliotheksembedsmand, Professor i Litterærhistorie (1829) og Medlem af Theaterdirektionen (1830). Han havde i alle disse Fag skaffet sig en Rutine, som tilintetgjorde den personlige, originale Uddannelse. Molbech besad dernæst ganske

sikkert ikke Talent for at skrive den danske Middelalders Historie. I allervæsentligste Grad bygger denne paa tørre og skematiske Annaler, samt paa Aktstykker og Breve. Men for Molbechs hastende Studium og for hans æsthetiske Natur var Granskning af denne Art Kilder lidet tiltalende; han havde, som han udtaler, udviklet sin Sans for Historie og historisk Fremstilling mere ved Studering af enkelte store Mønstre og uforgængelige historiske Kunstværker, end ved ene og alene at grave i Krøniker, Aarbøger og Diplomer. En langsom Sammenfatten af en Masse Enkeltheder til et helt Billede, en vis Tagen til Takke med et lille Resultat, som lod sig sammenlægge med et andet lille Resultat, indtil noget Stort kom frem, laa ikke for ham. Og ligeledes gav han sig ikke Tid eller manglede tilstrækkelig indtrængende Evne til at kunne se den enkelte Kildes indre Sammenhæng eller dens Forfatters ejendommelige Stade. Molbech har i flere Afhandlinger over Middelalderens indre Forhold, til Exempel i hans Studier over de agrariske Forhold, vist et godt Skjøn og navnlig som altid taget Sigte paa en Sammenligning med Udlandet, men han har ingenlunde givet saadanne baneførende Undersøgelser som for Exempel Velschow, N. M. Petersen eller Paludan Müller, og Grunden hertil har især været hans Mangel paa minutiøs Detailstudium.

Imidlertid indtager Molbech en egen Stilling mellem vore Historikere. Han fordrer en ligelig Udvikling af Historiens forskjelligste Sider. Han ivrer mod Studiet af Oldtiden, fordi det blev drevet med ensidig Forkjærlighed, ikke fordi denne Periode var ham imod, han deltager med i Studiet af den nyopkomne Arkæologi. Han hævder, at vor allernyeste Tids Historie bliver skammelig

forsømt, skjøndt netop den er saa lærerig. Og hvorfor har man dernæst ikke flittigere studeret Landets indre Historie? Selv giver han i saa Henseende gode Bidrag til Landets historiske Topographi foruden til Sprogets og Litteraturens Historie, og i sine *Tolv Forelæsninger over den videnskabelige Kulturs og Litteraturs Historie i den gamle Verden, særlig i Orienten* (1831) betoner han den gjensidige Paavirkning imellem Statslivet og Litteraturen, imellem den selskabelige og litterære Kultur. Dernæst hævder han Betydningen af en philosophisk Opfattelse af Historien og udgiver *Forelæsninger over Historiens Philosophi* (1840—41). Som Ingen af Historikerne følger han stadig med hvad Udlandet yder; hans Afhandlinger begynde regelmæssig med en Oversigt over, hvad der dér er udrettet, ligesom han idelig véd at jævnføre udenlandske parallele Forhold.

Med stor Flid udgav han vor Middelalders Litteraturminder *Den danske Rimkrønike* (1825), *Henrik Harpestrengs Lægebog* (1826), *Den ældste danske Bibeloversættelse* (1828), *Hr. Michaels tre danske Rimværker* (1836), hvilke Udgaver vel ikke altid ere ulastelige, men dog fremhjalp Studiet overordentlig.

Molbechs Studier over den danske Digtekunst siden Ewalds Tid, hans forskjellige Værker over Baggesen, Schack Staffeldt og Øhlenschläger ere meget fortjenstlige Skrifter. Imidlertid har Molbech paa intet Omraade lidt saa megen Ærgrelse og været Gjenstand for saa haarde Angreb som paa det Æsthetiske. I mange Aar var han Anmelder af æsthetiske Skrifter og fra 1830—42 Medlem af Theaterdirektionen. Molbech manglede paa ingen Maade Smag eller poetisk Sans; han elskede Poesi og var fortrolig med dansk Digtekunst. Hans Recensioner

indeholde ofte gode Bemærkninger eller give det rette Synspunkt. Men alligevel var Molbech ikke nogen sikker Dommer, og det især af tvende Grunde. Hans irritable Gemyt lod sig for det Første let henrive til Dadel ved Smaating, som ikke burde have Indflydelse paa den almindelige Dom (til Exempel H. C. Andersens uhelbredelige Stavemaade), og dernæst var Molbech tilbøjelig til at følge en bestemt æsthetisk Lære. „Sligt Uvæsen som at dømme efter æsthetiske Haandbøgers Laugsartikler har Ingen drevet videre her til Lands end Molbech", skriver Chr. Wilster til Øhlenschläger[11]. Naar der fremkom noget Nyt, som alene en almindelig sund Smag kunde bedømme, gik han vild. Da han ikke ret havde Sans for Poesiens Udfoldelighed i hidtil ukjendte Former, miskjendte han hvad der var ham uvant. Allerede 1823 udtalte han, at der Intet kunde vindes for vor nyere Poesi ved Benyttelsen af Folkeviserne: de kunde kun anvendes til lystig, satirisk Fremstilling i Lighed med de Franskes Vaudeville[12]. Fjorten Aar efter skrev imidlertid Hertz *Svend Dyrings Hus*. Han gjentog 1849: „Hosten er saa at sige færdig, hvad der endnu vil digtes efter Folkeviserne, eller efter Øhlenschläger og den fra ham udsprungne Ballade- og Romanze-Poesi vil vanskeligt blive til mer end matte Gjentagelser"[13]. Men 1848 skrev Carl Ploug Digtet *Slaget ved Slesvig* og 1855 Chr. Winther *Hjortens Flugt*.

Særlig smaalig var han i Bedømmelsen af Ingemanns og Hauchs historiske Romaner. I sin dobbelte Egenskab af Historiker og Æsthetiker følte han sig kaldet til Dommer over disse, og dog var han netop den allerurctfærdigste Dommer. For den med fuldkommen sikker Haand grebne episke Tone i Ingemanns Romaner,

den livfulde dramatiske Skildring, den virkelige Poesi deri, havde han ingen Sans, hvorimod han ved en Række Indvendinger fra historisk Standpunkt angreb deres Betydning. Nu kan der jo ganske vist af Druer baade presses Vin og fremstilles Edike, men Molbech synes med en egen Forkjærlighed at berede den sure Saft. Hans Angreb fra de æsthetiske Højder have ringe Værdi, og dog kunde netop herfra rejses grundede Indvendinger mod Digteren. Hans historiske Ankeposter ere tidt smaalige, og Ingemann begaar nok saa slemme Fejl paa anden Vis, som til Exempel hvad realistisk Sceneri angaar[14]. Paa Molbechs vrangvillige Kritik svarede Ingemann i sin mærkelige poetiske Fortælling *Huldregaverne*, og en endnu skrappere Tilrettevisning fik Molbech af Hauch, da han havde undergivet hans Roman fra Christian den Andens Tid *Vilhelm Zabern* en lignende Behandling. Vi skulle som et Exempel paa hvilke unødige Bekymringer Kritikerne ofte faa lige over for Digterne, minde om, at Professor Jens Møller lejlighedsvis i Anledning af Øhlenschlägers *Stærkodder* gjør „den fine historiske Anmærkning, at der til Kong Ingilds Tid hverken fandtes Urtegaarde eller Urtegaardsmænd i Danmark“[15], ret som om der ikke havde været Haver i Danmark i en langt ældre Tid end den til hvilken noget dansk Sagn eller nogen Tradition over Hovedet gaar tilbage. I Anledning af *Vilhelm Zabern* skjænder Molbech paa Hauch, fordi han omtaler Landhuse og smukke Lysthaver med Hækker midt imellem Filefjelds Bjerge, hvad der giver Hauch Lejlighed til at spotte Molbechs Uvidenhed og til at bemærke, at han taler som de Franske i fordums Tider kunde tale om Danmark eller Tydskland[16]. Morsomt nok er den Mand,

som i nyeste Tid har løftet Realismens Banner i vor Litteratur, kommen til at begaa en lignende Fejl ved at lade Holberg fødes i en Egn, hvor der omtrent ingen Haver findes[17].

Molbech var endvidere Sprogmand. Allerede som Student havde han arbejdet for Videnskabernes Selskabs Ordbog, 1813 udgav han *Dansk Haand-Ordbog* og tyve Aar efter sin *Dansk Ordbog* (1833) og Begyndelsen til *Dansk Dialekt Lexikon* (1833—41), atter tyve Aar senere sit *Dansk Glossarium* (1853—66), 1850 *Danske Ordsprog, Tankesprog og Rimsprog o. s. v.* Molbechs Kundskaber i det oldnordiske Grundsprog vare alt Andet end dybtgaaende („Etatsraad Molbech, siger N. M. Petersen (1848), taler bestandig, som om han forstod det gamle islandske Sprog, og viser bestandig, at han ikke forstaar det")[18], og det var med Hensyn til Middelalderens og den nyere Tids Dansk hverken den syntaktiske eller grammatiske Side, som tiltrak ham, men den lexikalske. Sprogvidenskaben gik snart saa overordentlig frem i de først nævnte Retninger, at den hurtigt maatte rette Anker mod hans Ordbog, men ikke desmindre var det et Værk, som enhver Dansk maatte modtage med største Erkjendtlighed; det er vel senere udkommet i en ny Udgave (1859), men det har ikke i det halve Aarhundrede, der er hengaaet, faaet nogen Afløser.

Naar vi nu skulle sammenfatte Dommen over Molbechs Virksomhed, vende vi tilbage til det Udgangspunkt, som vi fremsatte. Molbechs lidenskabelige Lyst til at læse for at skrive og gjengive hindrede ham i et originalt Studium; hans Lyst til at læse sig til Verden i Stedet for at leve i den udelukker ham fra et friskt og befrug-

tende Syn. Den unge rejsende Molbech blev senere den saa godt som alene læsende. Endnu 1828 skriver han: „Intet er mig mere physisk velgjørende end ret anstrængende Rejser“, men det er dengang væsentlig en Fiktion[19]; Molbech mærkede ikke, hvorledes Alt, hvad der kunde avle Stof til at skrive om, var blevet ham Hovedsagen. Rejser medførte jo en Del Besvær, og nemmere var at læse om Rejser og gjengive det Modtagne. C. Otto aflurede ham i Wien (1820), at han helst lod Andre fortælle, hvad de havde set, og indførte det i sine Rejsebeskrivelser; saaledes beroede Skildringen af Baden ved Wien væsentlig paa Ottos Fortælling, da Molbech næppe havde sat sin Fod der. Abrahams, der traf ham i Paris (1819), giver i end mere levende Træk Skildringer af hans rejsende Stueliv[20]. I det allerførste Hefte af *Historisk Tidsskrift* omtaler han i en „ethnographisk Skizze af en jydsk Hedeegn“, der er grundet paa Selvsyn, en uoverskuelig Række af Lyngbakker i en meget tør og skarp Egn i Lysgaard Herred m. m., hvilket foranlediger en med Egnen velkjendt Mand til at protestere mod, at Lysgaard Herred skulde være en Hedeegn eller som Regel ufrugtbar[21].

Naar Molbech saaledes selv paa Rejser var en Stuelærd, mærkes det end mere i Kjøbenhavn. Inden han blev udnævnt til Medlem af Theaterbestyrelsen, var han kun sjælden kommen i Theatret, og han var end ikke senere nogen flittig Theatergænger[22]. Han havde aldrig givet sig af med Undervisning, men blev Universitetsdocent og Professor (1829), og hvor megen Umage han end gjorde sig med Forelæsningerne, som han med sit ikke heldige Organ læste op for Tilhørerne, vare de ham til større Byrde end egentlig de Studerende til Nytte

(efter hans egen, dog vist for strænge Dom i Brev til Jacob Grimm)[23]. Molbech interesserede sig for Almuesproget, men kun i ringe Grad udspurgte han selv Bonden. Ivar Aasen vandrede Norge igjennem paa egne Fødder og indsamlede saa godt som alene ad denne Vej Stoffet til sin *Ordbog over det norske Folkesprog*, medens Molbech skrev sit *Dansk Dialektlexikon* saa godt som udelukkende efter Andres Samlinger[24].

Molbechs Stil var varm, livlig og ret skjøn, men dog for pertentlig og kancelliagtig. Den forekommer os træffende skildret af en udmærket Smagsdommer saaledes: „naar Forfatteren ideligt lader Læseren følge med Tankens Væxt og Udvikling i Stedet for at række ham den fuldmodne Frugt, eller, med andre Ord, naar han trætter Læserens Opmærksomhed ved mange Ord og Vendinger, Bihensyn og Modificationer i Stedet for at give ham det Resultat, hvortil hele denne Tankebevægelse skulde føre, saa bliver det saare vanskeligt at vedligeholde den klare Oversigt, der er en Betingelse for Velbehaget ved Læsningen“[25]. Det var denne manglende Evne til at sammentrænge og pointere, altsaa dette *Meget* ogsaa i Stilen, som efterhaanden virkede trættende.

Naar man ser, hvor uopslideligt Molbech har arbejdet, paa hvor mange Steder han har lagt den første Grund — om ikke den Grundvold, hvorpaa man kunde bygge videre, saa dog den første Angivelse af, at paa denne Plads skulde der arbejdes — naar man véd, under hvor mange personlige Lidelser han har virket, Lidelser, som hans onde Helbred, hans vrantne Sind og ogsaa hans Selvraadighed have fremkaldt, kan man ikke andet end føle Beundring og Anerkjendelse. Hvor let han end arbejdede sammen med Tiden, har han aldrig

bolet med Tidsaanden, aldrig svigtet som ærlig Ven, som trofast Patriot, som utrættelig Arbejder i Sprogets og Historiens Vingaard, og da Tiden kom ind paa Baner, særlig Skandinavismen, som var hans Overbevisning imod, stred og skrev han for sin Opfattelse, hvor lidet den end tiltalte Mængden. Hans ubeherskede Sind og hans Beskjæftigelse med flere Fag, som hans Talent ikke magtede, bragte ham mange Ærgrelser, men hans utrættelige Flid kom Utallige til Gode, og da Molbech døde — den 23. Juni 1857 — standsede mange Studieretninger, som ikke senere have fundet Mænd, der traadte i hans Fodspor[26].

---

22. Stiftelsen af Historisk Forening.

En stor og uvisnelig Fortjeneste tilkommer Molbech ved at have undfanget Tanken om en Historisk Forening som den, der nu har virket i et halvt Aarhundrede, ved at have bragt denne Tanke til lykkelig praktisk Udførelse og ved at have baaret Foreningen gjennem den første og vanskelige Tid med ufortrødent og utrættet Arbejde. Historisk Forenings ældste Protokol[1] begynder med følgende Ord:

1839. Efter at Justitsraad Professor C. Molbech, efter Overlæg og Aftale med nogle herværende Videnskabsmænd, havde til en Del flere Medborgere i og udenfor Hovedstaden meddelt Idéen om Oprettelsen af et for historisk Videnskab og Kunst i Danmark og i den danske Litteratur virkende Samfund, og tillige havde meddelt disse Herrer et, ligeledes efter Overlæg med adskillige af vore Lærde og Historikere, redigeret og foreløbigen trykt Udkast til en „Plan og Indbydelse til en

historisk Forening for Danmark", havde efterskrevne Herrer i Kjøbenhavn (70 i Tallet) og i Provinserne (7) modtaget Indbydelse til at indtræde i en saadan Historisk Forening, til hvis Indretning, Formaal og Virksomhed Grundtrækkene vare angivne i bemeldte trykte Udkast ... Efterat trykte Indbydelser til samtlige ovennævnte, her i Staden værende Herrer vare udgaaede om at samles til et Møde for at forhandle og fastsætte Vedtægter for en historisk Forening, vælge dens Bestyrere m. m., mødte og sammentraadte 39 af de her tilstedeværende 70 Herrer den 14. Februar 1839 paa Universitetets Auditorium Nr. 3 i bemeldte Øjemed. —

Her blev da efter nogen Diskussion Foreningen stiftet med fuld Enighed af alle Tilstedeværende. Vi skulle nu nærmere betragte, under hvilke Forhold det var, at Tanken om en saadan Forening opstod.

Vi have i det Foregaaende oftere omtalt, hvorledes Molbech havde ivret for at Historieforskningen herhjemme opgav sin gamle Ensidighed, tog nye Emner for, forlod Oldtiden og spredte sig mere ligelig over hele den danske Historie, samt tilegnede sig mere historisk Kunst. Allerede Ønskerne om at virke for disse Formaal maatte indgive ham Tanken om at stifte en Forening, der kunde staa de Forskende bi i at foretage og fuldføre saadanne Arbejder. Den første Artikel af Historisk Forenings Vedtægter betegner da ogsaa disse forskjellige Øjemed og dens omfattende Plan:

„Formaalet for den danske historiske Forening er: dels at vække historisk Aand og Interesse; dels at fremme historisk Kunst og Talent og historiske Studier og Arbejder, vel ikke med udelukkende, men dog altid med nærmest Hensyn til Fædrelandet og den danske Litteratur;

dels at medvirke til Opmærksomhed paa og Bevaring af historiske Dokumenter og andre Kildeskrifter; dels endelig at bevirke og fremme Udgivelsen af større nationale Arbejder, henhørende til Danmarks Historie, Geographi, Ethnographi og Arkæologi".

Tanken om at vække historisk Aand og Interesse, at fremme historisk Kunst og Talent var stillet i første Række. Og her fortjener det nu at huskes, hvilken Forandring der i Europa var indtraadt i Fordringen om historisk Fortællekunst. Medens man tidligere i høj Grad havde forlangt, at Historikeren, som vilde tale til det store Publikum, skulde være Præst og Taler som en Johannes von Müller, var Hovedfordringen nu, at han skulde være Maler eller Kunstner. Franskmændene havde vist Vejen i denne Retning. Augustin Thierry havde sagt: „Historieskriverens første Egenskab er ikke Troskab imod denne eller hin, nok saa retfærdige, ædle, retskafne Mening; men det er Troskab mod Historien selv. Fremfor alt Andet maa Historieskriveren være Tidernes Maler"[2]. Ja, ikke blot til den historiske Skildring, men til selve den videnskabelige Undersøgelse begyndte man at stille Fordringer om kunstnerisk Behandling. „Vor Tid er ikke tilfreds med den Fremstilling uden Farver og selv uden kraftig Tegning, den Blyantsmanér, der er saa tilbøjelig til at kalde sig den videnskabelige Fremstilling — skriver M. Hammerich i Fortalen til sin Disputats om *Ragnaroksmythen* (1836) — og jeg følte Drift til at afbilde min Gjenstand i det samme Farveliv, hvori jeg selv havde set den".

Molbech, der jo altid holdt vaagent Øje med de litteræere Bevægelser i Europa, maatte dernæst føle sig kaldet til at grunde et saadant Forbindelsesled mellem

Historikerne ved at se den livligere historiske Virksomhed, som udfoldede sig rundt om i Europa. I Tydskland stiftedes der paa de Tider mange historiske Selskaber (i Aarene 1820—1844 over halvhundrede Samfund), der virkede ved Siden af de ældre Videnskabers Selskaber[3] og udgav Tidsskrifter eller Samlinger. I Frankrig havde Augustin Thierry, Guizot og Thiers grundet nye Skoler og kaldt mange yngre Forskere til Virksomhed, samt vakt en ukjendt historisk Interesse. Netop i Aaret 1839 udtalte Grundtvig: „ja, det er ikke nok, at Ludvig Philip har grundet det berømte historiske Galleri i Versailles lige fra Pharamund til Ludvig Philip, og at de Franskes Konge alt imellem selv holder offentlige historiske Forelæsninger for Ungdommen, men det er en Lyst at se, hvordan den splinterny fransk-historiske Skole udgiver, oversætter og kommenterer baade Løst og Fast, baade Rim og Prosa fra Middelalderen“[4]. I England virkede lignende Selskaber, dog som Regel alene for Udgivelse af Kilder. Ja, selv indenfor vort eget Riges Grænse kunde et smukt Forbillede være at finde. „Det Slesvig-Holsten-Lauenborgske Selskab for den fædrelandske Historie“ var blevet stiftet 1833 og udgav, foruden Diplomsamlinger, *Archiv für Staats- und Kirchengeschichte der Herzogthümer Schleswig, Holstein, Lauenburg und der angränzenden Länder und Städte*. Endelig virkede i Norge og Sverrig ligeledes nye Selskaber især for Udgivelsen af Aktstykker.

Imidlertid vilde der kunne indvendes imod et saadant nyt Selskab, at de alt bestaaende Foreninger afgav tilstrækkelig Bistand for de Forskende. Vi skulle derfor kaste et Blik paa disse. *Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab* havde, som alt forhen skildret, vundet

en glimrende ydre Stilling og udgav en Række vigtige Værker og Tidsskrifter. Imidlertid omfattede dette Selskab ikke Historien; først 1846 fik dets *Annaler for Nordisk Oldkyndighed* Tilføjelsen: *og Historie*. Men dernæst var der hos de Lærde og hos en stor Del af Publikum Misfornøjelse med Selskabets Virksomhed, selv om man paa Grund af dets høje Forbindelser ikke vovede at fremsætte den offentlig. Selskabet havde nogle Gange været mindre heldig i sine Publikationer; allerede 1831 paadrog Rafns Oversættelse af Jomsvikingesaga ham en stærk Kritik, og Selskabet holdt sit Skjold beskyttende over Rafns Hoved paa en Maade, der ikke kunde Andet end vække Misstemning; ikke Faa harmedes over, at man paakaldte Hoffets Værn[5]. Men fremdeles var den Maade, hvorpaa der skaffedes Medlemmer i Indland og Udland, ikke tiltalende. Englænderen Cleasby skriver saaledes 1840 i et Brev til den berømte Sprogforsker Schmeller, at Oldskriftselskabet „mellem os sagt er constitueret og administreret paa en Maade, der for dets sande Maal er saa upassende som man vel kan tænke sig“[6]. Og Schiern udtaler offentlig 1842, „at Oldskriftselskabets prisværdige Bestræbelser havde havt en vistnok mere kunstigen end naturligen tilvejebragt Fremgang“[7]. Naar det derfor i den første Beretning fra Historisk Forening omtales, hvorledes denne hurtigt havde vundet stor Udbredelse „uden gjentagne offentlige Bekjendtgjørelser, og uden Anvendelse af noget andet Slags tilskyndende Middel, som Bestyrelsen ej kunde finde passende med en videnskabelig og national Forenings Aand“, er der ikke Tvivl om, hvad der sigtes til[8].

Fremdeles kunde man blandt alt bestaaende Foreninger anføre *Selskabet for Litteraturens Fremme,* men

dette førte paa de Tider en svag Tilværelse. Molbech skrev den 29. August 1839 lidt ondskabsfuldt i et privat Brev: „Samfundet for den danske Litteraturs Fremme er ophævet ved en Generalforsamlings Pluralitet. Etatsraad Brøndsted har — som man her siger — bragt det druknede Selskab til Live igjen (Selskabet selv kaldtes længe „Selskabet til druknede Videnskabsmænds Redning"), men jeg er hidtil udenfor al Forbindelse med den Skindøde — hvis Liv jeg endnu frygter meget for"[9]. Som bekjendt levede dette Selskab dog endnu over fyrretyve Aar, men det var ganske vist paa de Tider aldeles ikke i Flor og som Molbech sagde paa hint constituerende Møde „paa Vejen til at opløse sig". Han hævdede her, at man i hvert Fald maatte stifte „en ny national Forening med ungdommeligt Liv og friske Kræfter", inden der kunde blive Tale om en Sammensmeltning med det ældre Selskab. Hvad dernæst *det kongelige Danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog* angaar, var det saa vidt forskjelligt indrettet og havde saa afvigende Formaal, at Hensynet til dette næppe kunde lægge Hindringer i Vejen for den nye Forening. Imidlertid blev det i Lovenes § 13 vedtaget, at den historiske Forening skulde træde i nærmere Forbindelse og Samkvem med Danske Selskab „for at begge kunne understøtte hinanden i deres beslægtede Bestræbelser".

Allerede til det først sammenkaldte Møde havde Molbech udarbejdet Forslag til Love; men man besluttede foreløbig alene at constituere Selskabet samt at nedsætte en midlertidig Bestyrelse til nærmere at drøfte Lovforslaget. Denne kom til at bestaa af Justitsraad Molbech, Etatsraad Kolderup-Rosenvinge, Professor Madvig, Pastor Gad og Konferentsraad Engelstoft. Allerede 8 Dage efter

— den 22. Februar — kunde man holde det næste almindelige Møde, hvor Udkastet til Lovene med nogle faa Ændringer paany forelagdes. Blandt de Tilstedeværende udtalte Grundtvig, at for ham var Hovedsagen, at Foreningen vilde „vække historisk Sans og Interesse“, ikke derimod udgive gamle Dokumenter og gamle Bøger eller lade nye skrive. Han ønskede, at ikke blot Danmarks Historie blev indbefattet under Foreningens Virksomhed. Molbech mente dog, at som Hovedformaal maatte man sætte Landets egen eller Nordens Historie; de talrige i andre Lande stiftede historiske Selskaber satte sig saa godt som udelukkende til Maal Landets, i Tydskland endog det enkelte Landskabs Historie. Foreningen besluttede da i alt Væsentligt at beholde Forslagets Ord. Efter Forslag af Madvig blev det vedtaget, at Foreningens Formand ikke skulde vælges af alle Medlemmerne, men at derimod den valgte Bestyrelse skulde mellem sig udvælge en Formand. Iøvrigt blev Lovforslaget vedtaget i temmelig uforandret Skikkelse. Til Medlemmer af den første Bestyrelse valgtes Justitsraad Molbech, Professor Velschow, Professor I. E. Larsen, Arkiv-Registrator N. M. Petersen og Landsoverretsassessor P. V. Jacobsen. Bestyrelsen valgte derpaa I. E. Larsen til Formand og Molbech til Sekretær.

I den nærmest følgende Tid lod Bestyrelsen derefter udgaa en Række Indbydelser til Enkeltmænd af alle Borgerklasser om at indtræde i Foreningen. Der meldte sig Medlemmer i ret betydeligt Tal, og endnu inden første Hefte af *Historisk Tidsskrift* udkom, var Tallet 400, hvad der vel turde være det bedste Vidnesbyrd om, at der var en stærk Trang til Foreningen, som ogsaa om at dens Love vare affattede med Omsigt. I denne Hen-

seende fortjener maaske at fremhæves den Bestemmelse, som Kancelliraad Deichmann bestemt havde tilraadet at indsætte i Vedtægterne (§ 2), idet han tillige ved Beregninger viste, hvor gavnlig den vilde være og derhos, uagtet det lave Medlemsbidrag af 2 Rdl., uden Fare: Det vil høre til Foreningens uforanderlige Grundbestemmelser: at ethvert Skrift, som den bekoster udgivet, saaledes at Forlag og Forlagsret bliver dens Ejendom, leveres ethvert af dens ordentlige Medlemmer uden Betaling.

Molbech havde imidlertid arbejdet energisk paa hurtigt at faa det første Hefte ud og havde skrevet omtrent Halvdelen deraf (han gav for dette Hefte Afkald paa alt Vederlag). Det indledededes med en Afhandling „om Historiens nationale Betydning og Behandling, om historiske Arbejder og Formaal for en historisk Forening i Danmark“, der skulde være som „et Forord til Tidsskriftet“. Derefter fulgte af cand. phil. F. Schiern: Et nordisk Sagns Vandringer, fornemmelig med Hensyn til Sagnet om Wilhelm Tell; en Gjengivelse paa Dansk af Professor Velschows latinske Afhandling fra 1827 „Om Bryderne“; en Artikel om Dalby Kirke og Kloster af Professor C. G. Brunius i Lund, tvende Afhandlinger af Molbech: Ethnographisk Skizze af en jydsk Hede-Egn og Spöttrup Gaard i Salling (ledsaget af en lithographeret Tegning). Efterat dette Hefte i Juli Maaned var udkommet, steg Antallet af Medlemmer; det var inden Udgangen af Aaret naaet til 550. Selskabet fik af Kong Frederik 200 Rdl. til Bestridelse af Forsendelsesudgifter og endvidere af det Classenske Fideicommis 100 Rigsbankdaler aarlig, hvilken sidste Indtægt det har nydt i de forløbne halvhundrede Aar, den eneste varige Understøttelse, som er bleven det

til Del. Endvidere tilstillede Kronprinsen Foreningen et Bidrag paa 100 Rdl., og Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler lod subscribere paa 17 Exemplarer af Tidsskriftet for Skolebibliothekerne. I Januar 1842 skjænkede Vedel Simonsen Selskabet 100 Rigsdaler i Erkjendelse af, hvad Foreningen havde udrettet. Antallet af Medlemmer naaede 1842—43 omtrent 670; i det følgende Aarti dalede det noget og holdt sig omtrent ved Tallet halvsjette Hundrede.

Man kunde spørge, om ikke ogsaa det Angreb, som den danske Historieskrivning havde været udsat for fra norsk Side, havde bidraget til Sammenslutningen. Stemningen imod Norge viste sig i alt Fald allerede paa Foreningens første Aarsmøde (1840). Bestyrelsen havde fremsat Forslag om Valg af nogle udenlandske korresponderende Medlemmer i Henhold til Vedtægternes § 8. For Sverrigs Vedkommende foreslog man E. G. Geijer, H. Reutherdahl, A. Cronholm, C. G. Brunius; i Norge Jacob Aall, P. A. Munch og G. Munthe; i Tydskland F. C. Dahlmann, Pertz, Lappenberg, I. Voigt, W. Bøhmer, Giesebrecht, Mohnike og G. C. T. Lisch; i England Kemble og R. Garnett, og alle disse optoges med Undtagelse af Lektor Munch. Senere i Mødet forespurgte Stiftsprovst Tryde om ikke Bestyrelsen tænkte paa ved passende Midler og Kræfter at modarbejde den hos norske Forfattere herskende mod Danmark fjendtlige Aand og Tone og at gjendrive disses uhistoriske Angreb paa Danmark. Hertil svarede Bestyrelsen, at den eller Foreningen vistnok ikke burde som saadan indlade sig herpaa, men at den, naar danske Forfattere vilde give historiske Bidrag, der paa videnskabelig Vej imødegik hine Beskyldninger om Forurettelse, vilde optage disse lige saa fuldt som andre

gode Bidrag i Tidsskriftet. At Forslaget om Munchs Optagelse som Medlem ikke gik igjennem, har sikkert været Molbech pinligt. Han havde allerede dengang henvendt sig til Munch om Bistand ved Foreningens Virksomhed; han omtaler i Aarsberetningen fra 1840 indledende Underhandlinger med „en af Norges mest talentfulde historiske Forskere og Forfattere“.

Iøvrigt var Historikernes Opmærksomhed paa de Tider langt mere vendt mod Syd end mod Nord, og Selskabet skulde snart mærke, hvor vanskeligt det var at træde i Forbindelse med de nyvalgte holstenske Lærde. De tre holstenske Historikere, Professor I. Asmussen i Segeberg, Etatsraad N. Falck og Professor A. L. I. Michelsen i Kiel, indsendte en Skrivelse, hvori de beklagede ikke at kunne modtage det paa dem faldne Valg paa Grund af et Princip, Selskabet formentligen saavel i dets Vedtægter som ved Udførelsen af Valget af korresponderende Medlemmer skulde have gjort gjældende, nemlig at bestemme et forskjelligt Forhold for de to Hertugdømmer, saaledes at saadanne Medlemmer vel kunde optages i Holsten, men ikke i Slesvig. Bestyrelsen søgte gjennem Selskabets Sekretær at oplyse disse Lærde om, at en Misforstaaelse hos dem maatte ligge til Grund for en saadan Supposition, og at det ingensinde havde ligget i Selskabets Plan, eller i dets Stifteres Tanke, at ville forbinde noget politisk Øjemed med en Bestemmelse, der grunder sig paa rene historiske Forhold, hvorefter Hertugdømmet Slesvig uomtvisteligen i historisk Henseende hører til Danmark, medens Holsten, hvis Beboeres Nationalitet, Sprog, Lovgivning, Forfatning og Sæder ere, og fra Arilds Tid have været tydske, i samme Henseende hører til Tydskland, skjøndt det i flere Aarhundreder har

havt Regenter tilfælles med Kongeriget Danmark. Den af Selskabet tagne Bestemmelse syntes derfor lige saa naturlig som den ganske hertil svarende Artikel i det Slesvig-Holsten-Lauenborgske historiske Selskabs Statuter (§ 2), hvorved korresponderende Medlemmer kun optages udenfor disse Hertugdømmer: da begge Vedtægter saaledes udtrykke den historiske Kjendsgjerning: at Hertugdømmet Slesvig ved sin Historie og Forfatning er knyttet nøje baade til Danmark og til Holsten.

Paa denne Meddelelse modtog man fra Professorerne Falck og Michelsen Svar i venskabelige og med Hensyn til Selskabet og dets Formaal meget velvillige Udtryk, hvorefter Bestyrelsen troede at kunne betragte Sagen som endnu ikke endeligen afgjort. „I denne Anledning — hedder det i Protokollen — fremkom Selskabets Medlem, cand. Schiern, med den Proposition: at Falck, Michelsen og Asmussen ej skulde opføres blandt de korresponderende Medlemmer paa den næste fuldstændige Medlemsliste. Dr. Pingel ytrede sig ligeledes for denne Mening, idet han tillige anførte, hvorledes man i en Artikel i et slesvig-holstensk Blad i forrige Aar havde henregnet den historiske Forening til den saakaldte *Danske Propaganda*. Professor Engelstoft foreslog, at merbemeldte 3 holstenske Lærde skulde anføres paa næste Afgangsliste, hvis de ikke inden den Tid bestemt erklære at ville være korresponderende Medlemmer af Foreningen. Dette bifaldtes af Dr. Pingel og Flere“.

I Foreningens Vedtægter var blandt de større Nationalværker, som man ønskede fremmet, ogsaa nævnt et dansk og norsk biographisk Lexikon. Tanken om et saadant havde gjentagne Gange været fremme i vor lærde Verden, og Foreningens Bestyrelse skred ogsaa strax til

at indlede et saadant Foretagende. Molbech paatog sig at opsætte nogle foreløbige Punkter til en Plan og at tilskrive Lektor Munch om at udarbejde de norske Artikler alene eller i Forening med Andre, hvad denne ogsaa erklærede sig villig til. Der blev nu nedsat en Komité bestaaende af Velschow, Molbech og Jacobsen, og Munch indsendte snart de første af sine Bidrag. Nogle Aar efter maatte Bestyrelsen dog erklære, at det ikke havde været muligt at fremme Lexikonet, da det biographiske Element af vor Historie hidtil havde været saa stærkt forsømt, og da Medarbejderne, som man kunde erholde, vare saa faa. Imidlertid havde man ikke helt opgivet Haabet, men da der ogsaa i den følgende Tid viste sig uovervindelige Vanskeligheder, lagdes Planen hen. Molbech fattede da den Tanke at udgive flere af de Artikler, der alt vare modtagne, ligesom enkelte andre Undersøgelser i et Skrift *Historisk-Biographiske Samlinger og Bidrag til den danske Sprog- og Litteraturhistorie,* hvoraf første Hefte udkom 1847; Bindet sluttedes 1851.

Endvidere udsatte Historisk Forening i de første Aar nogle Gange Prisopgaver, men der indkom ingen Besvarelser af Spørgsmaalene. Det understøttede endvidere med Pengebidrag Molbech og N. M. Petersen til at udgive *Udvalg af hidtil utrykte danske Diplomer og Breve fra 14—16. Aarhundrede* og Dr. I. R. Hübertz til Offentliggjørelsen af *Aktstykker til Bornholms Historie.* I Lighed med de *Annuaires historiques,* der fra 1837 af bleve udgivne af *La Société de l'histoire de France,* havde Selskabet besluttet at udgive historiske Aarbøger, der skulde indeholde fornødne Hjælpemidler, Oplysninger, Tabeller og Slægtregistre til Haandbrug ved historiske Studier. Disse *Historiske Aarbøger til Oplysning og Vejledning i*

Nordens, særdeles Danmarks Historie udkom i 3 Bind fra 1845 til 1851.

Paa Foreningens første Aarsmøde (1840) bragte Kapitain Baggesen i Forslag, at man for at vedligeholde Interessen for Foreningen og dens Formaal skulde lade videnskabelige Møder afholde. Bestyrelsen udtalte hertil, at denne Virksomhed formentlig ganske laa indenfor Foreningens Omraade, og at den vilde tage Sagen under Overvejelse; den var alene ved Kong Frederiks Død og af andre Grunde bleven hindret i at iværksætte sine Planer herom. Det vedtoges kort efter paa et Bestyrelsesmøde, at Forsamlinger i videnskabelig Aand og Hensigt med forskjellige Foredrag skulde holdes; Foredragene maatte dog tilsammen ikke vare over 1 til 1½ Time (højst henimod 2 Timer), og de skulde altid helst holdes frit, ikke oplæses. Der blev da i Løbet af det følgende Aarstid holdt en 5—6 saadanne Møder. Ogsaa i de følgende Aar holdtes Møder af denne Art, hvilke i det Hele modtoges med Bifald, men stadig maatte Bestyrelsen klage over Manglen paa Meddelere. „Jeg har ladet Avertissementer angaaende en videnskabelig Forsamling at holde i den historiske Forening i Slutningen af denne Maaned — skriver Molbech i et (udateret) Brev til Formanden — men Ingen har meldt sig for mig om at meddele Noget i en saadan Forsamling“. Det forekom ham dog næsten nødvendigt at holde Mødet, hvorfor han opfordrede de andre Herrer i Bestyrelsen til at meddele Noget til Forsamlingens Øjemed; „kan jeg selv bidrage Noget, skal det ikke mangle paa Villie“. Stundom knyttedes Foredraget til selve Aarsmødet, saaledes holdt Molbech den 28. Januar 1843, efter at Forhandlingerne vare sluttede, et Foredrag om Dina Vinhovers Proces og

hendes Forhold til Korfits Ulfeldt; noget over halvhundrede Medlemmer vare tilstede. Den 31. Januar 1846 talte Molbech om Sorø Academis forhenværende og nuværende Forhold; 17 Medlemmer vare tilstede. Den 31. Januar 1848 holdt Professor Velschow Foredrag „om Landet mellem Slien og Ejderen og dets tidligste Bebyggelse“.

Foreningens Hovedvirksomhed var dog Udgivelsen af *Historisk Tidsskrift*, der vel ikke udkom helt regelmæssigt, men hvoraf dog hurtigt en fyldig Række af vægtige Bind stod Skulder mod Skulder og vidnede om en betydelig historisk Virksomhed i Danmark. Ikke mindre Historikernes Nestor Werlauff end de unge Begyndere Fr. Schiern og J. J. A. Worsaae havde her givet Møde. Molbech skrev utrætteligt, især til Oplysning om de senere Aarhundreders Historie, P. V. Jacobsen ydede en Række ypperlige Afhandlinger om det 16. Aarhundredes indre Historie, Juristerne I. E. Larsen og Kolderup-Rosenvinge gav retshistoriske Afhandlinger, J. W. Mansa grundige Bidrag til Medicinens Historie, C. T. Engelstoft til Reformationens Historie, Paludan-Müller kritiske Undersøgelser, og desuden indeholdt Tidsskriftet mange oplysende Anmeldelser og Kritiker af udkomne Bøger. I Tidsskriftet var ikke blot Blikket idelig vendt ud efter, saaledes ved Molbechs stadige Redegjørelser for den parallele Udvikling i Udlandet, men der var gaaet i Dybden i Retningen af kritisk Prøvelse af Kilderne. Endelig er det ved denne Række af Bind højst karakteristisk at se, i hvilken Grad det monographiske Studium, som særlig Jacobsens Arbejder repræsentere, har sat Frugt i ny og værdifuld Kundskab om Fortiden.

Efterat Selskabet i Løbet af 7 Aar havde kunnet

udsende sex omfattende Bind af Tidsskriftet, besluttede det, tilmed da Exemplarer af flere af Bindene hurtigt vare slupne op (de vare dog trykte i 750 Exemplarer), at afslutte den første Række og begynde en ny. Samtidig havde Selskabet indsamlet en lille Kapital paa 3000 Rdl., som den lod indskrive i Statsgjældens Bøger. Molbech, der havde virket i hele denne Tid som Sekretær og Redaktør, erklærede nu (1846), at det var hans Agt at fratræde disse Stillinger, som han saa længe med største Besværlighed og ikke mindre Tidsanvendelse havde besørget; Tidsskriftet havde desuden i betydelig Grad fordret hans egen Medvirkning „ved leverede Bidrag, hvis Mængde endog kan siges at have oversteget hans eget Ønske med Hensyn til det passende Forhold“. Ganske vist havde Molbech i de da udgivne Bind skrevet noget nær Halvdelen, men det havde ogsaa idelig været nødvendigt, at han selv greb Pennen, saafremt han vilde have Heftet ud i nogenlunde rimelig Tid; hans Forsøg paa at faa Bidrag hos sine Kolleger i Bestyrelsen eller hos andre Historikere vare jævnlig mislykkede. Som Sekretær havde han havt et stort og byrdefuldt Arbejde ved at tilskrive Medlemmerne og ved at omsende Skrifterne, hvad der paa de Tider voldte stort Besvær. I Henhold til Vedtægternes § 6 havde man i de fleste Byer Mænd med det Hverv at være Foreningens Repræsentanter eller Korrespondenter og at varetage Foreningens Interesser i den enkelte Egn, og med disse maatte der føres en jævnlig Korrespondance.

Imidlertid overtaltes Molbech til at vedblive i sin Stilling indtil 1854, da han bestemt forlangte at fratræde. Efter Bestyrelsens Ønske ledsagede han femte Bind (af anden Række) med et lignende Forord som det, der havde

indledet ethvert af de tidligere; det var et Slags Afskedsord. Med Tilfredshed kunde han se tilbage paa de 15 Aars Virken og erkjende, at Selskabets Tilværelse havde været gavnlig for historisk Kundskab og Videnskab og svaret til Tidens Krav og Interesse. „Beviset ligger i Foreningens stille og bramfri Vedvaren i femten Aar, ved egne Kræfter, uden noget Slags Beskyttelse, uden Parti-Understøttelse, uden alle kunstigt anlagte Veje, eller udvortes lysende Foretagender“. Der er næppe mange Gjerninger i Molbechs daadrige Liv, som har bragt ham saa ublandet Tilfredsstillelse, og paa hvilken han kunde se tilbage med saa berettiget Glæde som Stiftelsen af Historisk Forening. Denne bør paa sin Side mindes sin Stifter med oprigtig Taknemmelighed og prise ham for den gode Grundvold, han lagde, og for de Principer for Foreningens Virksomhed, som han gjennemførte og som senere i alt Væsentligt ere blevne fulgte.

Ottende Kapitel.

Den arkæologiske Forskning.

23. Oldsagsamlingens Fremvæxt og senere Skjæbne.

I et foregaaende Kapitel have vi fremstillet, hvorledes Rasmus Nyerup var Ophavsmanden til at vore Oldsager toges i Beskyttelse. Den nedsatte kongelige Kommission havde i de nærmeste Aar efter 1807 været i flittig Virksomhed; man mærker, at den har mangfoldige og forskjelligartede Planer. Saaledes skriver den til Udlandet — Biskop Münter havde jo overalt et anset Navn — om at faa Oplysninger fra de Steder, hvor Cimbrerne havde kriget, Goterne havde boet, Normannerne havde raset eller bosat sig, til Cypern, hvor Erik Ejegod var død o. s. v. Brøndsted og Koes, der vare paa Udenlandsrejse, anmodes om at give Meddelelse fra Frankrig, Italien og Grækenland om Oldsager vedrørende Norden, og lignende Henvendelser udgaa til Professor Zoega i Rom og Andre. Imidlertid var naturligvis Kommissionens Hovedopmærksomhed henvendt paa at redde herhjemme, hvad der kunde frelses af Oldsager og Mindesmærker, at fremme Lysten til at frede om Fortidens Minder[1].

Saadant var ogsaa paa høje Tid. Netop i Aaret inden Kommissionen blev nedsat, havde man saaledes

fundet paa at ville sælge ved Auktion en Del „Skrimmelskrammel“, der tilhørte Roeskilde Domkirke og hvorimellem der synes at have været Gjenstande af stor historisk Interesse og Værdi. Her blev da ogsaa et stort Crucifix af Træ solgt til en Kobbersmed for 9 Mark. Da nu Kjøberen gav Figuren et Øxehug i Hovedet, kom der for Dagen et lille saakaldt Patriarchalkors af Guld i særdeles smukt Filigranarbejde, besat med en stor Rubin og flere mindre Ædelstene og Perler. Korset, der var indrettet til et Relikviegjemme, indesluttede en brun Splint, sandsynligvis i sin Tid udgivet for en Splint af Christi Kors, og havde været gjemt i en lang indboret Fordybning i det store Crucifix. Dette Fund, som kom Kronprinsen for Øre, bidrog væsentlig til, at Beslutningen toges om Kommissionens Nedsættelse. Men ogsaa hos Publikum vakte denne Opdagelse stor Opmærksomhed, og man begyndte at føle Skam over den Hensynsløshed, der hidtil var vist mod Oldsagerne[2].

Kommissionen vilde naturligvis ogsaa give offentlige Meddelelser om sin Virksomhed, men Krigsaarene vare ikke gunstige for Arbejdets Fremme, og dens *Antiqvariske Annaler* begyndte først at udkomme 1812. I dette Værk (der sluttede med fjerde Bind 1827) gav man Publikum Underretning om, hvorledes Indsamlingen fremmedes, og dernæst Vejledning i Kundskab om Oldsagerne. Allerede i sin første Beretning kunde Kommissionen udtale, at den hurtigt havde erfaret, „at Gjenstanden for dens Bestræbelser var virkeligen bleven til et Nationalanliggende“. I stort Maal vare Oldsager indsendte til den, og den havde selv ladet indsamle, saaledes ved sit Medlem Professor Vedel Simonsen.

Fra Præsterne og Andre havde man i Henhold til

de udsendte Circulærer modtaget vigtige Oplysninger og Beskrivelser over de Oldsager, som endnu vare at se i Sognene, saa at den Grundvold til den antikvariske Chorographi, som var lagt ved *Danske Atlas,* nu var betydeligt udvidet. Paa de Tider var i Virkeligheden ogsaa Følelsen vaagnet for at vort Land i en sørgelig Grad manglede topographiske Arbejder. Norge var i denne Henseende langt fremme foran os. Det topographiske Selskab for Norge, der var stiftet 1791, men som ved Tiden 1807 var traadt i ny Virksomhed, havde saaledes udgivet sit store Værk *Topographisk Journal* (1793—1808); det udsatte fremdeles Prisopgaver, saaledes 1808 for en Beskrivelse af Laurvig Grevskab, Kongsberg Sølvværk eller Vallø Saltværk[3]. I Aaret 1806 havde Provst Schade paa Mors — en af de første Bidragydere til Oldsagsamlingen og en Ynder af arkæologiske Studier — udgivet første Hefte af en fortjenstlig *Beskrivelse over Mors.* Da Begtrup anmelder denne Bog i *Lærde Efterretninger* 1807 udtaler han sin Beklagelse over vor Litteraturs Mangel paa gode topographiske Arbejder, hvad der særlig viser sig ved Sammenligning med Hertugdømmerne og med Norge. Samme Aar udsatte Grev Danneskjold Samsøe 100 Rdl. som Pris for en historisk Bearbejdelse af samtlige Efterretninger om Samsøes gamle og nyere Historie indtil 1675 fornemmelig med Hensyn til Øens gamle Slotte. Nyerup og Werlauff bleve enige om at udarbejde en saadan Beskrivelse, og Prisen blev dem tilkjendt. Afhandlingen tryktes i *Antiqvariske Annaler* (første Bind).

Chr. Molbech vakte ved sine *Ungdomsvandringer* en betydelig Interesse for mange Egnes Mindesmærker fra Middelalderen og de dertil knyttede historiske Begiven-

heder. Universitetet søgte fremdeles jævnlig at fremkalde Arbejder, der kunde afhjælpe den nævnte Mangel. saaledes udsatte det 1815 en Prisopgave for en geographisk-historisk Beskrivelse af Møen, Laaland og Falster i Tiden fra Aar 1000 til 1400; den besvaredes af (senere Præst) P. Bentsen, der 1820 i et Program fra Frederiksborg Skole skrev *Om Møen i Middelalderen;* 1822 forlangtes en geographisk Beskrivelse af Fyen i Tidsrummet 1000—1400, for hvilken Prisen gaves til (senere Præst) J. L. Rohmann; den tryktes i *Blandinger fra Sorø.* 1827 fordredes en Beskrivelse af Vendsyssel i physisk, politisk og moralsk Henseende ved Enden af det 11te Aarhundrede med fornødent Henblik paa de mærkeligste Begivenheder, som tidligere vare indtrufne dér, og Prisen blev vunden af (senere Præst) P. W. Becker for en Afhandling, der er meddelt i Molbechs *Nordisk Tidsskrift* (II). En yngre Mand Student Hans Knudsen (senere Registrator i Gehejmearkivet) begyndte paa disse Tider særdeles grundige Studier over ældre Topographi, men af hans stort anlagte Værk *Danmark i Middelalderen, en geographisk-statistisk Undersøgelse* udkom kun ét Hefte (1834). Klagen over at Litteraturen manglede gode topographiske Arbejder, gjenlyder endnu længe efter [4].

Efterat Nyerup i ni Aar havde virket som Sekretær ved Oldsagkommissionen, mente han af Hensyn til sine mange Forretninger og sin Alder at maatte fratræde. Han var ingenlunde i Tvivl om, hvem han vilde vælge til Eftermand. Allerede igjennem flere Aar havde han ved Auctioner over Kunstsager, Malerier og Mønter truffet en ung Mand, der besad et ejendommeligt Kjenderblik og fortrinlige Kundskaber, nemlig Christian Jürgensen Thomsen, Søn af en velstaaende kjøbenhavnsk Gros-

serer (født 1788). Da Nyerup en halv Snes Aar efter nedskrev sit Levned udtalte han: „Mage til ham til saadan en Post findes ikke i syv Kongeriger. Samlingen af Oldsager er ved hans utrættelige Flid og mageløse Omhu voxet til mere end *alterum tantum*, og af ham ordnet paa den netteste og smagfuldeste Maade“ [5]. I Virkeligheden havde Thomsen efter sin Ansættelse 1816 faaet Samlingen ordnet paa en langt mere tiltalende Maade, og han havde i høj Grad bidraget til at forøge den. Fra Aaret 1819 anvendte han to Timer ugentlig til at vise og forklare den for Publikum, hvad der overordentlig hjalp til at vække almindelig Interesse for den [6]. Efter Nyerups Vidnesbyrd vare disse Forevisninger „ikke udenadlærte Remser; snarere fortjene de derimod Navn af ordentlige academiske Forelæsninger“. Hovedsagen var dog deres vindende Karakter, og dermed begyndte den ejendommelige, i bedste Forstand populære Fremtræden, som har udmærket vore Museer lige til den Dag i Dag, og som i høj Grad har begunstiget disses Forøgelse og Udvikling.

Oldforskningens gamle Ven Rasmus Nyerup kunde saaledes rolig gaa til sin Fædre. „Nordens Nyerup hin Sagakyndige“ havde Grundtvig kaldt ham 1807, da han dedicerede ham en mythologisk Afhandling [7]. Varmt og skjønt havde han altid talt vor gamle Litteraturs Sag, altid trofast været beredt til Samarbejde, snart med Fremmede, snart med Danske, ofte havde han hjulpet Folk udenfor Lauget. Hans historiske Værker aflægge altid Vidnesbyrd om store Kundskaber og overordentlig Samlerflid, hvorimod det skorter dem paa en afrundet Form; ikke sjældent har Skriftet lidt vel stærkt Boghyldens Karakter, mange skjønne og lærerige Citater, staaende

tilfældigt i Række og Geled. Hans Varme for Sagen og glødende Begejstring fornægtede sig derimod aldrig.

Der var noget Sandt i de Ord, hvormed A. C. Gjerlew anbefalede Nyerup til Irgens-Bergh i Dresden, da han som en gammel Mand og svækket paa Synet rejste nogle Maaneder i Tydskland: „Han er ej af denne Verden, men en af vor Litteratur, af vor Alderdom, af vore Bibliotheker og af Universitetet højt fortjent Mand“[8]. Alene ved sin trofaste Vedholden ved Knæbenklæderne, der vare gaaede af Mode[9], viste Nyerup, hvor lidt han hørte til denne Verden, og uforstyrret gik han sin rolige Vej. Da han 1826 fejrede sit halvhundredeaars Studenterjubilæum, skrev Øhlenschläger en smuk Sang om Sagas Forhold til Rasmus:

den gode Rasmus kasted
hun i det runde Taarn.

og Digteren tilraaber ham:

gak op og ned ad Taarnet!
Du gaar ej Sneglegang:

thi Nyerups Navn skal mindes

Saa længe Bøger læses
og Rundetaarnet staar.

Denne Vej op til hans kjære Samlinger, Bibliotheket og Oldsagsamlingen vedblev han at gaa til det Sidste. Han døde 70 Aar gammel den 28. Juni 1829.

Vi skulle nu kortelig skildre, hvorledes det i den følgende Tid gik Samlingen. Kong Frederik III havde stiftet det saakaldte Kunstkammer, hvor der bevaredes allehaande Natur- og Kunstmærkværdigheder: Malerier ophængte i Lys eller Mørke, den udstoppede hvide Hest, som havde løbet omkap med en kongelig Løber, Forste-

ninger, Kunstdrejerarbejde, slebne Glas, Oldsager og uendelig meget Andet. Hvor mange Kuriositeter her end fandtes mellem værdifulde Ting, havde denne mærkelige Samling dog hjulpet overordentlig til at Oldsager, dog især Danefæ, i ældre Tid bleve bevarede. Den ny vakte Sans for Oldsagerne berigede ogsaa Kunstkamret, ja det modtog nu i tre Aar næsten lige saa meget Danefæ som tidligere i tredive Aar. Hauch, der var Chef for de offentlige Samlinger, indsaa nok, at det gamle Kunstkammer med dets uordnede og usammenhørende Skatte ikke kunde holde sig lige over for den nye Kritik, og at det til Exempel var urimeligt, at Guld og Sølv indkom til Kunstkamret som Danefæ, men de øvrige ved samme Fund modtagne Metalgjenstande til Oldsagkommissionens Samling [10]. Imidlertid udgik Tanken om en Forandring ikke fra ham. J. M. Thiele fortæller, at han, da han en Dag i 1820 var sendt i Ærende til Finantsminister, Gehejmeraad Møsting, tillod sig frimodig at udtale, at Kunstkamret i Grunden var et Pulterkammer, men at det indeholdt et stort Antal Materialier til andre selvstændige Samlinger. Ministeren svarede hertil: „Det er en meget god Idé; den skal jeg tage *ad notam*". Ikkun et Par Uger efter blev en Kommission nedsat med det Hverv at gjøre Forslag til Kunstkamrets Opløsning [11]. Vi skulle dog ikke afgjøre, hvorvidt Tanken om en Omordning af Kunstkamret her er ført tilbage til det rette Ophav, men sikkert er, at denne Omdannelse nu skete. Foruden at de naturhistoriske Sager og Malerierne bleve udskilte, udnævntes der Kommissioner af særlige Sagkyndige til at ordne de forskjellige Bestanddele, saaledes til Ex. Biskop Münter og Professor Thorlacius de ægyptiske, græske og romerske Oldsager, Thorlacius og

Thomsen de nordiske Oldsager. I Forening med de ethnographiske Sager, Kunstsagerne og Kostbarhederne kom Oldsagerne til at danne det saakaldte Kunstmuseum. Dette Museum og Oldsagsamlingen paa Runde Taarn vedblev indtil videre at bestaa hver for sig; men 1832 fik denne sidste en større og bedre Plads, da den rykkede ind i fem Værelser paa det endnu ikke færdigbyggede Christiansborg Slot.

Man kan ikke netop rose R. Nyerup som Stilist, men hans Fremstilling udmærker sig gjerne ved frimodige, stundom kaade Udtalelser og ypperlige Indfald. I *Kjøbenhavns Skilderi* for 17. Januar 1807 beskrev han sit Besøg i Nationalmuseet 1837 — altsaa tredive Aar frem i Tiden. „En af de største Mærkværdigheder i Kongestaden er det danske Nationalmuseum. En hel Række af Værelser paa Slottet er indrømmet dertil. For 3 Decennier siden foreslog Nyerup i sin Bog om Fædrelandets Mindesmærker fra Oldtiden denne skjønne Idé. Længe har det varet, førend den blev realiseret, men nu, den er udført, ligner den en stolt Eg, der voxer langsomt og blomstrer desto længere. Danske Hædersmænd kappes om at forherlige dette Museum; frivillig frembærer Enhver sin Skjærv paa Nationalhæderens Altar; hvad der fordum laa adsplittet i enkelte Mænds Gjemmer, skjult for Granskerens og Kjenderens Øje, findes nu her samlet som et skjønt Helt. Aldrig har Nogen tænkt paa, at der vilde kunne bringes saa megen Lys i dette Chaos af Mørke, som der ved dette Museums Oprettelse virkelig er bragt. Medens jeg tog dette i Øjesyn, fandt jeg adskillige unge Lærde ivrig sysselsatte med at undersøge de her opstillede Gjenstande, og den Mand, som viste mig omkring, forsikrede mig, at der bestandig findes her

Folk, som tage Afskrifter af Inskriptionerne eller Tegninger af Antikviteterne. Saa almindelig er Oldgranskningens Studium nu blevet hos os". Alt dette var saaledes virkelig gaaet i Opfyldelse, men tidligere end Nyerup havde ventet, og mangfoldige Andre end netop de Lærde søgte til dets Sale i Slottet.

Omsider bleve de to Samlinger forenede. Hauch døde 1838 og efterfulgtes af Møsting, som foranledigede, at Thomsen, der hidtil havde været ulønnet Bestyrer af Samlingen, udnævnedes til lønnet Inspectør. Aaret efter døde Kunstmuseets Bestyrer Spengler, og Thomsen blev hans Eftermand, hvorved Sammensmeltningen var omtrent givet; den skete 1844. Museet udvidedes stadig og beboede ialt 18 Værelser, da det 1853 flyttedes til dets nuværende Plads i Prinsens Palais.

---

24. Det arkæologiske Studium og Christian Jürgensen Thomsen.

Efterat vi saaledes have set, hvorledes Samlingen var bleven til, skulle vi undersøge, hvorledes Studiet af Oldsagerne samtidig var gaaet frem. Da Indsamlingen begyndte, herskede der lige saa stor Misforstaaelse af vore jordfundne Oldsagers Betydning, som man i det Hele havde et fejlagtigt Syn paa Oldtiden. Den Mand, der havde talt det vejledende Ord, som det lærde Samfund bøjede sig for, var Rektor Skule Thorlacius i hans Afhandling „Noget om Thor og hans Hammer, de dermed beslægtede ældste Vaaben samt de saakaldte Stridshamre, Offerknive og Tordenkiler, som findes i Gravhøje" i *Skandinavisk Museum* for 1802. Det paa-

vises her, at disse Stenknive ingensinde have Blodpletter og slet ikke due til at skære i Kjød; desuden „har Norden næppe nogensinde manglet Redskaber af Jern og andre Metaller, hvormed de Lande, fra hvilke Nordens første Beboere vare komne, fra de ældste Tider vare forsynede“. Da nu vore historiske Efterretninger kun tale om Offerknive af Metal, og Stenknivene endelig findes rundt om i Gravene, hvor lutter Offerpræster jo dog ikke kunne ligge begravne, maa man gaa en anden Vej. Stenredskaberne ere Symboler paa Tordenens tredobbelte Kraft; den knusende Virkning vises os ved Hamrene, den gjennemborende ved Tordenstene og Knive, den flækkende Kraft ved Kiler og Øxer.

Herom siger R. Nyerup: „dette er den ved den heldigste Kombinationsgave frembragte Opfindelse, den grundige Udvikling og lærde Bestyrkelse af en antikvarisk Hypothes, som de ældre Oldgranskere vel havde anet“, men som nu først er bevist, og Kapitain Abrahamson slutter sig 1812 hertil: „denne saa meget rimelige og antagelige Mening bekræftes ydermere af de Indberetninger, som den kongelige Kommission har efter Haanden faaet fra alle danske Provinser“ [1].

Imod denne Opfattelse hævede sig dog en enkelt Røst [2]. I Vedel Simonsens Udsigt over *Nationalhistoriens ældste Perioder* (1813) skildrer Forfatteren Oldskandinavernes Levevis, hvorledes de først anvendte til Vaaben Stene, saaledes som de fandtes paa Marken fra Naturens Haand, senere de tilpikkede eller paa haardere Stenarter tilslebne Knive, halvmaaneformige Sauge, hvis konkave Rande ved Kunsten ere forsynede med skarpe Tænder, Kiler, Stridsøxer, Hamre o. s. v. „Det er nemlig et uegentligt Udtryk at kalde alle disse knivdannede Stene, som

findes i vore Gravhøje, Offerknive, hvortil faa eller ingen af dem synes at have været brugte“. Fremdeles forfærdigede Skandinaverne af Sten, af Dyrenes Tænder og Ben Pile og Spydspidser, saaledes som vi endnu se de Vilde i Mangel af Metal behjælpe sig. Naar lærde Landsmænd imod denne Opfattelse have indvendt, at disse Gjenstande vare ubekvemme og ubrugbare som Husgeraad og Vaaben, er dette ingenlunde Tilfældet, da Indbyggerne paa Unalaschka foretage sig endog Aareladninger med saadanne Stene, og Manjacicasserne i Paraguay bygge sig skjønne Huse med simple Stenøxer; Indvaanerne ved Prins Vilhelms Sund kløve med blotte Stenkiler Planker til deres Bygninger. Svungne af en kraftig Arm mod et ubevæbnet, ja fast ubedækket Legeme vare de vist frygteligere end Jern og Staal mod Panser og Harnisk. I senere Tider blev Kobberet indført i Norden, og da vi allerede paa Marius' Tid se Cimbrerne have Kobber-Tyre og til Augusts Tid Kobber-Kjedler, kunne vi vel ogsaa med Grund formode, at Nordboerne paa den Tid i alt Fald have havt Vaaben og Husgeraad af samme Metal. „Oldskandinavernes Vaaben og Husgeraad vare saaledes først af Sten og Træ, senere lærte de at bearbejde Kobberet, og som det synes senest — Jernet. Deres Kulturhistorie kunde altsaa fra denne Side betragtet inddeles i en Sten-, en Kobber- og en Jern-Alder, skjøndt disse ingenlunde ved saa bestemte Grænser vare afsondrede fra hinanden, at jo den ene greb ind i den anden, og at man i de lavere og fattigere Klasser efter de mellemstes Indførsel endnu vedblev at bruge de første, ligesom efter de sidstes de mellemste, som det i vore Dage i Husholdningen med Ler-, Tin- og Porcellains-Kar har været Tilfældet“ [3].

Hvad der mest maa forbavse ved Læsningen af dette Sted er at finde den bekjendte Tredelingstheori udtalt allerede 1813, endskjøndt der skulde gaa en Snes Aar, inden den fremtraadte i Litteraturen som en fastslaaet Sætning; vi skulle strax nærmere komme ind paa dette Punkt. Men overraskende er tillige Forfatterens fornuftige og kloge Henvisning til de vilde Folkeslags Levevis i vore Dage. Han har ikke havt Redskaberne selv for sig til Sammenligning, men støtter sig til den Redegjørelse, han finder i Bastholms store Værk *Mennesket i dets vilde og raa Tilstand.* Disse Sider ere kort sagt baarne af saa megen sund realistisk Sans, at man tilgiver mange andre Vildfarelser i samme Skrift, til Exempel naar det paa de følgende Sider hedder, at de ældste Nordboere „ogsaa vare Kæmper i Størrelse og Styrke“ [4]. Vi skulle nu undersøge Betydningen af hans Bemærkninger om de tre Aldre.

Den Mand, hvem man ellers altid har tillagt Opdagelsen af Tredelingstheorien, er Chr. J. Thomsen. Saa meget er vist, at Thomsen havde i alt Fald fra 1825, men vist adskillige Aar forinden, indført i Samlingen en Ordning i tre Perioder [5]. I *Almindelig Udsigt over Nordens, især Danmarks Krigsvæsen i Middelalderen* (1825) skriver F. H. Jahn, at Sten og Træ oprindelig var den eneste Materie, man benyttede til Vaaben, men at man efterhaanden lærte Kobberet at kjende, og det kom vel til at spille en stor Rolle i Bevæbningshistorien, men ingenlunde en saadan Hovedrolle, at det aldeles undertrykte sin Forgænger. Omsider lærte man den Kunst at rense og forarbejde Jernet, og nu først fik Metalvaaben Overvægten over Stenvaaben. Ved Christi Fødsels Tid omtrent blev hin Stenvaabenold vistnok afløst

af Kobberolden. Hvor længe denne varer, er usikkert, men man finder endnu Kobbervaaben fra det 8de eller 9de Aarhundrede, dog var Jernet vist allerede da bekjendt[6]. At Jahn har i sin Beskrivelse og Afbildningerne af de gamle Vaaben benyttet Oldsagsamlingen, siger han udtrykkeligt. Men denne Samlings, det vil sige Thomsens Indflydelse paa den almindelige Opfattelse ses ogsaa af, at da Rud. Keyser paa sin Rejse til Island 1825 besøgte Kjøbenhavn, blev han af Thomsen oplyst om Inddelingen i de tre Aldre; Keyser anvendte denne Inddeling 1828 ved Ordningen af Christiania Universitets Oldsagsamling[7].

Af Optegnelser af Bror Emil Hildebrand fra Aaret 1830 faa vi at vide, hvorledes den danske Samling da var inddelt, nemlig i tre Grupper, 1. Oldsager af Sten, 2. Kar, 3. Oldsager af Metal, men indenfor Grupperne aabenbarer Tredelingen sig klart. Til en Periode, der begynder c. 500 Aar før Christi Fødsel og ender med Aar 1, høre saaledes Lerkarrene af raat Arbejde; de bedre forarbejdede Lerkar, Guld- og Kobberkar, Bronzesværd til den følgende Periode indtil 500; Jernsværdene til Tidsrummet 500—1000. Endnu i samme Aar 1830 havde Hildebrand, som var Amanuensis i Oldsamlingen i Lund, ordnet denne efter den Plan, som han havde lært hos Thomsen, hvilken han ligeledes gjennemførte for Museet i Stockholm, efterat han 1837 var bleven Rigsantikvar.

Naar det nu hedder i Geijers i 1832 paa Tydsk og Svensk udkomne *Svenska Folkets Historia*: „Vaabnene og Vikingeflaaderne vise os tidligt Brug af Jernet; endnu ældre Vaaben ere af Kobber eller et med Kobber blandet Metal, de ældste af Sten“, kan man ikke antage, at

han støtter sig til Vedel Simonsen, saaledes som det nylig er fremsat af en Forfatter, som iøvrigt smukt har redet op i disse Forhold[8]. Selv om Geijer har kjendt hint Sted i Vedel Simonsens Bog, har denne næppe havt den Autoritet for ham, at han af dens mange Hypotheser skulde udtage Læren om de tre Aldre. Ganske vist havde Magnus Bruzelius allerede 1816 i sit Skrift *Specimen antiquitatum Borealium* under Henvisning til Vedel Simonsens Bog fremsat, at Stensagerne virkelig vare Redskaber og skreve sig fra de ældste Tider, da man ikke kjendte Kobber og andre Metaller, men hans Undersøgelse støtter sig tillige til Studier i Samlingen i Kjøbenhavn, og han nævner ikke en Deling i tre Tidsrum.

En anden Forklaring af hvem der er Geijers Hjemmel, ligger langt nærmere. Geijer besøgte nemlig i Juli 1825 Kjøbenhavn, og han skriver i sin Dagbog saaledes: „Den 10. Juli. Ved vor Hjemkomst til Hotellet traf vi Kancelliraad Thomsen, en ung Mand af et rask og tiltalende Væsen, en ivrig Elsker, Samler og Kjender af nordiske Antikviteter, og som driver disse Studier med saa meget større Uegennytte, som han egentlig er Kjøbmand og Chef for sin formuende Faders Kontor. Han har senere været vor Ledsager i Kjøbenhavn og utrættelig i at tjene os. . . . Den 12te Juli viste Thomsen os — han er Sekretær ved den kongelige Kommission for Oldsagers Opbevaring — den antikvariske Samling, ved hans Forsorg opstillet i en ypperlig Orden; det interessanteste og mest instruktive, jeg har set i Kjøbenhavn“[9]. Saaledes synes der ikke at være Tvivl om, at Geijers Ytring bygger paa, hvad Thomsen har lært ham ved Besøget i Oldsamlingen 1825.

Det næste Spørgsmaal bliver da dette, om Thomsen

har været paavirket af den fyenske Historikers Udtalelse. Det forekommer os nu, at man, fordi V. Simonsen i de ovenfor nævnte ubestemte Udtryk har delt i tre Aldre, ikke derfor kan sige, at en egentlig Lære er opstillet. En saadan maa dog bygge paa ganske anderledes opmuret Grundvold. Naar endvidere tvende saa forskjellige Mænd som Vedel Simonsen og Thomsen staa over for hinanden, maa den Sidste afgjort staa tilbage, hvad Hastighed i Opstillingen af en Theori angaar. Ingen var hurtigere paa Færde med Hensyn til Fortolkninger og Hypotheser, der hvirvlede omkring hinanden, end V. Simonsen, og Ingen mere forsigtig, overvejende, Ingen mindre begjærlig efter at være Førstemand paa Pletten i et Væddeløb om Theorier eller Opdagelser end Thomsen. Derimod er det maaske ikke rimeligt, at Thomsen kan have paavirket V. Simonsen allerede 1813. Han var da kun 25 Aar gammel, og vel siger Nyerup, at han havde kjendt ham og hans store Evne en Stund før 1816, og Nyerup har taget ham oftere med op paa Samlingen, men det er dog tvivlsomt, om Thomsen allerede da havde nogen dybere Indsigt i Oldsagerne.

Med Urette har man tillagt Professor Sven Nilsson i Lund denne Opdagelse. Han skrev 1834 *Udkast til Jagtens og Fiskeriets Historie i Skandinavien,* der udkom 1835. Nilsson behandler i dennne Undersøgelse dog alene Stenredskaberne og deres Anvendelse. Han hævder ganske vist, at de maa skrive sig fra en Tid, da man var ukjendt med Metaller, men da han allerede i flere Aar havde kunnet studere Oldsagerne i en Samling, der var ordnet efter Thomsens System, kan man ikke anse ham for upaavirket af dette. Nilssons store Fortjeneste er derimod hans nærmere Paavisning af den mangfoldige

Anvendelse, som Stensagerne kunde faa ved Jagten og Fiskeriet, hvad han belyste ved Henvisning til Iagttagelser over Redskaber hidrørende fra vilde Folkeslag, hvilke han havde havt Lejlighed til at se paa en Rejse til England, ligesom ogsaa ved Afbildninger af Grønlændernes og flere andre Folks Jagtredskaber. Saaledes gav hans Afhandling et Bidrag af største Betydning til Uddannelsen af en sammenlignende Arkæologi[10].

Man har dernæst som den tredie Forsker, der selvstændig skulde være kommen til Tredelingen nævnet Arkivar G. C. F. Lisch i Schwerin. Da han imidlertid, hvor han hævder sig sin Prioritet, kun paaberaaber sig et Skrift af 1837 eller Studier i de nærmest foregaaende Aar, er han i hvert Fald kommen saa sent til sin Antagelse — efter at tre nordiske Museer vare ordnede paa Thomsens Maade — at han næppe kan komme i Betragtning som Theoriens Opdager. Derimod havde Rektor J. F. Danneil i Salzwedel 1824 og 1825 foretaget fortrinlige Udgravninger i Altmark, der skaffede ham Fund, hvori alene Kobberredskaber fandtes, og andre, hvori Jern fremtraadte, saa at han var i Stand til at paavise to særegne Kulturer, der vare fremtraadte efter hinanden[11].

Efter disse Bemærkninger om, naar Theorien om de tre Aldre er opkommen, skulle vi gaa over til at betragte, paa hvilke Iagttagelser den byggede, og hvorledes den efterhaanden befæstede sit Stade og udvidede sit Omraade. Thomsen var kommen til sin Opfattelse af Oldsagerne ved at iagttage, at Stensagerne altid fandtes for sig og Metalsagerne for sig, ligesom han gjorde en lignende Iagttagelse med Hensyn til Bronzesagerne lige over for Fundene af Jern- og Sølvsager; Guldet derimod

fandtes baade ved Bronze- og Jernsager. Ligesaa var der en Grundforskjel i Oldsagernes Form som ogsaa i de Ornamenter og Zirater, der smykkede dem, eftersom de vare af Bronze eller af Jern. Tidligt havde Thomsen desuden indset, at Oldsagerne af Sten ikke vare Symboler, men benyttede Gjenstande. Han fandt mange af dem slidte ved Brug, itubrudte og atter istandsatte, og fordi de fandtes i Gravene, var ingenlunde udelukket, at de havde været Vaaben, eftersom mange Nationer havde for Skik at nedlægge den Afdødes Vaaben og Redskaber ved hans Side i Graven. Desuden fandtes disse Stenknive jo i Tusindvis udenfor Gravene og i det Hele i et saa uhyre Antal, at de maatte have havt mere end symbolsk Anvendelse. Saaledes talte alle Kjendsgjerninger for tre forskjellige Aldre, og ved at betænke, hvorledes Kobberet var langt lettere kjendeligt som Metal end Jernet, der først ved meget stærk Hede bragtes til Smeltning, indsaa han, at der efter en Periode, som ikke kjendte Metaller, sandsynligvis var fulgt en Bronzealder, som afløstes af en Jernalder.

Det første Vidnesbyrd om med hvor store Skridt Indsigten var gaaet frem var Thomsens *Ledetraad til nordisk Oldkyndighed*, der blev udgivet af Nordisk Oldskriftselskab 1836. Her var for det Første Kuriositeterne fjernede og Oldforskningens Kunstkammer udrenset. Rokkestenene bleve saaledes udviste; „man vogte sig meget for at antage Tilfældigheder og Naturspil for Orakler!“ Det var anden Tale end da i *Antiqvariske Annaler* 1820 Biskop Münter i Overensstemmelse med Finn Magnusen havde udviklet, hvorledes Rokkestenene — af hvilke Münter selv havde opdaget den største af tre paa Bornholm — havde traadt i Oraklets Sted; den større eller

mindre Vibration eller ogsaa Udeblivelsen af den havde været Tegn paa Gudernes Gunst eller Ugunst og givet Svaret Ja eller Nej[12]. Dernæst var der saa bestemt som Noget udpeget Grundkjendemærket paa de tre Aldre nemlig det Materiale, hvoraf de skærende Redskaber vare gjorte. „Stenalderen, da Vaaben og Redskaber vare af Sten, Træ, Ben og deslige". „Bronzealderen: Vaaben og skærende Redskaber af Kobber eller Bronze". „Jernalderen: alle skærende Vaaben og Redskaber af Jern"; dermed var ikke udelukket at til Exempel i Jernalderen Bronze kunde anvendes til Smykker, Husgeraad, Haandtag osv. Ligesaa gjennemgik han de forskjellige Zirater og Ornamenter i de tre Perioder, og han paaviste, at de store Stenkamre høre hjemme i Stenalderen, at Bronzealderen er den egentlige Brændeold, samt at man i Jernalderen undertiden brændte Ligene, undertiden ikke. —

Vi skulle nu kaste et Blik paa hvad disse Opdagelser have at sige for den historiske Videnskab, og hvilke de store Fordringer vare, der nu stilledes til Betragteren af Oldtiden lige imod den tidligere Opfattelse. Det blev forlangt, at han skulde erkjende, at der var Tider og Tidsrum, hvilke det aldeles ikke kunde nytte at belyse ved Kilder som Saxo eller Snorre, ved Gudedigte som Eddaerne, eller ved fremmede Kilders Beretninger, selv om de gik tilbage til Alexander den Stores Tid. Man maatte indse, at intet Navn, knyttet til en Høj, og intet Stedsagn kunde udsige Noget om, hvo der her laa begravet. Man skulde forstaa, at Danmark havde havt Beboere i Tider, der gik saa langt tilbage som Roms og Grækenlands og maaske Ægyptens allerældste Historie, og at vi vare aldeles blottede for Efterretninger fra dette

Tidsrum, til hvis allersidste Del knap nok Saxos falske Kongerækker naaede tilbage.

Der stod i Skolebøgerne, at Fortidens første Tidsrum var *det mørke,* det følgende *det mythiske,* som efterfulgtes af *det historiske,* men til hint mørke Tidsrum svarede kun en dunkel Forestilling om en Tid, som man snart tænkte sig ikke synderlig længere borte end Christi Fødsel, snart og oftest som staaende lige ved de store geologiske Omdannelser af Jordens Overflade. „Om det mørke Tidsrum, siger Werlauff, tie gjerne de skrevne Monumenter, og Mytherne give os kun et svagt, ofte forvildende Lys. Geologiske Undersøgelser, etymologisk Granskning af de ældste Navne paa Steder, flittig Hensyn til de Regler, efter hvilke Naturen og Historien lærer os, at Landene, især de nærliggende, ere blevne beboede, ere vore eneste Vejledere gjennem dette Mørke“ [13]. Saa uklart var det Billede, man havde af hin Fortid, saa mangelfulde og uensartede vare de Midler, hvormed man vilde trænge ind deri. Det, som Fremtiden skulde bringe, var et Syn paa at der bag ved den historiske og mythiske Tid laa et uhyre Afsnit af den nordiske Menneskeheds Historie, en lang Udvikling med vidtstrakte Kulturperioder i fortsat Rækkefølge. Endelig skulde man indse, at Nordens Fortid havde rummet Millioner og atter Millioner af Mennesker, at der havde mellem dem fundet Tusinder af Kampe Sted, og at der ikke fandtes fjerneste Berettigelse til at knytte et Navn, bekjendt fra Mythe eller Historie, sammen med en funden Oldsag, en Stendysse eller et Gravkammer.

Det var haarde Nødder at knække, især for dem, der hidtil havde øst af skrevne Kilder og Sagn. Det er ikke uden Interesse at iagttage, hvorledes den nye Op-

fattelse langsomt vinder Indgang mellem de egentlige Historikere. Saaledes var Molbech tidlig greben af Interesse for Oldforskningen og i det Hele tilbøjelig til at gaa ind paa dens Resultater. Han gjengav Nilssons Afhandling om Fortidens Skandinaver som Jægere og Fiskere paa Dansk i Schouws *Dansk Ugeskrift* (1836), og han holdt Forelæsninger (1836) over nordiske Oldsager og Monumenter[14]. I Anmeldelser og Afhandlinger gav han i den følgende Tid ofte sin Mening til Kjende om de nyere arkæologiske Undersøgelser. Efterat Iapetus Steenstrup 1841 havde paavist, at vore Moser gav Oplysning om Perioder, der havde afløst hinanden, en Bæveraspens Periode, en Naaletrætid, en Egens og endelig en Bøgens Periode, protesterede han imod, at Moserne paa den Maade gjordes til Annaler; saadant var „et Slags videnskabelige Hypotheser, som man kunde kalde Naturhistoriens Myther“. De tre Træperioder i Danmark tidligere end Bøgens, hvoraf hver maa regnes paa tusind Aar, „efterlade sig kun Indtrykket af et fjernt Taagebillede, hvoraf ej engang de svageste Omrids lade sig fastholde“[15]. Steenstrup havde aabenbart benyttet en større Tabel end den, Historikerne vare vante til at anvende. Da Worsaae 1843 i sit Skrift *Danmarks Oldtid* havde bestemt Landets oprindelige Indbyggere som et Urfolk, der hverken er keltisk, finsk eller gotisk, og som et Folk, hvis Erindring lige indtil Navnet er forgaaet, erklærer Molbech, at „en Hypothese af den Art næppe nogensinde kan blive egentlig historisk; den kan ikke naa videre end til at blive en antikvarisk Gisning“[16]. Men netop fra nu af skulde en Videnskab begynde at opstaa, som ikke søgte Bekræftelse paa sine Theorier i de historiske Kilder, men som ad egne Veje, ved Sam-

menligning af sit eget Materiale, brød sig frem til Opgavernes Løsning, og dens Slutninger vare ikke dømte af Historikerne til alene at hedde Gisninger. Da Worsaae paaviser, at Stendysser oprindelig lige saa vel vare Gravkamre som Jettestuerne, erklærer Molbech det for uantageligt; de ere to forskjellige Species af Stenmonumenter, hvad der ikke blot strax falder i Øjnene, men de blive ogsaa fuldkommen rigtigt af franske Antikvarer udskilte fra hinanden[17]. Men det skulde ikke vare mange Aar, inden netop Frankrigs Antikvarer bøjede sig for den nordiske Opfattelse, som Worsaaes skarpe Øje og snilde Blik havde hidført.

Vi skulle nu yderligere forfølge det arkæologiske Studiums Fremvæxt herhjemme. Forkæmperne vare, som vi alt have set, Thomsen og Worsaae. Men Thomsen var ikke Forfatter, eller det var i alt Fald kun sjældent, at han nedskrev sin Opfattelse og sine Iagttagelser, saaledes som i den nys omhandlede *Ledetraad*. Ordningen og Sammenstillingen i Museet var hans Forfatterskab, og Enhver kunde studere videre paa Grundlag heraf. Thomsen forestod Museet til sin Død (1865) og vedblev at forøge, udvide og ordne det. Med genialt Kjenderblik bedømte han alt det Indsamlede, bragte det paa sin rette Plads, opdagede det Falske, holdt Fundene ude fra hinanden og vakte ved sit livfulde Foredrag Interesse hos alle Besøgende. Han lagde Alt til Rette, saa at de Skrivende og mere Produktive kunde bygge videre derpaa.

25. Jens Jacob Asmussen Worsaae.

Jens Jacob Asmussen Worsaae (født i Vejle 1821) var 1838 bleven Student og ansattes samme Aar som Assistent ved Museet. Hans Undersøgelser af Gravhøje bragte ham snart til at skrive og redegjøre for sine Fund, men i høj Grad tildrog han sig Opmærksomhed, da han som kun 22aarig Yngling udgav *Danmarks Oldtid, oplyst ved Oldsager og Gravhøje, udgivet af Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug* (1843). Naar man sammenholder denne lille Bog med *Ledetraaden* 1836, vil man se, at der er sket et betydeligt Fremskridt i Retning af at løsrive Oldforskningen fra den historiske Tradition. Endnu i *Ledetraaden* havde man ikke nægtet, at Navne som Rolfs Høj eller Hothers Høj kunde betegne den her Begravede, medens Worsaae bestemt forkaster enhver Tanke herom. Naar Kong Frodes Høj saaledes udpeges ved Værebro, maa Oldforskeren ryste paa Hovedet og benægte, at Kong Frode den Fredegode, selv om han var en historisk Person, skulde ligge jordet her, eftersom man paa hans Tid sikkert ikke mere begravede i Stendysser.

Ledetraaden havde blandt Stensætninger opregnet Tingsteder, Kamppladse, Offerpladse osv., medens Worsaae bestemt nægter, at Dysserne skulde være Tingsteder, da dog disse findes i stort Antal indenfor ganske smaa Omraader som et enkelt Sogn, og da Stenene aldrig synes egnede til at afgive Sæde; lige saa lidt synes de indrettede til Ofringer, eftersom Overliggeren aldrig havde den flade Side vendt opad, men nedefter. Men dernæst tegnede Worsaae et Billede af det hele Fortids Liv. Han samlede alle de spredte Oplysninger om Kulturlivets for-

skjelligste Ytringer til et samlet Billede indenfor hver enkelt Alder med Hensyn til Bopæl, Levevis, Bosættelsens geographiske Omraade osv.[1]

I det Hele optræder Worsaae fra første Færd af bestemt imod den tidligere Tilknytning af historisk Tradition til Mindesmærkerne. Allerede i tredie Bind af *Historisk Tidsskrift* nedlægger han i en „kritisk Undersøgelse“ Indsigelse imod, at det i Haraldskjær Mose (1835) opgravede Lig kan være Dronning Gunhilds, en Antagelse som N. M. Petersen havde fremsat, støttet til den gamle Beretning om, at hun skulde være lokket ned til Danmark og dér forrædersk nedsænket i en Mose, samt til Stedets formentlige ældre Navn Gutsmose, der kunde være en Forandring af Gunneldsmose, saaledes som hin Mose i Følge Jomsvikingesaga skulde være bleven kaldt. Worsaae retter en Polemik mod de historiske Beretninger; han bestrider, at Ligets Beskaffenhed kan passe paa Dronning Gunhild, og han godtgjør, at det var en ikke sjælden anvendt Straf i Oldtiden at nedsænke Forbrydere, især Kvinder, i Moser.

Da N. M. Petersen ikke vil bøje sig for disse Grunde, tager Worsaae igjen til Orde, og nu udtaler han klart, at Spørgsmaalet for ham „ikke alene gaar ud paa et enkelt Sagn og et enkelt Fund, men tillige fornemmeligen er et Principspørgsmaal“, nemlig at vende Ryggen til Oldforskningens tidligere Tilbøjelighed til at følge det i historisk Henseende Mærkværdigste i Stedet for at gribe det Simple og Rimelige, men som ganske vist ikke satte Phantasien i Bevægelse. Han fremdrager da nye Argumenter for sin Benægtelse og særlig ikke mindre end ti Exempler paa andre Lig fra Oldtiden, som under umis-

kjendelig lignende Forhold vare fremdragne af Tørvemoserne[2].

Af lignende Art er hans Polemik mod Finn Magnusen i Skriftet *Runamo og Braavalleslaget* (1844). Paa en Rejse i Sverrig (1842) besøger han den berømte Klippe og bliver overbevist om at de formentlige Runer ere naturlige Sprækker. Men hvorledes skulde det vanskelige Bevis føres, som tilsyneladende maa kræve, at Enhver, der vil dømme derom, maa selv staa Ansigt til Ansigt med Klippesiden? Worsaae lader for det Første en Tegning optage, som klart viser, at den hidtil benyttede Gjengivelse er urigtig. Han tager endvidere Afbildninger af en anden Klippe, som viser lignende Trapgang og Revner, og han fører Afstøbninger af enkelte Rifter med til Kjøbenhavn.

Worsaae havde alt fra første Færd begyndt selv at grave for at skaffe sig et nøjagtigt Materiale. Kommissionen til Oldsagers Opbevaring havde ikke selv ladet foretage Undersøgelser, og Museet var kun Modtager af hvad der bragtes det. Worsaae leder derimod paa egen Haand flere Udgravninger og beskriver dem i omhyggelige Afhandlinger; han sendes med offentlig Understøttelse paa Rejser til Sverrig, Norge og Tydskland og udgav 1846 *Blekingske Mindesmærker fra Hedenold*. Ved hans idelige Rejser i den følgende Tid, hans Undersøgelser og hans fortrinlige Hukommelse kunde han under sit Studium raade over et overordentligt Materiale. Men han stræbte tillige efter at give den store Verden Adgang til at betragte Oldsagerne; saaledes udgav han til Hjælp for Hvermand *Afbildninger fra det Kgl. Museum for Nordiske Oldsager* (1854). Paa den Tid havde Kundskaben om Stenalderbefolkningens Liv allerede faaet en

betydelig Udvidelse ved Opdagelsen af Køkkenmøddingerne og den Beskrivelse af dem, som var fremkommen ved at Videnskabernes Selskab, paa Foranledning af Iapetus Steenstrup og J. G. Forchhammer, lod en Komité, bestaaende af disse Lærde og Worsaae foretage Undersøgelser af de nævnte og lignende Oldtidslevninger, der kunde oplyse om Landets ældre Kultur- og Naturforhold (1848).

Efterat Arkæologien saaledes havde oprettet sit eget Kongerige og skabt sine egne Love, gjaldt det om yderligere at trænge ind i Fortidens Chronologi, at sætte Mærkepæle dér, hvor de forskjellige Perioder begyndte og at inddele Perioderne i Underafsnit. Den første store Opdagelse, som gjordes, var den nærmere Bestemmelse af Tidsgrænsen for Jernalderen. Hidtil havde man ikke ladet denne strække sig synderlig længere tilbage end den christne og historiske Tid, og Worsaae antager endnu i sit Skrift 1843, at Bronzealderen ikke kan være sluttet før henimod det ottende eller maaske det niende Aarhundrede. Der kjendtes paa de Tider saa overordentlig faa Fund fra Jernalderen; men i den følgende Tid fremkom jævnlig nye Fund, der tydelig vidnede om Paavirkning af romersk Kultur, og endelig opdagedes i Moserne i Slesvig og i Fyen mærkelige Forraad af Oldsager, iblandt hvilke enkelte havde „Guldhornsruner“. Saaledes kunde Worsaae i Forening med C. F. Herbst paavise en ældre Jernalder, der i det Mindste gik tilbage til henimod Christi Fødsel. Senere forsøgte ogsaa Worsaae at udskille tvende Perioder indenfor Stenalderen — Berettigelsen hertil bestred dog Iapetus Steenstrup — og han paaviste særegne Afsnit indenfor Bronze- og Jernalderen. I andre Arbejder forfulgte Worsaae de Veje, ad hvilke

de forskjellige Kulturer vare vandrede ind i vort Land; iøvrigt vare flere Arkæologer nu begyndte at komme bort fra den tidligere Tanke om en brat Overgang fra den ene Alder til den anden.

Men Worsaae lagde fremdeles langt større Omraader ind under sin Virksomhed. Hvad han havde søgt at paavise for Danmarks Vedkommende, forfulgte han med Hensyn til Europa og udpegede de forskjellige Kulturers fremrykkende Gang over det store Fastland, ja han udstrakte sin Studiemark til den hele Verden for at forfølge Periodespørgsmaalet og Udviklingen af Menneskets tidligste Stadier saa langt og vidt som Oplysninger og Fund vare komne Museerne og Litteraturen til Gode ved den i Danmark fødte Arkæologi, der efterhaanden havde kaldt hele Verdens Fortidsgranskere til Virksomhed.

Endnu for lange Tider vil dog sikkert et af Arkæologiens vanskeligste Forhold være dens Berøring med de historiske Beretninger. Det mærkes ogsaa, naar Worsaae ikke kunde undlade at sammenknytte Oldsagerne eller deres Findested og Opbevaringsmaade med det historisk Overleverede, hvad der oftere skete i hans senere Levetid. Saaledes mislykkedes — som han selv snart erkjendte — hans Forsøg paa i Fremstillingerne paa de nordiske Guldbracteater at se mythiske Sagn benyttede som Motiv. Senere fremsatte han en Tolkning af Afbildningerne paa Guldhornene, i hvilke han saa de nordiske Gudemyther fremstillede, men hans Arbejde herom udkom aldrig, og der føltes heller intet Ønske om at se det færdigt.

Vi skulle ikke i dette Skrift dvæle ved Worsaaes store Betydning som Direktør for Mindesmærkerne og for vore offentlige Samlinger. Derimod skulle vi betragte ham som historisk Forsker. Han var tidlig optraadt som

topographisk Forfatter, idet han i andet Bind af *Historisk Tidsskrift* offentliggjorde, hvad han i sin Fødeby Vejles Arkiv havde fundet om *Bidrag til Vejle By og Amts Historie i det 17de Aarhundrede.* Senere kunne vel enkelte Studier af Oldsager bringe ham lejlighedsvis til at beskjæftige sig med historiske Kilder. men som Regel naar han kun ind derpaa paa tvende Omraader, nemlig ved at behandle Vikingetiden eller ved Betragtningen af vore Kirkebygninger.

Vi have alt i det Foregaaende nævnt, at danske Lærde ikke sjældent vare udsendte til de Lande, hvor Vikingerne i sin Tid havde nedsat sig, men at de kom temmelig tomhændede tilbage, hvad en forøget Viden om hin mærkelige Tidsperiode angik. 1846—47 drog imidlertid Worsaae paa videnskabeligt Vikingetog til Øriget, og hvad han hjembragte nedlagde han i det betydningsfulde Skrift *Minder om de Danske og Nordmændene i England, Skotland og Irland* (1851). Bogen viste klart, at en grundig Eftersøger og en lykkelig Finder var dragen afsted, og at Høsten havde været rig. Bygninger, Runestene, Mønter, Sværd, Spænder vare her beskrevne eller afbildede: sammen med de omhyggelig indsamlede Stednavne, Sagn, Uddrag af Manuskripter og trykte Skrifter vidnede de om, hvor hyppige og betydelige Spor der vare efterladte af Nordboernes Færd, hvor stor Indflydelsen af Nordboerne havde været, og hvor mange ubenyttede Kilder der endnu fandtes. Selv om Forfatteren havde faaet for Meget med, maatte det fuldkommen tilgives, naar man saa, hvor meget han paa den anden Side ved Kritik havde skudt til Side som ubrugeligt. I Fordelingen af de forskjellige nordiske Folks Indflydelse var der vist Retfærdighed, ja P. A. Munch opfattede

Skriftet endog som betydningsfuldt i denne Henseende. „Med en Fordomsfrihed og Upartiskhed, man kunde næsten sige med en Resignation, der er yderst sjælden i lignende Tilfælde, har en dansk Forfatter fremsat som Nordmændenes Værk hvad en umiddelbar Granskning af Kilderne selv har vist ham at tilhøre dem, og ikke hans egne Forfædre“. Munch erklærer, at Forfatteren af dette højst interessante Skrift har ærligt og redeligt vindiceret Norge dets Ret, og han hilser i sin Anmeldelse (1852) Bogen som Forløber for eller maaske endog som Begyndelse til en ny fædrelandshistorisk Skole i Danmark[3]. Denne Bog var dernæst skreven i særdeles tiltalende Sprog og Stil, letfattelig for Enhver.

Naar man hermed sammenholder Worsaaes senere Arbejde *Den danske Erobring af England og Normandiet* (1863), føler man Grænserne for og Rækkevidden af Worsaaes Evner. Han havde da foretaget en Rejse i Nordfrankrig i tilsvarende Øjemed, og han har villet fremlægge Resultaterne af sine Rejser i samlet Skikkelse tillige med en almindeligere Skildring af samtlige Vikingetog mod Vest. Dette kunde imidlertid kun ske ved tillige udførlig at behandle de skriftlige Kilder. Denne Art Studier tiltalte imidlertid ikke hans Lyst; hans Tanker tog ikke fast nok Stade i det enkelte Kildested, og han besad næppe i høj Grad philologisk Evne, hvor let han end bevægede sig i de nyere Sprog. Derfor vandt dette Skrift ikke Forfatteren den Anerkjendelse som hans tidligere Bog. I senere Skrifter tog han paany Vikingetidens Oldsager for sig og gav et glimrende Billede af Kulturlivet (saaledes *De Danskes Kultur i Vikingetiden* 1873).

I Begyndelsen af Fyrrerne kaldtes Opmærksomheden hen paa vore gamle Kirker. Det udtales i *Annaler for*

Nordisk Oldkyndighed 1840—41, at medens der i dette Aarhundrede var vakt levende Interesse over hele Landet for Oldtidslevninger i Jordens Skjød, har Middelalderen derimod hidtil ikke været Gjenstand for den Opmærksomhed, den fortjener. At dette i Særdeleshed har været Tilfældet med Middelalderens arkitektoniske Mindesmærker, bevises tilstrækkeligt ved den Maade, hvorpaa disse i nyere Tider ved Restaurationer gjøres ukjendelige og nymodens[4]. Det var sandt, at Forstaaelsen af disse Mindesmærker endnu ikke var bleven den store Mængde saa klar som Forstaaelsen af Oldsagerne. Imidlertid havde Regeringen dog allerede 1829 udsendt Professor N. L. Høyen paa Rejser i de danske Provinser for at udforske, hvad der maatte findes af Kunstsager, der kunde fortjene at beskrives og reddes, og hans Rejser fortsattes i den følgende Tid (saaledes 1830, 1832—33). Høyen henledede derved Opmærksomheden paa mange Kunstsager i Kirker og Slotte og lige saa paa selve de arkitektoniske Minder, som derved vandt Beskyttelse. I en Artikel „Til Vaaben mod Vandalerne“ i *Dansk Ugeskrift* 1833 havde han gjengivet Victor Hugos Kampraab mod dem, der mishandlede eller nedrev Fortidens Bygningsmonumenter; han havde tilføjet: „Bevarelsen af historiske Monumenter fra de nærmeste som fra de fjerneste Tider bør ikke være afhængig af noget som helst æsthetisk System, men overgives til den omhyggeligste historiske Varetægt“[5]. I Fyrrerne træffer Regeringen nye Foranstaltninger til Bedste for de arkitektoniske Minder og lader Rejser foretage i dette Øjemed; det erkjendes, at „enhver af vore gamle Kirker er en Bog med mange Blade“[6], og at man ikke ved Restaurationer skal omstøbe dem i én Stil. 1847 blev Worsaae udnævnt til *Inspektør*

ved de antikvariske Mindesmærker i Danmark, en lignende Post som den man havde oprettet for Prosper Mérimée i Frankrig, og foruden Tilsyn med Minderne fra Oldtiden rundt om i Landet blev det i Instruxen paalagt ham ogsaa at have Opmærksomheden henvendt paa Fredningen og Bevaringen af de gamle Kirker[7]. Ogsaa i denne Stilling kæmpede han for, at Levningerne fra de forskjellige Tider bevaredes, saa at ikke altid det absolute Standpunkt toges at føre Alt tilbage til den ældste Skikkelse; ligesaa virkede han for Bevaringen af de gamle Kalkmalerier. I en Række Arbejder har han givet Studier over vore kirkelige Mindesmærker, saaledes i Afhandlingen om „Ringsted Kirke som Gravsted for den gamle danske Kongeslægt“ i *Kongegravene i Ringsted Kirke* (1858) og andre Afhandlinger i *Danske Mindesmærker I* (1869) (Kallundborg Kirke, Fjennesløvlille Kirke, Sørup Kirke i Angel).

Worsaae dvæler i sine Skrifter, der næsten altid udmærke sig ved en livlig og letfattelig Fremstilling, med Forkjærlighed ved vort Folks store Minder. Han forsvarer vor Nationalitet mod Overgreb, til Exempel i Skriftet *Jyllands Danskhed, en Protest mod Jacob Grimms nye tydske „Folkeret“* 1850, eller i sine Afhandlinger mod P. A. Munch, og han skrev om *Dannevirke* 1848, *Om Danebrog* 1849. Der er i det Hele faa af vore Granskeres Skrifter, der ere baarne af en saa lykkelig patriotisk Enthusiasme. Naar Grundtvig og mange Grundtvigianere begejstres over Nationen og elske dens Minder, blander sig heri ofte Foragt for alt Fremmed, hvilket laa Worsaae aldeles fjernt. Naar N. M. Petersen varmt og ildfuldt skildrede os Fortiden, var det dog som med en kvalt Smerte over, hvad der var tabt, og med Mismod

over, at Fremtiden laa saa truende. Worsaae er saa varm en Fødelandsven som nogen af disse, men han foragter intet Fremmed, og han tror paa Fremtiden. Han har et Haab og en Frejdighed, som ikke kan fratages ham og som læses i hans Ansigts Træk, ikke mindst i de straalende Øjne, og vel elsker Worsaae det Lyse, men med dens Ret, som selv ved ufortrødent Arbejde alvorligt stræber imod store Formaal[s].

Niende Kapitel.

De politiske og nationale Bevægelsers Indflydelse paa Historieskrivningen.

26. C. F. Allens og F. C. Dahlmanns Danmarkshistorier.

Vi ere nu naaede frem til et Tidspunkt, da de politiske Bevægelser, som paa mangfoldige Maader sysselsatte vort Samfund, i høj Grad afspejlede sig i Historieskrivningen og affødte mange Værker. Længere end de fleste andre Folk i Europa havde vi levet under Enevælde, nu var Trangen vaagnet hos Folket til selv at tale et Ord med i Laget. Stænderforsamlingerne havde endnu kun delvis tilfredsstillet dette Ønske, og i hvert Fald var den offentlige Mening højst beskjæftiget med Omordning af Samfundets Love, med Krav paa friere Rørelse og med Haab om Erhvervelse af en Forfatning. Men samtidig kaldte Bevægelserne i Hertugdømmerne alle Danskfølende til Opmærksomhed paa vore politiske, statsretlige og nationale Forhold ved Sydgrænsen. Vi skulle i det Følgende se, hvorledes disse Spørgsmaal nøje kjædedes sammen med historiske Undersøgelser. Det er naturligt, at stærke indre politiske Bevægelser maa fremtage mange Spørgsmaal fra den svundne Tid til Belæring og Vejledning. Men under saadanne Forhold vil der ogsaa være Trang

til og Krav om at have let Adgang til Kundskaben om Fortiden, og Saadant fandtes ikke. Det gik som Schiern udsagde 1842, „da Folket vilde gjøre sig bekjendt med sin Historie, fandt det, at denne endnu ikke var skreven“ [1]. Der var i alt Fald uendelig Meget at indhente, og der var gjort grumme Lidt eller Intet for at fremstille Historien for Alle.

I Aaret 1836 havde Selskabet for Efterslægten, i Anledning af dets halvhundredaarige Bestaaen, udsat en Prisopgave for den bedste Udførelse af „en Danmarks Historie med særligt Hensyn til Folkets og Statens indre Udvikling“. Den theologiske Kandidat C. F. Allen indleverede en Besvarelse, som de fem til Bedømmelsen valgte Censorer Werlauff, A. S. Ørsted, Collin, J. P. Mynster og Øhlenschläger fandt værdig til Præmien. Selskabet stod hjælpende bi ved Bogens Udgivelse, og saaledes udkom 1840 dette Arbejde, der nu i et halvt Aarhundrede har været den almindelige Hovedkilde til Kundskab om Landets Historie baade for Danske og Fremmede. I Fortalen udtalte Forfatteren, at Savnet af et Skrift, „der gav en Skildring af Danmarks indre Udvikling ved Siden af en Fremstilling af de ydre Begivenheder“, har i de senere Aar snarere tiltaget, „da Bestræbelserne for en bedre Ordning af vore Samfundsforhold og den mere levende Interesse for det Offentlige, som i den sidste Tid har ytret sig, naturligen maatte henlede Almenhedens Opmærksomhed paa Fortiden og dens Forhold, hvoraf det Nærværende har udviklet sig“.

Det er alt sagt i det Foregaaende, hvorledes der i Trediverne havde vist sig en frimodig Behandling af vore indre Tilstande i tidligere Tider, endog i de allerseneste. Denne lægger sig ogsaa helt igjennem for Dagen i Allens

Bog, ja der fremsættes endog stærke Udtalelser imod Kongernes Styremaade og Karakter. „Jeg afveg fra den lovprisende Tone, som hidtil havde været den sædvanlige i Behandlingen af den danske Historie“ [2], skriver Allen senere. Men Allens Grundsyn paa vort Lands Historie, som han fremsatte allerede i den første Udgave og fastholdt i alle Følgende var dette, at der i Danmark i Oldtiden herskede Folkefrihed i dette Ords videste Betydning. De fribaarne Bønder, dengang den eneste Stand i Landet, vedtoge Love paa Thinge og afgjorde selv Retstrætter; Kongen, som valgtes ved deres Stemme, var Folkets Anfører i Krig og ledede Landets Styrelse i Fred. Med Christendommen kom en Gejstlighed ind i Landet, som virkede velgjørende ved at bringe Folket en højere Kultur og et fredeligere Samliv. Men samtidig med at Folkets krigerske Aand tabtes, opkom Adelen som et Samfund af krigspligtige Mænd og senere som en strængt afsluttet arvelig Adel. Senest uddannede Borgerstanden sig, i Begyndelsen kraftigt, men snart kuet af Gejstlighedens og Adelens frembrydende Vælde. Disse to Stænder underlagde sig Bonder og Borgere, og især nedsank de Første i Løbet af Middelalderen til Trælle og Vornede. Med Reformationen faldt Gejstlighedens Magt, men Adelen hævede sig end højere, ja modstod Kongernes velmente Forsøg paa at hjælpe de lavere Stænder. Den haardt spændte Bue brast omsider, og vore Konger vandt Enevoldsmagt; Borgerstanden hævede sig af sin Fornedrelse, men Bønderne vedblev at være underkuede, indtil deres Lidelser fremkaldte en offentlig Drøftelse af deres Stilling og en oplyst Regering gav Bonden Frihed. Senest havde Kong Frederik ved Stænderinstitutionen kaldt Borger,

17*

Bonde og Adelsmand til Sæde ved hinandens Side i Raadssalen med lige Stemme og lige Ret.

Her er malet med Palettens stærkeste Farver, og et dystert Mørkt anvendt ikke mindre end et lysende Lyst. Den glimrende Skildring af Folkets Oldtid med den store Bondefrihed stammede i lige Linie fra Tyge Rothe, og Allen havde ikke ladet sig anfægte af fremkomne Indvendinger (for Exempel af G. L. Baden), ligesom han senere ikke anfægtedes af den afvigende Skildring, som N. M. Petersen gav af Oldtidens Bondeforfatning. Fremstillingen af Bondens Undertrykkelse stemmede dernæst i det Hele med hvad der var blevet udtalt i de mangfoldige Skrifter, der vare skrevne som Indlæg for Bondefrigjørelsen, og hvor man naturligen havde faaet sit Grundsyn fra de ulykkelige Tilstande nærmest før Frigjørelsen. Men dernæst var det klart, at Bogen var skreven under Indflydelse af Tidens liberale Bevægelser, at den stræbte i samme Aand som dem, der talte for Tilvejebringelse af Selveje, Afløsning af Hoveri, Ophævelse af Privilegier, Lighed for Alle og helst en fri Forfatning for Landet. Dog kunde den samme Aand have raadet, uden at Bogen tillige var bleven et Anklageskrift over Fortiden.

Allens Bog blev modtaget med stor Tilfredshed og vandt hurtig Udbredelse. Den var skreven i et friskt, klart og tiltalende Sprog; den gav i Virkeligheden et Overblik over Danmarks Fortid, en let tilgængelig og paalidelig Kundskab, støttet paa de bedste Undersøgelser. Men Røster lod sig allerede da høre om, at Bogen ikke var uden Partiskhed og skreven fra et udpræget politisk Standpunkt. En af de første, der protesterede, var Professor N. Falck i Fortalen til den af ham besørgede Over-

sættelse paa Tydsk. Falck havde overalt i Forhold vedrørende de slesvigske Spørgsmaal tilladt sig de mest vilkaarlige Rettelser, uden at spørge om Forfatterens Tilladelse; det var at lemlæste en Andens Arbejde, men den fremsatte Kritik af Allens Skildring af Stændernes Historie var i mange Henseender træffende. Med Føje kunde Falck udtale lige over for den uendelige Række af Overgreb, som de Store i Samfundet i Tidernes Løb skulde have begaaet imod de Smaa: „Enhver Tid sidder inde med tilstrækkelig Stof til Tvedragt, og man har slet ikke Behov at hente nyt Stof til Splid frem af Historiens Rustkamre“.

I en Anmeldelse af Allens Bog udtaler Overlærer C. Paludan-Müller sig paa en lignende Maade. Han ser Bogens Fortjeneste deri, at den giver en grundig og let læselig Udsigt over Fædrelandshistorien „betragtet med vor Tids Øje“, men han vilde beklage, om en Anskuelse som den, der udgjør den aandelige Grundvold for Allens Værk, skulde gaa over i Folkets Bevidsthed. „Man kan dog ikke med Rette gjøre de enkelte Mennesker og Stænder ansvarlige ej alene for de enkelte Gjerninger, men for Gangen i de borgerlige Forholds Udvikling, der for en dybere Betragtning viser sig som en i Nationens Natur og historiske Stilling med Nødvendighed given“. Og da Allens *Lærebog i Danmarks Historie til Skolebrug* (1843) er skreven i samme Aand, erklærer Paludan-Müller, at han ikke kan forstaa, „hvorledes den opvoxende Ungdom efter Forfatterens Hensigt (se Fortalen), ved dens Fremstilling skal kunne voxe i Kjærlighed og Agtelse for Fædrelandet; thi naar det Forkerte og Bedrøvelige har havt saa megen Overvægt i det danske Folks Liv, som Forfatteren skildrer det, kan Betragtningen

deraf hos den tænksomme Ungdom kun altfor let vække Mismod og Uvillie, der ikke vil opvejes af de enkelte lysere Partier, Bogen fremhæver" [3].

Disse Røster hjalp dog ikke, Allen fraveg nødig hvad han havde sagt, og hans Skildring holdt sig uforandret. Noget blev vel allerede i anden Udgave Bøndernes Historie omarbejdet og lidt mildere saa vel Forfatteren paa Udviklingen af Bondestandens Vilkaar, men de store Træk bleve dog staaende. End ikke de mange Oplysninger, som Kolderup-Rosenvinge og P. V. Jacobsen senere bragte, og som viste, at Bondens Stilling i det 16. Aarhundrede ingenlunde var saa fortrykt, som Allen havde antaget, kunde bringe ham til at modificere sin Skildring. Derimod søgte han efterhaanden at gjøre Fremstillingen fyldigere ved at tage lidt mere Hensyn til den aandelige Kulturs Udvikling og til Litteraturen. Man havde vel til Exempel i de ældre Udgaver faaet at vide, at Kingo var Affatter af en Psalmebog, men først i 6te Udgave lærte man ham at kjende som Digter af *Aandeligt Sjungekor* og andre Psalmer, først i 6te Udgave bleve Mænd som Sorterup, som Falster og Peder Syv nævnte. Dog vare fremdeles disse Sider af Folkets Liv og Levned sparsomt belyste; kun Lidet var der til Exempel talt om vor store Folkeviseskat fra Middelalderen, og i den hele Bog anførtes kun paa et eneste Sted nogle Vers, nemlig de rørende Ord i Visen om den landflygtige Christian den Anden, den Mand, hvis Historie Allen senere skulde skrive paa saa varm en Maade. Vist er det, at den realistiske Aand, den Dvælen ved retslige og økonomiske Tilstande, som udmærker Allens Bog, var meget karakteristisk for Tiden og meget afvigende fra den Maade, paa hvilken man vilde have skrevet en Danmarkshistorie

en Menneskealder tidligere. Men dernæst var det interessant at se, hvorledes til Dels en lignende Aand raadede i en anden iøvrigt med hel forskjellig Tendents skreven Danmarkshistorie, der udkom samtidig med Allens Bog.

Dahlmann havde nemlig 1840 udgivet første Bind af hans betydeligste historiske Arbejde *Geschichte von Dännemark* (i Heeren og Ukerts *Geschichte der europäischen Staaten*), andet Bind udkom 1841, tredie 1843. Det var et Værk, anlagt efter en anden og langt større Maalestok end Allens: i de tre omfattende Bind naaede Dahlmann kun til 1523, og overalt var han gaaet til selve Kilderne, hvad der selvfølgelig ikke kunde være Tale om for Allens Vedkommende. Dahlmanns fortrinlige Bog blev modtaget med stort Bifald baade i Tydskland og i Danmark. Det fortælles, at hurtigt efter at første Bind var udkommet, blev det Dahlmann betydet, at saafremt han vilde forsøge en Tilnærmelse til den danske Regering, vilde man komme ham halvvejs i Møde, og at det bedste Middel vilde være at oversende Kong Christian VIII. Bogen. Til en Major Jenssen, som havde oversat hans Bog paa Dansk, skal Kongen ved en Audiens have ytret paa en Maade, som om det var et Paalæg, i Anledning af Arvefølgespørgsmaalet: „Jeg vilde nødig have, at Dahlmann fremstillede Hertugdømmerne som adskilte Lande". Dahlmann antog, at han skulde gjøre Afslag paa sin politiske Overbevisning, og var ikke villig til at gjøre nogen Tilnærmelse; enhver Tanke om en Tilbagevenden maatte snart kvæles under Tidens politiske Røre[4].

Det er sjældent, at en Forfatter aabent erkjender, at han ingen Forkjærlighed har for et Emne, om hvilket

han skriver et stort Værk, men dette var Tilfældet med Dahlmann. „Personlig har jeg, saavel hvad den nyere som den ældre Tid angaar, ingen Forkjærlighed for mit Emne, snarere kunde man formode modstræbende Tilbøjeligheder hos mig, dér hvor Hertugdømmernes Forhold krydse Kongerigets. Dog skal med mit Vidende ingen forstyrrende Indflydelse komme til at raade, saaledes at Bogen jo efterlader Indtrykket af en stadig Stræben efter historisk Sandhed. For mere end dette kan et Menneske ikke indestaa hverken for sig selv eller Andre“ [5]. Saaledes betoner Dahlmann, hvorledes han er Sandhedens Eftersøger, netop som Niebuhr tidligere, men det sker med et saa mørkt Alvor i Blik og Stemmeklang, at man synes høre en manende, halvvejs skræmmende Røst. „Hans Udtryk bære Præget af en vis Sikkerhed, der truer med at imponere Læseren. Hans Muse er Alvor: ingen Deklamation, ingen Vittigheder, næppe et Smil. Ligesom derfor Værket i dets hele Anlæg, Udførelse og Aand aldeles ikke er beregnet paa Mængden, saaledes bidrager ogsaa det nøgne Sprog og det concise Udtryk, der fordrer Anstrængelse hos Læseren, end mere til at indskrænke det til Kredsen af videnskabelig dannede Mænd“ [6]. Saaledes er Wegeners træffende Dom, og den sidste Udtalelse har Tiden bekræftet. „Kun Faa udenfor Fagfællerne toge Bogen i Haand“, siger Dahlmanns Biograph [7].

Men en Forfatter, der i den Grad er greben af Politikens Aand og Samtidens Opgaver som Dahlmann, kan vanskelig undgaa Tendentser. I det nyeste Værk over den tydske Historieskrivning hedder det om Dahlmann: „at virke som Forfatter var ham ikke det Højeste; højere stillede han det modige og udholdende Arbejde

under Handlen og Virken for Nationen og dens Ret; det er Politikeren, der hos ham trænger alle andre Synspunkter tilbage eller lægger dem for sin Fod". „Dahlmann lægger Vægt paa at fremstille godt og plastisk; han vil mindre behage de Faglærde end Nationen, som skal uddannes historisk og politisk"[8]. Samtidens politiske Aand præger da ogsaa Dahlmanns Bog. Han skildrer med synlig Forkjærlighed den herlige Oldtidsfrihed, da Folket havde den øverste Statsmagt og dette Folk bestod af en eneste Stand, Bønderne. „Endnu i det 11. Aarhundrede havde paa den vide danske Slette ligelig udbredt Bonderet og Levevis paa Bønders Maade sit Stade og gav det hele Land sin Karakter". Ligesaa dvæler han gjerne ved Skildringen af Tilstande, hvor der rører sig et nationalt, frit Folkeliv, saaledes paa Island, i Norge og i Dithmarsken. Stærkt viste Bogen os ogsaa Politikeren, det vil sige Holsteneren eller rettere Slesvig-Holsteneren Dahlmann. Ret som med Flid opsøgte Forfatteren og dvælede ved de Tilfælde, da danske Konger vare traadt i et vist Vasalforhold til Tydsklands Kejser, og selv om man maatte indrømme, at de bedste Partier i hans Bog netop vare saadanne, hvor han skildrede Holstens eller det danske Riges Forhold til Tydskland, bare disse dog Vidnesbyrd om liden Venlighed mod Danmark eller Tilbøjelighed til at forstaa dansk Politik[9].

Hos flere andre Forfattere og paa mange andre Maader føler man, hvor nær Historien nu er rykket Politiken. Karakteristisk i denne Henseende er en Strid, som opstod i Anledning af en nedsættende Udtalelse om Guldberg og hans Styrelse af Carl Ploug. I *Dansk Folke-*

kalender havde denne kaldt ham herskesyg, stridig og smaaligforfængelig, samt Sjælen i Juliane Maries Regimente. Guldbergs Søn Generalmajor Chr. Høegh-Guldberg skrev i den Anledning: *Et Par Ord om Ove Høègh-Guldberg, helliget Sandhed og Retfærdighed* (1841), hvad der igjen gav Ploug Anledning til et længere Svar i *Fædrelandet*. Nu toge ogsaa andre Forfattere til Orde, saaledes Paludan-Müller, „der fra sin Barndom af havde hørt Guldberg prise som en af Fædrelandet velfortjent Mand, og som den, dansk Nationalitet især maa takke for sit kraftige Opsving; senere har jeg fundet denne Fremstilling bekræftet i alt Væsentligt, og det har altid glædet mig at kunne regne Guldbergs Navn blandt de Bedste". Han henviste i sit lille Skrift[10] til, hvorledes Arveprinsens Regering i Virkeligheden var at ligne med en Formynder-Regering, der efter sin Natur maa være konservativ og ikke let kunde skride til store Reformer. Især viser Paludan-Müller, hvor let man begaar Uret ved at støtte sig alene til Modstanderes Beretninger, som Marquis d'Yves's *Geheime Hof- und Staatsgeschichte*. Ogsaa Schiern tager Ordet, idet han ikke kan fravige den Overbevisning, at det Guldbergske Ministerium af sin inderste Natur var reaktionært og vilde have bevaret sin ejendommelige Karakter, selv om Arveprinsen havde som Fyrste indtaget en mere selvstændig Stilling, ligesaa hævder han, at Ministeriet var upopulært, medens det styrede[11]. Karakteristisk nok havde en tydsk Forfatter af liberale Tendentser netop samtidig fældet en lignende meget stræng Dom over Guldberg, nemlig Schlosser i *Geschichte des achtzehnten Jahrhunderts*. Guldbergs Styrelse var her betegnet som Reaktionens Tid, og han selv skildret som hyklerisk og ondsindet. „Guldberg var naturligvis theo-

logisk Forfatter og skrev ogsaa over Historie paa Guizots Maade; det gik derfor ogsaa det egentlige danske Folk under hans Ledelse ikke bedre end det gik det franske under den Sidste." I en *Sendschreiben an den Herrn F. C. Schlosser* (1843) tog nu Professor Kolderup-Rosenvinge til Gjenmæle imod den haarde Dom, idet han ligesom Paludan-Müller pegede paa, hvor partiske de Vidner vare, som man paaberaabte sig; han vilde iøvrigt gjerne bekjende, at han sluttede sig til det Guizotske System, da han hverken i Politik eller i Religion var en Ven af Extremer, og da han ligesaa lidt følte sig tilbøjelig til Servilisme og Hovedhængen paa den ene Side, som til Liberalisme og Fritænkeri paa den anden, men han vilde protestere imod, at man saaledes anlagde senere Tiders Maalestok paa de svundne Perioder[12].

Saaledes bleve mange historiske Undersøgelser blandede med politiske Betragtninger; de historiske Spørgsmaal vare tidt brændende i Dagens Debat. Vi træffe da ogsaa flere af vore Historikere i den grundlovgivende Rigsdag, saaledes Wegener, Paludan-Müller og Schiern.

27. Det slesvigske Spørgsmaal for den historiske Betragtning.

Men endnu mere skulde Kampen for Slesvig kalde Historikerne til Virksomhed. Det var sorgeligt, at Slesvigs mangesidige Historie ikke var belyst tidligere, men Historikerne havde maaske dog mindre Skyld heri. Professor Laurids Engelstoft var 1807 bleven beordret til som Sekretær ved Universitetsdirektionen at følge med

Hertugen af Augustenborg og Regeringen til Rendsborg, hvor han tog Ophold et Aar. I Bogen om *Nationalopdragelse*, som Engelstoft her skrev, kommer han lejlighedsvis til at omtale, hvorledes Slesvig fra de ældste Tider har været et dansk Land med dansk Lov, og at de tre Fjerdedele af Indbyggerne endnu tale det danske Sprog, medens Tydsk derimod i nyeste Tid var blevet benyttet i Regeringens Forordninger, ved Rettergang, i Kirke og Skole. „Da imidlertid det danske Sprog desuagtet har vedligeholdt sig som daglig Omgangssprog hos en meget stor Flerhed af Indbyggerne, saa synes det saa meget mere ønskeligt, at det dér igjen maatte indsættes i sine gamle Rettigheder, og saaledes det Broderbaand, som saa mange Aarhundreder naturstridigen havde søgt at løsne, ogsaa derved erholde ny Fasthed“ [1]. Et langt videre gaaende Ønske udtaler G. L. Baden med sædvanlig Vilkaarlighed i et Skrift om Saxo, der udkom Aaret efter, idet han vil have, at Regeringen for at ophæve Nationalhadet mellem Danske og Tydske skulde indføre det danske Sprog overalt i Slesvig-Holsten [2]. At indføre Dansk i Holsten kom naturligvis aldrig Regeringen i Tanke, men Frederik VI viste sine gode Hensigter med den dansktalende Del i Slesvig, da han i en Skrivelse til det slesvigholstenske Kancelli den 15. December 1810 erklærede som sin Villie, at det tydske Sprogs Brug ved Gudstjeneste, Undervisning og Rettergang skulde ophøre og det danske træde i sammes Sted, hvor det danske Sprog er Almenmands Sprog. Man havde i det Hele paa de Tider godt Haab om, at et forandret Forhold skulde indtræde, saaledes som vi ogsaa se af Præsten Aagaards Udtalelser 1815 i Bogen *Beskrivelse over Tørning Lehn*.

„En Borger, hvem det danske Sprogs Hæder og Rettigheder laa paa Hjerte“ (Etatsraad J. B. Scavenius), udsatte 1815 en Prisbelønning for en Paavisning af, hvor langt det danske Sprog som almindelig Landssprog har strakt sig ned imod den holstenske Grænse, fra hvilken Tid og ved hvilke Omstændigheder dets Herredømme er blevet fortrængt eller indskrænket, hvilken Udstrækning det danske Sprog nu har, samt Midlerne, hvorved Dansk igjen kunde blive det almindelige offentlige Undervisnings-, Forhandlings- og Rettergangssprog og Sønderjylland saaledes i Henseende til Sproget blive, hvad det forhen har været, en dansk Provins. Der indkom tre Besvarelser af Spørgsmaalet, og første Præmie blev tilkjendt Werlauff, anden Pastor Outzen. Deres *Prisskrifter angaaende det danske Sprog i Hertugdømmet Slesvig* udkom 1819[3]. Uagtet endog Forfattere som Professor Falck paa de Tider forskjellige Gange (i Tiden 1816—33) erkjendte, at Gjenindførelsen af Landssproget var et retfærdigt Krav[4], skete der dog Intet fra Regeringens Side. Og underligt nok, i saa ringe Grad vidste danske Mænd Besked om disse Forhold, at N. M. Petersen — der ellers vilde være Sidstemand til at svigte en national Sag — kunde i sin *Sproghistorie* 1829 udtale: „1386 bliver Slesvig forenet med Holsten, hvorved denne Provins næsten ganske taber sit gamle Sprog“ [5].

I Aaret 1830 fremkom imidlertid Uve Lornsens bekjendte Skrift. Iblandt den Litteratur, som det affødte, var et Skrift, der udkom i Slutningen af Aaret 1831 af Professor Chr. Paulsen *Über Volksthümlichkeit und Staatsrecht des Herzogthums Schleswig*, hvis Forfatter for første Gang i den politiske Strid hævder dette Lands nationale og politiske Forhold og viser, hvorledes Slesvig i

Aarhundreders Løb ved Regeringens Mangel paa Forsorg er kommet til at staa som „et dansk Legeme iført tydsk Klædning". Ved en Folkefest paa Skamlingsbanke den 4. Juli 1844 kunde Paulsen ytre: „da jeg, en af de første, for 12 Aar siden begyndte at skrive for den danske Sag, var den i Kongeriget saa godt som ubekjendt". Heri havde han fuldkommen Ret, først 1836 optoges i *Fædrelandet* en Artikel om det danske Sprog i Slesvig; Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug opfordrede samtidig Paulsen til at skrive et Skrift *Det danske Sprog i Hertugdømmet Slesvig* (1837). Da Niels Lorenzen fra Lilholt fremsatte sit Andragende om, at Embedssproget maatte blive Dansk, hvor Befolkningen var dansktalende, henledte Overlærer C. F. Wegener i et Brev til *Kjøbenhavnsposten* 1. Juli 1836 Opmærksomheden paa dette Forslag og dets Betydning[6].

Imidlertid havde en dansk Historiker umiddelbart efter den dansksindede Slesviger taget Undersøgelsen af selve det statsretlige Spørgsmaal for, idet H. F. J. Estrup 1832 udgav et Skrift *Om Slesvigs og Holstens Uadskillelighed efter Forsikringsakterne af 1460*. Estrup tog flere Gange senere Ordet i den slesvigske Sag, men som Alle dengang endnu uerfaren og med forbeholden Forsigtighed. Ihvorvel han erkjendte Slesvigs særegne Stilling indenfor Riget, ængstedes han stærkt, da Regeringen den 15. Maj 1834 samtidig med Oprettelsen af Stænderforsamlinger havde ved forskjellige Forordninger skabt et Slags administrativt Fællesskab mellem Slesvig og Holsten[7]. Endnu i de Artikler, han skrev i Begyndelsen af Fyrrerne, erkjendte han, at Slesvig var en selvstændig Statsdel med egen Lovgivning, Retsforfatning og Forvaltning; han hævder, at der ikke tilstræbes en større Statsenhed mel-

lem Danmark og Hertugdømmet end den, som alt fandt Sted. Først 1844 indsaa han, at skulde det danske Sprog bevares, maatte en Adskillelse af Regeringsmyndighederne for hvert Hertugdømme gjennemføres[8].

De Lærde vare ikke vante til, at Regeringen tog noget Hensyn til dem, og der manglede dem Dristighed til at træde op paa egen Haand. Aabenbart havde de tydske Videnskabsmænd langt større videnskabelig og borgerlig Selvbevidsthed, som gav dem Mod. Niebuhr havde gjort denne Iagttagelse allerede i Begyndelsen af Aarhundredet. Han skrev 1811 til en Ven, der opholdt sig i Kjøbenhavn, om han ikke ogsaa havde den Opfattelse, at de Danske ikke vare tilstrækkelig sikre paa egen Indsigt, at den Lærde her ikke var selvstændig nok, ikke agter sig selv og sin Stand nok: han er altfor stærkt blandet ind i Samfund med andre Stænder og assimilerer sig dem i Tænkevis, medens de tydske Lærde danne et særskilt Samfund og selv hvor de færdes mellem Andre bevare en stor Uafhængighed[9]. Det er vistnok sandt, men Regeringen havde heller ikke respekteret Intelligentsen hos Videnskabsmændene og Embedsmændene, hvis Mening den troede altid maatte være som Regeringens. Derfor kunde et saadant Misgreb begaas som Anordningen af 1834 om den fælles Regeringsmyndighed for Hertugdømmerne. Frederik VI havde — siger Wegener — store Tanker om den kongelige Magtfylde over Statens Embedsmænd og lidet Begreb om Sympathiers og Theoriers dialektiske Egenraadighed. „Denne Ringeagt for de intelligente Kræfters Betydning gaar igjennem hele Danmarks Historie og er en almindelig Anke over de danske Statsmænd; de tydske havde, desværre for Danmark, en ganske anden Mening“[10].

Men Estrup udtaler endvidere dristig 1843 i en Afhandling om Arvefølgen i Slesvig i *Dansk Ugeskrift*: „Meget vilde blive forebygget, naar Regeringen i et officielt Blad havde et Organ til at forklare og motivere sin Villie, til at oplyse, berolige og styrke Folket og fremfor Alt til at modarbejde de statsopløsende Tendentser. Regeringen alene har Midlerne til at give de fornødne Underretninger og Tilrettevisninger. Naar et saadant Blad taler tydeligt, da tie gjerne Andre. Mangler i Viden ere ofte farligere end Mangler i Villie“ [11]. Men Regeringen gjorde saa godt som Intet, eller de Kræfter, den lod arbejde, vare uden tilstrækkelig Kundskab og Myndighed [12].

Et godt Exempel paa denne ulykkelige Hemmelighedsfuldhed er Regeringens Forhold til en af de allervigtigste gamle Statsakter. Paa en Rejse til Kjøbenhavn 1835 var det lykkedes Professor Chr. Paulsen at se og gjennemlæse i det Slesvig-Holsten-Lauenborgske Kancelli det Arvehyldingsdokument, ved hvilket Hertug Christian August for sig og sine Arvinger 1721 havde paa Augustenborg hyldet Kongen af Danmark og hans Efterfølgere *secundum tenorem legis regiæ*. Paulsen kunde dog ikke opnaa Tilladelse til at afskrive Aktstykket, men han omtalte det i sit Skrift *Für Dänemark, und für Holstein* (1836). Da hans Udsagn blev bestridt i et Modskrift, ønskede han at kunne dokumentere det Sagte, men Kancellipræsidenten meddelte ham, at den gamle Konge ikke vilde have rørt ved Arvefølgespørgsmaalet. Ikkun Tronfølgeren Prins Christian ytrede for Paulsen Ønske om, at der skulde tages til Gjenmæle, og Paulsen indsendte et Udkast til Prinsen, men da Arkiverne vedbleve at være lukkede, kom Skriftet aldrig til endelig Udarbejdelse.

„Saaledes bleve de Kræfter lammede, der vilde forsvare den danske Sag i Almindelighed og Slesvigs i Særdeleshed — skriver Paulsen 1850. Denne foragtende Tavshed har hævnet sig frygteligt. Danmarks Tavshed er den første Aarsag til Tydskernes Vaabenfærd imod os!“ Først 1844 blev hint Dokument trykt i *Dansk Ugeskrift* og andensteds[13].

Omsider besluttede Private at tage Sagen i Haand. Det aabne Brev af 8. Juli 1846 havde fremkaldt et Fællesskrift af 9 Professorer i Kiel, som gik ud paa at godtgjøre, at alle Grunde, som anførtes for, at Slesvig skulde være underkastet Kongelovens Arveret, ere ugyldige. Denne Optræden, som Lærdommen skulde give Autoritet, foranledigede H. N. Clausen til at indgive et Andragende til Konsistorium om, at da de Universitetslærere i Kiel, der repræsenterede den historiske, juridiske og statsretlige Videnskab, havde fundet Opfordring til at føre Resultaterne af deres videnskabelige Undersøgelse ind i Livet og ud i Folket, burde formentlig ikke det kjøbenhavnske Universitet holde sig tilbage, tilmed da en Tavshed vel vilde blive tolket paa en lidet ønskelig Maade[14]. Konsistorium gik ganske ind paa Tanken og saaledes fremkom *Antislesvigholstenske Fragmenter, udgivne efter Foranstaltning af Konsistorium ved Kjøbenhavns Universitet ved Professor A. F. Krieger,* der udkom i 16 Hefter i Aarene 1848—51, en Række historiske og juridiske Undersøgelser af den allerstørste Betydning.

Den ledende Aand for dette Foretagendes Gjennemførelse var A. F. Krieger. I det fjerde af disse Fragmenter kunde han udtale, at de danske Videnskabsmænd havde paadraget sig et stort Ansvar, et Ansvar, hvis moralske Tryk falder lige saa tungt som det, den ældre

Regering har at bære — nemlig ved at have været ligegyldige ved de slesvigholstenske Doctrinærers Virksomhed, saaledes at disse endog skulle have udspredt, at de juridiske Professorer ved Universitetet skulde have havt Adgang til de offentlige Arkiver, men at Undersøgelser havde vist de kielske Paastandes Uigjendriveligbed. Den vitterlige Sandhed var imidlertid, at man i tidligere Tid ikke havde kunnet faa Adgang til Arkiverne; nu havde de historiske og juridiske Professorer henvendt sig paany til Regeringen og fik ogsaa Adgang til Benyttelsen i alt Fald af de fleste Aktstykker, og de forefandt Meget, der var ubenyttet. Vor Tavshed havde været en stor Fejl: man anede her ikke, „hvor stor Betydning man i Tydskland tillagde historiske Argumentationer og Bevisførelser, hvilke vi Danske ansaa for aldeles upraktiske og betydningsløse“ [15].

Imidlertid var Aaret 1848 blevet et Vendepunkt hvad vore Arkivers Bestyrelse angaar. Finn Magnusen var død den 24. December 1847, hans Post stod ubesat indtil den 11. Marts næste Aar, da den kongelige Historiograph, Lektor i Sorø C. F. Wegener udnævntes til Gehejmearkivar. Han var en anset Lærd, der flere Gange havde taget Ordet i den slesvigske Sag og om hvis Kongetroskab der ikke kunde være Tvivl. Under den nye konstitutionelle Ordning gik Arkivet over til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, og Monrad henvendte strax sin Opmærksomhed paa, at der tilvejebragtes lettere Adgang til Benyttelse af Arkivet, et bedre Lokale og et større Antal af Embedsmænd, hvorhos Arkivet skulde paatage sig Udgivelsen af Kildeskrifter. Den følgende Kultusminister Madvig fortsatte i samme Spor, Adgangen lettedes, og de udkomne *Aarsberetninger* viste

snart, i hvilket stigende Tal Forskere søgte til Arkivet[16]. Imidlertid maatte Gehejmearkivaren arbejde udholdende i det slesvigske Spørgsmaal; det overdroges ham saaledes at offentliggjøre de Aktstykker, som afslørede Augustenborgernes storartede Landsforræderi.

Vi skulle nu kortelig nævne en Del af de Skrifter, der da og i den følgende Tid af Kong Frederiks Regering udkom til Belysning af Slesvigs Fortid.

For det Første blev naturligvis Slesvigs statsretlige Historie drøftet og udførlig undersøgt i mange vigtige historiske Skrifter. Saaledes gav Fr. Krieger en Oversigt over dette Emne i *Det augustenborgske Oprør i Rendsborg og det preussisk-tydske Overfald* (Antislesvigholstenske Fragmenter Nr. 4) og Chr. Paulsen skrev *Om Slesvigs indre Forbindelse med Danmark* (Fragmenter Nr. 6). Alle de betydningsfulde Aktstykker eller dog de, som man særlig paakaldte fra tydsk eller dansk Standpunkt, bleve nøjagtigt tolkede og belyste i forskjellige Skrifter. Et af de ældste er den berygtede saakaldte *Constitutio Waldemari* af 1326, hvilken Werlauff underkastede en ny Undersøgelse (Fragmenter Nr. 7). Han kom til det Resultat, at en i Aaret 1326 formentligen udfærdiget Statsakt maatte anses om ej for aabenbar uægte, saa dog for højst mistænkelig. Muligen var den blot et Udkast af et enkelt Parti, men i hvert Fald maatte den anses for ugyldig i statsretlig Henseende, og selv den Revers af 1448, hvori hin *constitutio* indeholdtes, led af formentlige Mangler. Velschow havde tidligere vist sig særdeles kyndig i disse statsretlige Spørgsmaal og forfattede *Udsigt over de Begivenheder og Overenskomster, der have bestemt Hertugdømmet Slesvigs statsretlige For-*

hold til Danmark og Holsten siden Aaret 1459 (Fragmenter Nr. 9).

Den 1720 indtraadte fuldstændige Forandring i Slesvigs Stilling, idet Landet indlemmedes i den danske Krone, belystes i Wegeners *Om den evige Forbindelse mellem Slesvig og Danmark i statsretlig Henseende* (Fragmenter Nr. 10), medens Magister Grimur Thomsen skrev *Om de fransk-engelske Garantier for Slesvig af 1720* (Fragmenter Nr. 3); „det kan hænde, siger Thomsen, at en Enkelt vil finde Fornøjelse i at se, hvorledes de højtidelige Forpligtelser bleve til, der nu skulde indløses, og at Akternes Fortidsrøst kan virke styrkende paa dem, der handlende skulle varetage Nutidens Tarv“ (Maj 1848). Den i nyere Tid udviklede Forbindelse mellem Adelsskabet i Sønderjylland og i Holsten var Gjenstand for Fr. Wolfhagens Skrift *Om det Slesvigske og Holstenske Ridderskabs Socialnexus* (Fragmenter Nr. 10). De vanskelige Lensforhold bleve drøftede af I. E. Larsen: *Om Samforlehningsinstitutet* (Fragmenter Nr. 1) og *Om Anvendelsen af Samforlehningen med Hensyn til Successionen i Hertugdømmet Holsten* (Fragmenter Nr. 2), samt af Chr. Paulsen i *Det Danske Kongehus's Ret til Pinneberg, Rantzau og Altona* (Fragmenter Nr. 13). Endvidere belyste Wegener Ophavsmanden til Oprøret og dettes Forhistorie i det 11te Hefte af Fragmenterne *Om Hertugen af Augustenborgs Forhold til det holstenske Oprør*, samt i *Aktmæssige Bidrag til Danmarks Historie i det nittende Aarhundrede* (15—16de Hefte af Fragmenterne). Endelig samlede og udgav Registrator H. Knudsen en Række vigtige Aktstykker vedrørende Hertugdømmerne (Fragmenter Nr. 6, 7. 13, 14).

Men endvidere maatte det belyses, hvorledes iøvrigt

Slesvigs nationale og historiske Forhold havde været, om det var et oprindelig dansk Land, beboet af en dansk Folkestamme. I femte Hefte af Fragmenterne skrev Worsaae *Danevirke*, hvor han redegjorde for alle herhenhørende ethnographiske Forhold; et vigtigt Spørgsmaal om Landegrænsen optoges til Behandling i Wegeners *Om Landshøjheden over det gamle Rendsborg paa Ejderøen* (Fragmenter Nr. 12). Oldskriftselskabet besluttede ogsaa at deltage i Striden; dets *Annaler* indeholde for Aaret 1859 alene Undersøgelser om Byen Slesvig, Danevirke, de sydslesvigske Runestene o. s. v. Sprogenes Historie maatte forfølges, og man maatte have Kundskab om, hvordan det Sprog var, som taltes i Slesvig. Allen havde 1848 skrevet et interessant og oplysende Skrift *Om Sprog og Folke-Ejendommelighed i Hertugdømmet Slesvig eller Sønderjylland* (Fragmenter Nr. 8); han havde heri ogsaa Lejlighed til at vise, i hvor høj Grad man maatte søge tilbage til det Oldnordiske for at forklare Slesvigs Sprog samt til at paapege, at vi i Slesvig finde meget Nordisk, som er tabt i andre Landsdele. Denne Vej gik senere Hagerup i Bogen *Om det danske Sprog i Angel* (1854) og K. J. Lyngbye i *Bidrag til en sønderjydsk Sproglære* (1858). Regeringen opfordrede efter Krigen Allen til at skrive et udførligt Værk om Sprogets Historie i Sønderjylland, og efter gjentagne Rejser i denne Landsdel og ved flittige Studier i Bibliotheker og Arkiver, især i det slesvigske Ministeriums Arkiv, tilvejebragte han det omfattende Skrift *Det danske Sprogs Historie i Hertugdømmet Slesvig eller Sønderjylland* (2 Bind 1857—58). Endelig udkom 1863—67 Pastor Johannes Koks *Det danske Folkesprog i Sønderjylland* i to Bind. I selve Krigsaaret 1864 udgav P. G. Thorsen første Afdeling af *De danske*

Runemindesmærker, der omfattede Runestenene i Slesvig. Nogle Aar tidligere havde Thorsen med Understøttelse af det slesvigske Ministerium besørget en Udgave af de sønderjydske Stadsretter (1855). I Forerindringen kom han nøjere ind paa disse Byers og paa Lovkildernes Historie og gav værdifulde Oplysninger, til Exempel om Byen Slesvigs ældre Forhold.

Saaledes havde Kampen om Sønderjylland affødt en Litteratur af betydelig Omfang og Værdi. Den var i høj Grad voxet paa polemisk Bund, hvad der ikke undlod at give den Farve. I Kampens Hede griber man til Vaaben, som man senere ikke ret agter. Den juridiske Ret var i Hovedsagen klar nok, og hvad der senere er fremkommet af historiske Undersøgelser og Oplysninger har kun bestyrket, hvad der tidligere lærtes; ej heller har Nogen ændset Augustenborgernes Fordringer. Men enkelte Punkter i Bevisførelsen havde kunnet ofres, fordi Kilderne ere tvivlsomme, uden at derfor Kjærnesandheden havde lidt. Imidlertid havde Videnskaben gjort et betydeligt Arbejde; klarere end før saas Slesvigs gamle Danskhed og Kronens Ret til Landet. Men Allen havde Grund til at udbryde: „Havde vi dog en Kvintin Magt for et Pund Ret!" [17].

---

28. Augustin Thierry og Nationalitetsprincipet som Hovedsynspunkt for den historiske Betragtning. Frederik Eginhard Amadeus Schiern.

Den nationale Bevægelse, som i saa høj Grad mærkedes i Litteraturen, var et Udslag af vort Folks nationale Kamp imod fremmed Overgreb, men Tydsklands

Rejsning imod os stod atter i Forbindelse med at Enhedstanken var vaagnet hos det tydske Folk, og fordi det troede at se en forladt Broderstamme norden for Ejderen. Den store Nationalitetstanke var med andre Ord skredet mægtigt frem over Europa. Folkeslagene vare siden Napoleonskrigene komne i virksom indre Bevægelse, og efterat de gamle Grænser igjen vare tilvejebragte, søgte ethvert Folk sammen om et Centrum og fandt det i Nationaliteten. Endvidere havde Historikerne — eller vel allerførst Romanforfatteren Walter Scott — paavist de naturlige, nedarvede Forbindelser mellem Menneskene som store Faktorer i Dannelsen af det enkelte Menneske eller det enkelte Samfund. Walter Scott havde vist Clanens Betydning, og han havde udledet de forskjellige Bestanddele, hvoraf den engelske Nation var bleven dannet. I hans Fodspor paaviste Augustin Thierry Betydningen af Racen. Hvad der ser ud som Fyrsternes vilkaarlige Ledelse af Begivenhederne skyldes i høj Grad de Forhold, hvori han er stedt i Følge Familie, Folk, arvelige Instinkter, Traditioner. Nationalitetsprincipet er for Thierry det øverste Princip ved Betragtningen af Historiens Udvikling; han viser, af hvilke bevægende Kræfter den engelske og franske Nationalitets Udvikling har været betinget. Han forfølger Skotters og Britters Kamp, Walisers og Bretoners Historie, og mest slaar det ham, hvorledes Nationaliteten sejgt varer ved med sin Individualitet, med sin moralske Karakter og sine Lidenskaber, med egne Skikke og Sædvaner, Sprog og Religion. Denne Tankeretning forfulgte ogsaa hans Broder Amédée Thierry, Henri Martin og mange andre Granskere[1].

Indenfor den danske Historieskrivning have vi en udpræget Repræsentant for denne Retning i Fr. Schiern.

Men Schiern indtager i det Hele en enestaaende Plads mellem vore Historikere, og Ingen afspejler i en saadan Grad som han Bevægelserne i den europæiske Historieskrivning, ligesom i det Hele de politiske, litterære og philosophiske Bevægelser, der vare fremme i Fyrrerne og Halvtredserne. Der er derfor Grund til at betragte Schiern i denne Sammenhæng, inden vi gaa over til at skildre de andre Historikere.

Frederik Eginhard Amadeus Schiern var Søn af Justitsraad N. F. B. Schiern; han fødtes i Kjøbenhavn 1816 og blev 1834 Student. Efter at have taget juridisk Examen (1839) blev han Volontær under Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler. Imidlertid havde han alt da godtgjort Lyst og Evne til videnskabelige Studier ved at vinde Universitetets Guldmedaille for en Afhandling om Gallernes Indfald i Lilleasien. Denne Afhandling omarbejdede og udvidede han til et Skrift om Cimbrernes Vandringer, som han 1842 forsvarede for Doktorgraden. I Slutningen af samme Aar begyndte han med offentlig Understøttelse og paa egen Bekostning en Rejse til Udlandet, paa hvilken han besøgte de romanske Lande og England. I Foraaret 1844 var han atter hjemme, og efter at have med Held holdt Forelæsninger ved Universitetet som Privatdocent, udnævntes han 1847 til Lektor i Historien ved Universitetet. 1851 blev han ved Engelstofts Død Professor ordinarius, i hvilken Stilling han forblev indtil sin Død den 16. December 1882.

I den første Periode af Schierns Liv er han aabenbart endnu stærkt paavirket af Hegels Philosophi, der som bekjendt paa en vis Tid vandt ikke saa lidt Indgang her i Landet. Hegels Historiens Philosophi bidrog

ganske vist ogsaa til, at der kom mere Tænkning ind i de historiske Studier, og at man saa mere til Bunds i Historiens fremskridende Gang. Hegel havde paavist, hvorledes Fornuften var Verdenshistoriens Substans, der idelig ud af sit eget uendelige Indhold afføder Begivenhederne. I en Afhandling om *Historieskrivningens Udvikling* (1842) slutter Schiern sig i det Hele til denne Tanke, om han end advarer mod al Skaben af Intet eller Bortvigen fra det Faktiske. „Den philosophiske Historieskriver presser ikke Idéen ind i Stoffet, lægger ikke Historien paa Prokrustes's Seng, men idet han hengiver sig til en ren historisk Betragtning af Begivenhederne, udgaar Idéen fra dem og gribes da af den betragtende Aand. Og nu grupperer han de historiske Fakta omkring denne Traad, idet han af Phænomenernes Fylde vælger alt det, der kan tjene til at gjøre det konstitutive Princip eller Idéen anskuelig, og fra dette Synspunkt viser sig som vigtigt og karakteristisk, og derimod med Tavshed forbigaar Meget, som af de vulgære Historikere behandles med den højeste Opmærksomhed. Midt imellem Ruiner, over talløse knækkede Blomster, gjennem alle Kampens og Dødens Rædsler efterviser han Idéens lysende Vandring, hvorimod de Begivenheder, hvis Sammenhæng med denne ej lader sig erkjende, som isolerede Tilfælde udelukkes af hans Fremstilling og overlades til Opbevaring i Kroniken, indtil ogsaa deres betingede Forhold muligen engang kunde blive opdagede, og de derefter kunde optages paa den dem tilkommende Plads. Den philosopherende Historieskriver gaar ud paa at fremstille Phænomenernes og Tankernes Identitet, saaledes at denne overalt fremlyser og kan fattes; han restaurerer Begivenhederne, indtil de vise sig som klare Perler,

gjennem hvilke den forbindende Traad fremskinner; Historien udgaar af hans Hænder fornyet og gjenfødt som en Phønix af Asken. Men efterdi ogsaa vor Tid ved Siden af Enkeltes vel ensidige Forkjærlighed for abstrakte Begreber ingenlunde er fattig paa en aandelig Mageliged, der kun føler sig vel i det Specielle og helst kryber fra Blad til Blad, fordi Tænkning synes et altfor besværligt Arbejde, ere Frugterne af denne philosophiske Historieskrivning endnu stedse kun meget faa. Frankrig var i den nyere Tid det eneste Land, hvori denne Historieskrivning i nogen betydeligere Grad har vidst at gjøre sig gjældende“ [2].

Saaledes tager Schiern dog i denne Afhandling — der vandt almindelig Beundring, ogsaa hos J. L. Hejberg — nogen Afstand fra den tydske Philosophi, men han erkjender her og andetsteds, hvor frugtbringende Hegels Lære sikkert havde været i Retning af at se Begivenhedernes Udvikling. Schiern har saaledes vistnok Ret, naar han (1847) udtaler, at de gængse Forestillinger om den Revolution, der fandt Sted i Danmark i Aaret 1660, under den sidste Tid ere blevne meget forandrede, saa at man ikke betragter den som en isoleret, i sit Slags enestaaende Begivenhed, muligvis endog hidført ved en Intrige, samt at Grunden hertil blandt Andet er „en vistnok ikke ringe Indflydelse af den hegelske Philosophis Principer“ [3]. Schiern citerer ogsaa i den følgende Tid med nogen Forkjærlighed Hegel, Gans og andre Forfattere af denne Skole.

Allerede Schierns første Afhandling om Spanierne i Danmark havde henpeget paa hans Interesse for fremmede Nationaliteter. I hans Doktordisputats *Origines et migrationes Cimbrorum* mærkes ligesaa hans Forkjærlighed

for ethnographiske Forbindelser; han støtter sig i flere Punkter til Amédée Thierrys Paavisninger og har som begge Brødrene Thierry studeret de hidtil saa lidt paaagtede Folk af keltisk Herkomst, der endnu vare bevarede i Europa. Under sit Ophold i Frankrig blev han yderligere greben af hele den franske Skole og dens Beskjæftigelse med Nationalitetsprincipet. Han skildrer i Afhandlingen om Nationalitet og Sprogkamp i Belgien (1843) den germanske Nationalitets Kamp og udtaler, at den formentlig har ringe Udsigt til at kunne frelses. Han indsamler til et større ethnographisk Værk, der udkom 1851 *Europas Folkestammer. Historiske Undersøgelser og Omrids* (første Del). I en lang Række Afhandlinger har Schiern senere behandlet de nationale Spørgsmaal i Nutid og Fortid, ja det synes som han med end større Iver kastede sig over dette Studium, jo mere Modgang vor danske Nationalitet havde havt i Kampen.

Schiern havde ogsaa rig Lejlighed til at studere disse Forhold paa de Rejser, som han i den senere Del af sit Liv idelig foretog. Der hengik næppe noget Aar, hvor han ikke besøgte fremmede Lande, mindre Tydskland end alle dets Grænselande, fremdeles Skotland, Belgien, Polen, Østerrig, Donaulandene, de græske Øer og Lilleasien. Han optog desuden ældre nationale Spørgsmaal til Behandling og fremdrog i sine livfulde Skildringer stadigt de historiske Forhold. I Afhandlingen om Skaanes politiske og nationale Forening med Sverrig paaviser han Maaden og Vejene, ad hvilke den tabte Provins hurtigt gjordes til svensk i Sprog og Skikke. I sit Studie af den slaviske Oprindelse til nogle Stednavne paa de danske Smaaøer (1855) gjenfinder han Minder af Vendernes Indfald i det 12te Aarhundrede. I en Række af

Afhandlinger har han belyst de nationale Kampe langs Tydsklands Grænse, saaledes i „Breve fra Prag“, „Nationalitetsstriden i Tyrol“, „Kong Carl Albert af Sardinien“, eller har under Sejladsen ned ad Donau iagttaget de her levende Nationaliteter og deres Fortid, eller han underkaster de nationale Forhold i Rusland en Undersøgelse og søger at afveje Russernes Ret lige over for Polakker eller Tydske.

Den franske Skole havde imidlertid ogsaa paavirket Schiern paa anden Maade. Vi have alt foran omtalt, hvorledes Fordringerne til historisk Kunst vare stegne, og det Talent, som de franske Historikere besad, kunde ikke andet end vække Beundring. Øhlenschläger beskriver sit Besøg hos den blinde og lamme Augustin Thierry i Paris 1845, og han tilføjer, at „Thierrys Værk om Normannerne forekommer mig ikke blot at være det bedste historiske Værk i Frankrigs, men ogsaa i Europas Nutid. Det forbinder med historisk Nøjagtighed og Kildestudium Aandens Skjønhed, Hjertets Varme og den til et godt historisk Værk nødvendige poetiske Indbildningskraft, forbundet altsammen med den barnlige Naivitet, som vi beundre hos Herodot og Snorro“ [4]. Schiern har ikke heller modstaaet den Fortryllelse, som Thierry og de andre franske Forfattere maa udøve paa ethvert med Skjønhedsfølelse begavet Sind. Schierns Sprog er let og klart, Undersøgelsen velordnet og vel inddelt, kort sagt, det er utvivlsomt fransk Klarhed, der har staaet for ham som Maalet, men ogsaa Aandrighederne og den stundom lidt tilspidsede Effekt vidner om hans Studier af franske Forfattere.

Dernæst hylder han afgjort Thierrys Sætning, at Historieskriveren skal være Maler. Schiern skrider dog

aldrig til de store historiske Billeder, som kræve mange Tiders Arbejde og mange forudgaaende Skizzer, men holder sig til de med fin Haand henkastede Raderinger, der i alt Fald have Udseendet af at være Øjeblikkets Inspirationer. Men dernæst har Schiern af Am. Thierry lært Sætningen, eller om man vil Paradoxet, at „Detaillen er Historiens Sjæl“. Han véd ypperligt at anvende de enkelte Smaatræk som Illustration til at fuldende Billedet. Foruden Thierry'erne har Schiern vistnok med Forkjærlighed læst Michelet; man sporer ikke sjælden Mærket af denne franske Forfatter paa Steder, hvor Schiern taler med noget løftet Røst. Iøvrigt er Schiern saa meget selvfødt Forfatter og stadig saa dansk i Grund, at han aldrig bliver en simpel Efterligner af givne Forbilleder.

Schierns aandelige Stamtræ maa aabenbart drages gjennem Navnene Engelstoft og Fr. Sneedorff. Han havde beundret Engelstofts aandrige Blik paa Verdenshistorien i Almindelighed; i Engelstoft havde han da ogsaa fundet en trofast Beskytter. Ikke desmindre havde Schiern overordentlig Agtelse for en Lærd af saa forskjellig Natur som Werlauff, med hvem han vedblev at staa i Venskabsforhold og hvis Levned han skrev. Vi finde ogsaa i Schierns Skrifter noget af den gamle Skoles Lyst til at vise Lærdom, selv hvor den ikke behøvedes. Men Schiern havde ogsaa en betydelig Læsning i de forskjellige Landes Litteratur; han var langt flittigere end han gav det Udseende af. Hvor meget end hans Liv paa Restaurationer og Kaféer — hans ved Skilsmisse afbrudte Ægteskab varede kun faa Aar — gav ham Udseende af en Flaneur, kunde dog den brændende Lampe i en silde Nattetime røbe, at han ofte arbejdede længe og haardt. Men de Veje, ad hvilke han kom til sin Viden, vare

tidt besynderlige, idet han i høj Grad ved Læsning af udenlandske Blade og Tidsskrifter, ved Lejlighedsskrifter og andenhaands Behandlinger af Historien blev bekjendt med det historiske Stof, hvilket han da vidste at benytte og i Regelen anvendte paa original Maade.

Den raadende Evne var hos Schiern Sammenknytningen, Blikket for Paralleler og Tilknytninger samt Idéassociationer, ikke derimod den ved Fordybelse i det Enkelte opnaaede Indtrængen i og Forstaaelse af dette. Derfor drager Schiern stadig Traade fra Land til Land, fra Tid til Tid, han gjenfinder det Samme eller det Lignende under andre Forhold. Som han i sin første Bog havde fulgt Cimbrernes Vandringer, saaledes forfølger han i en af sine første Afhandlinger „et nordisk Sagns Vandringer, fornemmelig med Hensyn til Sagnet om Wilhelm Tell“ (1839), senere skildrer han Udvandringerne fra Normandiet til Italien og Normannernes første Erobringer i Neapel og Sicilien. Han kombinerer Meddelelser om de nyere Rejsers Opdagelse af Nilens Kilder med de Beretninger, som findes hos En af Oldtidens Geographer om Kundskaben til de store Søer. Hvad han finder i nyere Rejseværker og erfarer af Rejsende om guldgravende Bjergboere i Thibet sammenstiller han med Herodots Fortælling om de guldgravende Myrer.

Schierns historiske Felt bliver saaledes den hele vide Verden; han har følt, at jo større Raaderum han skaffede sin Viden, jo større Lejlighed vilde hans ejendommelige Evne have til at fange Ligheder og Paralleler. Men Schiern har i det Hele i næsten alle sine Afhandlinger fremdraget et almindeligere verdenshistorisk Standpunkt og ofte anvendt det paa danske Forhold, og næppe et eneste af hans Studier angaar et enkelt Land alene.

Saaledes skildrer han Bondekrigen paa Reformationstiden med Henblik til alle de store Bondebevægelser i Europa og Indførelsen af Enevælden i Danmark ligesaa med europæisk Baggrund. Ikke sjælden finder han i Udlandets Kilder nye og interessante Bidrag til Danmarks Historie. Fremdeles søgte Schiern gjerne derhen, hvor Pulsen var brændende, hvor Feberheden var indtraadt og en Krisis forestod. De stille, rolige Øjeblikke i Historien tiltalte ham mindre. Det er Brydningerne mellem de forskjellige Nationaliteter eller de forskjellige Tider, som han opsøger, det er især Revolutionerne og Omformningerne, han studerer, saaledes i Danmark 1660, men især Revolutionen 1772, til hvilken han jævnlig vender tilbage, og som tillige har for ham det Pikantes tillokkende Magt. Endvidere fæster hans Blik sig gjerne paa de sammensatte eller tvivlsomme Karakterer, som Marie Stuart, Bothwell.

Schierns Færden hen over den store Verdenshistories udstrakte Vidder er meget fortjenstfuld, set fra den danske Historieskrivnings Standpunkt, selv om han ikke bragte vigtige Resultater for Verdenshistorien for Dagen. Naar det ikke lykkedes ham at frembringe noget større Værk — thi selv hans Skrifter om *James Hepburn, Jarl af Bothwell* (1863) eller hans *Kongeriget Skotlands endelige Forening med Kongeriget England til Kongeriget Storbritanien* (1867) ere ikke store Bøger —, og naar han egentlig kun har efterladt de fire Bind *Historiske Studier* som Minde om sin videnskabelige Granskning, maa det paa den anden Side huskes, at denne Art Studium dog maaske mest svarede til hans Talent, og at han repræsenterede et Element i vor historiske Viden og Granskning, som ellers var meget svagt fremtrædende.

Schiern optraadte paa den politiske Bane allerede 1849, idet Bondevennerne, *Fædrelandet* og Herremændene anbefalede hans Kandidatur i Nyborg, hvor han havde tilbragt en Del af Ungdomsaarene, og hvor hans Familie havde Forbindelser. Det var saaledes vanskeligt at se, under hvilke Auspicier han egentlig indtraadte i Rigsdagen, og hans Holdning var dengang som ogsaa under hans følgende politiske Liv temmelig uklar. Han stemte for Grundlovens Vedtagelse, men indrykkede kort efter en Erklæring i Berlingske Tidende om, at han ikke var tilfreds med Repræsentationsmaaden og Landsthingets Valgbarhedscensus, og at han kun havde stemt Ja af Hensyn til at Landet under de foreliggende Forhold ikke burde mangle en Forfatning. Han blev gjenvalgt til Medlem af Rigsdagsforsamlingerne 1853, 1854 og 1858; *Dagbladet* stemplede ham ikke uden Grund som Rigsdagens Zerlina, der „vil“ og „vil ikke“.

Schiern var dog afgjort en konservativ Natur, og de smukkeste Sider af hans Karakter vare vist hans faste Stade i religiøs Henseende og hans Pietet mod de Ældre, hvem han oftere satte et Æreminde. Schierns Forhold til de yngre Videnskabsmænd fortjener næppe Ros; han forstod ikke ret at støtte dem i deres Gjerning. Som Universitetsdocent udmærkede Schiern sig ikke ved Flid, men han havde gjerne mange Tilhørere ved sine Forelæsninger, der ogsaa gav en aandrig og livlig Behandling af Emnet, medens man derimod savnede den gode Orden, som hans skrevne Afhandlinger besad. Naar Schiern stod paa Kathedret — siger en af hans Tilhørere — var der over hans Person udbredt en vis nonchalant Noblesse, med hvilken hans noget uregelmæssige graa Whiskers, hans graa Haar om den høje

skaldede Pande, hans svagt formede romerske Næse og hans spillende blaa Øjne, der snart saa ud i Rummet snart søgte opad, harmonerede fuldstændigt[5]. — Schiern har altid ivrigt virket for *Historisk Forening*, i hvilken han alt som ung Mand holdt Foredrag, og af hvis Bestyrelse han har været Medlem næsten saa længe, som den har bestaaet; han var ogsaa Foreningens Repræsentant ved Christiania Universitets Jubelfest den 2. September 1861.

Tiende Kapitel.

Historikerne i Aarhundredets midterste Tidsrum.

---

29. Hector Frederik Janson Estrup.

Hector Frederik Janson Estrup er født den 5. Januar 1794 i Randers, hvor hans Fader Magister Peder Estrup den Gang var Rektor ved den lærde Skole og senere blev Præst. Sønnen var opkaldt efter Prokantsler ved Kjøbenhavns Universitet H. F. Janson; ved Navnet var han saaledes næsten stemplet til at virke i Videnskaben, for hvilken han alt som Dreng syntes at ytre gode Evner. Han var ikke fyldt 17 Aar, da han dimitteredes til Universitetet. De følgende Prøver, ogsaa theologisk Embedsexamen (1815), bestod han med Udmærkelse. Imidlertid havde han hjembragt Universitetets Guldmedaille for en Afhandling om Trældommen blandt de gamle Skandinaver (1814), og de historiske Studier lokkede ham bestandig stærkt; 1817 disputerede han for Doktorgraden om Hierarchiets Skikkelse i Danmark i det 13de Aarhundrede, særlig belyst ved Kardinal Vilhelm af Sabinas Sendelse. Saaledes havde han nu erhvervet sig god Adkomst til at blive sendt paa den saa længe eftertragtede Rejse, hvor især Rom vinkede ham stærkt.

Estrups Søster var gift med Laurids Engelstoft, og dennes Forelæsninger og Samlivet med ham havde havt en betydelig Indflydelse paa den unge Lærde. Saaledes havde Engelstoft vistnok indgydt Estrup den Kjærlighed til Studier i den almindelige Historie og til Overblik over denne, som udmærkede ham. Men i Anlæg var Estrup grundforskjellig fra Engelstoft, og hans Rejser foretoges paa hel anden Maade. I tre Aar bar han Rejseklæderne (1817—20) og besøgte Tydskland, Italien og Frankrig. Overalt tager han Sigte paa bestemte Opgaver. Saaledes finder han i Dresdens Arkiv Bidrag til Oplysning om Frederik IV's Udenlandsrejse og til Kundskaben om Grønlands Historie, i Wiens Bibliothek træffer han interessante Gesandtskabsberetninger, som han senere véd at benytte, fra Verona opsøger han de Egne, hvor Efterkommere af de gamle Cimbrer siges at være bosatte, i Roms og andre italienske Byers Arkiver finder han Bidrag til Nordens Kirkehistorie; hos en Antikvar i Rom kjøber han et mærkeligt Manuskript af Kardinal Onufrius om Lüttichs Kamp med Hertugerne af Burgund og Stadens Undergang 1468 — dette Manuskript er for nylig af Estrups Søn, Conseilspræsident Estrup, blevet udlaant til den kongelige historiske Kommission i Bruxelles, som har udgivet det fuldstændigt[1].

I Paris studerede han i Bibliothekerne franske Legationsberetninger, paa Grundlag af hvilke han gav *Bidrag til Kundskab om Frankeriges, Danmarks og Sverriges indbyrdes politiske Forhold mellem Aarene 1663 og 1689* (1823). Især tildrog dog Normandiets Historie sig hans Opmærksomhed, og han rejser i fire Uger i denne Provins, hvor han finder Levninger af vore nordiske Kolonister i Sæder og Sprog; de fremmede Kilders Beretninger

overbevise ham desuden om, at Erobrerne ikke, som man hidtil havde antaget, vare Norske, men utvivlsomt i største Tal Danske. Disse *Bemærkninger paa en Rejse i Normandiet* udkom 1821 og tilegnedes „de Velyndere, som han skyldte en sorgfri Rejses Nydelse", men man vil se, at hans Rejse havde været lagt an paa langt mere end Nydelse, at ingen Aandsfornemhed havde hindret ham i kjedelig Ransagen i Arkiver og Bøger, og at han har besiddet et bestemt Talent til at finde hidtil ubenyttede Aktstykker; ligesaa har han indset Vigtigheden af Gesandtskabsberetninger, hvilke senere skulde i saa høj Grad tjene den nyere Historieskrivning. Han arbejder endvidere ingenlunde alene paa den nationale Histories Omraade. I Neapel og Rom skriver han en latinsk Afhandling om det gamle Karthagos Topographi med Benyttelse af de i Bibliothekerne forefundne Landkort, og han beskjæftigede sig med en Afhandling om Historieskrivningens Idé. Uagtet al denne Flid forsømte han ikke at nyde alt det Skjønne og Behagelige, som Landenes Natur, Kunstminderne og Samlivet med mange udmærkede Danske kunde skjænke ham.

Efter sin Hjemkomst 1820 paatog Estrup sig Undervisning i Borgerdydskolen i Kjøbenhavn og godtgjorde, at han var en dygtig Lærer; han udarbejdede *Grundlinier for den gamle Geographi til Brug ved Undervisning i de lærde Skoler* (1821) og erhvervede sig den Indsigt i, hvorledes en Verdenshistorie skulde skrives, som senere udtalte sig saa klart i hans *Lærebog i den almindelige Verdenshistorie* (1826). Det var et betydeligt Fremskridt fra Kalls Skolebog; overalt var det betonet, som havde verdenshistorisk Betydning, det Uvigtige var lagt i Skygge og dog ogsaa dettes Forhold til de store Bevægelser frem-

stillet. Ingen Ensformighed i Sprogvendingen trættede Læseren, og Bestræbelsen for at lade Eleven selv tænke og for at give Læreren Lejlighed til i sin Fortælling at gaa videre fra hvad der var antydet, maatte i det Hele kaldes lykket. Bogen vandt da ogsaa megen Anerkjendelse og en Del Indgang i Skolerne, men den udkom ikke i flere Udgaver; maaske har dens Stil ikke været saa let fattelig for de Unge, som det kunde ønskes. Han holdt ogsaa i Vinteren 1820–21 offentlige Forelæsninger paa Universitetet over Dele af den ældre Historie, og en Adgang til Lærervirksomhed ved Højskolen vilde vel være bleven ham mulig, saafremt man ikke da havde faaet Anvendelse for hans Talent paa anden Maade.

Sorø Akademi var blevet gjenoprettet som en Blanding af Skole og akademisk Institut, og Estrup blev i Februar 1822 udnævnt til Lektor i Geographi, Historie og Statistik, saaledes at han i Skolen skulde besørge den geographisk-historiske Undervisning i øverste Klasse, ved den akademiske Læreanstalt holde historisk-statistiske Forelæsninger for Akademisterne. I begge Poster virkede han nu paa en smuk Maade i otte Aar. Men i Aaret 1830 blev Posten som Direktør for Akademiet ledig, og Estrup, der var ældste Lektor, blev constitueret og derpaa i Aaret 1831 beskikket til Direktør for Akademi og Skole. I mange Henseender var han en saadan Post voxen. Som Videnskabsmand nød han almindelig Anseelse, han var yndet som Lærer og Docent, og stod sig vel med sine Medlærere og Foresatte. Der var imidlertid noget Mildt og Blødt i Estrups Karakter, uden at dermed var forbundet den rette Styrke, og hans humane Sind og af Sygdom anfægtede Legeme betog ham den Haardhed eller Stivhed, som stundom kunde være nød-

vendig paa den vanskelige Post. Han lod sig let paavirke eller forknytte af Bryderi eller Uvillie; han ønskede tillige, at Akademiet skulde komme til at udfolde en fyldigere Virksomhed, uden at hans Forslag herom vandt Fremgang. Saaledes blev han mere bestemt paa at trække sig tilbage, og 1837 søgte han sin Afsked og fik den.

Estrup trak sig tilbage fra sin Direktørpost for at virke som Godsejer. Ved Ægteskab (1822) med Jacobine Scavenius, en Datter af Etatsraad Scavenius til Gjorslev, og efter hendes Død (1829) med Søsteren Anna Christine (1833) var Estrup bleven formuende og havde kunnet kjøbe Herregaarden Kongsdal i Holbæks Amt tre Mil fra Sorø, hvorhen han flyttede, og hvor han virkede Resten af sit Liv som en kraftig og velvillig Godsejer, foruden at han i Ro fortsatte sine videnskabelige, især historiske Studier.

Naar vi skulle betegne Ejendommelighederne ved Estrups Forfatterpersonlighed, ville vi for det Første gjøre opmærksom paa, hvorledes han overalt, hvor han færdes, griber de Spørgsmaal, som paa denne Plet, hvor han staar, naturlig frembyde sig til Løsning. Vi have set, hvorledes han som Rejsende opsøger de Danskes Færden i Udlandet, hvor han kommer, hans Skoleundervisning giver ham Tankerne om en bedre Lærebog, hans Stilling som Lektor og Direktør til at udtale sig om mange Undervisnings- og Opdragelsesspørgsmaal, hans Liv i Sorø til at skrive om *Absalon som Helt, Statsmand og Biskop* (1826); han drager 1828 med sin syge Hustru til Hieres i Sydfrankrig, hvad der giver ham Anledning til at skrive en Afhandling om dette Steds Klima og Historie; som Godsejer skriver han ikke blot sin egen Ejendoms Hi-

storie *Thygestrup, som det var og som det er, en historisk-statistisk Beskrivelse* (1838), men giver sig i Kast med Studiet af ældre agrariske Forhold (*Om Livsfæste i Danmark,* 1842).

Det Ejendommelige i Estrups Studier, der angaa alle Lande og omfatte Oldtiden, ikke mindre end de nyeste Tider, bestaar dernæst mindre i, at han anvender nye Maader at undersøge paa, end i den Opfattelse, som gjør sig gjældende. Han søger saaledes at drage det ethnographiske, statistiske og geographiske Moment ind i de historiske Opgaver. Men endnu mere end ved Omraadet af hvad han medtager og har Øje for, er det den Forfatterkarakter, som staar bag ved Studiet, der vinder Opmærksomhed. Selve Formen for Fremstillingen er derimod ikke vindende; alle andre end Historikere ville sikkert kalde Estrups Fremstilling tør. Sjælden anvender han et Billede, og dette staar i Forbindelse med, at Estrup er angst for at henfalde til Former, der ikke staa i levende Forbindelse med Personligheden og derfor ikke heller gaa til Hjertet; han vil ikke give skjønne Ord i Stedet for vægtige Grunde og Oplysninger, og han mener, at man bør vel passe paa ikke at afvænne Læserne med Selvtænkning. „Den ædle Simplicitet er den historiske Fortællings værdigste Smykke; den røber Fortællerens Kunst og Sanddruhed. Sandhed er den højeste Dyd i en historisk Fortælling". „Naar der er Sandhed i det Fremstillede og i Fremstillingen, vil Fortællingen altid behage hver den, som læser den med en naturlig historisk Sans og ufordærvet Smag" [2]. Saaledes hader han Stads og Pragt, og han siger ved en anden Lejlighed: „naar Facta tydelig og fuldstændig ere givne, finder jeg overhovedet, at det er en Historieskrivers Pligt at lade

den tænkende Læser selv uddrage Resultaterne“ [3]. Denne Knaphed virker stundom noget skræmmende, men paa den anden Side kan den ogsaa give hans Sprog en mandig Styrke. I hans Lærebog virker den til en klar og bestemt Fremstilling.

Der var fremdeles noget afgjort Borgerligt over Estrups Stil, lige ned til det konsekvent brugte *kuns* (i Stedet for *kun*). Men overalt er det ogsaa den gode Borger, som taler ud af disse Afhandlinger, og i det Hele kan man paa Estrup anvende Thaarups Ord:

den gode Borgers Navn at bære
er Maalet, som han stræbte til.

Det viser sig ikke blot i de smukke Legater, som han endnu under sin Levetid stiftede for de Institutioner, som han var traadt nær, saaledes for Randers Skole, Walkendorphs Collegium, Sorø Akademi, Universitetet (for Forelæsninger over Slesvigsk Ret), men det viste sig i den brændende Følelse af politisk Ansvar, som greb ham i den da staaende Kamp. Vi have alt set, hvorledes han var den Første paa Marken i Kampen for Slesvig og vedblev trolig at tale den danske Sag. Men dernæst deltager han i Debatten om vore agrariske Spørgsmaal. Han var 1842 Deputeret for Sjællands Stifts Sædegaardsejere ved Stænderforsamlingen i Roeskilde og spillede vel ikke nogen betydelig Rolle, men afgav dog Betænkning i flere Spørgsmaal, arbejdede for Bevaringen af Sorø Akademi, for Oprettelsen af en højere landøkonomisk Dannelsesanstalt osv.

Humanitet og Retfærdighed var Maalet, hvorefter han stræbte, baade ved Betragtning af Fortidens Gjerning og ved Ordningen af Nutidens Virksomhed. Derfor gjentager han, at vi ikke skulle dømme de svundne Tider

efter vor Tids Forhold alene, men ogsaa efter hine Tiders Krav og Aand. Derfor paataler han i sin Anmeldelse af Daugaards Bog om Klostrene Forfatterens altfor ufordelagtige Dom om det danske Klostervæsen i Middelalderen. Hverken fandtes der saa mange Klostre her som andensteds og heller ikke vare de saa ufrugtbare for det offentlige Liv; deres Bistand til Fattigvæsenet, deres Gjæstepligt, Laan til Staten og Omsorg for Kultur kom det Offentlige højt til Nytte og savnedes, da de faldt[4]. Endvidere paaviser han Forskjellen mellem den tilsyneladende Lykke og de blivende, gjennem lange Tider virkende Goder. Han skriver en Afhandling om *Kleomenes den Tredie, Konge af Sparta* og om Spartas Lovgivning paa de Tider: her udtaler han, at „Historien er Statsmandens og Lovgiverens sikreste Vejlederinde. Det er Facta, som prise eller fordømme Theorierne. Baade Lykurgos og Kleomenes og Aratus vilde det Bedste; de gik ud fra det Nærværende, og deres Beregninger havde en sikrere Basis end Philosophens, der ikke sjælden helder til at opofre de nærværende Generationer for tilkommende Generationers problematiske Lykke. Men den Første fejlede, fordi han gjorde det, han mente at være nærværende Slægters Tarv, til eviggjældende Regel for alle følgende; de Sidste fejlede, fordi de i at bedømme det Nærværende ikke raadførte sig med det Forbigangne. Historien lærer, at de bedste Institutioner ikke ere de, der give den højest mulige Grad af Lykke i et eller andet givet Moment, men derimod de, der give det størst mulige Antal af Generationer den størst mulige Sum af Lykke“[5].

Her have vi Estrups eget politiske System udtalt med græsk Baggrund: Fremskridt med sindige Trin, Ret

mod Alle, Respekt for det Bestaaende, men humane Følelser mod alle uheldigt Stillede. Han er selv den gode og humane Godsejer, der stræber efter at skaffe sine Bønder gunstige økonomiske Vilkaar ved Hoveriets Afløsning og en planmæssig Drift, ved at fremme Kundskabs Udbredelse mellem dem, og ved at skabe Hjælp for de Trængende. Han taler Herremændenes Sag, naar der af Bønderne stilles for store Krav, men han gaar imod sine Standsfæller, naar han synes at mærke hos dem Mangel paa patriotisk Følelse eller Miskjendelse af, at Standens Interesser maa vige, hvor Samfundets Tarv nødvendigt kræver det. Hans Skrift *De danske Majorater, en historisk-politisk Betragtning* (1845) paaviste saaledes, at Lehn og Fideikommisser ikke baade Landets Velfærd og ere økonomisk uheldige for Familierne; Familiernes Styrke beror desuden ikke paa Gods og Penge, men paa moralsk Kraft og intellektuel Dygtighed. Han tilraader ingen voldsom Forandring, men udtaler dog, at mange Baand burde løses, og at ingen nye Lehn eller Fideikommisser burde oprettes. Skriftet vakte Vrede hos hans strængt aristokratiske Standsfæller, som tog til Orde imod det. Iøvrigt dadler Estrup stærkt den Anskuelse, der stundom havde gjort sig gjældende i Behandlingen af Landboforholdene, nemlig at Ejer og Bruger skulde have modsatte Interesser, for hvis Skyld de nødes til at staa paa Vagt mod hinanden under Lovenes Skjold og med alle Rettergangens Vaaben.

Estrup havde i længere Tid havt et svagt Bryst og skrantet. Mere og mere greb Sygdommen om sig, og den 29. December 1846 døde han paa Kongsdal. Mange vare de, som sørgede ved hans Død, og Bønderne hædrede den Bortgangnes Minde. Han var en ædel Natur;

det Kjærtelys, som brændte i hans Øjne, og Smilet om Læberne vidnede om hans milde, dybt humane Sind, hans Velvillie imod Alle og hans Stræben efter Livets store Formaal[6].

---

30. Hans Matthias Velschow.

Hans Matthias Velschow fødtes i Kjøbenhavn den 22. November 1796 og var Søn af Brygger og Snedkermester Chr. Velschow. Han blev 1815 dimitteret fra Metropolitanskolen til Universitetet og erholdt Udmærkelse ved Examen Artium og anden Examen, tre Aar efter ogsaa Universitetets Guldmedaille for en Prisafhandling om Oprindelsen til og Forandringerne i Danmarks Rigsvaaben samt de enkelte Provinsers Vaaben. Denne historiske Granskning forhalede noget hans theologiske Studier, som han dog afsluttede 1822 med Laudabilis til Embedsexamen. Velschow levede i den følgende Tid af Undervisning og var iøvrigt beskjæftiget med Besvarelsen af en Prisopgave fra Videnskabernes Selskab: „Om Myntens udvortes Tilstand i Danmark fra Knud den Stores Tider indtil den oldenborgske Stammes Regering“; ogsaa her hjembragte han Prisen (1824). I fem Aar var han Alumnus paa Borchs Kollegium og skrev tvende latinske Afhandlinger *pro stipendio Collegii Medicei*, om Biskop Regner i Odense (1252—67) og om Bryderne efter de gamle danske Love og andre Kilder.

Om den følgende Del af Velschows Liv lader der sig kun give en lignende skematisk Beretning som den om hans Ungdom. Efterat han havde disputeret for Doktorgraden 1831 om Hærvæsenet paa Valdemar Sejrs

Tid, rejste han med offentlig Understøttelse udenlands i to Aar til Tydskland, Italien og Frankrig, og ved sin Hjemkomst (1833) søgte han at faa Ansættelse ved Universitetet. Som bekjendt havde Frederik Rostgaard i sit Testamente tildelt Universitetet en Kapital, der skulde anvendes til Lønning for en Professor i Historie og nordiske Antikviteter. Efter Testators Beregning vilde Legatet halvhundrede Aar efter at det var udbetalt til Universitetet, have naaet den Størrelse, som han mente fornøden til at afholde Lønningen, men under de forandrede Pengeforhold havde dette ikke holdt Stik. Imidlertid syntes Testator at have ønsket, at Professurens Oprettelse ikke blev forhalet, og Regeringen besluttede derfor at anvende en Del af Legatets Midler til en saadan Post, medens Resten toges af Universitetskassen. Saaledes blev da Velschow udnævnt til Professor i Historie og nordiske Antikviteter (1833); to Aar efter blev der i Henhold til Arvingernes Forlangende og i Overensstemmelse med Testamentet tillagt Professoratet Navn af det Rostgaardske[1], saaledes som det er almindelig Brug ved Udlandets Universiteter. Denne Post overgik 1850 til at blive en ordinær Professur, og Velschow vedblev at beklæde den til sin Død den 8. Juli 1862.

Velschows Forfattervirksomhed er kun lille i Omfang, og Grunden til denne Standsning i Produktiviteten kan ikke som hos Kall og Engelstoft søges i meget Arbejde af administrativ eller praktisk Natur, skjøndt Velschow ganske vist stundom modtog offentlige Hverv. Saaledes blev han af Regeringen valgt til Medlem af den i Henhold til Fredstraktaten af 2. Juli 1850 udnævnte Kommission til at bestemme Grænsen mellem Hertugdømmerne Slesvig og Holsten. Velschows Arbejde i

denne skal have været betydeligt [2], og det skal skyldes ham at danske Krav ikke led nogen Skade. Ligeledes blev han 1853 valgt til Folkethingsmand for Kjøbenhavns 1ste Valgkreds; han understøttede Ministeriet Ørsted til at gjennemføre Arvefølgeloven, idet han tilhørte Alliancen mellem Reaktionen og Bondevennerne og navnlig den Første, men han spillede ikke nogen fremtrædende Rolle. og efter Rigsdagens Opløsning blev han ikke gjenvalgt.

Men en Forfatters Arbejder kunne være faa og smaa. og deres Værd dog betydelig. I Virkeligheden udmærke alle Velschows Skrifter sig ved en ejendommelig Vægtfylde. Flere af dem have sat tydelige Mærker i dansk Granskning, og andre ere i hvert Fald meget karakteristiske for Studiernes Gang herhjemme. Hans lille Afhandling om Bisp Regner er som en kildekritisk Undersøgelse fra 1825 allerede mærkelig: han viser sig alt da i Besiddelse af grundig Kjendskab til de enkelte Kilders forskjellige Vægt, og kan saaledes berigtige Fremstillingen hos Pontoppidan og Suhm. Hans Doktordisputats, der af Kilderne udlokkede en hel anden og dybere Forstaaelse af den ældre Middelalders Krigsvæsen, bebuder som alt foran omtalt en Tid med ny Studiemaade. Velschows Universitetsprogram 1841 *Om Folkemængden i Danmark i Midten af det trettende Aarhundrede* vakte almindelig Beundring ved den Skarpsindighed, hvormed Forfatteren havde benyttet de velbekjendte Kilder, ved den modne Afvejen af hvad der lod sig anvende til et saadant statistisk Regnestykke og endelig ved den overraskende Oplysning, som Skriftet gav om at Befolkningstallet dengang var lige saa stort som i forrige Aarhundrede. Hvad enten denne Beregnings Enderesultat var rigtigt eller

urigtigt, er det vist, at den var methodisk foretaget, og at den gav Anvisning paa methodisk Brug af et snævert Materiale. Velschow skrev dernæst gode Afhandlinger om de slesvigske Spørgsmaal, saaledes „Bemærkninger angaaende det Slesvigske Ridderskabs Oprindelse“ [3], og Skriftet om Slesvigs statsretlige Forhold (se foran S. 275).

Hans mest omfattende Studier have dog Saxo og hans Værk til Maal. Han havde modtaget som Arv efter Biskop Müller dennes ufuldendte Udgave af Saxo, og han naaede at faa Texten med de kortere Noter udgivet fem Aar efter Müllers Død (1839). Velschow havde heri paa zirligt Latin skrevet Anmærkningerne til den sidste Halvdel af 14de, samt til 15de og 16de Bog og ligesaa eftergaaet Müllers Noter til den tidligere Del af Værket. Nu manglede de udførligere Noter, og disse maatte Velschow helt udarbejde til de fire sidste Bøger, ligesom i betydelig Grad forøge de omarbejdede Noter til de tidligere Bøger. Dette Arbejde, hvortil ogsaa hørte den udførlige Indledning om Saxo og hans Værk, skulde beskjæftige Velschow hele hans Levetid; det udkom 1858.

Denne Forsinkelse, som Ingen mere end Velschow beklagede, skyldtes sikkert ikke Mangel paa Flid, men derimod en vis Mangel paa flydende Skaberkraft. Man bliver dette tidt vaer ved at sammenligne Velschow med Paludan-Müller. Denne sidste blev ved Velschows Indledning om Saxo tilskyndet til at foretage en kritisk Undersøgelse, hvorved han kom til at bestride det Resultat, hvortil Velschow var kommen, at man nemlig maa henføre Saxo til Lunds Stift og ikke til Roeskilde, saaledes som det gamle Sagn havde paastaaet. Man

føler i Paludan-Müllers Behandling strax, hvor langt mere strømmende Undersøgelsen er bleven, hvor langt flere Muligheder her ere fremdragne og afvejede, med andre Ord hvor langt mere virksom Phantasien har været under den hele Undersøgelse. Det er denne Mangel paa Phantasi eller noget vist Regnemæssigt, som er ejendommeligt i Velschows Forfattergjerning, med hvor megen Soliditet og Skarpsindighed end hans Undersøgelse altid er foretaget. Men hans Værkers Karakter svarede til hans hele Personlighed.

Der havde fra Ungdommen af været noget tørt og afmaalt over Velschows Person. Frederik Hammerich havde ham til Lærer i Aarene 1822—25 i Borgerdydskolen paa Christianshavn, og han siger om ham: „han var en lærd Mand; da han imidlertid var fuldstændig blottet for historisk Indbildningskraft, kunde han ikke yde mig Noget. Han hørte os nøjagtigt i Lektien, skjøndt han ikke let kunde blive „fær'ig" med Noget. Og det var saa det Hele, der blev ikke engang Tale om Indøvelse i Aarstal og Navne, som vilde skaffe os Løb i dem". „Han havde noget Søgt i sit Væsen, noget pænt Spidsborgerligt, og det gjorde ham lidt latterlig for os Drenge". „Han kunde slet ikke sætte sig i Agtelse: forgæves bad han os bønlig at sidde rolig". Samme Beretter fortæller senere, hvorledes Velschow i Sammenkomster hos Kammeraterne paa Borchs Kollegium pedantisk paa Slaget ti brød op, gik til Sengs og trak Nathuen om Ørene[4]. Nu var ganske vist Frederik Hammerich og Velschow saa forskjellige Naturer som vel muligt, men Velschows Tørhed er ubestridelig. Uheldigvis holdt han jævnlig Forelæsninger for Russer, der naturligvis fandt Engelstofts livlige Foredrag langt mere tillokkende.

Goldschmidt fortæller i sine Erindringer, at han fandt for Meget af Skolen igjen i Forelæsningerne i Rusaaret, „Professor Velschow dicterede os Philip II's Historie“ [5]. Kristian Arentzen klager over, at Velschow opvartede med den mest udførlige Diplomatik og de smaaligste Traktat-Detailler fra Ludvig XIV's Tid [6]. Digteriske Naturer have Forelæsningerne saaledes i hvert Fald ikke behaget; derimod er der ikke Tvivl om, at de have været grundige, nøjagtige og ganske sikkert lærerige for de Viderekomne. Iøvrigt var Velschow human og venlig i al sin Færd [7].

---

31. Peter Vilhelm Jacobsen.

Peter Vilhelm Jacobsen er født den 21. December 1799 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader var Vinhandler. Han sattes i Metropolitanskolen og dimitteredes 1817 til Universitetet. Jacobsen følte sig strax draget til videnskabelige Studier, men deltog tillige i det glade Studenterliv. I Aaret 1820 var Studenterforeningen bleven stiftet, hvor et friskt og muntert Samliv ret florerede; ved de ugentlige Sammenkomster holdtes der Foredrag og ved Gilderne bagefter sang de unge Digtere. Om hans Deltagelse i disse Møder vidner en haandskreven Afhandling om *Ordalier*, der har Paaskrift om at være oplæst i Studenterforeningen den 21. Februar 1821. Jacobsen har her saa godt som udelukkende medtaget Udlandets Kilder og gransket dem godt, men karakteristisk er især hans Bestræbelser for at faa Klarhed om, hvorvidt og i hvilken Grad Ordalierne ere blevne anvendte og hvad deres egentlige Formaal var.

Jacobsen havde siddet paa Skolebænk sammen med Henrik Hertz og Carl Adolph Thortsen, og de tre Venner dimitteredes i samme Aar til Universitetet. Hertz havde som Jacobsen kastet sig over Jurisprudentsen, og Themis syntes allerede at have fundet en af sine svorne Yndlinge, idet Hertz vandt Prismedaillen for en juridisk Afhandling 1824. Den i det følgende Aar erhvervede juridiske Examen gav derimod ingen Løfter, og da han kort efter vandt Medaillen for en æsthetisk Afhandling, havde han helt vendt Ryggen til Jurisprudentsen. Jacobsen besad ogsaa poetisk Sans og Dannelse[1], men han blev trofast ved i det begyndte juridiske Spor. Juridisk Embedsexamen blev taget 1821, og Vejen var derved aabnet til Kontorerne. 1829 blev han Kancellist i det danske Kancelli, 1831 Kancellisekretær, og derefter 1833 overtallig, 1836 virkelig Assessor i Lands- Over- samt Hof- og Stadsretten, 1841 Kommitteret i Rentekamret. C. A. Thortsen vandt 1821 Guldmedaillen for en æsthetisk Afhandling, men slog saa ind paa Skolevejen og blev Overlærer og Rektor; ved sin *Danske Litteraturhistorie* og sin *Metrik* viste han, hvorledes hans Ungdoms Kjærlighed til den skjønne Litteratur stadig bevaredes hos ham.

Det er et ret mærkeligt Kløverblad af Venner, alle tre fint æsthetisk dannede med Kjærlighed til dansk og fremmed Litteratur og en egen Sans for Sprogets Form og Klang, alle tre med poetisk Aare og med et mildt jovialt Lune. Men det var kun sjældent Jacobsen greb til Digterpennen. Da Henrik Hertz 1832 anonymt udgav *Anonym Nytaarsgave*, skrev Jacobsen heri som Indledning „Mødet i Dyrehaven", der satte Publikum i Tvivl om ogsaa dette Stykke skrev sig fra Forfatteren af „Gjen-

ganger-Breve" eller fra en med ham nærbeslægtet Aand. Jacobsens Lystspil *Eventyr i Fastelavn,* som opførtes paa det kongelige Theater nogle Gange 1845, viste i alt Fald Evne til Replikbehandling. Iøvrigt opfattede Jacobsen aldrig sine æsthetiske Sysler som andet end Søndagsgjerning efter en travl Uge. Men hans poetiske Smag og Takt var almindelig erkjendt. Da der gjættes paa, hvo der vel kunde være Hverdagshistoriernes Forfatter, drages J. P. Mynsters og Andres Tanker hen imod Jacobsen[2]. Og Chr. Winther, som næsten aldrig forelagde sine poetiske Arbejder for Nogen, søgte dog Raad hos P. V. Jacobsen[3].

Udenfor sin juridiske Embedsgjerning havde Jacobsen fundet et Studium, som betog ham med største Interesse. Han havde i Arkiverne opdaget de righoldige Lensregnskaber, Kancelliregistranter, Raadhusprotokoller, Thingbøger og Kæmnerregnskaber, og ud af dem hentede han det mangfoldigste Stof. Mange af disse Kilder laa endog fuldstændig urørte fra Fortiden, af andre var der lejlighedsvis gjort et enkelt Uddrag. Ingen havde drevet et gjennemført, systematisk Studium paa Grundlag af dem.

Om Jacobsens Skrift om Skattevæsenet paa Frederik II.'s Tid er alt talt (S. 174). Det var den eneste Bog, han skrev; Resten er kun Afhandlinger, der imidlertid have Omfang som Bøger, og han havde i Tanke, som han flere Gange udtaler, at skrive „et temmeligt vidtløftigt Værk om Kjøbstadvæsenet i Danmark under Christian III. og Frederik II., hvilket Værk igjen skulde henhøre til den Række af Arbejder, hvorved jeg forlængst havde betænkt at meddele en Fremstilling af den indvortes Historie under de nysnævnte tvende Konger"[4]. Dette fik

han ikke udført, men han skrev en hel Række vigtige Afhandlinger om disse Emner. Saaledes paaviste han, hvorledes Selvejergodset efterhaanden formindskedes eller forsvandt i det 16de Aarhundrede, han skrev om de kongelige Nathold, Borgelejer og Gjæsteri i Danmark, om Adelens Værnething, eller han gav Bidrag til Fremstilling af det danske Kjøbstadvæsen, af Kjøbstædernes Borgervæbning og Deltagelse i Krigsvæsenet, Bidrag til Danmarks Personal- og Tidshistorie — stadig paa Christian III.'s og Frederik II.'s Tid. Kun i den Afhandling, som udkom efter hans Død, „Bidrag til en Skildring af Falkevæsenet og Falkejagten forhen, navnlig i Danmark“ [5], havde han spejdet ud over den hele Verden, hvad ogsaa nødvendiggjordes ved Emnet.

Disse Afhandlinger have en Værdi indenfor Historieskrivningens Husholdning som det sunde, kraftige Brød. Hverken i hvad der er søgt efter, eller i Maaden, hvorpaa det fremstilles for Læserne, er der mindste Forsøg paa at skabe noget Pikant eller Krydret, og dog have disse Afhandlinger ved deres Fylde af historisk Virkelighed den Tillokkelse, som det Naturlige og Uforfalskede besidder. Mange undre sig maaske over, at en aandfuld Mand kan fortabe sig i sligt Stof, eller at han for Exempel kan udgive Helsingørs Kæmner-Regnskab for Aaret 1577, og dog er ved dette Aktstykke og de Noter, hvormed det ledsages [6], Grundvolden lagt til et helt Billede af en Kjøbstads Forhold paa hin Tid. Men Jacobsen fremsætter aldrig nogen Aandrighed eller tillader sig noget Sving, han begynder sin Skildring uden Indledning og holder sig i nøjeste Nærhed af Stoffet. Det er især de juridiske og økonomiske Forhold, han har for Øje; men hans Blik er ingenlunde lukket for det aandelige

Liv; han skriver saaledes ogsaa om Skuespil og Skuespilforfattere i det 16de Aarhundrede, og hans Uddrag af Thingbøgerne vise, hvor levende det vilde Livs Scener have staaet for ham.

Jacobsen har trende Sider, der synes helt at vende bort fra hinanden. Hans Stilling i Verden er som dygtig Embedsmand mellem juridiske Akter; men foruden sit Kontor synes han at eje et Landsted i Phantasiens Dyrehave, hvor han snart søger Naturens Friskhed, snart nyder med Lune de morsomme Mennesker og deres Lader. Og alligevel kalder en Stemme ham endnu tiere til et langt mere støvet Sted, hvor kjedsommelige Regnskaber og Protokoller beskjæftige hans flittige Haand og Hoved. Dette Rum bliver for ham en Videnskabens Celle, fordi hans Phantasi lever mellem de Folk, hvis ydre økonomiske og juridiske Liv han studerer; han har medfødt Greb paa, hvorledes Studierne skulle anlægges og Udholdenhed nok til at gjennemføre dem, hvor ørkenagtige Vejene end kunne være. Og saa stor Agtelse har han for Videnskabens sande Maal, at han ingenlunde indlader Phantasiens støjende Børn i Studerestuen. Alt for mange Historikere med digterisk Natur have taget, hvad der var Smukt og Tiltalende, som Fortidsvirkelighed uden at prøve Sandheden deraf; han er ubønhørlig i at holde disse Sider ude fra hinanden.

Kun en eneste Gang besluttede han at lade Phantasien raade, og det var da han læste de Akter, som bragte ham til at skrive Dramaet *Trolddom,* der opførtes paa det kongelige Theater 1847. Her er det nu forunderligt at se, hvorledes Jacobsen igjen ikke vil lade den ene Haand vide, hvad den anden gjør. Som det læstes i

Akterne, saaledes skulde det fremstilles paa Scenen. Det var en Dramatisering af Helsingørs Thingbøger, og hans „tragiske Skuespil“ skulde efterlade det samme Indtryk af Gysen over Tidernes Raahed og Overtro, over Rettergangens Formalisme og den begaaede Uret, som Læsningen af Akterne havde gjort paa hans eget Gemyt. Hvor bliver ikke Verden brødefuld, naar Karine kan dømmes fra Livet, hun som selv hverken vil røbe eller dømme Hans Thomassen, der dog fra først til sidst har været „hendes onde Engel“! Den Fordring om Harmoni, som man uvilkaarlig stiller til ethvert Kunstværk, blev kun trøstet med de sidste Ord om, at „engang i Tiden vil Loven vel mildnes og Dommerne skue mere klart“. Men den Mand, som optrak de Linier, han fandt i Protokollerne, havde det fineste Blik for Karaktertegning og Tidsskildring; han kunde skildre virkelige Mennesker, og det endda Mennesker, som de tænkte og talte i Aaret 1564; han havde ladet Blod og Vildskab raade blandt disse Borgere, som det hidtil sjælden var set i dansk historisk Digtning.

En Fortids Liv, som skjult i Taage laa,
han klart og skarpt igjennem Taagen saa,
ved Kunstens Trolddom han paany fremstilled
det i et sandt og rent og kraftigt Billed.

Saaledes skrev Thortsen Aaret efter paa sin Vens Grav. Jacobsen havde aldrig været stærk, hvorimod han tidlig var bleven føer — Jacobsen *hin digre* kalder Chr. Winther ham allerede 1822[7] — i hans senere Aar blev hans Sværhed ham endog til Byrde og syntes at staa i Forbindelse med Leversygdom. Hans Sind var af Naturen tungt, men han var livlig og vittig lige over for Venner og talte aldrig om sig selv eller sit Onde. I jævnlige

Kjøreture til sin Yndlingsplads Dyrehaven fandt han sin største Glæde, men omsider tog Sygdommen Overhaand, og den 13. Maj 1848 bukkede han under for den. Paa den karakteristiske Grav ved Frederiksberg Kirkegaards Mur satte Venner et Monument over ham (*amici posuere*): det har Form af en opslaaet Bog, paa hvis ene Blad læses et Vers af C. A. Th., paa det andet følgende Vers af Hertz[8]:

Aarets Tider, I som drage hen
mildt og umildt over Jordens Grave,
Eder vi betro vor tabte Ven,
ham, som slumrer her i Dødens Have,
han, hvis Aand en Flugt saa herlig tog,
han, hvis Hjerte mildt for Alle slog,
Aarets Tider, mildt I drage over
Stedet, hvor han sover!

---

32. Niels Matthias Petersen.

Naar vi i P. V. Jacobsen møde en Historiker, der besad udpræget æsthetisk Smag og som i det Mindste har frembragt ét Digterværk, træffe vi i N. M. Petersen en Videnskabsmand, der var begejstret for Poesi og besjælet af Digteraand, som gjengav gamle Digte i smuk Klædning og i sine Værker gav vore Kunstnere og Skjalde levende Billeder og et aandfuldt Indblik i Fortiden.

Niels Matthias Petersen er født den 24. Oktober 1791 i Landsbyen Sanderum i Fyen, hvor Faderen var Husmand. Hans Ophold paa Landet var dog kort, idet han kun to Aar gammel blev taget i Barns Sted af sin Onkel, en Borger i Odense. Her gjennemgik han Kathedralskolen og naaede til Universitetet 1808. Der er

tvende af Danmarks store Mænd, som have havt afgjørende Indflydelse paa N. M. Petersen, to saa vidt forskjellige Aander som Øhlenschläger og Rask. „Hvad Folket har vundet ved Øhlenschläger og Rask er utabeligt“, siger han 1841, „de vakte hver paa sin Maade Bevidstheden om Nordens Ejendommelighed“ [1]. Otte Aar efter udtaler han: „Øhlenschläger sagde: „vaagn op! Du Træl, som ligger dér og dovner i Aarhundreders Aske!“ Og hvad fremmed Mythologi og latinske Stile ikke kunde udrette i tre Aarhundreder, det formaaede han i mindre end et halvt: at vække Folkebevidstheden, der nu skuer op imod Frihedens Sol. Gud velsigne ham!“ [2]

Men lige saa betydelig var den Paavirkning, som han havde modtaget ved i Skolen at træffe den nogle Aar ældre Rask. De havde snart opdaget deres fælles Interesser, og Rask indvirkede stærkt paa den yngre Ven. Kun nogle Haver skilte deres Boliger fra hinanden, jævnlig studerede de sammen i Fritiden. „Til Livets sædvanlige Adspredelser levnedes os hverken Lyst, Tid eller Anledning; — saaledes beretter N. M. Petersen selv — vor Vederkvægelse var en Slags regelmæssige Søndags-Sammenkomster, hvor Samtalen da ofte, hos Rask næsten altid, drejede sig om det gamle Norden; ved disse grundlagdes i vore Sjæle en Kjærlighed til Fædrelandet, til nordisk gammel Ærlighed og til et trofast Fostbroderlag, som Ingen siden har svigtet. Mangen stjerneklar Aften er jeg gaaet bort fra denne Kreds i en Henrykkelse og Begejstring for alt hvad godt, ædelt og stort er, som man kan tænke sig den i et ungdommeligt Hjerte og en tidlig opvakt Phantasi“ [3].

N. M. Petersen var af de sent udviklede Naturer, som det ofte gaar med Mennesker med et rigt Phantasi-

liv. De finde sig ikke til Rette i den realistiske Verden. de ville ikke trave den ordinære Studievej, de have ikke lært at tæmme Phantasien med Tankens Slynge, de tragte efter Digterkransen, skjøndt de kun have poetisk Modtagelighed, ikke digterisk Skaberevne. N. M. Petersen tog aldrig nogen Examen, og man hørte kun Lidt til ham. Syv Aar efter at han var bleven Student, fik han en Plads som anden Lærer ved det fyenske Skolelærerseminarium paa Brahetrolleborg, giftede sig og levede i 11 Aar paa Seminariet. Han har i disse Tider syslet med Poesi. I Molbechs *Athene* offentliggjorde han saaledes 1816 et Digt *Shakspeare* „skrevet kort efter at anden Del af Foersoms Oversættelse af Shakspeares tragiske Værker var udkommen“; det vidner om varm Begejstring for Shakspeare, men ikke om digterisk Evne. Den samme Dom maa man fælde over den Bog, der 1823 udkommer paa Forfatterens Forlag *Cølibatet. Dramatisk Skildring ved N. Petersen, Lærer ved Seminariet Bernstorfsminde.* „Kunde nærværende Arbejde være et Ord til sin Tid, nu da Kirketugt, Munkevæsen og deslige finder sine Forsvarere, og fremhæves for rent christeligt Præstedømme, eller kunde det i en eller anden Familie nære Følelsen for husligt Held, da ere Forfatterens Ønsker opnaaede“. Man har Indtrykket af, at Trangen til digterisk Virksomhed holdt ham borte fra tørre Sprogstudier. Allerede i Skoletiden — som ogsaa senere — kunde Rask vredes, naar N. M. Petersen, tiltrukken af Indholdet, stundom foretrak at læse Oversættelsen for Betragtningen af de gamle Ordformer [4].

Dog skulde han snart afgive Vidnesbyrd om sine Sprogstudier. Seminariet paa Brahetrolleborg blev hævet 1826, og N. M. Petersen fik Ventepenge, saa at han

kunde nogen Tid ofre sig til Studier i Kjøbenhavn. Han skriver da sin store Bog: *Det danske, norske og svenske Sprogs Historie under deres Udvikling af Stamsproget* (1829—30). Dette Værk, der vidner om, at de svundne Aar ikke vare gaaede uden alvorligt Arbejde, var ikke blot grundlæggende, for saa vidt det ingen Forgængere havde, men det var enestaaende, for saa vidt som flere af de store Kultursprog ikke endnu havde faaet et lignende Værk; det er endelig indtil den Dag i Dag vedblevet at være en Grundvold for Studiet af de nordiske Sprogs Historie[5]. Bogen vandt strax stor Anerkjendelse og større Udbredelse i de andre nordiske Lande end herhjemme[6]. Det Grundsyn, hvorpaa den hviler, var mørkt, idet Forfatteren fremstillede det tilbagelagte Tidsrum alene som en fortsat Vigen bort fra det nordiske Stade og en idelig Fortydskning.

Imidlertid var N. M. Petersen 1829 bleven anden Underbibliothekar ved Universitetsbiblioteket, 1830 Registrator ved Gehejmearkivet; 1845 udnævntes han til extraordinær (senere normeret) Professor i de nordiske Sprog. Den lange Ventetid, inden han naaede en mere sikret Stilling, har vistnok noget forbitret hans bløde Sind. Men hans Arbejde standsedes ikke herved, og mange vare de Værker og af forskjellig Art, som fremkom fra hans Haand.

Vi skulle her ikke beskjæftige os med hans strængt sproglige Studier, men maa holde os til dem, der ligge Historien nær. Imidlertid ville vi bringe i Erindring, hvilken Betydning hans Afhandling *Bemærkninger om danske og norske Stednavnes Oprindelse og Forklaring* (1833) har havt. Man er maaske nuomstunder mindre opmærksom paa denne Undersøgelse, fordi Enhver nu

véd, at det er ad disse Veje man skal gaa frem, medens man ikke erindrer, hvor mislykkede de tidligere Forsøg paa at tolke de lokale Navne sædvanlig vare[7]. N. M. Petersen hævder først og fremmest, at det er fuldkomment planløst ikke at gaa tilbage til den ældste Navneform. Endvidere skal man anvende Analogien af andre Stednavne, ogsaa norske og svenske, og man skal raadspørge Oldnordisk. Intet er derimod ustadigere, upaalideligere og mere vildledende end Stedsagn, hvorimod ethvert Steds lokale Beskaffenhed maa tages i Betragtning.

N. M. Petersens vigtigste Forfattergjerning i historisk Henseende samler sig om tvende Brændpunkter, hans Studier over Nordens Oldtid og over den danske Litteraturs Historie. Hvad den første Side angaar, gav han i sin *Haandbog i den gammel-nordiske Geographi* (1834) en systematisk Fremstilling af Nordboernes Kundskab om Verden, dens Lande og Steder, udarbejdet især efter islandske Kilder. Kort efter offentliggjorde han sin *Danmarks Historie i Hedenold* (1834—37, andet Oplag 1854—55). Det er den skjønneste Fremstilling af nogen Del af Danmarks Historie, som er udkommen i Aarhundredets første Halvdel. Uagtet Forfatteren var gaaet til selve Kilderne og idelig havde fundet og udfundet Nyt, var Skildringen let forstaaelig og tiltalende: den egnede sig ret til almindelig Læsning og spredte megen Kundskab om Fortiden i Folket. Det Samme skete ved hans Gjengivelse af islandske Sagaer. Saaledes oversatte han for Oldskriftselskabet de norske Kongesagaer (4de til 10de Bind af *Oldnordiske Sagaer*) i et smukt Sprog, med Benyttelse af gode danske Almuesord; dog var Farven ofte bleven for varm og Formen for blød. Men især

vandt han Indgang ved sine *Historiske Fortællinger om Islændernes Færd hjemme og ude* (1839—44. anden Udgave 1862—68) med de oplysende Anmærkninger, som dertil knyttede sig. Om hans Forelæsninger over *Nordens Mythologi* have vi alt talt i det Foregaaende (S. 56).

N. M. Petersen var allerede en ældre Mand, da han fattede Planen om en dansk Litteraturhistorie, et af de Værker, hvis Udgivelse *Historisk Forening* allerede ved sin Stiftelse havde sat paa sit Program. Det siges, at Molbech, næsten i Fortrydelse over at Nogen var kommen ham i Forkjøbet, skal have sagt, at det kunde han jo ogsaa have gjort. Men det var en Misforstaaelse fra Molbechs Side. Han vilde aldrig have kunnet skrive en Bog, der var saa righoldig, uagtet den ofte knappe Form, saa glødende varm, overalt saa original i sine Betragtninger, og som dernæst i den Grad bar Personlighedens Præg. N. M. Petersen havde ingen æsthetisk Skole at følge som Molbech; men han havde et fint og aandfuldt Blik og en Evne til at leve sig ind i Værker, hvor afvigende Forfatterens Standpunkt end var fra hans eget. Første Udgave af dette store Arbejde *Bidrag til den danske Litteraturs Historie* udkom fra 1853 til 1861 i fem Bind, anden Udgave 1867—71. Den modtoges overalt med største Glæde og Tak. Det var en Haandbog, som gav Bogtitler, Oplysning om Litteraturens Bestanddele og om Undersøgelser over den; men den gav langt mere end dette, idet den indeholdt et Syn paa hele Litteraturens Gang, Paavisning af den fremmede Bogverdens Indflydelse paa vor egen, en livfuld Opfattelse af de enkelte Forfatteres Personlighed. Var Forfatterens Dom end ofte streng, følte man i alt Fald overalt, at en elskværdig Personlighed og en glødende Fædrelandsven havde

talt. Naturligvis maatte N. M. Petersen paa mangfoldige Steder støtte sig til Andres Angivelser og kunde ikke overkomme Studiet af alle Kilder; herved kom han til at begaa, ofte endog betydelige Fejltagelser, men Ingen vilde kunne skrive et saa omfattende Værk uden at fejle i mange Enkeltheder. — Derimod mærker man snarere Manglen paa originalt Studium i hans *Bidrag til den oldnordiske Litteraturs Historie* (1866), paa hvilken Bog han heller ikke fik lagt den sidste Haand; den udgaves efter hans Død. Her var hans Standpunkt ofte vaklende og uklart. Iøvrigt ville vi i denne Sammenhæng minde om hans fortjenstlige Paavisning af, at Snorre Sturleson er en langt mere selvstændig Historiker og Forfatter end det tidligere var antaget, særlig af P. E. Müller.

N. M. Petersen søger tilbage til det oprindelig Menneskelige; hvad der formentlig gaar imod dette, hader han. I det nævnte dramatiske Digt fra Ungdomsaarene har han valgt et Emne, som er meget karakteristisk for hans Følelse; han er oprørt ved Tanken om noget saa unaturligt som et Forbud mod Ægteskab, og han skildrer i gruopvækkende Scener den forfærdelige Virkning paa timelig Lykke, som Pavebudet volder, samt Munkenes slette Vandel. I hans senere videnskabelige Skrifter lyder der ofte Ord imod Præsterne og Theologerne, som vise, at han ikke ret kan forsone sig med deres Gjerning. Man kan da forstaa, at Rousseau er en af hans Yndlingsforfattere. „den guddommelige Rousseau, denne vidunderlige Mand, der foragtede Menneskene og anvendte hele sit Liv paa at oplyse dem“[8]. Og som Rousseau leder tilbage til den almenmenneskelige Urtid, saaledes har N. M. Petersen en Trang til at afstryge af vort Sprog, vor Opfattelsesmaade, vor hele Kultur Meget

af det, som er kommet til os gjennem Tiderne, for atter at gjenfinde det oprindelig Nationale, det ægte Nordiske, som kun Kulturen, det vil sige den over Tydskland og med Latinen erhvervede Kultur, har fordærvet. Iøvrigt er det vanskeligt at angive N. M. Petersens Stade i religiøs Henseende. Han tror baade paa Gud, paa Christus og Udødelighed, og han kan udtale sig varmt om Christendommens Gjerning og Maal; han kan skildre Rationalismens ulykkelige Indflydelse i Kirken; men paa den anden Side kan han ogsaa i Reformationen se en Splittelse af Enheden og en begyndende Henfalden til Sektvæsen; han synes stundom at sværme for oldkirkelige Tilstande, da Alle ere Præster.

Lige saa vist som han er en Elev af Grimm og meget paavirket af denne ogsaa i Grundbetragtningen om det oprindelig Folkeejendommelige, lige saa afgjort er det, at han langt mere læser fransk Litteratur end tydsk. Han anfører med Forkjærlighed franske Forfattere, endog af meget forskjelligt Standpunkt (Bernardin de St. Pierre, Parny, Sismondi, Michelet, Lamartine), dog maaske især saadanne, hos hvem en levende Kjærlighed til Naturen og en følelsesfuld Sjælelighed ytrer sig. Ogsaa i N. M. Petersens Stil mærkes franske Forbilleder i de korte, knappe, sententiøse Sætninger, der ofte noget uordnede tørne mod hinanden og dog bevirke, at man ikke bliver uopmærksom og at man tænker under Læsningen.

Mild og blød, men ofte sygelig mørk og modfalden, begejstret for alt Ædelt og Godt, men dog seende Idealerne saa fjernt fra Virkeligheden, sørgende over dansk Mangel paa Kraft og dog elskende „dette ejegode hjertelige Folk“ [9] — saaledes var den venlige, utrættelige Gransker. Han tilhører fuldt vor romantiske og æsthe-

tiske Periode, og han havde saa vanskelig ved at finde Idéen i den reale Virkelighed. Poesi og Kunst vedbleve til det Sidste at glæde hans Sjæl, og endnu paa sine gamle Dage søgte han i Fritimerne til Musen. ·Kristian Arentzen traf ham engang staaende ved sin Pult: „„Jeg har lige endt en Tragedie!“ sagde han, idet han smilende saa paa mig med sine varme Øjne. „Jeg har skrevet flere — vedblev han — men der er naturligvis Ingen, der faar dem at se“. Han var dengang over 60 Aar gammel. Ikke længe før hans Død mødte jeg ham paa Nørrebro mellem Søerne. Han lænede sig til Jernrækværket og sagde bevæget: „Jeg kan ikke holde det ud længere“. Hans ideale drømmende Natur har vist ikke lidt faa bittre Skuffelser. Der er næppe ret Mange, som have elsket Danmark og det gamle Norden højere end han og sørget dybere ved vore Ulykker“. Og dog skulde han ikke opleve Landets største Ulykke.

Kort efter at han i Oktober 1861 var fyldt sit halvfjerdsindstyvende Aar, hædrede Studenterne ham med en Fest i Studenterforeningen; Carl Ploug havde foruden en Sang til den Fejrede skrevet sit smukke Digt „De sige, at mit Sprog er en ussel Tiggerkvind“, der ligesom manede til ikke at opgive Troen paa vort Sprogs Fremtid[10]. Kun et halvt Aar efter, den 11. Maj 1862, hensov Modersmaalets gamle Talsmand, og Carl Ploug sang ved Graven:

Danmark! aabn Dit Moderskjød!
Lad ham sove nær Dit Hjerte!
Han har trofast delt Din Nød,
han har baaret tungt Din Smerte.

Danske Toner, til Farvel
skal I ved hans Baare klinge!
Thi han var en Sangersjæl,
savnende kun Eders Vinge.

---

33. Caspar Frederik Wegener.

Caspar Frederik Wegener er født den 13. December 1802 i Gudbjerg paa Fyen, hvor hans Fader var Præst. Han dimitteredes fra Roeskilde Kathedralskole 1821 og maatte i disse saa vanskelige økonomiske Tider strax give sig til at undervise; fem Aar senere blev han Adjunkt ved Sorø Akademi og underkastede sig først derpaa, mest for at efterkomme sin Faders Ønske, theologisk Embedsexamen 1828. 1830 erholdt Wegener Titel af Overlærer, 1837 blev han Lektor i Historie og Geographi samt Statistik ved Sorø Akademi. Wegeners lange Livsbane falder i tvende vidtforskjellige Afsnit. Den første omfatter denne hans Virksomhed som Lærer og Lektor ved Sorø Akademi, den anden hans Embedsgjerning som Gehejmearkivar fra 1848 indtil 1882, da han efter at være fyldt 80 Aar fratraadte denne Post. Derefter er fulgt en stille Aften i tilbagetrukken Ro.

Wegener havde under sin Lærer- og Opdragergjerning i Sorø lagt ypperlige Gaver for Dagen. Han havde et godt Greb paa at omgaas baade Eleverne og de Studerende, med godmodig Spøg og med Alvor, og selv om han kjørte med stramme Tøjler, fik han Tilgivelse herfor af de Unge, fordi de følte, at de berigedes i Kundskaber og Indsigt ved hans livlige og nøjagtige Læremaade, der fremdrog det Hovedsagelige og nødte dem til en lignende Klarhed i Tankegang og Form, som den, der er saa ejendommelig for ham[1]. Ogsaa i hans Stilling som Akademiets Inspektor, Regentsprovst og Bibliothekar vandt hans Tjenstvillighed og utrættelige Iver almindelig Anerkjendelse.

Samtidig havde Wegener drevet videnskabelige Stu-

dier i ethvert ledigt Øjeblik, da hans Embedsforretninger ikke holdt ham fangen. Hans første Bog var hans Doktordisputats *De aula Attalica literarum artiumque fautrice commentationis historicæ pars prior* (1836), en paa omhyggelig Benyttelse af Kilderne støttet Skildring af, hvad de ansete Konger i Pergamum havde udrettet for Litteratur og Kunst. Men Wegener havde altfor megen Kjærlighed til Danmark og Dansk til at saa fjerntliggende Emner fremdeles kunde fængsle ham. Overgangen til den danske Historie skete igjennem hans „lille Lejlighedsskrift“ (paa 120 Kvartsider) *Om Carl Danske, Greve af Flandern* (Program fra Sorø Akademi 1839). Der var her givet en udtømmende Behandling af dette Emne, som uagtet det udelukkende angik et fremmed Land, maatte interessere Danske i særlig Grad. Forfatteren havde ikke blot spejdet vidt omkring, men set til Bunds, hvad man mærker paa de med skarpt Øje foretagne Undersøgelser af de enkelte Kilder og hans idelige Prøven af om Kildernes Angivelser stemme, med hvad der var kronologisk rigtigt, eller hvad der var Skik eller Lov paa de Tider. Det „var beregnet for Læsere ogsaa udenfor den Videnskabs Kreds, hvortil det nærmest hører“, og Forfatteren kunde sige det med Rette, eftersom i alt Fald de lærde Anmærkninger ikke fik nogen skadelig Indflydelse paa den klare Oversigt over Hovedindholdet.

Denne Evne til at beherske det store Stof og at fremlægge det i en let tilgængelig Form skulde Wegener ogsaa lægge for Dagen i et Skrift beregnet paa Almuen. Efter Opfordring af Landhusholdningsselskabet skrev han *Doctor C. F. Wegeners liden Krønike om Kong Frederik og den danske Bonde. Til Menigmands Nytte og For-*

nøjelse udgiven af det Kgl. danske Landhusholdnings-selskab (1843). Den Forfatter, som træffende har skildret Bondeopvækkelsens Tid (1844—46), siger, at Wegeners Skrift spillede en overordentlig Rolle i den vaagnende Bevægelse. „Den jævne og klare Fremstilling, som deri gives af Selvejendoms overordentlige Fortrin for Fæste, og dens Udvikling af en tidligere Regerings ivrige Bestræbelser for at fremme en saadan Overgang, havde en uberegnelig Virkning. Wegeners Bog havde gjennemtrængt den oplyste Bondes hele Tankegang, . . . i Stænderne paaberaabes den af Aristokrater og Bondevenner med lige Agtelse, og man slaar sin Modstander med Ord af den som med Ord af Evangeliet selv“ [2]. Bogen var da ogsaa bleven spredt viden om; Kancelliet havde ved et Cirkulære anmodet samtlige Skoledirektioner om at henlede Sogneforstanderskabernes Opmærksomhed paa dette Skrift og anbefale dets Anskaffelse ved Skolerne.

Alligevel blev det af Flere bedømt noget anderledes, baade hvad Fortællemaaden og det Fortalte angik. Den gammeldags Tone, som var anslaaet, mindede om den Maade, hvorpaa der var skrevet og talt adskillige Menneskealdre tidligere, og mangfoldige Bønder gjenkjendte vel nok med Glæde deri Stilen fra de gamle Bøger paa Hylden, andre derimod tiltalte Bogen ikke, fordi den ikke var naturlig nok i sin Tale og ikke ret behandlede Bonden som andre Læsere. Historikerne bebrejdede dernæst Wegener, at han havde skildret Frederik VI. paa en Maade, som han noget fraveg i sine andre politiske og historiske Skrifter [3]. Her maa man imidlertid erindre det Standpunkt, som Wegener har valgt. Ligesom han har ment lige over for de Læsere, for hvem Bogen nærmest var bestemt, at maatte tale et eget Sprog, saaledes

har han troet det nødvendigt at gribe til de stærke Farver. Derfor er Skildringen af Tiden før Reformerne bleven saa mørk og af Kongen selv og hans Resultaters Held saa lys, derfor ere Kongens Raadgivere traadte saa stærkt i Baggrunden, og det er ikke betonet, hvor mange Fejlgreb der blev begaaet i Politiken med skæbnesvangre Følger for Landet. I sin *Indbydelse til Sørgefesten for Frederik VI. paa Sorø Academi* (1840) taler han bestemtere om de skete Misgreb.

Som flere af de Soranske Lærere havde Wegener tidlig taget Del i Forsvaret for vort Lands historiske Ret. Saaledes havde han skrevet en særdeles grundig Anmeldelse af Dahlmanns Danmarkshistorie, hvori han med fuld Anerkjendelse af dens store Fortjenester tog Ordet mod dens Overgreb. Ved sin Undervisning paa Akademiet eller ved Foredragene vidste han altid at betone de nationale Spørgsmaal og skildre vort Land ikke alene som det Herlige, vi eje, men som det, vi skulle kæmpe for og forsvare. Saaledes kunde Wegener, efter hvad en af hans Elever meddeler, naar han i Klassen examinerede i Frederik den Fjerdes Historie, paa engang hæve sin Stemme og raabe: „han lod sig hylde *secundum tenorem legis regiæ*. Hører I det, glem det saa aldrig!" og idet han raabte det, funklede hans Øjne, og han smeldede Tobaksdaasen mod Kathedret[4].

Kong Christian VIII havde været særdeles tilfreds med Wegeners Skrift om Frederik den Sjette og Bonden og oversendte ham Ridderkorset med en egenhændig Skrivelse. Da Tanker vare fremme om Omdannelsen af Sorø Akademi, søgte Regeringen at vinde Wegener for en større Virksomhed; han blev 1847 kongelig Historiograph, og Posten som Gehejmearkivar stilledes

ham i Udsigt. Ved Finn Magnusens Død kaldtes han til denne Stilling den 11. Marts 1848. Vi have alt omtalt, hvorledes han kom til at grundlægge et helt nyt Tidsrum for Arkivet, og at han kaldtes til ivrig Deltagelse i den slesvig-holstenske Strid, forsaavidt denne førtes med Aktstykker, historiske Undersøgelser, Bladartikler og politiske Flyveskrifter. Wegener var mod sit Ønske bleven kongevalgt Medlem af den grundlovgivende Rigsdag; den almindelige Valgret huede ham ikke og gjorde ham angst for Fremtiden, hvorfor han protesterede offentlig imod Grundloven.

Uagtet Wegener i disse Aaringer var Regeringens utrættelige Talsmand i historiske Spørgsmaal, kom han snart i en ejendommelig Konflikt med Regeringen eller Ministeriet. Han var bleven greben af en Følelse af det Farlige i, at Forslaget til Loven om Tronfølgen havde ladet al Arveret efter Kongeloven være ophævet, skjøndt dog denne Lov netop var Bindeleddet mellem Slesvig og Kongeriget, og skrev derfor *Forsvar for Danmarks Kongers og Kongehusets fulde Arveret efter Kongeloven* (1852). Det var ikke Wegener ubekjendt, at Kong Frederik selv nærede Betænkelighed ved hint Lovforslag, og Skriftet var tilegnet Gehejmeraad Stemann, der fuldelig bifaldt Wegeners Opfattelse. Statsraadet lod nu Wegener sætte under Tiltale for hans Bog. Kriminalretten frikjendte ham imidlertid og senere ligeledes Højesteret, som dog paalagde ham at udrede Omkostningerne i begge Instantser (1854). Ørsted gav nu Wegener ved Reskript en alvorlig Reprimande. „Ved det allerhøjeste Reskript af 3. Februar 1854, skriver Dagbladet, straffes Konferentsraad Wegener, fordi hans Majestæt ved sit Privattaffel har drukket et Glas med hans Defensor for Højesteret“.

Sagen forøgede i høj Grad den Popularitet, som Wegener længe havde nydt; den Hyldest, som Studenterne vilde bringe ham i den Anledning, blev dog i Tide afværget ved ham selv og Andre[5].

Senere er Wegener ikke traadt frem i det offentlige Liv. Han har arbejdet ufortrødent i Arkivets Tjeneste og færdedes saa godt som alene mellem dette og sit Hjem. Arkivet er i hans Styrelsestid blevet et meget besøgt Studiested, stundom har det end ikke kunnet rumme alle dem, der vilde arbejde. Udlændinge saavel som Danske have benyttet det, og Wegener har endvidere ved idelig at give redebonne Svar paa Forespørgsler trofast arbejdet for Andre. Derimod har Wegener i mindre Grad arbejdet for sig selv. Afhandlingerne fra de senere Aar have sædvanligst været skrevne efter Opfordring eller Ønske, for Exempel da han gav Beretning *Om Udgravningen af Asserbos og Søborgs Ruiner under Hans Majestæt Kongens Ledelse 1849 og 1850* eller *Historiske Efterretninger om Abrahamstrup Gaard i den ældre og nyere Tid.* Mulig har den Omstændighed, at han saa tidlig blev sat til at skære Hakkelse i den politiske Rejsestald, betaget ham Tilbøjeligheden til selv at søge Opgaver, og vist er, at han altid har anset det stille Liv i Sorø som sit Livs lykkeligste Tid. Hvor meget han end i det senere Afsnit af sit Liv uforandret bevarede sin overordentlige Evne til at indsamle, optage og ordne, har han ikke været greben af Trang til at skrive.

Wegener staar den ældre Skole af Historikere nær; han er i Grunden den sidste af dem. Nærmest maa man vel sammenstille Wegener med Werlauff. Han har Interesse for lignende Emner som denne Historiker, men

Werlauff dvæler dog oftere ved Sæder og Skikke, Wegener snarere ved de juridiske og politiske Spørgsmaal. Han træffes ligesom Werlauff mest i Studereværelset, og har saa godt som ikke deltaget i Selskabslivet; men han har rejst mere end Werlauff og besøgt flere Egne af vort Land, ja endog været nogle Uger udenfor Landets Sydgrænse; oftest har det dog været Pligt, som kaldte ham ud af Studereværelset. Wegener er som Werlauff en skarp Iagttager og Tilhører ved hvad der sker eller ses, men han bogfører tillige Alt, og der er ikke Tvivl om, at hans Optegnelser ville være en rig Kilde til Kundskab om vor Tid, naar de engang ville blive tilgængelige — saa mange ere de betydelige eller højtstaaende Mænd, med hvem Wegener har staaet i Forbindelse, og saa ofte har han i afgjørende Øjeblikke for vort Land været Vidne til eller dog nær ved vigtige Begivenheder. I ét Punkt findes der dog en stor Forskjel fra Werlauff. Vi have set, hvorledes Werlauff altid flyede Striden og levede i Fred med Verden, men det er faldet i Wegeners Lod stadig at maatte gaa i Kamp og staa for Skud, hvortil vel ikke hans Lyst, men en levende national Pligtfølelse kaldte ham.

Wegeners Talent bygger især paa hans Kundskabsfylde, hans utrættelige Flid og en egen Sporsans til at finde Aktstykker og Oplysninger. Om de fleste Emner, som forelægges ham, udtaler han sig med saa megen Lærdom, at man skulde tro, at man havde truffet Gjenstanden for et Specialstudium, og han har en egen Evne til at udtømme Emnet, „at udpresse Pomerantsen indtil den sidste Draabe“, som N. M. Petersen etsteds siger om ham[6]. I alle hans Skrifter ere Anmærkningerne i Omfang gjerne lige saa store som Texten, men hyppigst ere

de dobbelt saa fyldige som denne; end mere har man derfor Grund til at beundre, at Texten holder sig uanfægtet klar og letlæselig. Men Faa overgaa ogsaa Wegener i Evnen til strax at forme en Beretning eller Meddelelse, eller i paa Stedet at nedskrive et Brev uden Prøve eller Kladde; strax staar Alting udformet for ham og hurtigt nedskrevet i den zirlige Skrift[7]. Hans Udvikling er klar og kort, i alt Fald bliver den alene bred ved de mange Forhold, som den medtager og belyser.

Wegener gaar ikke med nogen Ønskekvist, som uvilkaarlig viser, at her nede i Grunden ligger Skatten gjemt eller rinde de store Vandaarer, men hans Ejendommelighed er, at han hersker over det Spredte. Han søger næsten aldrig som nærmeste Endemaal for sin Afhandling at give almindelige Skildringer af Bevægelser eller Kulturtilstande, og dog opnaar han det gjennem Monographien, som er hans eneste Maal. Hans Værk over Anders Sørensen Vedel giver saaledes et dybt Indblik i litterære og borgerlige Tilstande paa Frederik II.'s Tid. Hans „lille Afhandling“ om Abrahamstrup — men vi bemærke, at „lille“ er et ejendommeligt Ord i Wegeners Mund, og at Afhandlingen er 594 tætfyldte Sider, ligesom at han besidder en „lille Bogsamling“ [8], hvilken Werlauff allerede 1857 betegnede som „den største og vigtigste Samling (i Privateje) af historisk og klassisk Litteratur i udsøgte Exemplarer“ [9] — denne lærde Afhandling om Abrahamstrup (Jægerspris) er et meget vigtigt Skrift til Kundskab om vore ældre Landboforhold.

Biographien er vistnok Wegeners kjæreste Interesse. Han er en nøje Iagttager af Menneskene og indsamler saa mange Træk af forskjellig Art[10], at Billedet kommer til at staa klart, selv om man aldeles ikke deler hans

Hovedopfattelse af Personen og selv om man føler, at han af forskjellige Hensyn ikke har villet eller kunnet sige den endelige Mening. Han har saaledes skrevet en meget detailleret Levnedsbeskrivelse af Laurids Engelstoft og givet betydelige Bidrag til en Skildring af Werlauff[11]. Endvidere har han skrevet Mindeskrifter over Frederik VI, *Mindeblad om Kong Christian den Ottende (1848), Mindeskrift over Kong Frederik den Syvende (1864)* samt i spredte Meddelelser givet Bidrag til deres Karakteristik. Hans største biographiske Arbejde er dog de nys nævnte *Historiske Efterretninger om Anders Sørensen Vedel, kongelig Historiograph i Frederik II.'s og Christian IV.'s Dage,* der er udkommet i to Udgaver (1846 og 1847). Uagtet Anmærkningernes umaadelige Tal og Størrelse læses denne Skildring med stor Lethed, og Forfatteren har ikke blot udtømmende behandlet Vedels personlige og litterære Forhold, men tegnet et Billede af Kulturforhold paa hans Tid, som er af høj Værdi[12].

---

34. Caspar Peter Paludan-Müller.

Caspar Peter Paludan-Müller er udgaaet fra det samme Hjem, der har fostret Digteren Frederik og Theologen Jens Paludan-Müller. Han var født den 25. Januar 1805 i Kjerteminde som næstældste Søn af Byens Sognepræst Jens Paludan-Müller, der senere blev Biskop i Aarhus. „Vore Forældre — siger Caspar Paludan-Müller i sit Doktorvita — gave deres Børn en ligesaa fast som ægte liberal Opdragelse, der lod deres Kræfter udvikle sig med al mulig Frihed indenfor alvorligt overholdte Skranker. Denne Opdragelse i Forbindelse med

det friske muntre Barndomsliv i den lille, men dengang ret livlige Søstad, den vel undertiden noget vilde Omtumlen med jævnaldrende Drenge, hærdede og styrkede baade Sjæl og Legeme. Under mangt et lille Æventyr paa Sø og Land lærte Drengen at bruge Haand og Øje saavel som egen Eftertanke; saaledes udvikledes en naturlig baade aandelig og legemlig Gymnastik, hvis velgjørende Virkninger jeg i ældre Aar ofte har sporet". Saaledes udvoxede han allerede da til at blive den sunde og stærke Natur, hvormed han fremtraadte som Mand, med Aandens Ligevægt, med koldblodig Styrke og dog med Hjertets Varme.

Allerede under Skolegangen i Odense Kathedralskole mærkede man hans Trang til og Interesse for historisk Studium[1], og efter at han var bleven Student 1822 fortsatte han disse ved Siden af de iøvrigt med Kraft og Kjærlighed drevne Studier og ved Siden af den Undervisning, som Opholdet i Kjøbenhavn gjorde nødvendig. 1827 blev han theologisk Kandidat og kunde to Aar efter overtage en Post som Adjunkt ved Odense Skole med Historie, Geographi og Dansk som Lærefag. Endnu havde han ikke givet Tegn til Forfattervirksomhed, men han havde under Samtaler og Brevvexling med sin dybttænkende Fader søgt at klare Tanker, som gjærede i hans Sind. I Aaret 1831 skrev han sin første Afhandling *Om St. Hans Kloster i Odense* i Skolens Program.

I Skolen virkede han iøvrigt som dygtig og kraftig Lærer, der blev en Hovedstøtte for dens Virken. 1843 blev han Overlærer; ti Aar senere udnævntes han til Rektor for Nykjøbing Skole paa Falster, som han forestod i tyve Aar. Ogsaa i denne Stilling viste han sig.

uagtet en tidlig Tunghørighed, som en fortrinlig Skolemand; hans kraftige, alvorlige Skikkelse indgød de Unge Respekt, hans Lærere agtede hans humane Styrelse og hans ansete Navn gav Skolen Glans. Alt gik med Disciplin og efter en Snor; „han holdt sin Skole som et Krigsskib“ siger en af hans Elever[2].

Det er en Ejendommelighed ved Paludan-Müller som Forfatter, at han gjerne til Titlen paa sine Arbejder stiller en Undertitel, der angiver dens nærmere videnskabelige Maal. Han kalder sit andet Arbejde om *Harald Blaatands Lovgivning* (1832) „en hermeneutisk Undersøgelse“, og denne Karakter har Skriftet i fuldt Maal. Det paaviste, at Meddelelsen hos Adam af Bremen om, at Kong Harald skulde have givet baade „vort Folk“ og dem paa den anden Side af Elben og Friserne Love, maatte betragtes som en Fortsættelse af de Meddelelser, som Adam lige i Forvejen havde omtalt som hidrørende fra Kong Svend Estridsen, hvorfor „vort Folk“ betød det danske Folk og „Folkene paa den anden Side Elben“ maatte bo Syd for denne Flod. Dette søgte den skarpsindige Texttyder at godtgjøre ved Betragtning af Stedets almindelige Udseende og ved Henvisning til Adam af Bremens øvrige Udtryksmaade og Stil; senere Forskere have sluttet sig til Paludan-Müllers Fortolkning, Enkelte have bestridt den[3].

Men den unge Historiker vilde langt videre end til Hermeneutiken, som jo Mange før ham havde forsøgt; han vilde aabenbart give den danske Forskning noget af det Nye, som den saa haardt trængte til og som han selv saa stærkt havde savnet hos den (se foran Side 170). Sin næste Bog betegner han som „en historisk Skildring“ *Cola de Rienzo, Tribun og Senator i Rom.* „Nærværende

lille Skrift er et Forsøg paa at vække Deltagelse for en videnskabelig Behandling af Historien ogsaa udenfor de Lærdes Kreds. Det bestræber sig for at give en, paa en forsvarlig Kritik grundet Skildring, der er saaledes sammensat og grupperet, at Begivenheder og Personer selv sige Læseren, hvad de ere og ville; Alt i et Sprog, der lægger sig saa tæt om Gjenstanden som mulig, uden at søge nogen Ære for sig selv". Forfatteren stræber saaledes efter at lade den videnskabelige og historiske Forskning sætte Frugt i en Skildring, som henvender sig til Alle, og dernæst har han den Plan at vække Sans for videnskabeligt Studium af de fremmede Landes Historie.

Han havde for at skrive det vellykkede lille Skrift havt Lejlighed til at underkaste fremmede Forfattere mere end en hermeneutisk Kritik. Han var slaaet ind paa den af Leopold Ranke anviste Vej, hvorefter det bliver Granskerens Hovedpligt at klare sig en Forfatters og en Kildes fulde Ejendommelighed, dens hele sjælelige Bygning, inden man anvender den. Ogsaa denne Art Studier burde den danske Granskning stræbe efter, og hans næste Bog bliver derfor, efter at han først i en Afhandling har skildret Machiavellis Liv og Virken, en Bog med Undertitel „et Forsøg i den højere historiske Kritik": *Undersøgelse om Machiavelli som Skribent, især med Hensyn til Bogen om Fyrsten.* Han havde taget et Motto af Johannes' første Brev til Romerne: *δοκιμάζετε τὰ πνεύματα.* Altsaa: Prøver Aanderne! Undersøger Lærerne og deres Lære! Det smukke Skrift gaar ikke ud paa at give en Karakteristik af Machiavelli som Moralist eller Politiker, som Historiker eller Digter, men det forsøger at karakterisere hans indre Natur i det Hele, at

give et Omrids af hans aandelige Physiognomi og af den Tids indre Beskaffenhed, der har givet det sit Præg. Det er dog det sidste Skrift af Paludan-Müller, som tager Udlandets Historie som direkte Emne. Han har sikkert følt, at hans kritiske Kræfter ikke ret kunde udfolde sig, uden hvor der var fuld Adgang til alle de historiske Kilder og til de bedste Udgaver af dem, hvad der jo ikke var muligt ved de fjerne Landes Historie.

Paludan-Müller lagde nu Haand paa et nordisk Emne og erhvervede sig Ret til at forsvare sine Studier derover for Doktorgraden. Det var hans berømte Bog *Observationes criticæ de foedere inter Daniam, Sveciam et Norvegiam auspiciis Margaretæ reginæ icto*, som han forsvarede i Juni 1840; hans Respondens var Fr. Schiern. Her havde han faaet selve den originale Kilde til Behandling, nemlig det i Gehejmearkivet bevarede Unionsdokument af 1397, hvilket man hidtil havde anset for et fuldt udfærdiget Aktstykke, der havde dannet det egentlige Grundlag for den senere bestaaende Union mellem de tre Riger. Vel havde allerede Jahn ytret Tvivlsmaal mod Dokumentet, men Paludan-Müller paaviste, af hvilke mange og betydelige Mangler det led, saaledes dets Udfærdigelse paa Papir i Stedet for paa Pergament, de mange Rettelser, de i Uorden paa selve Brevet trykte Segl, Manglen af syv af de Udstedendes Segl osv., og han antydede, at Margrethe maaske selv havde hindret, at Overenskomsten endelig blev udfærdiget, idet hun var utilfreds med Foreningsvilkaarene[1].

Ved denne Afhandling havde Paludan-Müller erhvervet sig en Plads blandt de første mellem vore historiske Granskere, men hans Stilling blev ikke derved forandret, han fortsatte sin Lærergjerning ved Skolen. De historiske

Studier bleve ham kun en Forfriskning efter Skoletiden og kom naturligvis Lærervirksomheden til Gode. Han siger i en Afhandling fra Fyrrerne om den historiske Skoleundervisning: „Jeg har ladet egne Studier gaa jævnsides med Undervisningen — den eneste Maade, hvorpaa det, efter min Overbevisning, er muligt for Skolemanden at holde Interessen for sit Pligtarbejde levende i en længere Aarrække og at undgaa aandsdræbende Mekanisme i Undervisningen“. Men maaske er der dog en Gang imellem undsluppet ham et Suk over ikke at have lettere Adgang til Studium. „Vort Universitet har for Øjeblikket tre historiske Lærere, Sorø Akademi kun én; andre Poster, der kunde føde en Historiker, kjender jeg ikke. Den, der opofrer sig til dette Studium, maa være beredt paa et Liv fuldt af Savn og Møje“, siger han sammesteds. I Virkeligheden var Danmark da rigt paa fortrinlige Historikere, og Paludan-Müller havde selv den største Agtelse for dem, som virkede ved Universitetet. Ved Allens Død tog Kultusminister Hall ikke i Betænkning at kalde den 67aarige Mand til Professorgjerningen ved Universitetet (1872), hvilken han trofast røgtede indtil sin Død den 1. Juni 1882. Tunge Sorger vare iøvrigt overgaaede ham i hans ældre Aar, idet han mistede sin Søn, den lovende Historiker Jens Paludan-Müller i Kampen ved Sankelmark 1864 og sin Svigersøn, den dygtige Philolog Fr. Nutzhorn to Aar senere.

Den nævnte Afhandling om Historieundervisningen viser iøvrigt, hvor rigtigt et Syn Paludan-Müller havde paa denne Gjerning. Han anvender Estrups Lærebog, idet det var hans Overbevisning, at hverken den stive ethnographiske eller stive synkronistiske Behandlingsmaade, men en Fremstilling fra universalhistorisk Standpunkt

bør lægges til Grund. „Den rette Methode er den universalhistoriske, den, der med Blikket stadigt vendt paa Undervisningens Hovedmaal, ikke lader sig indsnøre i et unaturligt Skema, men søger at bøje og modificere Formen efter Stoffets Ejendommelighed, saa at den snart grupperer Enkelthederne om en Begivenhed eller en Person af overvejende Vigtighed . . . . snart fører dem frem i én Kolonne ... snart giver de enkelte Folks Historie". Han bortviser saadanne almindelige Skildringer, som ikke støtte sig paa konkrete Fakta, der fremlægges for Eleven. „En almindelig Forsikring af Læreren om, at denne eller hin Tid var saa og saa beskaffen, er til slet ingen Nytte". „Ikke at Noget er sket, med hvad og hvorledes det er sket, kommer det an paa, og dette kan kun gjøres indlysende ved at vise Disciplene det Konkrete, hvori det Almindelige har havt sin Virkelighed". Endnu fyrretyve Aar senere dadler han vore Lærebøgers Principløshed[5].

Paludan-Müller tog paa disse Tider jævnlig Del i de politiske Debatter, især naar de, saaledes som det idelig var Tilfældet, kom ind paa historiske Spørgsmaal. Han værnede Enevoldstiden og dens Styrelse imod altfor hidsige Anfald og forsvarede, som vi have set, Guldberg, ligesom han ogsaa tog til Orde for en retfærdig Bedømmelse af Christian VI. Han var ingen Ven af Skandinavismen som politisk Tanke, og i det Hele maner han ofte mod for stærk Frembrusen. Men da den gamle Tid styrter sammen 1848, skriver han et bevinget lille Skrift, som hurtig tryktes i tre Oplag: *Hvad er nu at gjøre i Danmark?* Han fandt ikke, at Forfatningsreskriptet af 28. Januar kunde være et Foreningspunkt for Folket. „Kun om Kongen kan Folket samle sig, kun han kan

blive Middelpunktet for dets enige Sammenhold. Det er ikke fra Kongens Visdom, Frelsen skal komme —, intet enkelt Menneskes Visdom er disse Tider voxen; — men fra hans danske Sind. Det er fremfor Alt Styrke, Folket trænger til, Styrke ved Enighed . . . . Men Kongen kun med Folket. — Enevælden er nu engang for alle død". „Mit Forslag er da: en almindelig Rigsdag samlet om Kongen saasnart som muligt". Til denne Rigsdag skulde ikke Grundejere alene være Vælgere, men alle, der besidde tilstrækkelig Borgen for højere Dannelse, bør være valgberettigede og valgbare. Da den grundlovgivende Rigsdag blev sammenkaldt, valgte Odense By Paludan-Müller til Repræsentant. Han tilhørte Forsamlingens højre Side og stemte for Grundloven, men imod Valgloven. Et vigtigt Flyveskrift fra disse Aar er hans skarpe *Kritik over Droysens og Samwers saakaldte aktmæssige Fremstilling af den danske Politik siden 1806* (1850).

Imidlertid havde Paludan-Müller fortsat sine historiske Arbejder. Ved en lang Række Studier havde Paludan-Müller søgt at skabe sig et rigtigere Billede af Reformationstiden og særlig Kampen mellem Kong Christian og Grev Christopher. Han fremførte Hovedsummen af sine Resultater i en Bog i to Bind *Grevens Fejde, skildret efter trykte og utrykte Kilder* (1853—54). Det er et udmærket fortjenstfuldt Værk; de verdenshistoriske Bevægelser ere forfulgte ind over vort Land, mangfoldige hidtil ubenyttede Aktstykker ere fremdragne og benyttede, og ved skarp Kritik er det hele Stof sigtet. Læsningen er dernæst tiltalende; dog var Bogen ikke fængslende eller malende nok til at trænge ind i vide Kredse.

Efter den Tid søger Paludan-Müller ikke at give

almindeligere historiske Skildringer; han har set, at hans egentlige Felt var den historiske Granskning. De talrige „Studier", som han i den følgende Tid skriver, henvende sig ikke til det store Samfund. Selv en saadan Bog som *De første Konger af den Oldenborgske Slægt* (1874) kan ikke her vinde Indgang; især har vistnok Paludan-Müllers Trang til i sin Text altid at give de store Aktstykker i udførlig Skikkelse jaget flere Læsere bort. Men hans Undersøgelses interessante Gang maa Enhver, der har Sans for videnskabelig Forskning, læse med Opmærksomhed og Glæde. — Vi skulle nu forlade Tidsfølgen i Fremstillingen af hans historiske Virken for at kaste et Blik paa denne som Helhed.

Ingen har stillet Historikerens kritiske Opgave for sig med en saa alsidig Grundighed som Paludan-Müller. Dette viser sig for det Første i hans ivrige Studium af de Bifag, der netop i højeste Grad tjene den historiske Kritik. Saaledes har ingen af vore Historikere kastet sig saa stærkt som han over Kronologi og Kalendervæsen. Han undersøger idelig Dokumenternes Datering, og hvert Øjeblik fatter han Mistanke. Han skriver endog en klar *Kort Fremstilling af det kirkelige Kalendervæsen. Nærmest til Brug ved Studiet af Danmarks Historie* (1847). Fremdeles er han inde i Diplomatik og Dokumentstil som Faa; han kjender Formler, Curialstil, opstiller til Prøvesten for sin egen Forskning de Regler, som han mener fulgte til de enkelte Tider, undersøger Embedsstillinger og Titler, klarer sig hvad der anses for ret Form og Stil i Indskrifter, Vers, Ligstensinscriptioner o. s. v. Han studerer dernæst Retskilderne, og navnlig har han stor Opmærksomhed henvendt paa Udlandets Ret. Han paaviser, hvorledes Romerretten i en Række

af Tilfælde er bleven anvendt her i Landet, navnlig i Sager om Majestætsforbrydelse og Landsforræderi [6]; men især fremtræder han som lærd i kanonisk Ret, hvilket ved mangfoldige Lejligheder kommer hans kritiske Forskning til Gode.

Med alle disse Forudsætninger naar man naturligvis vidt, især naar man besidder en saa indtrængende Skarpsindighed som Paludan-Müller. Hans kritiske Prøvelyst virker i ham som en uimodstaaelig Kraft; hvor der er tvivlsomme Tilfælde i Historien møder han frem som en udsendt Forhørsdommer og optager Undersøgelser i en Udstrækning, som man hidtil ikke havde kjendt. Da der saaledes endnu stredes om, hvorvidt Carl den Tolvte var bleven dræbt af en Fjendes Kugle eller ved Snigmord, skriver han en historisk-kritisk Undersøgelse af det hele Spørgsmaal og beviser, at der „for Antagelsen af et Mord ikke er anført en eneste Grund, som udholder en alvorlig Prøve. Hvorfor da tvivle om, at Carl den Tolvte er kommen ærligt af Dage? Hvorfor lede om en Morder og kaste Mistanke paa hans hæderlige Krigere?“ [7] Da Kong Carls Grav nogen Tid efter aabnedes, bekræftede Skudsaaret i Hjerneskallen, at Paludan-Müller havde havt Ret. Der er ikke mange af den Slags brændende Spørgsmaal i vor Historie, som Paludan-Müller har ladet uberørte. Stundom undrer man sig kun over, at han med voldsom Haand har taget paa lette Dun; vi sigte exempelvis til hans Afhandling om nogle Forsøg paa at forfalske Christian den Andens Historie [8].

Paludan-Müller tager gjerne fat paa de vigtigste Spørgsmaal. Det gjør Intet, at det er Lidet, der strides om, naar dette Lidet er af uhyre Vægt. Det lille Jota, hvorom Athanasius og hans Modstandere stredes, inde-

holdt jo i Virkeligheden et Grundspørgsmaal for hele den christelige Tro. Paludan-Müller skriver henimod hundrede Sider om, hvorvidt der i et af Huitfeldt meddelt Aktstykke af 1533, hvori den kjøbenhavnske Herredags Dom over Hans Tausen er nedlagt, er blevet indskudt et „ikke“. „Det er altsaa kun om et eneste Ord I stride — om et lille Ord paa fire Bogstaver? Er det Umagen værd at spilde Tid og Blæk paa en saadan Bagatel? Jo vel er det Umagen værd, svarer jeg: thi dette ene lille Ord forandrer fuldstændigt Meningen og gjør Sort til Hvidt, Ja til Nej“. Dette ene Ord bryder Staven over den skibyske Krønikes Sandhedskjærlighed, eller Hans Tausens Ære lider et Knæk, idet han kommer til at staa som en tvetydig Pjalt, der i det afgjørende Øjeblik krøb i Skjul bag en Mentalreservation[9].

Under disse Undersøgelser søger han dernæst stadig at opstille almindelige Sætninger, der kunne vejlede til Brug ved andre Undersøgelser og ved Andres Studier. Han har saaledes grublet meget over Sagnets Natur, dets Forhold til Monumentet og den skrevne Kilde. Han taler Sagnets Sag, naar der ingen Grund er til at nægte det en større Ælde, og naar man ikke kan opstille gode skriftlige Kilder, der gaa det imod. Da saaledes Velschow vil hævde, at Saxo har været Kannik i Lund, vender han sig imod denne nye Antagelse og viser, at man ingensomhelst Grund har til at bestride Overleveringen, om at han skulde have været Provst i Roeskilde[10]. Han søger ligeledes at frelse Overleveringen om at Christian Barnekov skal have reddet Christian IV's Liv paa Skällinge Hede, hvad dog senere viste sig som uholdbart[11].

Naturligvis undgaar Ingen, som beskjæftiger sig med historisk Kritik, at fejle i Retningen af enten at blive

Tvivler uden skjellig Grund eller at danne sig Hypotheser paa luftigt Stade. Og Paludan-Müller har stundom lidt for meget blot villet vække den kritiske Tvist for at holde Opmærksomheden vaagen. Da Odin kastede sit Spyd ned blandt Menneskene, opstod Striden i Verden. Paludan-Müller ynder virkelig fra Kritikens høje Lidskjalv at vække Striden paa Jorden. Han anvender „den Braad, som ikke vil lade Spørgsmaalet komme til Ro, førend det har fundet et tilfredsstillende Svar“ [12]. Han kalder sin Undersøgelse om Saxo „et Stridsskrift“. Da hans Opfattelse af Kong Valdemars Jordebog bekæmpes, udsender han *Kong Valdemars Jordbog. Et Stridsskrift* mod Angriberen. Men hans Tvivl gaa ofte for vidt. Alt for mange af det 13de Aarhundredes Aktstykker har han villet mistænkeliggjøre [13]. Han ikke blot benægter, og med gode Grunde, Ægtheden af det Brev, som Magnus Erlingsøn skulde have udstedt til Erkebiskop Eistein, og som gaar ud paa en fuldstændig Lenshylding og Overdragelse af Riget til Sankt Olaf, men han mistænker ogsaa det Lovstykke i Gulathingsloven, hvori den nye Lov om Arvefølgen og Reglerne for Kongernes Antagelse er udviklet, hvilket Sidste efter senere Undersøgelser har vist sig at være urigtigt [14].

Det historiske Standpunkt, som Paludan-Müller efterstræber, er Retfærdighed. Men han betoner ogsaa stærkt, at Historikeren skal have et Standpunkt, og at han ikke karakterløst slaar af, snart til Bedste for den ene Part, snart overfor den anden. Han ser med temmelig stærk Foragt ned paa den saakaldte Billighed. I sin fortjenstfulde Skildring af *Dansk Historiographi i det 18de Aarhundrede* udtaler han om Holberg: „Han har alvorlig stræbt efter Upartiskhed, — mere endog end efter Ret-

færdighed. Derfor er hans Dom ikke altid træffende, men altid billig. Man kan jo være saa billig, at man bliver uretfærdig. Den Billighed, der bestaar i at tage noget bort baade af Ros og af Dadel, kan ikke overalt give Enhver, hvad der tilkommer ham. Historieskriveren tør ikke være upartisk lige over for Sandhed og Ret; men han skal vel vogte sig for, at hans Opfattelse af Sandhed og Ret ikke forvanskes af hans egne Anskuelser og Stemninger. Han skal kæmpe med sig selv for at vinde et objektivt Standpunkt for Betragtningen og Dommen. Denne bevidste, tilkæmpede højere Retfærdighed savner man hos Holberg, medens Billigheden er saa meget sikrere at finde, fordi den har sin Rod i hans Natur“ [15]. Paludan-Müller vender idelig tilbage til denne Tanke, og han betoner ofte sit eget Standpunkt i denne Henseende. „Retfærdighed mod Fjende som mod Ven — siger han i Forordet til *Grevens Fejde* — er næsten kommen i Vanrygte som Foster af et skjørt Hoved og et lunkent Hjerte. Dem, der dømme saaledes, kan dette Arbejde ikke behage: thi det er ingen Tendentshistorie, der stræber at holde sig midtstrøms i Landsmænds Meninger“. Endnu i hans sidste store Værk *De første Konger af den Oldenborgske Slægt* hævder han i Forordet, at Bogen vel ser fra dansk Standpunkt, men „agter de to andre nordiske Folks Ret og stræber efter den Upartiskhed, der, ikke nøjet med Billighed alene, vil give Enhver hans Ret“.

Det vilde være for meget sagt, at Paludan-Müller altid opnaar den fulde Retfærdighed. Han er kun sjælden uretfærdig, men hans Dom kan dog være noget haard, og i sin Bestræbelse for at beherske den nationale Følelse kan han gaa for vidt. Uretfærdig var han dog, da

han stillede den Fordring, at man skulde bevise, at patriotiske Følelser havde rørt sig i Niels Ebbesens Hjerte, da han dræbte Grev Gert[16]. Ensidig vil man maaske kun kalde ham lige over for Aktstykkerne, og enkelte af disse vilde sikkert, om de vare levende Personer, rette alvorlige Beskyldninger mod den strænge Kritiker. Derimod er det hans Natur bestemt imod, at man saaledes som Rotteck og hans Parti maaler Personer og Begivenheder med det Maal, som nu just er i Moden[17]. Mod grundtvigiansk Historieskrivning er han derfor gjerne paa Post, og han stødes ofte af den Overfladiskhed, hvormed Kilderne af dem behandles.

Historikeren skal paa ingen Maade være udelukket fra at opstille Hypotheser. „Jeg agter ingenlunde at gjøre Afkald paa min Ret til at gjætte, hvor jeg hverken kan undvære en Mening eller trænge igjennem til Erkjendelse“[18]. Men han hævder, at Formodningerne skulle staa paa noget Fast, og at de ikke bør udfylde et Rum, der uden Skade kan staa tomt. Fremdeles vil han, at man skal betegne sin Gjætning som hvad den er, og ikke udgive den for mere. „Jeg beder mine Læsere om at adskille vel og nøje det Faktiske fra mine Slutninger og Forklaringer. Det er netop det, jeg ikke kan finde mig i, at man blander egne Tanker ind i det Overleverede og udgiver denne Sammenblanding for den historiske Sandhed“[19].

Netop hvor disse Ord udtales, har Paludan-Müller opstillet en af sine interessanteste Hypotheser. Det er hans Undersøgelse af, hvorledes Christian II. var kommen paa Tanke og Forsæt om det stockholmske Blodbad, og under hvilke psykiske Forhold og hvilken Indvirkning den voldsomme Beslutning er tagen. Allen havde

ikke underkastet det nogen Undersøgelse, men Paludan-Müller kan ikke holde sin Trang til at leve sig ind i Situationen tilbage. Han ser da, at der indtil Fru Christine Gyldenstjerne om Onsdagen — Dagen før Misgjerningen — kom frem med Sammensværgelsesbrevet mod Ærkebispen ikke var Tale om Kjætteri og Kjætterstraf, men kun om Erstatning af den Skade, Gustav Trolle havde lidt ved Sten Stures og hans Medhjælperes Vold. Først da følger Fængslingen, og Paludan-Müller leder efter den, der er Ophavsmand til den blodige Daad. „Jeg ser Kongen komme ud af Salen med Sammensværgelsesbrevet i Haanden; han lader sin Sekretær (Didrik Slaghæk) læse det: — det er jo Kjætteri! — Kjætteri? Ja, thi det er et Angreb paa den hellige Kirkes Enhed". Her foreligger altsaa en hel ny Sag, som hidtil ikke var betragtet. „Nu er det saa, at alt det gamle Nag, al den tilbagetrængte Vrede, alle de ulyksalige Minder fra Farfaderens og Faderens og hans egen Fortid, — nu er det, at de mørke Udsigter i Fremtiden og Øjeblikkets Trang til Konfiskationer vælde op fra Sjælens Dyb og løse den med Møje lænkebundne Lidenskab, der er karakteristisk for Christjerns Natur. Saaledes bukker han under for Fristelsen, den onde Dæmon ved hans Side faar Magten" [20]. En lignende interessant Hypothese er den i hans *Bidrag til Kritik af Saxos Historieværk* [21] givne Forklaring af dettes indre Bygning. Ved Læsningen af denne Afhandling kan man dog maaske ikke tilbageholde en vis Frygt for at denne Art Hypotheser skulle finde Efterlignelse hos dem, der ikke have den samme geniale Evne til at udstrø Guldkorn og Undersøgelser af blivende Værdi paa Vejen hen mod det fjerne Maal.

Paludan-Müller har behandlet alle Perioder af Dan-

marks Historie, men der er dog to Tidsrum, til hvilke hans Navn særlig vil være knyttet; det er det 13de Aarhundrede samt Reformationstiden. Af hans Studier til Danmarks Historie i det 13de Aarhundrede, der findes i Videnskabernes Selskabs Skrifter, fortjene hans Undersøgelser over ældre Landboforhold særlig at nævnes paa Grund af den sjældne kritiske Skarphed og det gode Indblik i Fortidens Forhold, de indeholde. De andre af disse Afhandlinger angaa Valdemar Sejrs Fangenskab, Erik Glippings og Jacob Erlandsens Historie. Den begyndende Reformationstid har han oplyst i en hel Række Afhandlinger; vi behøve saaledes kun at nævne hans Undersøgelser om Skibykrøniken, om Povl Eliesen, om Herredagene i Odense 1526 og 1527.

I Paludan-Müllers Fremstilling beundrer man især den energiske Kraft, den bestemte Gang henimod det satte Maal, den alvorlige Aand. Stilen er Manden; der afspejler sig i den Billedet af den imponerende Skikkelse med det kraftige Hoved, den hvælvede Pande, med de buskede Bryn, den energisk sammenknebne Mund. Men det mærkes ogsaa, at han er den store Digters Broder, og skjønne Billeder, ja tidt dristige Lignelser, frembyde sig let for ham; dog benytter han dem næsten alene, hvor han vil give sin Udtalelse Vægt og Styrke. „Man behøver ikke — siger han om Rygtet — at leve alle de syv Gange ti Aar for at gjøre mærkelige Erfaringer om den Lethed og Bevægelighed, hvormed især i bevægede Tider en eller anden løs Ytring, en forklarende Hypothese, en henkastet Formodning opfanges af de tomme Hjerner, de Nysgjerrige, de Skuffede eller de Ondskabsfulde; snart faar den Skikkelse under deres Hænder, og bliver til en Mistanke, der udsaaet i Liden-

skabens frugtbare Ager skyder op med overraskende Hurtighed, indtil Gifturtens Krone aabner sig og Fama fuldvoxen springer ud af dem, for at udbasune mod alle Verdens Hjørner, at dette eller hint nu er en almindelig, velgrundet Overbevisning, som kun den Blinde, eller den Forhærdede, eller den, der selv har en ond Samvittighed, ikke vil fæste Lid til. Da vender Mængden uvilkaarligt Hovederne til den Side, Røsten byder, som Rugens Vipper, naar Vinden gaar over dem" [22]. Han advarer mod, at et „nyfødt Sagn med Oldingsmaske for sit nattegamle Aasyn skal overfalde os, naar vi mindst drømme derom" [23]. Man føler, at han her endog anvender Bogstavrim og Assonantser; saaledes ogsaa, naar han betegner Charlotte D. Biehls Forfattervæsen som „denne Slots-Sladdertaskes Anekdotskriveri" [24], eller naar han i sin første Uvillie over den i Skiby Kirke gjemte Krønikes Lidenskabelighed skriver [25]: „nu nedlagdes Krønikens uretfærdige Paastande under lukt Laag i en Lage af galdebittert Fjendskab for at holde sig desto bedre til en lettroende Efterslægt" [26].

---

35. Carl Ferdinand Allen.

Paludan-Müller og Allen ere de tvende Historikere, som mest have grebet ind i Granskningen i Aarhundredets Midte. Men hvor vidt forskjellige ere ikke disse Mænd! Hos den Første raader den kritiske og prøvende Evne, hos Allen den sammenfattende og skildrende. Medens Paludan-Müller udsender sine mange „Studier" og Afhandlinger, lader Allen os sjælden se en egentlig

Undersøgelse, hvor mange han end har foretaget, inden han er naaet til sin Kundskab og sin Overbevisning; hans Maal er det samlede Billede og de store Værker. Paludan-Müller er som Falken, der svæver over mange Egne og slaar lynsnar ned snart hist, snart her; Allen er som Vægteren paa det høje Taarn, der skuer gjennem Dage og Aar ud over den samme Egn, der iagttager Alt, hvad der rører sig dybt under ham, der kjender hver eneste Plet i Dagens forskjelligste Belysninger, og som kan fortælle derom, saa at man lytter med Glæde. Paludan-Müllers udprægede Karaktertræk sætte Mærke i hvert af hans Skrifter, ja i hver Linie, som han skriver, medens Allens Personlighed overalt er tilbagetrængt. Medens det vilde stride imod Allens Natur at tage Hypothesen til Hjælp, anvender Paludan-Müller den jævnlig og forsvarer Berettigelsen hertil.

Carl Ferdinand Allen er født i Kjøbenhavn den 23. April 1811; Faderen var en engelskfødt Sølvpletterer, Moderen Datter af en jydsk Bonde. Uagtet Hjemmets tarvelige Kaar kom den videbegjærlige Dreng i Latinskolen og naaede Universitetet med Udmærkelse (1830). Som de fleste andre af vore Historikere valgte han Theologien og blev Kandidat 1836. Nu havde imidlertid i samme Aar Selskabet for Efterslægten udsat en Pris for en Danmarkshistorie, og da Allen altid ivrigt havde drevet historiske Studier og undervist i dette Fag, blev han greben af Lyst til at prøve sine Kræfter paa Opgaven. Saaledes fremkom hans *Haandbog* (1840), som vi alt have omtalt i det Foregaaende (S. 258). Den har i et halvt Aarhundrede været Hovedkilden for vort Lands og til Dels ogsaa for Udlandets Kundskab til Landets Fortid; den er udkommen paa Dansk i 8 Udgaver (8000 Exemplarer) og

oversat paa Svensk, Tydsk og Fransk. Paa Grundlag af sin Haandbog skrev Allen en *Lærebog i Danmarks Historie til Skolebrug* (1843), der er udkommen i 13 Oplag (26000 Expl.), men som paa Grund af dens store Stofmængde og noget tørre Stil ikke kunde kaldes vellykket og heller ikke var yndet.

Allen beskjæftigede sig imidlertid med Undervisning og litterære Sysler. Han redigerede i nogle Aar det af Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug udgivne *Dansk Folkeblad* og skrev her og andensteds populære historiske Skildringer. Efterat han i December 1844 havde forsvaret en latinsk Afhandling om Christian II.'s Udlændighed (*De rebus Christiani Secundi exsulis commentatio*) for Doktorgraden, kunde han med offentlig Understøttelse drage til Udlandet.

Rejsen varede tre Aar til Ende, og den strakte sig baade mod Syd og Nord. Som Allen i det Hele stræber mod bestemte Formaal og sjælden alene sigter efter, hvad der giver en almindelig Uddannelse, saaledes var ogsaa nu hans særlige Plan at samle Kundskab til Danmarks Historie i det 16de og 17de Aarhundrede, navnlig af Beretninger fra fremmede Gesandter, og han uddrog da ogsaa en rig Skat af Arkiverne, hvilken han senere testamenterede til det store kongelige Bibliothek; en Del deraf offentliggjordes efter hans Død i *Danske Samlinger*. Iøvrigt gik Rejsen over Holland og Belgien til London, derpaa til Paris, Italien og Tydskland, tilsidst til Stockholm og Christiania, hvorfra han vendte hjem, da Krigen var udbrudt 1848. Hans danske Sind og varme Fædrelandskjærlighed maatte kalde ham til at tale den danske Sag; vi have alt set, hvorledes han 1848 kraftigt og smukt skildrede Sprog og Folkeejendommelighed i Slesvig

og 1857—58 offentliggjorde et udmærket Værk om *Det danske Sprogs Historie i Slesvig.* Ogsaa i det brændende Forfatningsspørgsmaal tog han Del, idet han 1851 i en Artikel i *Dansk Tidsskrift* med indtrængende Ord manede om, hvor farligt det vilde være paa nogensomhelst Maade at knytte Holsten til Sønderjylland.

Allens ydre Stilling var omsider bleven sikret, da han 1851 udnævntes til Docent i Historie ved Universitetet med Titel af Professor. Professor ordinarius (Rostgardianus) blev han ved Velschows Død (1862). Hans Forelæsninger tillokkede ikke som Schierns et større Publikum, men de vare omhyggelige og grundige; i ikke ringe Grad lagde dog hans Helbred Hindringer i Vejen for Udøvelsen af hans Embedsgjerning. Han maatte endog drage til Udlandet for at vinde Styrke og opholdt sig i Syden i Vinteren 1864—65 og senere i Vinteren 1868—69, men Helbredelsen vilde ikke komme. Døden bortrev ham den 27. December 1871.

Naar Allen staar ene mellem alle vore Historikere, er det især ved hans Villiekraft. Denne viser sig for det Første i, at han ikke spreder sine Evner, men altid søger mod et fattet Maal. Han har været lidet virksom i det praktiske Liv, aldrig deltaget i politisk Arbejde paa anden Maade end ved Forfatterskab, han har alene studeret og skrevet. Han har aldrig synderlig beskjæftiget sig med Udlandets Historie, han samler al sin Id paa de store Værker om Danmarks eller Nordens Historie. Og som han ene mellem Videnskabsmændene havde Mod til at skrive en Danmarks Historie gjennem alle Tider, saaledes har han ogsaa havt Mod og Udholdenhed nok til at paatage sig en Livsgjerning som den, at skrive sit store Værk om Unionstiden, til hvilket ingen dansk Histo-

riker i dette Aarhundrede har skrevet Magen: *De tre nordiske Rigers Historie under Hans, Christiern den Anden, Frederik den Første, Gustav Vasa, Grevefejden* (1864—72). Hans Død standsede dog Værkets Fuldførelse; det femte Bind, som blev det sidste, naaede kun til 1527. Men denne Villie, som altid sætter sig sit Maal, som kjender Ydergrænsen for sit Talent og overholder den, viser sig ogsaa i hans forskjellige Arbejders gjennemførte Bygning. Kun faa Danske have som han udformet deres Værk til Enhed og Helhed.

Allens Hovedgjerning er som sagt det nys nævnte Værk. Han var dog kun gjennem lange Forberedelser, som havde sat Frugt i egne Arbejder, naaet til Maalet. Han havde foruden sin Disputats om Christian II. som Landflygtig udgivet et vægtigt Bind *Breve og Aktstykker til Oplysning af Christiern II.'s og Frederik I.'s Historie* (første Bind 1854), der indeholdt vigtige Aktstykker om denne Tids Historie, hvilke han havde fundet i vore egne og Udlandets Arkiver. Bogen indlededes med en Afhandling om Christian II.'s udenlandske Arkiv og ledsagedes af vejledende Noter, der i høj Grad belyste det meddelte Stof.

Ingen af disse Bøger viste dog, at Allen skulde kunne skrive et Værk, der bragte en saa mægtig Fylde af nye Kjendsgjerninger og Tanker, og som i den Grad var præget af historisk Kunst, som det blev Tilfældet med hans *Nordiske Rigers Historie.* Ikke heller viste disse Afhandlinger hen til, at han skulde give en Fælleshistorie over alle tre Nordens Lande, med ligeligt Henblik til alle tre nordiske Riger, hvad hidtil aldrig var forsøgt. Uagtet Allen ikke var Skandinav i politisk Forstand, følte han dog Nordens Enhed og skildrer, „hvorledes

Skjæbnen er fælles og intet af Folkene tør være ligegyldigt ved det andets Ve og Vel". Netop ved ligelig at forfølge de tre Landes Skjæbner blev der beredt Allen Mulighed til at tolke mange Forhold, som hidtil vare uforstaaede, til at fjerne mange Misforstaaelser og lade mange Fordomme svinde bort.

Ingen kan dog helt undslippe sit eget Jeg, som spejler sig i al vor Gjerning, og Allen er ikke altid fuldt retfærdig mod de to andre Nationer, ligesom hans Forkjærlighed for Christian II. jo er bekjendt. Han saa, hvor megen Uret Historien havde øvet imod denne Konge, og kom til at overse, hvor stærkt han alligevel havde forbrudt sig; flere Sider af den mærkelige Mands sammensatte Karakter undgik hans Blik. Hvad der særlig tiltalte ham, var Christian II's Kjærlighed til de to lavere Samfundsklasser; det stemmede fuldt med Allens egen Tilbøjelighed. Netop i hans Værk føler man overalt hans Kjærlighed til Almuen, hans Forstaaelse af dens Følelser og Stemninger, hans Interesse for dens Skjæbne. — Denne samme Interesse affødte da ogsaa den Tanke hos ham under den første slesvigske Krig at lade indsamle Breve, som danske Soldater skrev til deres Hjem, og som skulde give et Indblik i den Aand og Stemning, de Følelser for Land og Hjem, som rørte sig hos de danske Krigere. De udkom efter Allens Død (*Breve fra danske Krigsmænd, skrevne til Hjemmet under Felttogene 1848—50*) (1873).

Naar N. M. Petersens Stil har fransk Farverigdom og Spring, er Allens derimod som den jævne danske Natur, hvilken kun Dagning og Aftenskjær hylde i glødende Lys. Han er prunkløs og klar, behersket og husholderisk, baade i hvad han meddeler og hvordan han skildrer det, men han opruller Alt for os i et Perspektiv

som paa en Dag, da Luften er klarest. Kold eller kjedelig bliver han dog ikke, fordi han føler med Tiderne og Personerne, og fordi han ikke er bred eller ensformig. Det danske Sprog flyder desuden rigt og smukt fra Allens Pen, mange gamle og gode Ord, som han havde hørt i Almuens Tale eller truffet i Fortidens Bøger, optager han til Brug og forøger saaledes Sprogets Skat.

Endvidere virker hans Skildring med en egen moralsk Kraft, fordi man føler, at Sanddruhed og Paalidelighed er ham en Hovedsætning. Kaster man et Blik ind i Bogens Værksted, i de talrige Anmærkninger, som han har hensat ved Slutningen af hvert Bind, ser man, hvilken snild og lang Proces, der ligger forud for det Øjeblik, da Arkitekten rejste sin skjønne Bygning.

Man vil som Prøve paa Allens Evne til at give et Overblik kunne læse hans Indledning til *De tre nordiske Rigers Historie*, hvori han i store Træk udpeger de tre Nationers indre Bygning, det Stærke og Svage i hvert Land, Grundene til den store Stilhed i Norge og Slægternes Kamp i Sverrig. Han viser den overalt raadende nationale Selvstændighedsfølelse og de øvrige Hindringer for Unionen; han redegjør for Forholdet til Hansestæderne og til Holsten og godtgjør, hvorledes Danmark, uagtet dets udsatte Beliggenhed, havde en overlegen Stilling i Norden, fordi Kampene mellem Konge og Stormænd, som havde raset i alle tre Riger, her vare blevne bilagte tidligere end i Sverrig, og fordi den indtraadte Hvile ikke var Svaghedens Ro som i Norge. Danmark var blevet fast og stærkt, med en Adel, der var stridbar og kjæk som den svenske og svulmende af Kraftfylde, men som fandt Maalet for sin Kraft i Unionskampene. Landet havde endvidere i sine naturlige Hjælpekilder, sin tiltagende Velstand og sin Sømagt store Fordele fremfor

de andre Riger. Hele denne Indledning er „et Mesterstykke af historisk Fremstilling baade i Form og Indhold", saaledes dømmer C. Th. Odhner derom [1].

Eller om man vil læse en berettende Skildring, da følge man med Kong Christian II. paa Toget 1520 og høre om Hærføreren og om Krigerne, om deres Marsch op gjennem Vestergøtland, hvis Landskab i tydelige Billeder oprulles for Læseren, om Kampen ved Bogesund og paa Tiveden, om Sten Stures Død og Fru Christines Sorg, hun som „ikke var magtesløs eller hjælpeløs. Hun havde først Ordets Magt, med hvilket hun kunde tale til Sverrigs Folk og anslaa de ædleste Strænge i dette Folks Bryst; hun havde ogsaa Ulykkens Magt, som hvor den er stor og uforskyldt, vækker alle ædle Sjæle til Medfølelse, Deltagelse og Hjælp. Men hun havde ogsaa brave og trofaste Mænd omkring sig, som vilde hjælpe hende til at frelse Sverrigs Rige ud af denne store Vaade" [2]. „Disse Afsnit af Allens Bog ere ikke alene de bedste i det hele store Værk — saaledes dømmer Paludan-Müller — men de ere noget af det Bedste i dansk Historieskrivning overhovedet. Jeg tror ikke, at Nogen kan læse disse Afsnit uden at gribes baade af Indholdets egen Interesse og af Forfatterens klare, livfulde og bevægede Fremstilling" [3].

Allens Navn vil bevares længe med Taknemlighed af Nationen, fordi han tænkte paa det hele Folk og gav det en Bog, som hver Mand kunde tage i Haand for at raadspørge om Landets Fortid, og fordi han skrev et stort og ypperligt Værk, som giver en skjøn, lærerig og sandhedskjærlig Fremstilling af et af vor Histories interessanteste Tidsrum [4].

Ellevte Kapitel.

Nogle særlige Grene af Historieskrivningen.

36. Kirkehistorien.

Vi gaa over til at omtale forskjellige særegne Sider af den historiske Granskning, af hvilke vi hidtil i alt Fald ikke have givet et samlet Billede, selv om vi ved Omtalen af flere af vore Historikere ere komne til at nævne vigtige Skrifter af dem i disse Henseender. Saaledes vil det især være Kirkehistorien, Retshistorien og den til Philologien grænsende Del af Historien, som vi skulle have for Øje. Imidlertid maa vi i dette Punkt være kortfattede, især i biographisk Henseende, idet de fleste af de her virkende Mænd ikke havde Historien som Hovedgjerning, men dreve Studierne ved Siden af deres praktiske eller deres videnskabelige egentlige Livsgjerning.

Den danske Kirkehistorie, saaledes som den øvedes i dette Aarhundrede, afspejler i det Hele Retningerne i og Udviklingen af den øvrige Historieskrivning, saaledes som den udførlig er skildret i det Foregaaende. I den første Del af Aarhundredet bliver Studiet i væsentlig Grad drevet som arkæologisk Syslen med spredte Minder, eller Fremstillingen gaar temmelig overfladisk hen over Stoffet, der ikke prøves eller vejes, saa lidt som nye

Kilder offentliggjøres. Efterhaanden bemægtiger det kritiske Studium sig ogsaa Kirkehistorien; man lærer at knytte den langt nøjere til Folkets hele Liv og Udvikling, og man faar Øjet op for en mere fyldig Opfattelse af Kirkehistoriens Skikkelser.

Den ældre Tids Studievis er repræsenteret ved en Mand, der alt havde vundet et berømt Navn, inden det 18de Aarhundrede gik til Ende, nemlig Frederik Christian Carl Heinrich Münter. Han var født i Gotha 1761 og Søn af den fire Aar efter som Sognepræst ved St. Petri Kirke ansatte Dr. Balthasar Münter. Tyve Aar gammel tog han theologisk Examen ved Kjøbenhavns Universitet og tilbragte derpaa sex Aar i Udlandet for at uddanne sig som Universitetslærer. Det var dog især Arkæologi og orientalske Sprog, som han studerede, og han stod baade da og senere temmelig udenfor det theologiske Røre. Efter sin Hjemkomst blev han theologisk Professor (1788), men hans „tørre kirkehistoriske Notitser, uden Overblik, havde intet tiltrækkende, og hans naturlige Theologi var kun lidet beaandet af ægte Religionsphilosophi. Münter har havt gavnlig Indflydelse paa mange Studerende, idet han velvillig kom dem imøde, gjorde dem bekjendte med Bøger, drog dem ind i sine videnskabelige Interesser“; men som Lærer i Theologien kan han dog ikke roses[1]. Denne Dom er udtalt af hans senere Svigersøn J. P. Mynster.

Imidlertid havde han udfoldet en betydelig Forfattervirksomhed indenfor den danske og tydske Litteratur, og hans Navn var blevet bekjendt viden om. Da nu Balle 1808 nedlagde sin Bispeværdighed, udnævntes Münter til hans Eftermand. Han har i denne Stilling været en dygtig Administrator, ofte en ret heldig Taler og et vel-

villigt Overhoved; men paa den høje Post krævedes ogsaa en Stridsmand mod Kirkens Fjender, og det var han ikke. Han undgik altid helst Disput og vilde desuden nødig arbejde sig frem til fuld Klarhed om den christne Religions Dogmer; hellere talte han om et christent Liv og om christelig Forsonlighed.

Med særegen Forkjærlighed dyrkede Münter Arkæologi. Han skrev saaledes over Indskrifter paa et etruskisk Altar, paa en phænicisk Sølvmønt, paa en punisk Grav, han studerede Frankernes Mønter i Orienten og forklarede Malerier paa græske Vaser; han tydede *Religion der Karthager* (1816) og „persepolitiserede“ [2], han besad en Myntsamling paa ti Tusende Numre og talrige Antikviteter. Ogsaa indenfor Kirkehistorien var det især de oldkirkelige og arkæologiske Sider, som interesserede ham. Vi skulle af Münters kirkehistoriske Skrifter nævne hans Prøve paa den koptiske Oversættelse af Biblen og Afhandlingen om dens Alder (1786), *Versuch über die kirchlichen Alterthümer der Gnostiker* (1790), *Magazin für Kirchengeschichte und Kirchenrecht des Nordens* (1792—96), den af ham fundne *Statutenbuch des Ordens der Tempelherren* (1794), *Haandbog i den ældste christelige Kirkes Dogmehistorie* (1801—4), *Den danske Reformationshistorie,* 2 Bind (1802), *Kirchengeschichte von Dänemark und Norwegen,* 3 Bind (1823—33), *Der Stern der Weisen* (1827), en Undersøgelse om Christi Fødselsaar, *Christinden i det hedenske Hus for Constantin den Stores Tider* (1827), en Belysning af den christelige Kvindes Kaar i Hedningens Hus som Hustru, Datter, Søster eller Tjenerinde.

Naar man ser, at mange af hans lærde Bøger ere udkomne i mere end én Udgave, at de ere oversatte paa

fremmede Sprog, samt idelig omtalte og benyttede, faar man et Indtryk af, i hvilken Grad han har tilfredsstillet et Krav i den videnskabelige Verden og hvor righoldig deres Indhold maa have været, selv om det vundne Resultat lod sig anfægte. En mere almindelig Fremstilling fremkom i hans Danmarks Reformationshistorie og Kirkehistorie. Noget Nyt er her fremdraget af Arkiverne, den skrevne Litteratur er benyttet med Flid og Skjønsomhed, og hans Dom er human; men han støtter sig mest til tidligere Behandlinger og gaar ikke til selve Kilderne, for ej at tale om, at egentlig kildekritisk Studium helt mangler.

Man har sammenlignet Münter med Hans Gram[3], hvad der synes lidet heldigt; i hvert Fald i det vigtigste Punkt slaar Ligheden ikke til. Det er ikke Lærdommen, der gjør Hans Gram til den store Videnskabsmand, men derimod hans skarpe og fine Kritik, og netop den manglede Münter. Han besidder en Viden i sproglige, arkæologiske, historiske og theologiske Emner, som dengang var uden Lige, han havde Indbildningskraft og Sammenstillingsevne, men det lykkedes ham ikke ret at sondre og adskille. Begge Lærde besad et overordentligt Navn i Europa og stod i den mest udbredte Brevvexling, men medens Gram aldrig satte sin Fod udenfor Landets Grænser, færdedes Münter idelig paa Rejser. Münter bevægede sig som Gram i den fornemme Verden og ved Hoffet, men helt forskjellig fra Gram lærte Münter aldrig at tillægge sig Anstand eller fine Manerer; hvad enten man „saa ham med begge Hænder i Baglommerne af den graa Frakke uden Holdning og med ilsomme Skridt mere løbe end gaa hen ad Gaden“[4], eller blev Vidne til de morsomme Forglemmelser, han i Selskabslivet kunde

begaa[5], havde man uforandret Billedet af en lærd, men iøvrigt tillige en retskaffen og velvillig Mand, der mest levede med Bøger og Videnskab[6].

Om Jens Møllers Arbejder over kirkehistoriske Emner er der talt i det Foregaaende; de høre endnu hjemme i den gamle Tid. Den nye Tid og den historiske Kritik bryder først frem gjennem Christian Thorning Engelstoft (født 1805). Han var en Søstersøn af Laurids Engelstoft og antaget som Søn af denne. Efter glimrende akademiske Prøver — 1827 theologisk Examen med Udmærkelse, 1828 prisbelønnet med Universitetets Guldmedaille, 1832 Licentiat i Theologien[7] — blev han 1833 Lektor, 1834 Professor i Theologien; 1851 overtog han Fyens Bispestol, som han kun forlod i Aarene 1863—64, da han var Kultusminister i Monrads Ministerium.

Engelstoft har ingenlunde sigtet paa at forfølge Kirkens Historie gjennem lange Tidsrum. I Anledning af Biskop Mynsters Udkast til en Alterbog og et Kirkeritual forfattede han et værdifuldt Skrift[8] *Liturgiens eller Alterbogens og Kirkeritualets Historie i Danmark* (1840), men iøvrigt er hans Maal næsten altid at trænge ind i et enkelt Forhold, en bestemt Forfatter, og i særlig Grad har han vendt sig mod Reformationstiden. Allerede hans første Arbejder viste hans Grundighed og Skarpsind, saaledes *Reformantes et catholici tempore quo sacra emendata sunt in Dania concertantes* (1836), *De confutatione Latina quæ Apologiæ Concionatorum Evangelicorum in Comitiis Hafniensibus anno 1530 traditæ opposita est* (1847). Betydeligst er dog maaske den i andet Bind af *Nyt historisk Tidsskrift* optagne Afhandling *Paulus Eliæ, en biographisk-historisk Skildring fra den danske Reformationstid,* hvilken Paludan-Müller kalder „en af de skjøn-

neste kritiske Undersøgelser, der pryde den danske historiske Litteratur"[9]. Biskop Münter havde begyndt at angive Tonen for en mere sand Bedømmelse af hin miskjendte Mand, og han havde vistnok, hvad hans moralske Personlighed angaar, bedømt ham retfærdigt, medens hans Dom om Mandens videnskabelige Betydning trængte til Berigtigelse. Engelstoft forfølger nu Povl Eliesens Løbebane fra Aar til Aar, han paaviser, hvad der stiller ham gunstig til Reformationen og hvad der senere bringer ham til at bryde med Protestanterne og optræde som Katholicismens Forsvarer, han viser det Ejendommelige ved hans Forfatterskab og godtgjør uimodsigeligt, at han har skrevet den Skibyske Krønike. En Del af dette Emne behandlede han yderligere i Afhandlingen *Hans Tausens Proces for Herredagen i Kjøbenhavn 1533 og den Skibyeske Chrønike*, der bragte Paludan-Müller til paany at optage Hans Tausens Trosstandpunkt til Undersøgelse[10]. I *Kirke-Ordinantsens Historie* giver Engelstoft Oplysning om, hvorledes Ordinantsen lidt efter lidt gjennem forskjellige Omarbejdelser har faaet den endelige Skikkelse samt af hvilke Kilder den er opstaaet, hvad der stammer fra Luthers Skrifter og de tydske Ordinantser og hvad der er originalt dansk[11].

En anden fortrinlig Undersøgelse har Engelstoft meddelt i Afhandlingen *Om Gejstligheden som Rigsstand i Danmark efter Reformationen*[12]. I Modsætning til den tidligere Opfattelse, hvorefter man betragtede den gejstlige Rigsstand efter Reformationen som en Fortsættelse uden Afbrydelse fra dens tidligere Stilling, paaviser han, at Gejstlighedens Repræsentation før 1536 var væsentlig forskjellig fra Maaden, hvorpaa den senere i Aarhundredet optraadte, og endvidere, at der jo slet ingen Sand-

synlighed er for, at man under den paa Reformationstiden raadende Aand skulde have indsat den evangeliske Lærerstand til en saadan statsborgerlig Virksomhed. Udgangspunktet for Gejstlighedens Overgang til at blive en Rigsstand paa Christian den Fjerdes Tid kan ikke søges i Standens aandelige Karakter, men i rent verdslige Forhold, nemlig Skattespørgsmaalet. Det var som Skattestand, at de Gejstlige sammenkaldtes og udspurgtes, ikke for at høres om almindelige Anliggender eller for at udtale sig om kirkelige Sager, og dette giver ogsaa dens Fremtræden sin særegne Karakter.

Man vil saaledes se, at Engeltofts Omraade indenfor Kirkehistorien er den med Grundighed og Skarpsind udførte Enkeltstudie. Engelstoft er ikke i senere Skrifter kommen ind paa historiske Undersøgelser af mere almindelig Rækkevidde; Kjærlighed til hans Bispedømme har kaldet ham til næsten alene at beskjæftige sig med personalhistoriske og topographiske Afhandlinger vedkommende Fyen, saaledes *Den gamle danske Adelsslægt Brockenhuus, Historisk-statistisk Beskrivelse af Øen Thurø* i *Historisk Tidsskrift, Odense Bys Historie* (1862, anden Udgave 1879) og en hel Række andre Afhandlinger om fyenske Lokaliteter i *Samlinger til Fyens Historie og Topographi.* —

Naar Engelstoft let og tidligt fandt Vej til den grundige Prøvelse af selve Kilderne og Glæde ved at trænge ind i dem, møder os derimod i Frederik Hammerich en begavet og livlig Forfatter med dyb Kjærlighed til Historien og til Nordens Fortid, men som skulde naa godt op i Manddomsaarene, inden han udrev sig fra Tanken om at blive Digter og fandt Vej til de originale Kilder som det sunde Brød for Studiet. Han har selv udførlig

skildret sit Levned; det er lærerigt at se, hvorledes han langsomt kommer til Klarhed og arbejder sig ud af den Grundtvigske Tro paa, at Folkeaand og national Ejendommelighed kan skildres uden de brydsomste Studier, stadigt foretagne med nyt Udgangspunkt, og at man ikke strax ved Læsningen kan møde Storsynet.

Peter Frederik Adolph Hammerich (født 1809, Søn af en velstaaende kjøbenhavnsk Kjøbmand) blev Student 1825 og theologisk Kandidat 1830; fire Aar efter disputerede han for Magistergraden med en ikke betydelig Afhandling om Ærkebisp Rembert. Efter en Udenlandsrejse blev han Sognepræst for Starup og Nebel ved Vejle og senere første residerende Kapellan ved Trinitatis Kirke i Kjøbenhavn; i Krigsaarene 1848—50 gjorde han Tjeneste som Feltpræst. Hvor meget Hammerich end allerede fra Ungdommen af elskede Historien og særlig Nordens Fortid, paavirket stærkt af Grundtvigs Skrifter og Tale, var han da altfor optaget af Digterdrømme til at drive egentlige historiske Studier. „Saa godt som Enhver, hos hvem noget Dybere rører sig, har stemningsfulde, digterske Øjeblikke. Mig gik det nu som saa mangen anden Historiker, for Exempel N. M. Petersen hos os: jeg hengav mig til dem og ventede Noget af dem, min Indbildningskraft var stærk, men jeg svævede i Uklarhed om dens Rækkevidde" [13]. Saaledes spildte han mange Aar paa Digterforsøg, der ikke førte til virkelige Inspirationer. Først ved de i *Brage og Ydun* (1839) offentliggjorte *Skandinaviske Rejseminder*, hvor han paa en livfuld og poetisk Maade fortalte om sine Rejser i de tre nordiske Riger, slog han igjennem som Forfatter; de vakte almindelig Interesse, og de viste betydelig Sans for Opfattelse af folkeligt Liv. Paa en lignende anskuelig

og levende Maade fortalte han om *Den slesvigske Treaarskrig* (1852.)

Imidlertid var han ogsaa optraadt som historisk Forfatter, idet han efter Opfordring af Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug skrev *Danmark i Valdemarernes Tid (1157—1375)* (1847—48). Bogen skulde være bygget paa Studium af selve Kilderne, men nogen egentlig Indtrængen i dem mærkes dog ikke. Derimod udmærker Skriftet sig ved at være livligt og friskt. Forfatteren har i høj Grad stræbt efter at søge Kundskab om Stedernes Udseende og Landets Natur for derved at gjøre Fremstillingen anskuelig. Sagn og poetiske Kilder have imidlertid faaet alt for stor Magt og Tiltro ved Bogens Affattelse, og han havde lagt en afgjørende Vægt paa Fremstillingsmaaden.

Hammerich udtaler selv, hvorledes han midt i Fyrrerne havde fundet de nye Mønstre, netop de samme, som ogsaa paavirkede andre Historikere. „De Mønstre for Fremstillingen, jeg hidtil havde set op til, vare de Gamle, Genesis, Biblen, Tacitus, Herodot, Snorre, Sagaerne, og af nyere Johannes Müller. Nu stiftede jeg Bekjendtskab med Engelskmænd som Macaulay og Prescott, Franskmænd som Thierry'erne og Michelet, Tydskere som Ranke. I saadanne Mænds Skrifter studerede jeg da nøjere den historiske Kunst; min gamle, oprindelige Kjærlighed til det, man kalder *Genret*, fulgte derved med“ [14]. Det følgende Skrift *Danmark under de tre nordiske Rigers Forening (1375—1523)* (1849—54) blev vistnok meget læst og paaskjønnet som det foregaaende, men endnu vare Undersøgelserne, hvorpaa det hvilede, svage.

Derimod bøjede han henimod et virkeligt Kildestu-

dium i de i *Historisk Tidsskrift* optagne Afhandlinger *Om de tre uadelige Stænders Deltagelse i Danmarks og Norges Statsanliggender, fra Rigsdagen 1523 til Rigsdagen 1660* og *Fire Kjøbenhavnske Rigsdage (1645, 1648, 1650).* Disse Studier forberedte hans Bog *Danmark under Adelsvælden (1523—1660)* (1854—59), der har noget større Værdi, men dog fremdeles viser, at disse Tidsrum endnu vare for ubearbejdede til at man kunde give en Skildring, som havde nogen blivende Betydning. Det er betegnende for hvorledes Hammerich efterhaanden føler den Nødvendighed, som det Tørre og Kjedelige har for Historien, at han nu skrev *Bidrag til Belysning af den danske Stats Folkemængde, Næringsveje og Finantser i Midten af det syttende Aarhundrede.* Ligeledes giver han gode Skildringer af *Præsident Hans Nansen den Ældre,* af *Enevældens Indførelse i Danmark og Norge*[15].

Hammerich havde hidtil ikke særligt viet sin Pen til Kirkehistorien; dog havde han 1856 udgivet *Kirkehistoriske Foredrag til Belysning af vore Kirkespørgsmaal* og nogle Gange holdt kirkehistoriske Forelæsninger paa Universitetet (saaledes 1848 og 1855—56). Imidlertid blev han 1859 kaldet til Professor i Kirkehistorie ved Universitetet og kunde nu helt vie dette Fag sine Kræfter. De Indledningsforelæsninger, som Hammerich holdt, give os i veltalende og varme Ord et godt Indblik i, hvad han ønskede af Kirkehistorien og senere ogsaa selv ydede i den. Kirkehistorikeren skal foruden at være christeligtroende staa paa det dansk-lutherske Stade; han skal upartisk og kritisk prøve Kilderne. Han skal kunne med Phantasiens Hjælp danne Billeder med historisk Plastik, med konkrete, faste, fyldige Skikkelser, men han skal tage „Genresiden med op i det hellige Maleri, som

navnlig Delaroche saa mesterlig har gjort det". Vi skulle af Tydskerne lære alvorlig Tænkning, af Franskmænd og Englændere historisk Kunst. Et sundt nordisk Blik er i egentligst Forstand historisk, nær beslægtet med det engelske Syn for en virkelig Kirke, medens tydsk Sværmeri for den usynlige falder os unaturlig. Dogmehistorien bør have sin selvstændige Plads ved Siden af den almindelige Kirkehistorie, men i selve Kirkehistorien maa den underordnes; kun saa meget eller saa lidt hører med, som der skaffer sig Indflydelse paa Begivenhedernes Gang i det Hele. Det christelige Liv i Folket bør derimod stærkt eftersøges. Vi maa granske efter i Prædikener, Psalmer, Katekismuser for at se, hvad der lever i Folket, og ikke blot dér, men selv i Tungemaal, Ordsprog, Love, Folkesange og Folkesagn[16]. Vi have fremdraget disse Udtalelser, fordi Hammerich her har fremsat det Program, hvorefter han selv senere skulde skrive Kirkens Historie, og som i det Hele tillige betegner det Standpunkt, som Ludvig Helveg har indtaget i sin danske Kirkehistorie.

Hammerich udgav i Aarene 1868—71 *Den kristne Kirkes Historie* (anden Udgave 1872—73). Det var et velordnet, indholdsrigt og dog ikke vidtløftigt Værk. Stilen var varm og farverig, stundom noget smagløs paa Grundtvigiansk Maade — det vil sige, fjernt fra den Naturlighed, som netop tilstræbes — som jo da ogsaa Forfatterens Heldning til denne Retning mærkedes i Skildringen af Oldkirken. Den gav i hvert Fald en Haandbog til Brug ved kirkehistorisk Studium, der afhjalp et betydeligt Savn. Større Fortjeneste tilkommer dog Hammerich for hans Studier over bestemte Retninger og Fremtoninger indenfor den christne Kirkes Litteratur.

Han har her givet Beviser paa Evne til at trænge ind i meget forskjellige Tider og Personligheder og at belyse dem fyldigt. Dette gjælder for det Første hans større, beaandede Arbejde: *De episk-kristelige oldkvád hos de gotiske folk* (1873). Hammerich gjennemgaar de angelsachsiske, tydske og nordiske episk-christelige Oldkvad og sammenstiller dem med lignende Oldkvad hos andre Folk. Han paaviser, hvorledes der hos alle gotiske (germanske) Skjalde aabenbarer sig det samme Grundsyn paa Christendommen, om der end kan være Forskjel i mindre Enkeltheder, og at der som noget af det mest Ejendommelige fremtræder Synet paa Christus som den mandige Helt og Konge og hans Troende som det mandige Følge. Christus er Helten og Sejrherren, de Troende ere hans Stridsmænd og trofaste Hird, hvem Tanken om Kamp og Idræt, Død og Eftermæle ikke forlader.

Christendommens Fremtræden og Skikkelse nogle Aarhundreder senere belyste han i *En Skolastiker og en Bibeltheolog fra Norden* (1865). Den første af de Mænd, han her skildrer, er Ærkebisp Anders Sunesøn, hvis skolastiske Digt Hexaëmeron han omhyggelig gjennemgaar og viser, hvorledes det indeholder store Stykker af et videnskabeligt theologisk System i Tidens Smag. Den anden er Kanniken i Linköping Mester Matthias, der med Aand og i en smuk folkelig Tone har forfattet en omskrivende Udlægning af de fem Mosebøger med lang Indledning og Efterskrift. Han var den hellige Birgittes Skriftefader, men skjønt han beundrede hende, sluttede han sig dog ikke til hendes Retning; han staar paa bibeltheologisk Stade, ogsaa i det nævnte Skrift, uagtet dets skolastiske Form. Saaledes havde Hammerich her givet en Prøve paa, hvorledes den christelige Lære blev fore-

draget i Norden af nordiske Theologer, der ikke lige ud syntes at være Eftersnakkere af Andres Lære eller Bøger. Hammerich undersøger derpaa videre om ingen andre Theologer i vor Middelalder, især i Norge, have arbejdet i de samme Retninger som disse to Mænd. Endnu værdifuldere ere dog hans Studier over Mystikens store Forkæmperske i Skriftet: *Den hellige Birgitta og Kirken i Norden* (udgivet 1863 ved *Historisk Forening*). Det var den første udførlige og indgaaende Undersøgelse af denne mærkelige Kvindeskikkelse, hvis Liv og Lære har havt gjennemgribende Betydning ikke blot for den svenske, men for den nordiske Kirkes Historie, og som paa mange Maader har havt Indflydelse paa Begivenhederne i den verdslige Historie.

Endnu en Mand har skabt sig et Navn indenfor Kirkehistorien, nemlig Ludvig Nicolaus Helveg (født 1818 i Odense). Det var atter en af Grundtvigs Disciple, endog med langt mere udpræget Farve end Hammerich, og hans Skrifter have netop de Fortrin og Mangler, som udmærke denne Retning, saaledes en Mangel paa Klarhed, hvor man nærmer sig Dogmet, en Brist paa Skarphed i Tanken, en stærk Betonen af kirkelig Folkelighed og Menighedslivet, paa den anden Side Mangel paa Indtrængen i den Enkeltes personlige Sjæleliv, — heller ikke som Præst besad Helveg ret Evnen til at yde Sjælepleje, til at hjælpe det enkelte, sorgfulde Menneskehjerte og trøste det efter Behov[17], — en varm og inderlig Begejstring for Emnet, en evangelisk Forkyndelse af Christendommen, et ret flittigt Studium af de originale Kilder og en frisk Stil.

Under de Forsøg, der i Fyrrerne gjordes paa at tilvejebringe en ny Psalmebog besluttede Helveg, som

var bleven theologisk Kandidat 1840, i Forening med Cand. theol. Carl Brandt at udgive et Værk, der skulde indeholde det Bedste, af hvad der var fremkommet af Psalmer i den danske Litteratur, ligesom ogsaa af aandelig Folkesang samt Oversættelser og Omarbejdelser. Det af de to unge Mænd — Helveg var, da første Hefte udkom, kun 26, Brandt 27 Aar — med kraftig Haand og Dygtighed begyndte Værk *Den danske Psalmedigtning* udkom i to Bind 1846—47. Med stor Flid havde Udgiverne samlet deres Stof, de havde inddelt det i Tidsrum efter Kirkepsalmebøgerne, Texterne fremtraadte i deres oprindelige, uforandrede Skikkelse, ved Ordforklaringer var Forstaaelsen lettet, og et kort Omrids af Forfatternes Levnedsløb var vedføjet.

Helveg havde tidlig fattet det Forsæt at blive ansat som Universitetslærer. Han gjorde 1846—47 et Forsøg paa at faa Ansættelse ved Universitetet i Christiania, til hvilken Post vort theologiske Fakultet anbefalede ham, men det lykkedes ikke. Mærkeligt nok var den Medbejler, som blev ham foretrukken, Tydskeren C. P. Caspari, altsaa netop den Lærde, som har anvendt en glimrende videnskabelig Virksomhed paa at bevise det Uholdbare i Paastanden om, at Daabsbekjendelsen uændret skulde være bevaret fra Herrens Mund. Præsten W. A. Wexels havde varmt taget sig af Helvegs Sag; i et af de Breve, som han skrev til Helveg, udtaler han karakteristisk nok: „Videnskabelig ville jo vel Modstanderne af Trosbekjendelsens selvstændige Gyldighed stedse staa som Sejrherrer“ [18]. I Aaret 1852 konkurrerede Helveg om en ledig Lærerplads i det theologiske Fakultet ved Kjøbenhavns Universitet, men J. F. Hagen sejrede. Tre Aar efter disputerede han for den philosophiske

Doktorgrad over en Afhandling: *De danske Domkapitler, deres Oprindelse, Indretning og Virksomhed før Reformationen.* Helveg havde ganske sikkert ikke egnet sig til en theologisk Lærerpost: dertil manglede han den rette Klarhed og Evne til at vejlede Yngre[19]. Det varede dog længe, inden han opgav Tanken herom og inden han valgte Stillingen som Præst og Ordets Forkynder, hvortil han dog havde betydelige Evner, ikke fordi han besad særlige Gaver i Retning af ydre Veltalenhed, men fordi han var dybt greben af Glæden over Guds Kjærlighed og Christi Sendelse til Verden.

Helveg havde imidlertid ofret sig til videnskabelig Gjerning, som optog hans Tid. Han var bleven gjort opmærksom paa, at Generalkirkeinspektionens Arkiv indeholdt rige Bidrag til Belysning af det attende Aarhundredes Historie, især Christian VI's Tidsrum, og han kunde i *For Litteratur og Kritik* (III) offentliggjøre Frugten af sine Studier i en meget oplysende og velskreven Afhandling *Christian den VI og den Tids religiøse Bevægelser, et Bidrag til den danske og norske Kirkes nyere Historie.* Fra Begyndelsen af Aaret 1849 havde han desuden fattet Forsæt om at skrive den danske Kirkes Historie, og han gjennemførte det med Udholdenhed; hans Præstegjerning — fra 1857 indtil kort før sin Død 1883 var han Kapellan ved St. Knuds Kirke og Præst ved Hospitalet i Odense — standsede ikke Værkets Fuldforelse. Helveg begyndte med de senere Aarhundreders Historie; allerede i 1850 udkom første Hefte af *Den danske Kirkes Historie efter Reformationen*: 1851 sluttedes første Bind, 1855 andet, hvorved han naaede ned til 1836 (anden Udgave 1857—83). Derefter udkom *Den danske Kirkes Historie til Reformationen,*

to Dele (1857—70). Det var forklarligt, at Helveg begyndte med den Del af Historien, som han hidtil mest havde studeret, men det var ikke heldigt, at han førte den saa nær op mod sin egen Samtid, og at han her tog et bestemt Parti. Han svækkede derved utvivlsomt Interessen for hans store Arbejde. Lige saa uheldigt var det, at han som ældre og svag Mand fortsatte sin Fortælling af Tidens Historie indtil 1864 (i anden Udgave).

Helvegs Værk er som Helhed et højst fortjenstfuldt Arbejde. Først og fremmest er det skrevet i et livligt og tiltalende Sprog, som maa bane Vej for det langt ud i Folket. Kildernes egne Ord og Beretninger ere ofte meddelte, og de give Fremstillingen en tiltalende Farve; dog er det 19de Aarhundredes Historie for meget sammensat af Brudstykker af Skrifter. Forfatteren besidder baade Varme og poetisk Blik, frem for Alt et i god Forstand ulærd Syn paa Livet og dets mangfoldige Fremtræden. Derfor fortæller han godt om Begivenheder, samler Meget til Enhed, forfølger Indvirkninger mange Veje hen, lever med Menigheden, følger dens Sæder og Skikke forsaavidt de staa i Forbindelse med Christi Lære. Men Værkets Bestanddele ere af ulige Værdi. Højst maa man vel sætte Middelalderen; det 16de og 17de Aarhundrede er ogsaa lykkedes ham vel, men med Hensyn til det 18de Aarhundrede bliver igjen Behandlingen ham vanskeligere, da saa faa Forarbejder foreligge, og da Helveg ikke havde en ret Forstaaelse af Rationalismens Betydning[20]. Som et righoldigt Afsnit, der fremdrager meget Nyt, maa man derimod nævne hans Skildring af hele den pietistiske Bevægelse. Gjennemgaaende kan man maaske nok kalde Helvegs Bog et Arbejde paa

første Haand, dog have hans Studier ofte været noget flygtige, og man mærker, at han kun sjældnere har foretaget gjennemførte monographiske Undersøgelser, inden han skrev sin Skildring i store Træk. Forholdsvis mindst berører han Theologiens strængt videnskabelige Side og Dogmet, medens Hovedsagen for ham er at skildre Begivenhederne og de store Bevægelser i Kirken samt Livet i Menigheden. —

Af stor Betydning for Studiet af den danske Kirkehistorie var Stiftelsen af *Selskabet for Danmarks Kirkehistorie.* Planen hertil blev først fremsat af Frederik Hammerich paa et Møde i Roeskilde Konvent (1848); han gjorde opmærksom paa det Ønskelige i at der dannedes et Selskab i Lighed med *Historisk Forening,* som kunde udgive et Tidsskrift, der optog mærkelige utrykte Sager og kirkehistoriske Afhandlinger. Tanken vandt Tilslutning, og en Indbydelse udgik fra C. J. Brandt, J. F. Fenger, Fr. Hammerich, L. Helveg og E. Mau om at indmelde sig i en saadan Forening, der vilde træde i Virksomhed, saa snart 200 Medlemmer havde tegnet sig. Allerede i Begyndelsen af Februar 1849 kunde Selskabet begynde at arbejde, og endnu samme Aars Sommer udkom første Hefte af *Kirkehistoriske Samlinger*, hvis Hovedbestemmelse var at optage hidtil utrykte Aktstykker, ledsagede af oplysende Indledninger, men dog ogsaa at indeholde Afhandlinger over dansk Kirkehistorie. I dette samme Spor er Tidsskriftet skredet videre i de forløbne 40 Aar; det har meddelt et overordentligt Forraad af Dokumenter til Oplysning om dansk Kirkehistorie og Præstehistorie, men det har tillige indeholdt mange værdifulde Studier og Undersøgelser. L. Helveg havde indtil 1857 besørget Selskabets Forretninger; i de følgende

tredive Aar har Holger Frederik Rørdam været Tidsskriftets utrættelige Redaktør (fra 1860—66 sammen med Broderen T. S. Rørdam).

Foruden Tidsskriftet skulde Selskabet udgive særegne Bøger, der behandlede Danmarks Kirkehistorie, eller nye Udgaver af ældre mærkelige Skrifter, der kaste Lys paa Kirkens indre Historie. Saaledes udkom: Imm. Barfod, *Den falsterske Gejstligheds Personalhistorie* (1849—54); Helveg, *Den danske Kirkes Historie; Povel Eliesens danske Skrifter,* ved C. E. Secher (første Bind 1852—55); C. J. Brandt, *Dansk Klosterlæsning fra Middelalderen* (1858—65); H. F. Rørdam, *Kjøbenhavns Kirker og Klostre i Middelalderen* (1859—63)[21].

Paa Foranledning af Professor George Stephens og til Dels efter engelsk Mønster besluttede Selskabet endvidere at afholde offentlige kirkehistoriske Møder, hvor man ved Sang og Tale stræbte at vække Interessen i videre Kredse for de Opgaver, som Selskabet stillede sig; tillige vilde man herved kunne aabne Øjet for vore kirkehistoriske Monumenters Betydning. Denne Plan lykkedes over al Forventning godt og kaldte Lægfolk til Medlemmer af Selskabet — inden disse Møder begyndte, vare af 520 Medlemmer 500 Gejstlige eller theologiske Kandidater; men den bares især af den Mand, hvem man havde vidst at vinde for denne Gjerning, nemlig Niels Laurits Høyen. I Løbet af en Snes Aar holdt Selskabet 18 saadanne offentlige Møder, saaledes i næsten alle Byer med Kathedraler eller mærkelige Kirker, lige fra Slesvig og over til Lund. Ved disse Sammenkomster holdtes Foredragene i Byens Hovedkirke og drejede sig om forskjellige Kirkehistorien vedkommende Emner; men Hovedforedraget var altid Høyens. „Han talte i Al-

mindelighed om den Bygning selv, hvori han stod. Med sin vante Grundighed gjennemgik han dens Historie, viste, hvilke Forvanskninger den i Tidens Løb havde lidt, malede med sin Veltalenheds Kraft et anskueligt Billede af dens oprindelige Udseende, og paaviste Bygmesterens Tanke og Værkets kunsthistoriske Sammenhæng og Betydning. Hvor Kirken selv ikke syntes anselig nok til at gjøres til Gjenstand for et saadant Foredrag, dvælede han ved Monumenterne i Kirken eller ved de Levninger af gamle Kalkmalerier, der endnu vare tilbage, og forstod ogsaa da af Historiens og Kunsthistoriens Skatkammer at fremdrage livlige og gribende Skildringer" [22]. Og som disse Foredrag udgjorde en vigtig Bestanddel i hine Møder, saaledes pryde Høyens Afhandlinger om vore gamle Kirkebygninger paa en ejendommelig Maade Foreningens Tidsskrift. Her finder man: *Nogle Bemærkninger om Roeskilde Domkirkes Alder og Stil, Claus Berg og hans Altertavle i Odense, Maribo Stiftskirke, Aarhus Domkirke.* I det Hele var Høyen, især i den sidste Del af sit Liv, overordentlig virksom for Danmarks Kirkebygninger, og ikke faa af hans ypperlige Afhandlinger angaa disse.

---

37. De Sider af Historieskrivningen, som vende imod Arkæologi, Philologi, Retsvidenskab og nogle andre særlige Fag.

Vi have set, hvorledes Øhlenschlägers Fremtræden, der indvirkede paa Nationens aandelige Liv, ogsaa paavirkede de videnskabelige Studier, særlig Historieskrivningen. Man kunde da spørge, om ikke ogsaa Thor-

valdsen havde havt Indvirkning paa en tilsvarende Maade udenfor Kunstens Verden, om ikke Bevægelser og Interesser i de videnskabelige Studier lod sig føre tilbage til Aanden, som udgik fra ham. Ingen kan bestride, at han har havt stor og blivende Indflydelse paa Nationens hele Aandsliv; ingensinde har i Danmark Kunsten i alle dens forskjellige Retninger blomstret saa frodigt som efter hans Fremtræden. Vanskeligt er det dog at paavise hans Forhold til videnskabelige Studier.

Studiet af den klassiske Oldtid er her i Danmark i vort Aarhundrede især gaaet i to Retninger, nemlig paa den ene Side som en Granskning af Antikviteter og Kunstværker, paa den anden Side som et sprogligt Studium med dertil knyttet Undersøgelse af Oldtidens Samfundsliv. Den første Side har sin Hovedrepræsentant i P. O. Brøndsted, den anden i J. N. Madvig. Derimod have Danske i mindre Grad beskjæftiget sig med Oldtidens Begivenheder, dens Konger, Helte og Statsmænd eller med Historiens hele fortløbende Gang. At den første af de nævnte Retninger staar i nært Forhold til den stærkt vakte Interesse for den græske Oldtid, som Thorvaldsen havde fremkaldt, lader sig næppe bestride, og Brøndsted dedicerer da ogsaa sit Hovedværk til Thorvaldsen, men iøvrigt fortsatte vore Lærde jo en Vej, paa hvilken dansk Videnskabelighed allerede tidligere hæderfuldt var indtraadt gjennem Zoega og Münter. Da Philologien i Danmark saaledes i det Hele har holdt sig noget fjern fra Historieskrivningen — og vi skrive jo ikke Philologiens eller Arkæologiens Historie — kunne vi her være kortfattede. Vi have lejlighedsvis omtalt Studier over klassisk Historie i det Foregaaende (saaledes S. 28, 120, 125, 297.

353). Vi skulle her holde os til de tvende berømteste Navne.

Peter Oluf Brøndsted (født 1780, død 1842) havde fra Ungdommen af en sværmerisk Kjærlighed til Grækenland som Skjønhedens Land. I fire Aar var han draget om paa den klassiske Grund og havde alene eller sammen med Rejsefæller gjort Studier og Opdagelser. Han kom hjem 1813, blev udnævnt til Universitetsprofessor og holdt de skjønne Foredrag over sin Rejse, som ere udgivne ved hans Død af det ved ham gjenoplivede Samfund til den danske Litteraturs Fremme *Rejse i Grækenland i Aarene 1810—13* (1844). Snart opgav han sin Stilling ved Universitetet (1818) og drog atter til Syden for at gjøre nye Studier og faa nyt Syn paa Mindesmærkerne; ligesaa opholdt han sig i Paris og London for at studere de her bevarede Kunstværker. Her udgav han da sit store Værk *Voyages dans la Grèce accompagnés de recherches archéologiques,* ogsaa paa Tydsk: *Reisen und Untersuchungen in Griechenland,* hvoraf første Bind omhandlede Øen Keos (1826), andet Metoperne paa Parthenon (1830). Overalt i dette Værk viste Brøndsted sig som en lærd, grundig og omhyggelig Forsker; man følte tillige, hvor dybt han igjennem sit lange Samliv med Oldtidens Minder var trængt ind i Forstaaelsen af et saadant Kunstværk som Parthenonsfrisen og havde set Kunsten som sammenknyttet med Folkets Liv og Tilstand; hans for Skjønt opladte Syn havde draget ham sympathetisk til Forstaaelsen. „Min Følelse bedrager mig aldrig, da derimod min Forstand ofte er temmelig treven og udsat for en stundom haardnakket Uklarhed, som først efterhaanden forsvinder. . . . jeg begreb i det Hele langt lettere f. Ex. Pindar og Æschylos, end Thu-

kydides og Demosthenes"[1]. „Unægtelig var Brøndsted den Første, der i Danmark lærte, hvad Philologi som Videnskab egentlig er — saaledes siger P. Hjort i *Svea* 1831[2] — han vakte Sansen for dette Studiums Betydning, Principer, Aand og Omfang. Hans Forelæsninger udøvede en tidlig gjennemgribende Indflydelse paa Docerende og Studerende. Hurtigt opblussede en saadan Iver, at Regeringen derved saa sig foranlediget til at forny den ældre Indretning med en egen philologisk Attestats, som giver udelukkende Ret til højere Skoleembeder".

Johan Nikolaj Madvig (født 1804, Professor fra 1829 indtil 1879, Kultusminister 1848—51, død 1886) skulde dog gaa helt andre Veje. Væsentligst var han Sprogmand, men hævdede dog altid Enheden mellem Philologiens sproglige og reale Side. Philologien var for ham Forskningen over og Fremstillingen af svundne Kulturperioder og Kulturtilstande ved Fortolkning af disses efterladte Minder, dog fremfor alt Litteraturen, i hvilken Fortolkning Sprogvidenskaben er det overvejende Middel. Ikke desmindre kom Madvig kun sjældnere ind paa den egentlige Historie. Hans Talent var kritisk undersøgende og vejbanende, men han overlod Andre at gaa videre ad de fundne Veje og at fortælle om det Nye, som derved fremkom. Han havde overalt sin egne selvvundne Opfattelse af Mænd og Tider, men han fandt ikke, at hans Evne laa for historisk Beretning. Hertil kom nu ogsaa, at han ikke gjerne meddelte Andet end hvad der var fuldt ud sikkert, og mod mangen en Kilde nærede han en Mistanke uden dog at kunne sandsynliggjøre den eller bevise dens Berettigelse, og han vilde da, hellere end at gjentage dens Ord, udtale, at vi intet Sikkert vide, eller allerhelst tie om dette Punkt.

Madvig kommer Historien nærmest i sine Undersøgelser over Roms Samfundsklasser og Embedstrin og over den romerske Stats Bygning. Allerede i sine Universitetsprogrammer fra Trediverne omhandler han Ridderne, Tribuni ærarii og Roms Koloniforhold — han godtgjør saaledes tilfulde den vigtige Sætning, at de romerske Borgere, der udsendtes som Kolonister, beholdt deres Borgerret; senere skrev han om *Befalingsmændene og Forfremmelsesvilkaarene i den romerske Hær* (1864), *Bemærkninger om enkelte Punkter af den romerske Strafferetspleje i Republikens Tid* (1879). Et mere almindeligt Syn gav han allerede 1840 i sit Program *Blik paa Oldtidens Statsforfatning med Hensyn til Udviklingen af Monarchiet og en omfattende Statsorganisme.* Skriftet var egentlig polemisk rettet mod Hegels Historiens Philosophi og hans Opfattelse af de gamle Statsformer. Madvig gav her sin Karakteristik af græsk og romersk Statsliv og særlig af Romerstaten i dens forskjellige Perioder. Han viser, hvorledes Republiken havde været nedarvet som Forfatningsform fra Rom som en mindre By med et lille Landomraade og forudsatte alle fri Borgeres Deltagelse i Statslivet, medens den blev urimelig ved Statens Udvidelse og maatte sprænges, da den blev en Verdensstat, samt hvorledes Monarchiet maatte opstaa og blive som det blev.

I sin Opfattelse af Roms Historie kan Madvig i Meget og i Hovedsagen være enig med Niebuhr, der langt rigtigere, end det tidligere var indset, havde vist, hvorledes Dionysios fra Halikarnas og Livius skrev Historie, og hvorledes det var nødvendigt at undergive den romerske Oldtid en fri, kritisk Undersøgelse; ligesaa havde Niebuhr med Føje forlangt fuldkommen klare, indbyrdes

overensstemmende Forestillinger om de gamle Institutioner. Ikke desmindre kriger Madvig oftere mod Niebuhrs Betragtning som stræbende for meget efter at skabe et harmonisk og afrundet Billede, skjøndt dog endnu Grundvolden var vaklende paa flere Punkter og Kilderne ikke vare prøvede nok. Hvor meget han end ser og paapeger svage Sider hos Livius, er han dog mere tilbøjelig til at følge ham end den stærkt konstruerede Fremstilling hos Dionysios. Da han i sin høje Alderdom udgav sit store Værk *Den romerske Stats Forfatning og Forvaltning* (1881—82), havde han heri sammenfattet i en mesterlig klar Skildring alle sine tidligere Studier og Oplysninger om den romerske Samfundsbygning, og han havde indirekte deri tillige fremstillet sit Syn paa den romerske Stats Historie[3].

Iøvrigt var Madvig altid i høj Grad interesseret i historisk Forskning, og hans Indflydelse paa vore Historikere har været betydelig[4]. Ikke blot have de af ham lært at foretage textkritiske Rettelser — ved P. E. Müllers Udgave af Saxo traadte Madvig endog hjælpende til — men de have lært at trænge ind i den enkelte Forfatters Stil og Sprogbrug; de have under deres Studier paa helt andre Omraader husket hans strænge Fordringer til Prøvelse og Bevis, hans Formaninger om ikke at gaa i nogen enkelt Skoles bredtraadte Veje, men at danne sig ved Selvsyn og Selvopfattelse nye Udgangspunkter, hans Advarsel mod alle Extravaganeer og Phantasibilleder uden prøvet Grundlag.

Nærved disse Mænd staa Carl Ludvig Müller (Søn af P. E. Müller, født 1809, Direktør for Myntkabinettet), der har skrevet Afhandlinger og Værker over den macedoniske Kong Philip II's Mynter (1855), Alexander

den Stores Mynter (1855), Mynter fra det gamle Afrika (1860—74), og ligeledes Johan Louis Ussing (født 1820, Professor ved Universitetet 1849), hvis Arbejder have angaaet græske Vaser og Skulpturer, saaledes paa Parthenon, græske og latinske Indskrifter, Grækernes og Romernes Huse og deres huslige Liv, Ungdommens Undervisning i Grækenland og Rom, o. s. v. Begge Forfatteres Virksomhed falder dog saa vel med Hensyn til Tid som Emner saa fjernt fra dette Arbejdes egentlige Omraade, at vi her indskrænke os til at nævne disse Mænds Navne.

Paa Kunsthistoriens Omraade virkede i Begyndelsen af Aarhundredet Bibliothekar Niels Henrich Weinwich (1755—1829), der skrev *Maler-, Billedhugger-, Kobberstik-, Bygnings- og Stempelskjærer-Kunstens Historie i Danmark og Norge* (1811) og *Dansk, Norsk og Svensk Kunstner-Lexikon* (1829). Epokegjørende ikke blot for Studiet af den almindelige Kunsthistorie, men for Vækkelsen af Sans for Kunst i dens forskjellige Former, blev den Virksomhed, som Niels Laurits Høyen (født 1798, Professor ved Kunstakademiet 1829, død 1870) udfoldede. Han har arbejdet overordentligt for at udbrede Kjendskab til og Forstaaelse af hver enkelt Tids Kunst, og han vidste altid at sætte Kunstværket i Forhold til Samtidens Historie og hele Udseende. Men Høyen virkede mest ved det talte Ord; hans Skrifter udgjøre tilsammen kun nogle faa Bind. Om hans Virksomhed for at frede vore Minder fra Fortiden og hans Undersøgelser over disse, have vi allerede havt Lejlighed til at tale (se foran S. 254, 368 f.).

Forskjellige Sproglærde have ved videnskabelige Undersøgelser og Udgaver af ældre Tiders Levninger

virket fortjenstfuldt for Historien. Lektor i Botanik og Mineralogi ved Sorø Akademi Jakob Hornemann Bredsdorff (1790—1841) var meget polyhistorisk anlagt, men hans egentlige Fortjenester ligge dog paa det sproglige og historiske Omraade. Foruden ved gode Undersøgelser over vor Oldhistorie og over ældre geographiske Forhold har han især vundet Navn ved sine Studier over Runernes Oprindelse og sin Tolkning af Guldhornsindskriften, der senere i alt Væsentligt er bleven godkjendt.

Peder Goth Thorsen (født i Varde 1811) kom gjennem Ribe Skole til Universitetet 1828, og allerede fire Aar efter blev han theologisk Kandidat. Rektoren ved Ribe Skole, den dygtige Historiker P. N. Thorup benyttede paa den Tid jævnlig sin Elevs Bistand ved Eftersøgning af historiske Oplysninger; tidlig havde Thorsen taget fat paa Studier af Oldnordisk og Gammeldansk, af gamle Monumenter og af gamle Kilder, og omtrent besluttet sig til at vie sine Kræfter til den Art Forskning. Han fik Ansættelse ved Universitetsbibliotheket, hvor han 1833 blev anden, 1839 første Underbibliothekar. Her havde han nu Lejlighed til at gjøre sig bekjendt med de arnamagnæanske Haandskrifter, og hans første Skrift var en Udgave af Hrafnkel Freysgodes Saga, besørget i Forening med hans trofaste Ven Konrad Gislason. Snart vendte han sig dog bestemtere mod Olddansk og udgav i Aarene 1852—55 *Danmarks gamle Provindslove.* Denne Udgave overgik meget de tidligere, men den tilfredsstiller os ikke nu, og det er let at paavise dens Mangler. Alligevel har dens Fremkomst i høj Grad fremmet baade det retshistoriske og det sproglige Studium af Lovene, ligesom den naturligvis i hvert Fald har gjort langt større Nytte

end en gold Ventetid paa den Art „bedste Udgaver", der saa ofte her i Danmark aldrig udkomme eller dog efter at Generationer ere gaaede bort. Om den fortrinlige Indledning til de slesvigske Stadsretter er alt talt (S. 278); Thorsen viste sig her som i flere af sine Afhandlinger i Besiddelse af skarp Kritik; vi ville som et andet Exempel paa denne nævne hans Undersøgelse: *Nogle Meddelelser om visse historiske Bestanddele i Sagnet om Olger Danske, tillige med en Afhandling om „Chronicon monasterii Sancti Martini majoris Coloniensis"* [5].

Imidlertid havde Thorsen idelig samlet til det Værk, som han egentlig ansaa for sin Livsopgave, at beskrive og tolke Runerne. Ingen havde paa de Tider en saadan Erfaring heri som han. „Der var Ingen dengang (1839), som nærmere vidste, hvor mange Runestene vi havde, hvad der i Tidens Løb var tabt, og hvad der var tilkommet, hvorledes Vilkaarene vare for dem i Mure og Gjærder, o. s. v. Denne Is fik jeg brudt, — Tilsynet blev derefter lettere og Interessen større til alle Sider", saaledes udtalte han med fuld Føje senere [6]. Thorsen rejste, samlede, optog Afbildninger og granskede, men langsom som altid naaede han først 1864 at faa udgivet første Afdeling af *De danske Runemindesmærker*, omhandlende de slesvigske Runestene. Anden Afdeling, som indeholder Afbildninger af alle Jyllands Runemindesmærker, giver ingen Text (1879). De i første Bind givne Forklaringer og Studier vare oplysende og righoldige; Ingen havde indtil da holdt Fortolkningen saa strængt videnskabelig, siger en tydsk Sproglærd, som med Glæde hilser det værdifulde Værk [7]; de sproglige Bemærkninger vare dog ikke tilfredsstillende. Thorsen har fremdeles

meddelt vigtige Oplysninger om Runerne i en Retning, hvor han var særlig kyndig; han havde i den fortræffelige[8] Afhandling *Om Runernes Brug til Skrift udenfor det monumentale* kastet nyt Lys over Runernes Anvendelse til skriftlige Optegnelser i Sagatiden og i langt senere Tider. Afhandlingen udgaves som Tillæg til den arnamagnæanske Udgave af *Codex Runicus* (1877). Betegnende for den Kjærlighed, hvormed Thorsen omfattede disse Runeminder og dem, som havde æret dem, er hans Afhandling til *Til Fru Sitzell Bryskes Amindelse,* hvori han sætter den adelige Dame, der i sin Tid har ejet Haandskriftet og bevaret det til Efterverdenen, et Æreminde[9].

I 16 Aar var Thorsen Formand for *det Kongelige Danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog* (1866—82), og vel var hans Senfærdighed, især i hans senere Aar, til Besvær ved Selskabets Virksomhed, men ikke desto mindre har dette Tidsrum været af megen Betydning, ligesom Thorsen da ogsaa omfattede Selskabet med stor og levende Interesse. Vel havde Danske Selskab ogsaa tidligere udgivet særlige Bøger ved Siden af *Danske Magazin,* saaledes udkom *De ældste danske Archivregistraturer* i fire Bind 1854—85, men Thorsen besluttede at lade Selskabet fortsætte den Offentliggjørelse af Aktstykker, som var begyndt med Langebeks *Scriptores,* og som nu var standset; et ottende Bind var udkommet 1834, med niende Bind, Registret, paa hvilket der var arbejdet i en lang Aarrække, og som udkom 1878, maatte Værket betragtes som sluttet. Thorsen foreslog allerede 1867 Selskabet at udgive den saakaldte Oldemoder, hvilken udkom 1869: *Samling af Adkomster, Indtægtsangivelser og kirkelige Vedtægter for Ribe Dom-*

kapitel og Bispestol, nedskrevet 1290—1518 kaldet Oldemoder, udgivet ved Dr. O. Nielsen; her var det vigtige Princip gjennemført, at man, hvor Haandskriftet er blevet til gjennem flere Aarhundreder, bør i Udgaven gjengive de forskjellige Hænder med forskjellig Sats. Senere udkom *Diplomatarium Vibergense. Breve og Aktstykker til Viborg Bys og Stifts Historie 1200—1559* ved A. Heise (1879), og *Ducholms Diplomatarium, Samling af Breve 1371—1539* ved O. Nielsen (1872). Endvidere udgaves en Række interessante Skrifter vedrørende det 16de Aarhundrede, nemlig *Ludus de Sancto Kanuto duce, Et fædrelandshistorisk Skuespil fra Reformationen* (1868). *De tre ældste danske Skuespil („Christiern Hansens Komedier")* (1874), begge ved S. Birket Smith, *Malmøbogen af Peder Laurenssen* (1868). *Smaaskrifter af Hans Tavsen* (1870), begge ved Holger Rørdam.

Ejendommelig for Thorsen var den Pietet eller Andagt, med hvilken han altid stod over for Fortidens Minder. Hans Arbejder vidne om, med hvilken lang og dyb, næsten kjælende Kjærlighed han har beskjæftiget sig med den enkelte Opgave og derved ogsaa samlet meget tilhobe. Han var indtil det Sidste Enthusiast. Den unge fordringsløse[10] Mand med det hvide Halstørklæde og Blomsten i Knaphullet var bleven til den gamle, legemlig svage og gulblege Mand, der kun fik overkommet Lidt, men Glæden over Fortidsstudiet og Venligheden mod Menneskene var hos ham usvækket. Man kunde maaske smile ad hans daglige første Vandring ind i Bibliothekets store, kirkeagtige Sal; den havde noget ved sig af en andagtsfuld Cæremoni, men den vidnede om hans store Ærefrygt for sin Gjerning, og han var da ogsaa som Bibliotheksmand (han var Overbibliothekar fra

1848—80) Velvilligheden selv mod de Besøgende og virkelig Granskende. Dertil kom hans smukke Forhold til de Unge. „Naar han paa Bibliothekets Læsesal saa unge Mennesker sysle med historiske Ting, bleve disse i Begyndelsen ofte overraskede ved at Thorsen bankede dem paa Skulderen, nikkede venlig og gik uden at sige et Ord. Hans Forhold til mange yngre Studerende har været i høj Grad frugtbringende for disse; og Forfatteren af disse Linier skal altid være ham taknemlig for den Opmuntring, som han har vist hans Studier lige fra deres første famlende Forsøg“ [11]. Saaledes talte ved Thorsens Død en af de Yngre, og Forfatteren af den foreliggende Bog kan fuldt gjøre disse Ord til sine.

Arvetager efter N. M. Petersen blev den dygtige Sprogmand og Litteraturhistoriker Svend Hersleb Grundtvig (Søn af N. F. S. Grundtvig, født 1824, Docent ved Universitetet 1863). Han har den uvisnelige Fortjeneste at have samlet i Haandskrifter og Bøger og ladet indsamle i Folkemunde vore Folkeviser fra Middelalderen og senere Tider. Allerede som ung Mand havde han fattet Planen om at give den nye Udgave af Viserne, som maatte kaldes nødvendig, og han gjennemførte, at den Plan blev fulgt, som han ansaa for den ene rette, at alle Viseformer offentliggjordes, idet han benægtede, at der fandtes nogen, som kunde betegnes som Original. Tanken var i det Hele rigtig, og i hans *Danmarks gamle Folkeviser* (fire Bind, 1853—83, samt to Hefter af femte Bind) foreligger et Skatkammer, hvor Enhver kan berige sig og Enhver granske paa egen Haand over Middelalderens skjønneste litterære Levning. Men tillige ere Indledningerne til Viserne lige saa lærde som lærerige ved at vise Forbindelserne mellem de forskjellige Former af

Visen og den enkelte Folkevises Forhold til den europæiske Digtning og Sagnverden; ved de historiske Viser i tredie Bind bringe Grundtvigs Undersøgelser mange nye og smukke historiske Resultater tilveje. Desværre afbrød Grundtvigs tidlige Død (1883) ham i at fuldføre det store Værk. Andre Arbejder have angaaet Oldtidslitteraturen og Eddakvadene, hvor han med sin Skjønhedssans og Hengivelse til Emnet ogsaa frembragte smukke Undersøgelser; nogle af disse have været optagne i *Historisk Tidsskrift*[12]. Som en kararakteristisk Studie af Grundtvig skulle vi ogsaa nævne hans Afhandling: „Om de gotiske Folks Vaabened“[13].

Retshistorien har i Danmark havt udmærkede Repræsentanter i vort Aarhundrede. Ældst i Rækken af disse er Johan Frederik Vilhelm Schlegel (født 1765), der fra 1789 indtil 1836 var Professor i Lovkyndighed ved Universitetet. Allerede i de Anmærkninger, hvormed han ledsagede Udgaven af Kofod Anchers Skrifter (1807—11), gjorde han jævnlig opmærksom paa det urigtige i dennes Antagelse om, at vore gamle Love og Retsvedtægter i det Hele skulde være Lovbøger givne af Konger. Dette udførte han videre i sin større Afhandling *Om de gamle Danskes Retssædvaner og Autonomie* (1827). Efter at 1821 Forelæsninger over Statsret vare blevne paabudte for dem, der vilde forberede sig til den fuldstændige juridiske Examen, holdt Schlegel disse og udgav 1827 første Del af *Danmarks og Hertugdømmernes Statsret med stadigt Hensyn til deres ældre Forfatning*; anden Del heraf skulde indeholde Hertugdømmernes Statsret, men den udkom ikke, og de juridiske Kandidater examineredes ikke i denne vigtigste Del af den offentlige Ret[14]. Bogen er et kundskabsrigt Værk; baade Jurister og Hi-

storikere fandt strax Grund til at kritisere en Del af dets Opgivelser og tillige at føre Undersøgelserne videre end det her var sket, men den afhjalp et Savn og kan i flere Henseender endnu raadspørges med Nytte. Naar til disse Skrifter endnu føjes Schlegels lærde Indledning og historiske og kritiske Kommentar til *Grágás* i den Arnamagnæanske Udgave af denne Lovkilde (1829), have vi nævnt hans vigtigste Skrifter.

Langt større Betydning og i det Hele en overordentlig Indflydelse paa det retshistoriske Studium havde Janus Laurids Andreas Kolderup-Rosenvinge. Han er født 1792 og var Professor ved Universitetet fra 1818 til sin Død 1850. Allerede hans første Arbejde, et Prisskrift for hvilket han 1813 vandt Universitetets Guldmedaille, peger hen paa den nye Bane, hvori Retshistorien nu skulde indtræde. Det blev delvis udgivet med Titel: *Bidrag til Fortolkningen af Christian V.'s Lov ved Hjælp af vore gamle Love, som Beviser paa disses Vigtighed for den Lovkyndige,* og betegner et friskt og originalt Standpunkt for Retshistorien ved at føre den nærmere hen imod den gjældende Ret. Rosenvinge havde strax ved Overtagelsen af sit Embede holdt Forelæsninger over Retshistorien, og ved juridisk Examens Omdannelse 1821 blev denne gjort til et særegent Undervisnings- og Examinationsfag. 1822—23 udgav han *Grundrids af den danske Lovhistorie, til Brug ved Forelæsninger* (2 Bind), hvoraf anden „aldeles omarbejdede“ Udgave udkom 1832 med Titel *Grundrids af den danske Retshistorie* (tredie Udgave 1860), en Bog om hvilken Anders Sandøe Ørsted udtalte, at „den udmærker sig ved klar Fremstilling saavelsom ved et i kjærnefuld Korthed sammentrængt rigt Indhold, der skyldes et omhyggeligt og skjønsomt Kilde-

studium"[15]. Den har været det egentlige Støttepunkt for senere danske retshistoriske Studier, og i Tydskland, hvor den oversattes af Homeyer, vandt den en betydelig Indgang ligesom i flere andre Lande.

Rosenvinge, som idelig granskede i Arkivernes og Bibliothekernes Manuskripter, havde tidligt begyndt at offentliggjøre Aktstykker, saaledes i *Danske Magazin*, men han havde ogsaa tidligt fattet Planen om at give en ny og fuldstændig Udgave af vore gamle Lovkilder. Hans *Samling af gamle danske Love, udgivne med Indledninger og Anmærkninger og tildels med Oversættelse*, udkom gjennem en lang Aarrække i fem Bind; de bestaa af Eriks Sjællandske Lov (II, 1821), Danske Recesser og Ordinantser (IV, 1824), Danske Gaardsretter og Stadsretter (V, 1827), Jydske Lov (III, 1837), Anders Sunesens Paraphras af Skaanske Lov (I, 1, 1846). Flere af disse Kilder ere senere udkomne i nye og langt bedre Udgaver, andre i Udgaver, som ikke gjøre det ældre Værk overflødigt, men Meget foreligger fremdeles kun i den Form, hvori det her findes, og vil vist ikke i en nær Fremtid finde en Afløser. Rosenvinge havde opsporet mange gamle Haandskrifter, til Exempel findes i femte Bind mange indtil da ukjendte Aktstykker, han havde collationeret de forskjellige Haandskrifter og meddelt Varianter. Oversættelsen, hvormed Rosenvinge stundom har ledsaget Kilden, de forklarende Noter og sproglige Oplysninger, som overalt findes, tillige med de Bogen medgivne Registre, have afgivet en betydelig Hjælp til Forstaaelsen af vor ældre Ret. Værket har ganske vist Mangler, og man kan højlig beklage, at vi ikke besidde en saa fortrinlig Udgave af vore gamle Love som C. J. Schlyters *Sveriges Gamla Lagar*, men naar det huskes, at i de 50

Aar, som hengik med dette Værks Udgivelse, alt retshistorisk Studium i Sverrig saa godt som standsede, medens der i Danmark udfoldede sig en saare rig videnskabelig Virksomhed i denne Henseende, bringes man paa Tanke om hvorledes det Bedste dog ofte er en Fjende af det Gode.

Et Omraade af Retshistorien har Rosenvinge dyrket med særlig Forkjærlighed, nemlig den ældre Procesmaade. Herhen hører allerede hans Disputats *De usu juramenti* (1815—17), men senere fremdrog han et helt nyt Materiale til Grundlag for Betragtning af den gamle Rettergang. Saaledes udgav han i *Danske Magazin Om Rettergangsmaaden ved de gejstlige Retter, af Biskop Knud, Danmarks Rigens Ret, en Samling af gamle Retssætninger, tildels grundede paa Herredagsdomme,* og han skrev sin Afhandling *Om Rigens Ret og Dele*[16].

Et Hovedværk er hans *Udvalg af gamle danske Domme, afsagte paa Kongens Retterting og paa Landsting* (4 Bind 1842—45). Der er i vort Aarhundrede ikke udkommet mange Kildesamlinger, der i den Grad som denne har tilfredsstillet, ja tillokket baade Granskere og almindelige Læsere. Det var et helt nyt Kildemateriale, som forelagdes i disse halvsjette Hundrede Domme og et Materiale af rigeste Natur i Henseende til Belysning af Retshistorien, Personal-, Kirke-, Kultur- og Sprogets Historie. Rosenvinge havde ikke blot gjort et fortrinligt Udvalg af de gamle Domme, men ved at vende sig fra de abstrakte Lovregler til de concrete Retssager og deres Afgjørelse var han kommen det virkelige Liv i flere Henseender nærmere, og han havde indset Dommenes mangesidige Vink til Forstaaelse af det hele Kulturliv. Han havde med Grund ikke afknappet Texten, men ladet

den tale fuldt ud med sin egen levende Røst: han havde ledsaget den med oplysende, vejledende Anmærkninger og udførlige Registre. Det mærkedes ogsaa snart, i hvilken Grad hans rigtige Blik paa disse Kilders Betydning satte Frugt i Studier af Jurister, Historikere, ja i Digteres Værker. I det Hele bærer Rosenvinges Virksomhed et eget friskt Præg; han har praktisk Forstand, varm Interesse og et rundeligt Livssyn uden Snæverhed. Han beskjæftigede sig med mange Sider af Jurisprudentsen og udgav en Politiret, en Kirkeret, en Folkeret og en juridisk Encyclopædi, og selv om Rosenvinge paa intet af disse Omraader naaede saa dybt som i Retshistorien, vare Bøgerne dog altid praktiske, klart ordnede og kundskabsrige. Ogsaa til Poesien havde han en varm Kjærlighed, og for at tilfredsstille sin Trang til at beskjæftige sig med det Skjønne oversatte han stundom Digterværker.

En anden betydelig Retshistoriker var Johannes Ephraim Larsen (født 1799, Professor i Lovkyndighed 1831—56, død som Justitiarius i Højesteret 1856), men der er en karakteristisk Forskjel mellem de tvende Lærde. Hos Rosenvinge var det historiske Element stærkt og overvejende repræsenteret, hos Larsen det juridiske. Naar Rosenvinge har draget Retshistorien nærmere hen imod Studiet af den gjældende Ret, har Larsen med Udgangspunkt fra Rettens historiske Udvikling fort Jurisprudentsen i vort Land ind paa nye Veje. A. S. Ørsted havde været Argumenternes Fader og med sit mærkelige Skarpsyn og sin frodige Tanke fremdraget alle de Grunde, som talte for og imod en Antagelse, men han var ofte standset midt i Mylret, angst for at fælde den endelige Dom. Larsen gik med sikre, rolige Skridt, ledet af sit

sunde Blik, frem gjennem Labyrinthen, ordnede, sigtede og afgjorde. Den juridiske Forskning bragtes bort fra ensidig Speculation hen imod det praktiske Liv, og i Stedet for en Sammenligning med fremmed Ret greb Larsen Retsreglen paa dens egen historiske Bund, viste dens Udvikling og derved dens rette Forstaaelse. Saaledes har Larsen for vor Jurisprudents havt en langt større Betydning end Rosenvinge, som han da ogsaa var en finere og skarpere Jurist.

Som Retshistoriker har endvidere Larsen havt stor Betydning, atter paa en anden Maade end Rosenvinge; saaledes udgav han ikke Kilder og tyede sjælden fjernere end til de trykte Aktstykker, men han trængte dybt ind i Bestemmelsernes Indhold og Bygning. Foruden et stort Antal Smaabidrag af mere spredt Natur til den danske Retshistorie, hvilke især indeholdes i de Tilføjelser og Berigtigelser til Rosenvinges Retshistorie, som han meddelte paa sine Forelæsninger, og som ere udgivne efter hans Død, er der tvende Punkter af Retshistorien, som Larsen har særlig dyrket. Her maa for det Første nævnes den Afhandling, ved hvilken den unge Politisekretær for første Gang drog den juridiske Verdens Opmærksomhed hen paa sig: *Bidrag til de gamle danske Provindsiallovbøgers Historie* (1827—28); Dahlmann udtaler om disse Undersøgelser, at enhver Nations Litteratur maatte være stolt af at kunne regne dem til sine Frembringelser. I Virkeligheden er det et mærkeligt dybt og vidtgaaende Studie, der snart vender sig mod den enkelte Lovs Form og Fremtræden, Tidspunktet for dens Fremkomst og dens Virkekreds, snart tager selve Retten til Undersøgelse og viser, hvad der er nyt og hvad gammelt i Loven, hvad der er dansk, og hvad der mulig kunde være

fremmed; det paaviser Rettens Forskjellighed i de enkelte Provinser og behandler kort sagt alt, hvad der netop hører til Grundlaget for Betragtningen af vor ældre Ret. Den anden Del af hans historiske Virksomhed falder paa det statsretlige Omraade, hvor Ingen har i den Grad som Larsen formaaet at sprede Lys. Herhen høre hans Afhandlinger *Om Kongeværdighedens Arvelighed fordum i Danmark*, *Om Rigsdage og Provindsialforsamlinger samt Rigsraadet i Danmark fra det 13de Aarhundrede indtil Statsforandringen 1660*, *Om de danske Kongers personlige Deltagelse i Retsplejen fra de ældste Tider indtil den nuværende Tid*, fremdeles hans Statsret før og efter 1848, hans Undersøgelser *Om Islands hidtilværende statsretlige Stilling* og om Samforlening (se foran S. 276)[17]. Overalt raader et omhyggeligt Studium af Kilderne, en skarp og klar Tanke, en sund, naturlig Sans[18].

Endvidere have tvende Sønderjyder gjort sig fortjente ved Studier over den slesvigske Rets Historie. Vi have allerede i det Foregaaende havt Lejlighed til at omtale, hvorledes Paul Detlev Christian Paulsen (født 1798, 1825 Professor ved Universitetet i Kiel, død 1854) i forskjellige Skrifter søgte at oplyse om Slesvigs historiske og statsretlige Stilling (se S. 269 f.). I flere Skrifter og Afhandlinger har han givet fortræffelige Bidrag til Kundskab om ældre danske Love og Lovbestemmelser, især dog om den i Sønderjyllands Byer og paa Landet gjældende Rets Forhistorie.

Christian Ludvig Ernst v. Stemann (født 1802, Præsident i den slesvigske Appellationsret 1852—64, død 1876) udgav paa Grundlag af Studier i slesvigske Retsprotokoller det oplysende Skrift *Schleswigs Recht und Gerichtsverfassung im 17. Jahrhundert* (1855). Et med

Flid og Oversigt udført Arbejde var ligeledes hans *Geschichte des öffentlichen und Privatrechts des Herzogthums Schleswig* (to Bind, 1866), hvorimod hans i en høj Alder skrevne *Den danske Retshistorie indtil Christian V.s Lov* (1870) vel samler Udbyttet af de i senere Tider i Danmark gjorte retshistoriske Studier, men dog lader en Del tilbage at ønske med Hensyn til klar Indtrængen, Kundskabsmængde og Korrekthed.

Krigshistorien har havt forholdsvis faa Dyrkere. Vi have udførlig omtalt F. H. Jahn. Dennes Søn Jens Harald Fibiger Jahn fulgte i Faderens praktiske og videnskabelige Spor. Han er født 1818 og blev 1835 Secondlieutenant; paa Grund af svageligt Helbred fik han 1842 Afsked, men meldte sig 1848 til Tjeneste og faldt som Kompagnikommandør i Kampen ved Ulderup 1849. Hans tidligt begyndte krigshistoriske Studier satte Frugt i Værket *De Danske Auxiliairtropper. Et krigshistorisk Udkast* (1840—41). — Søkrigshistorien dyrkedes af Hans Georg Garde, der er født 1790, blev Lieutenant i Marinen 1805, 1844 Kommandør, og var i Krigen 1849 Chef for Østersø-Eskadren; paa Grund af uheldigt Forhold ved Eckernfördeaffæren afgik han fra Flaaden 1851 (død 1875). Sin Interesse for Krigshistorien havde han vist ved at indsamle og udgive *Efterretninger om den danske og norske Sømagt* (fire Bind 1832—35); han betoner udtrykkeligt, at han ikke skriver en Søkrigshistorie, han vil kun give den Materialsamling, til hvilken der saa højlig trængtes. Garde havde faaet Tilladelse til at benytte Arkiverne frit, forsaavidt Tiden før 1800 angik; med Hensyn til Perioden 1800—30 maatte han lade sig nøje med hvad der meddeltes ham fra Kontorerne. Som Indledning gav han en Oversigt over Sø-

magten fra Aar 1535, da Kanonernes Brug først blev almindelig til Søs, indtil 1700. Paa Grundlag af disse Efterretninger samt af fortsatte Studier i Arkiverne skrev Garde derpaa *Den danske og norske Sømagts Historie 1700—1814* (1852) og *1535—1700* (1861), hvilken sidste er udgivet af den danske historiske Forening. Det er gode og kyndige Bøger, skrevne i en tiltalende Stil.

Vi have omtalt, hvor stærkt Litteraturen savnede gode topographiske Skrifter. Ogsaa paa dette Omraade fremkom der i Aarhundredets midterste Del fortjenstlige Arbejder, saaledes *Vemmetoftes Historie som Herregaard, Slot og Kloster, et Kildeskrift med Skildringer af Danmarks indre Historie* ved Christian H. Brasch, Præst ved Vemmetofte Kloster, tre Bind (1859—63); ligesaa havde Historikeren nu et fortrinligt Hjælpemiddel i J. P. Traps *Statistisk-topographisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark,* to Bind (1858—60), anden Udgave, 6 Bind, (1872—79), *Hertugdømmet Slesvig* (1864). Endelig vilde det fra vor Side være utaknemligt, om vi lode uomtalt det fortrinlige biographiske og bibliographiske Hjælpemiddel, som foreligger i Thomas Hansen Erslews *Almindeligt Forfatter-Lexikon for Kongeriget Danmark med tilhørende Bilande fra 1814 til 1840* (tre Bind, 1843—53) med Supplement *indtil 1853* (tre Bind, 1858—68); det er enestaaende i Fuldstændighed og Nøjagtighed.

Tolvte Kapitel.

Tilbageblik.

---

38. De ydre Vilkaar for Historieskrivningen i den midterste Del af Aarhundredet.

Den betydelige Fremgang i økonomisk Henseende, som vort Land opnaaede i Slutningen af Frederik VI's Regering og under de tvende efterfølgende Konger indvirkede hurtigt paa Litteraturens ydre Stilling; den stigende Oplysning forøgede ogsaa Tallet af Læsere og Kjøbere. Der stiftedes desuden efterhaanden ikke faa Selskaber, der spredte populær og ofte ogsaa mere lærd Læsning ud i Folket; saaledes udgav Selskabet til Trykkefrihedens rette Brug gode Smaaskrifter. I det Hele var det jo Sammenslutningens og Selskabernes Tid. Man behøver blot at kaste et Blik paa Aaret 1839 for at se, hvorledes forskjellige Idéer brødes mod hinanden. Aaret har spillet en Rolle mindst i fire Selskabers Historie.

Som alt foran sagt havde *Samfundet til den danske Litteraturs Fremme* kun smaa Kaar i Midten og Slutningen af Trediverne. Tallet paa Medlemmerne var sunket ned til ikke meget over Hundrede; det havde vel en Kapital, men ingen fast Arbejdsplan, og en Opløsning syntes nær forestaaende. Denne blev i Virkeligheden besluttet den 24. April 1839. Gehejme-Legationsraad

Brøndsted optog imidlertid Sagen, idet han paastod, at en simpel Majoritet ikke kunde ophæve Selskabet, og Samfundet kom virkelig nogle Maaneder efter paa Fode igjen. Der droges nu ogsaa Omsorg for at give dets Virksomhed en bestemtere Retning, og Selskabet gik sin mest glimrende Tid imøde; i Aaret 1856 talte det endog 1300 Medlemmer. Vi skulle af Selskabets Virksomhed for Historien nævne, at det foruden Oversættelser af Æskylos og Aristophanes udgav Anders Sørensen Vedels Fordanskning af Saxo (1851), Anders Arrebos Levned og Skrifter, ved H. F. Rørdam (1857), Ambrosius Stubs Digte, ved Fr. Barfod (1848—52), Udvalg af Laurids Engelstofts Skrifter (1859—62), det interessante og oplysende Værk af Th. Overskou, *Den danske Skueplads i dens Historie,* fem Bind (1854—66), og flere andre historiske Arbejder. Ligeledes understøttede det C. J. Brandts og R. Th. Fengers Udgave af Christiern Pedersens danske Skrifter (1851—55) og Svend Grundtvigs Udgave af Folkeviserne[1].

Men der var endvidere Kredse i Samfundet, hvor der rørte sig en Trang til at faa Historien i Tale paa en levende Maade og paa at knytte den nær til Tankerne om Folkelighed og nordisk Folkeaand. Der var i Aaret 1838 fra nogle yngre Mænd, især Studerende, rettet en Anmodning til Grundtvig om at holde Forelæsninger, og med kongelig Tilladelse bleve disse holdte fra den 20. Juni, Stavnsbaandsdagen, til den 26. November 1838 paa Borchs Kollegium. De vandt en overordentlig Tilslutning og modtoges med Begejstring — 1877 ere de udgivne med Titel *Mands Minde 1788—1838. Foredrag over det sidste halve Aarhundredes Historie* — og det var egentlig fra dette Tidspunkt, at Grundtvigs store

Indflydelse paa de Unge begyndte. Under denne Bevægelse søgte Fr. Barfod at faa stiftet „et historisk Selskab i levende Retning“, der skulde virke til at fremme Folkelivet især ved det levende Ord, ved Foredrag, Samtale og Sang. Grundtvig gik strax ind paa Planen. Saaledes blev *Danske Samfund* stiftet den 18. April 1839. Grundtvig valgtes til Formand; han holdt jævnlig historiske Foredrag og skrev smukke Sange ved dets Møder[2].

Det tredie Selskab var af en hel anden Art. Der synes til enhver Tid at findes en Del historisk Interesserede, for hvem den genealogiske og biographiske Del af Historien har overvejende Betydning. Vi have set, hvorledes der i lang Tid bestod et *Kongelig dansk genealogisk og heraldisk Selskab* ved Siden af *det Kongelige Danske Selskab*, indtil det tilsidst (1810) sammensmeltedes med dette (S. 157). En Menneskealder senere gjordes et nyt Forsøg paa at stifte et saadant Samfund, idet H. M. Velschow, A. G. Ellbrecht, J. C. L. Lengnick, C. G. Hummel og Fr. Thaarup den 10. Februar 1839 — altsaa fire Dage inden Historisk Forening stiftedes — udsendte et Forslag til Love for det genealogisk-biographiske Selskab. Planen var, at Selskabets Medlemmer skulde grundig understøtte hinanden, „da Materialerne til Genealogiens og Personalhistoriens Bearbejdelse maa sammensankes fra mange Steder, saa er Manges Samvirken, hvis man vil udrette Noget, nødvendigere i denne Del af vor Historie end i nogen anden“. Selskabet skulde have et ordnet Arkiv og et dermed forbundet genealogisk-biographisk Kontor, hvorfra der mod Godtgjørelse kunde gives Oplysninger til Brug i Familieanliggender og Lignende, og det modtagne Materiale skulde behandles af Kyndige og delvis offentliggjøres. Et Tidsskrift skulde optage Undersøgelser

af mere almindelig Interesse og desuden indeholde Nekrologer over fortjente Afdøde som en staaende Artikel. Tanken om et saadant Selskab var oprindelig udgaaet fra Etatsraad Thaarup og Kapitain Lengnick, men den havde fra deres Side væsentlig havt en ren praktisk Karakter, som det fremgaar af en af dem den 6. December 1838 udstedt „Plan til et Stamtavle-Selskab og et genealogisk-biographisk Kontor“. Paa det constituerende Møde den 12. December var det besluttet at give Selskabet det videre Formaal. Lovene bleve vedtagne den 7. Marts og Professor Velschow valgt til Formand[3]. Det eneste Skrift, som Selskabet har udgivet, er *Genealogisk og biographisk Archiv, udgivet af det genealogisk-biographiske Selskab* Nr. 1—8, der udkom 1840—49 og indeholdt en Del Bidrag, især af Fr. Thaarup, men Selskabet vandt ingen Fremgang hos Publikum og maatte ophøre. Tredive Aar senere optoges den samme Tanke paa ny og med større Held, idet i Efteraaret 1879 Samfundet for dansk-norsk Genealogi og Personalhistorie blev stiftet.

Midt imellem disse Selskaber virkede den danske historiske Forening i det gamle Spor, og den har lykkelig fortsat paa den begyndte Vej lige indtil det Øjeblik, da dette Festskrift udsendes paa Halvhundredaarsdagen efter Foreningens Stiftelse. Idet vi kortelig redegjøre for dens Virksomhed, skulle vi for denne Forenings Vedkommende i Øjeblikkets Anledning kaste Blikket noget frem over Aaret 1863, der ellers er sat som Tidsgrænse.

De mange Selskaber, som vare stiftede rundt om Historisk Forening maatte naturligvis bevirke, at den efterhaanden begrænsede sit eget Virkefelt. Naar særlige

Selskaber fremmede Kirkehistorien, store Dele af Litteratur- og Oldhistorien eller offentliggjorde gamle Litteraturminder, kunde Historisk Forening samle sin Kraft paa andre Opgaver. Det har af Skrifter udgivet: anden omarbejdede Udgave af J. P. F. Kønigsfeldts *Genealogisk-historiske Tabeller over de nordiske Rigers Kongeslægter* (1856, jfr. foran S. 156), N. M. Petersens Litteraturhistorie (se foran S. 315), H. G. Gardes Skrift om Sømagtens Historie (S. 389), Fr. Hammerichs Bog om den hellige Birgitte (S. 363), Otto Vaupells *Kampen for Sønderjylland 1848—50* (1863—67), Holger Rørdams *Kjøbenhavns Universitets Historie fra 1537 til 1621* (fire Bind 1866—77). Flere af disse Værker vandt stor Gunst hos Publikum og ere udsolgte.

Hovedvirksomheden har dog været knyttet til *Historisk Tidsskrift*, hvoraf fem Rækker, hver paa sex Bind, ere udkomne; den sjette Rækkes første Bind, det en og tredivte i den hele Følge, sluttedes i December 1888.

Tidsskriftet har indeholdt et stort Antal fortrinlige Afhandlinger. Næsten alle samtidige Historikere have givet Bidrag til det, saaledes som vi ofte have paapeget i det Foregaaende; den danske Historieskrivning i de henrundne halvhundrede Aar spejler sig tydeligt deri. De meddelte Afhandlinger have stundom talt til de Lærde og Historikere af Faget, men oftest have Undersøgelserne og Skildringerne kunnet interessere eller endog fængsle Enhver, der har Sans for Landets Fortid; ved Anmeldelser, Redegjørelser og Oversigter over den nyudkomne historiske Litteratur i Indland og Udland har det søgt at vejlede i Studiet af Danmarks Historie. Et Vidnesbyrd om at Foreningens Virksomhed har været rigtigt anlagt, turde vel ogsaa ses deraf, at de i Norge (1870)

og i Sverrig (1880) stiftede historiske Foreninger kunne siges at have taget den danske historiske Forening til Forbillede og have i det Hele ordnet deres Virksomhed paa samme Maade som den.

Foreningen har været saa lykkelig næsten ikke at have kjendt Partikampe eller indre Strid. Fredelig er dens Vej gaaet, og da Foreningens Vedtægter ændredes paa Aarsmødet den 10. Maj 1876, var det alene for at faa borttaget af Lovene Bestemmelser, der i Tidens Løb vare blevne overflødige, og for nærmere at begrænse Foreningens Maal i Overensstemmelse med den Vej, hvorpaa den var gaaet frem. Den ringe Skiften, som der har fundet Sted med Hensyn til Medlemmerne af Bestyrelsen og Selskabets Embedsmænd, er vel ogsaa et Vidnesbyrd om denne Ro. Ved Molbechs Fratrædelse overtog Prof. N. L. Westergaard, der med sit geniale Studium af Indiens Fortid forbandt varm Interesse for dansk Historie, Sekretærposten (1853—65), og efter ham Prof. Edvard Holm, der fratraadte 1878; siden den Tid har Arkivsekretær C. F. Bricka været Foreningens Sekretær. Bestyrelsens Formænd have været sex i Tal, nemlig J. E. Larsen, Velschow, Wegener, A. F. Krieger, Schiern og E. Holm. I 40 Aar fra 1847 til 1887 var afdøde Boghandler F. V. Hegel Foreningens Kasserer.

Medlemstallet sank midt i Halvtredserne til 500, senere har det stadigt været stigende, og er for Øjeblikket saa stort som det nogensinde har været. Imidlertid var en Fremgang ogsaa nødvendig og maa fremdeles kræves paa Grund af de stigende Omkostninger ved Trykningen af det betydelige Arkantal, som Foreningen aarlig yder sine Medlemmer. Dertil kommer endvidere, at mange af Medlemmerne ikkun betale halvt Kontingent. Ved Overenskomst med den norske og den svenske historiske

Forening, sluttet 1871 og 1880, er det nemlig blevet muligt for Medlemmer af den danske historiske Forening at faa de tvende andre Foreningers Publikationer for et nedsat Kontingent, og den danske tilstaar til Gjengjæld de to andre Foreningers Medlemmer en lignende Ret. Om Medlemstallet til de forskjellige Tider og om de Samfundsstillinger, til hvilke Medlemmerne have hørt henvise vi iøvrigt til den S. 426 trykte Liste, som angiver Antallet af Medlemmer ved Begyndelsen af hver ny Række af Historisk Tidsskrift, hvilket omtrent svarer til hvert tiende Aar. —

Som tidligere fremstillet rørte der sig hos Fyenboerne tidligt en levende Interesse for Nordens Fortid. Fyen var da ogsaa den første Landsdel, som fik et Selskab, der virkede for den lokale Historie. Det i 1815 stiftede Fyens Stifts literaire Selskab havde ganske vist til Øjemed i det Hele at fremme videnskabelig Virksomhed og litterære Foretagender, men Historien havde tidlig været beskyttet af det (saaledes havde det understøttet Udgivelsen af Grundtvigs Oversættelser af Saxo og Snorre), og i Aarhundredets Midte bidrog det til Udgivelsen af flere af Paludan-Müllers Skrifter som ogsaa til hans Udgave af *Actstykker til Nordens Historie i Grevefejdens Tid* (1852—53). Selskabet udgav endvidere flere topographiske Arbejder og den vigtige Samling *Aktstykker til Oplysning især af Danmarks indre Forhold i ældre Tid* (to Bind 1841—45) samt fra 1861 Tidsskriftet *Samlinger til Fyens Historie og Topographie*[4].

Med Hensyn til vore ældre Selskaber og Institutioner bemærke vi Følgende. Den Arnamagnæanske Kommission var mest virksom med at katalogisere og ordne sine Manuskripter, men den udgav dog ogsaa Kilder,

saasom *Íslenzkir Annálar 803–1430* (1847), *Járnsiða* (1847), *Snorra Edda* (2 Bind. 1848—52), *Diplomatarium Islandicum*, I (1857—76)[5]. — Om det kgl. Danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog have vi alt talt (S. 378 f.). I det kgl. Danske Videnskabernes Selskab fremlagde de Lærde jævnlig historiske Undersøgelser, som optoges i *Oversigterne* eller *Skrifterne*, og det understøttede Udgivelsen af Bøger (til Ex. Kolderup-Rosenvinges Udgave af gamle Domme, C. J. Brandts Udgave af Chr. Pedersens Skrifter, Molbechs *Dansk Glossarium*). Et overordentligt Bidrag til Fremme af historisk Studium i Danmark har den grevelige Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse ydet. Denne Stiftelse er oprettet af Grev Marcus Gerhard Rosencrone og hans Hustru Agnete Marie Hjelmstjerne ved Disposition af 1809, og i Følge Fundatserne af 1811 og 1822 anvendes aarlig en ikke ringe Sum af Stiftelsens Indtægter, dels ved Uddeling af Direktionen direkte, dels gjennem Videnskabernes Selskab, til videnskabelige Arbejder i Fædrelandets ældre og nyere Historie. Mange af vore Historikere have denne Stiftelse at takke for Understøttelsen til deres begyndende videnskabelige Virksomhed, og mangfoldige historiske Kilder ere udgivne ved dens Bistand.

Ved Gehejmearkivet virkede beundringsværdig gode Kræfter og tjenstvillige Mænd; vi have alt havt Lejlighed til at nævne flere af dem. Registrator Hans Knudsen (1801—1851) skrev et dygtigt Arbejde om *Joachim Rønnow* (1840), men har iøvrigt især knyttet sit Navn til Udgaver af Aktstykker, særlig *Diplomatarium Christierni Primi*. Registrator Michael Nikolai Christoffer Kall Rasmussen (1816—63) har kun skrevet meget Lidt, men hans utrolig stærke og omfangsrige Hu-

kommelse, især med Hensyn til Personalhistorie, var af en overordentlig Værdi for alle, som benyttede Arkivet eller raadspurgte ham ved Undersøgelser. Hans Eftermand som Registrator Christian Ulrik Adolph Plesner (1826—82) havde ligeledes ypperlig Kundskab til Arkivet, en stærk Hukommelse, samt en betydelig Evne til at læse Haandskrifter; han har udgivet forskjellige Kilder, især i *Gehejmearchivets Aarsberetninger*. Ved Arkivet var fremdeles ansat som extraordinær Medhjælper Tyge Alexander Becker (1812—69), hvis Navn især er knyttet til vore Herregaardes og de adelige Slægters Historie. Han udgav 1839—41 Maanedsskriftet *Orion*, fortsat ved det historiske Kvartalsskrift *Orion* 1843—51, der indeholder flere oplysende Afhandlinger. Ligesaa gav han Beskrivelserne til Værket *Prospecter af danske Herregaarde* (ved F. Richardt og Becker). Hans Arbejder vidne om et godt Blik for mange af de ældre Perioders indre Forhold ligesom om megen, spredt Læsning, men der mangler ham Skarpsyn og Omhu i Behandlingen, og han lader let Phantasien raade; en Række historiske Romaner (*Claus Limbek, Bondekrigen* o. s. v.) stamme da ogsaa fra hans Haand.

Et Forhold fortjener maaske her at erindres, nemlig at man efterhaanden stillede strængere Fordringer til Videnskabsmænd i Embedsstilling. Det hændte i den første Del af Aarhundredet ikke sjælden, at anmeldte historiske Forelæsninger ikke bleve holdte, og ved Arkiver og Bibliotheker havde de lærde Embedsmænd ikke lidt Tid til overs til eget Arbejde. J. M. Thiele, som var ansat ved Kongens Bibliothek siger om Tiden omkring 1820: „Tjenestereglementet i Bibliotheket blev til dagligt Brug ikke strængt overholdt. Baade den elskværdige,

men sygelige Werlauff og Molbech forekom mig kun som Bibliothekarer for deres egne private Studiers og Forfatterskabs Vedkommende . . . . Molbech indfandt sig i Regelen ikke, førend det var Tiden at lukke, men han blev da siddende dér ved sit Arbejde til langt ud paa Eftermiddagen. Werlauff var i Almindelighed iblandt Manuskripterne, og dér var han i sit rette Element"[6]. Paa Universitetsbibliotheket gik det vist ligesaa. „Nyerup kom flittig paa Bibliotheket — siger Underbibliothekar O. D. Bloch. — og havde Opmærksomhed paa dets Tarv, da derimod Rask næppe kommer der den halve Tid og bruger endogsaa denne mest til sine Korrekturer og andre egne Arbejder"[7]. Det er en Selvfølge, at efterhaanden som ved den udbredte Studering og Læselyst Arkiverne og Bibliothekerne bleve mere benyttede af Publikum, maatte ogsaa Arbejdet for Embedsmændene ved disse Institutioner forøges.

39. Tilbageblik.

Vi skulle nu til Slutning kaste et Blik tilbage paa den Vej, som i det Foregaaende udførlig er skildret. Vi have set, hvilken vigtig Faktor Historien er bleven i Folkets Liv, hvorledes det 19de Aarhundrede i Modsætning til det foregaaende udmærker sig ved sin store Interesse for Fortiden og sine gjennemgribende Undersøgelser af den. Grundtvig begyndte 1839 et Foredrag, bestemt for *Danske Samfund,* med de Ord: „Ved dette Aarhundredes Begyndelse var det hos de store Folk i Europa, som de Smaa for det Meste snakke efter Munden, den sædvanlige Tankegang, at Historien havde ikke det Mindste

med Livet at gjøre, men var, saa at sige, kun Dødens Gehejmearkivarius og Sekretær, der omhyggelig gjemte og fortsatte Sjæle-Registerne over alle de navnkundige Indbyggere af Skyggeriget, med deres Fødsels- og Døds-Aar, og om muligt Dag og Datum, Time og Minut, samt schematisk Fortegnelse paa deres Raad og Daad, Dyder og Lyder, arithmetisk sammenregnede til en Hoved-Karakter, og i de samme Dage gjaldt derimod Natur-Videnskaben for Livets Gehejmeraad, indviet i alle dets Hemmeligheder“ [1].

Det er alt paavist, hvorledes Historien efterhaanden blev levende og menneskelig. Grundtvig gjorde jo endog Historien til det Fag, der egentlig var indviet i alle Livets Hemmeligheder, og han ansaa den historiske Vej omtrent overalt som den eneste mulige at vinde frem paa. Men Enhver véd ogsaa, at vort Aarhundrede netop har været Opdagelsernes, Opfindelsernes og Naturvidenskabernes mest gyldne Periode. I Virkeligheden foreligger altsaa kun et Vidnesbyrd om Videnskabernes almindelige Opsving i Verden. Desuden ere de Ord jo fuldt sande, som H. C. Ørsted har udtalt, at i det nittende Aarhundrede mere end nogensinde før Videnskaben kun er én. Hvor meget have ikke Naturhistorikernes Bestemmelser af Naturens Perioder, af Menneskeslægtens Forhold til disse og Menneskenes ældste Fremtræden, de med Naturforskernes Hjælp foretagne Undersøgelser af Gjenstande og Mindesmærker fra Menneskenes Haand, Botanikeres og Zoologers Oplysninger om Planters og Dyrs Vandringer, Sprogforskernes Granskninger over Sprogenes Natur og Slægtskab, Geographers og Ethnographers Studier over Folk og Lande, Statsøkonomernes Optagelse af et historisk Moment i deres Studium, Juristernes Overgang fra

et speculativt til et mere historisk Stade, Lægernes Studier af Sjælssygdomme — hvor meget har ikke Alt dette bidraget til at forandre Vejene for historisk Erkjendelse? Og saaledes er der kommen en Fylde ind i Historien, som man hidtil ikke havde set Mage til.

Den Lærde, som arbejder i Bøger alene, bevæger sig stedse paa Pedanteriets Rand — saaledes skrev Niebuhr 1797[2]. Han var selv greben af Angst for at falde i dette Svælg, og Faa have da ogsaa som han draget Nytte af praktisk Gjerning til Bedste for historisk Opfattelse og Indsigt. Men ikke mange Tydske vare som han, og vi Danske havde tidt vanskeligt ved ikke at falde i Svælget. Gjennemløber man Rækken af Historikere vil det ses, at vore Lærde væsentlig have levet i Studerekamret. Ingen af dem have været Statsmænd, Ministre eller ledende Politikere, der saaledes som berømte Forfattere fra flere store Lande i Europa have ladet den Erfaring, som de havde vundet under en betydningsfuld praktisk Gjerning, komme Opfattelsen af de svundne Tider tilgode eller have ladet deres under den offentlige Debat vundne Fremstillings- og Talekunst tjene til lyslevende at mane svundne Dage af Graven. Selv vore bedste Historikere kunde drages til Pedanteriet; store Bøger bleve ofte skrevne om smaa Emner, og megen Tid spildtes til Exempel paa Ordeners og Cæremoniers Historie.

Ved det videre Syn paa Historien vare de enkelte Tidsaldre blevne bedre forstaaede. Oldtidslivet var gjennemgransket paa Kryds og Tværs; for Middelalderen havde man først nu faaet Øjet aabent, man havde lært ikke blot at smile ad dens ofte besynderlige Færd, man elskede dens Poesi og forstod bedre dens Gjerning i

Verdenshistorien. Man kom bort fra et saa ensidigt Syn som det Rasmus Rask fremsatte 1810, at det var „tvivlsomt, om Norden havde vundet eller tabt ved i det Mindste til Luthers Tid at forblive hedensk“ [3]. Man fandt nu Glæde i at forstaa dens hele Levevis; selv den os saa fjerntliggende lærde Litteratur i Middelalderen fandt man Tilfredsstillelse ved at granske.

Under den gamle Maade at betragte Historien paa var Meget blevet overladt til Tilfældet som Faktor, eller man fandt endog Behag i at se, hvorledes ubetydelige Hændelser havde kunnet afføde store Begivenheder. Nu saa man, at det kun gjaldt om at finde saa mange Faktorer som muligt. Hvad man havde anset for en enkelt, spinkel Traad, viste sig som et helt Net, der omspandt og drog Personer og Tider med sig. Men alene ved et langsomt Arbejde kunde man naa til Erkjendelse heraf. Studiet var i det Hele blevet langt langsommere, og der maatte gaas frem med sagte Trin. Historikeren skulde arbejde under største Møje, han skulde tjene mange Aar, inden Lønnen gaves. Vel skulde han ikke granske Ubetydeligheder, men det var dog Enkelthederne, han skulde studere til Bunds, og Monographierne viste deres uhyre Betydning. Ligesom det er muligt ikkun ved trende Punkter at bestemme et helt Plan, saaledes kunne faa Monographier give en hel Tidsalder sin rette Belysning.

Med hvert hengaaet Aarti var Historiens Raaderum blevet større. Den politiske og diplomatiske Historie havde vore Granskere saa godt som ikke kunnet behandle; vi maatte skildre efter hvad der var meddelt i udenlandske Bøger; vore egne Arkiver vare lukkede. Da Kammerjunker (senere Udenrigsminister) H. C. de Reedtz

(1800—57) 1826 udgav *Répertoire historique et chronologique des traités conclus par la couronne de Dannemarc, depuis Canut-le-Grand jusqu'à 1800*, modtoges Bogen som noget ejendommeligt Nyt, saalidt vare vore udenlandske Forbindelser granskede; senere studerede Reedtz og Andre i Udlandets Arkiver, og P. W. Becker (1808—77), der var udsendt for at studere i andre Landes Arkiver de fremmede Gesandters Indberetninger, kunde udgive et Bind *Samlinger til Danmarks Historie under Kong Frederik III.'s Regering* (to Bind 1847—57). Paa lignende Maade oplystes vor indre Historie ved talrige Aktstykker, og i det Hele blev det anset for en Hovedpligt i større Grad at fremlægge det historiske Materiale. Mange som ikke følte sig kaldede til selvstændig Forskning, vilde dog yde Historien Tjeneste ved Offentliggjørelsen af Aktstykker. De vare de flittige Samlere af Nødderne i Skoven, som Andre maatte knække.

Dernæst vaagnede Interessen for selve Folket, og netop ved at forfølge dets Lykke og Ulykke, at spørge om dets Stilling og Tarv til enhver Tid, kom Stormen til at gaa hen over mange af vore Kongers Hoveder, for nogle til Fald, for Andre til Oprejsning. For Christian II. var det en Oprejsning. Den første, som traadte i Skranken for ham, var Hans Heinrich Behrmann (1769—1836, Adjunkt i Roeskilde, senere Arkivar i det slesvig-holsten-lauenborgske Kancelli). Under Paavirkning af Tidens demokratiske Strømninger blev han greben af Lyst til selvstændig at prøve denne Konges Historie ved Indsamling af nye Aktstykker og uden Hensyn til Huitfeldt og Svaning. I flere Værker, saaledes *Christian II.'s Fængsels- og Befrielseshistorie* (1812) og *Kong Christian II.'s Historie* (to Bind, 1815), lykkedes det ham i mange

Punkter at rense sin Helt, om end i det Hele paa en overdreven Maade; senere er især Allen optraadt som Kongens Talsmand.

Stærkest mærkedes Forandringen vel især i de Oldenborgske Kongers Historie. Man var ikke længer sikker paa, at Christian I.'s Sammenkjædning af Slesvig og Holsten havde været et saadant Mesterstykke af diplomatisk Snildhed som det tidligere var sagt, og der var udsaaet Tvivl om man virkelig, saaledes som Engelstoft frejdig havde udtalt 1808, kunde kalde Kong Christian IV. „vor største Konge“ [4]. Om Regeringsforandringen 1660 troede man nu, at den var erhvervet ved en List af Kong Frederik III., og i det Hele pristes Enevældetiden nu ingenlunde som før. Kong Christian VI. havde for de nyere Studier vist sig som en overordentlig virkelysten Fyrste med Interesse for Folket og smukke Planer, og man var begyndt at faa en Følelse af, at Frederik VI.'s Hæder vilde blegne, naar hans Politik nærmere prøvedes.

Meget af det tidligere Beundrede var sønderrevet som usandt, meget af det Skjønne og Poesirige var blevet gjort mistænkeligt og visnede efterhaanden helt for Kritiken. Men man havde ogsaa lært, at Historiens Maal i sidste Instants er Sandheds Erkjendelse, og i Stedet for det Forkastede fik man til Erstatning den velgjørende Følelse af at have ydet Retfærdighed. Iøvrigt er der ikke Tvivl om, at der var indvundet mere end Tifold af Skjønt og Tiltalende i Stedet for det Mistede ved de store og nye Syner paa Historiens forskjellige Perioder, som overalt frembød sig. Samtidig havde man faaet Interesse for Minderne om Folkets indre Liv, man var ikke nøjet med at se enkelte, især kuriøse Kulturtræk fra

ældre Tid; man vilde ikke blot kjende de Gamles Mønter, Segl, Slægttavler, man vilde vide, hvad der havde gjældt som Lov og Ret, Skik og Brug, Anskuelse og Tro paa hvert enkelt Tidspunkt i Fortiden.

Men man vilde ogsaa kjende og ære sine store Mænd; man saa, at de ofte havde havt større Indflydelse paa Landets Skjæbne og Folkets Karakter end Kongerne, og at de derfor ogsaa fortjente et Æreminde. „Næppe er noget Land fattigere paa Mindesmærker over fortjente Mænd, end Danmark. Snart skulde man tro, at vort Fædreland intet Fortrinligt kunde frembringe, der fortjente at erindres af Efterverdenen. For Landsforræderen Ulfeldt satte Frederik den Tredie en Skandstøtte paa et af Kjøbenhavns Torve; men vis mig et Hædersminde for den gode Borger oprejst paa Statens Bekostning! Og dog tør vel Ingen nægte, at jo mangen Fædrelandets Ven ligesaavel fortjente evig Hæder som denne dets Fjende evig Skjændsel“ [5]. Saaledes skriver Cornelius Steenbloch 1801, og 1808 udtaler Engelstoft i sin Bog om *Nationalopdragelsen,* at i Hellas og Rom, i Frankrig og England var den store Mand sikker paa sit Æreminde: „Men Du, Fødeland, saa mange store Mænds Vugge og Grav, møde hos Dig Dydernes Æremæler hyppigen Borgerens Øje?“ [6] J. K. Høst gjentager 1835: „Ulfeldts Skamstøtte staar i Kjøbenhavn, men denne Stad har ingen Ærestøtte enten for Griffenfeldt, eller A. P. Bernstorff, eller Peder Oxe, eller Niels Juel, eller Daniel Rantzau, eller Danneskjold Samsøe, eller Holberg, eller Ewald, eller Suhm osv. osv. En Prins har paa Jægerspris rejst Mindesmærker over Danmarks Højfortjente, men som staa uænsede fjernt fra Hovedstad og Landevej. Bondefriheden har af Statsborgere faaet sin Støtte paa Vesterbro. Ogsaa have

Private sat Stene Hartvig Bernstorff, Rahbek og mange Andre til Minde". Men hvor ere Minderne over de andre berømte Mænd?[7]. — Det varede længe, inden alle Betænkelighederne ved at rejse den Art nationale Mindesmærker lagde sig. Planerne om at hædre Niels Ebbesen og Tyge Brahe fandt Modstand, selv det store Nationalforetagende at bygge Thorvaldsens Museum havde jo megen Uvillie at bekæmpe[8]. Først efter at Friheden var Folket givet. vaktes den rette Sans for ved frivillige Sammenskud ogsaa paa den Maade at rejse historiske Monumenter.

Men for at vinde det hele Folk til at pleje de historiske Minder, maa man have lært at tale til Folket. En Historieskriver af Art og Støbning som Geijer og Fryxell fik vort Land ikke. Vore bedste Fortællere vare sjælden gode Granskere; her har været en Spaltning i tvende Veje. Med Hensyn til at give en livlig og tiltalende historisk Fortælling har Ingen overgaaet Mænd af den Grundtvigske Retning. Vi have nævnt Fr. Hammerichs og Ludvig Helvegs Skrifter; en betydelig Udbredelse vandt de tvende paa sin Vis fortrinlige Bøger: Fr. Barfods *Fortællinger af Fædrelandets Historie* (4 Udgaver 1853, 1858, 1869, 1874) og Ludvig Kr. Müllers *Danmarks Historie* (4 Bind 1836—42, ogsaa i nye Udgaver). —

Den Tid, som er fulgt efter 1863 ligner i væsentlig Grad den nærmest foregaaende; vi have alt omtalt mange af dens Frembringelser, for saa vidt vi stadig ved at give et samlet Billede af den enkelte Forfatter have maattet medtage Værker, der ere fremkomne under vor nuværende Konges Regeringstid. Der er ikke foregaaet nogen gjennemgribende Forandring i Studiemaal eller Forskningsmaade, men der er fremtraadt et end større

Liv i den historiske Granskning. Mange nye Selskaber med historiske Formaal ere begyndte at virke, mange Historikere af Fag og endnu flere historisk Interesserede med Kald og Lyst til Studier ere i fuld Virksomhed. Trangen til at læse historiske Skrifter spreder sig stedse mere. Idet vi slutte vor Skildring, udtale vi Haabet om, at denne Aand og Interesse maa vedblive og stadig vinde fyldigere Liv, saaledes at det historiske Arbejde støttes af det hele Folk, der i Virkeligheden ene er raadig over, hvor vidt denne Gren af Litteraturen kan blomstre. Vi ønske, at den historiske Granskning maa udfolde sig videre i saadanne Retninger, hvor Mangler forefindes og trænge til at bødes. Paa kritisk Kraft og Skarpsyn, paa Varme og Flid har det hidtil ikke manglet den danske Historieskrivning; vi haabe, at disse Egenskaber maa findes fremdeles og stedse i højere Grad forbinde sig med et stort Syn paa Menneskeslægtens Historie, en vid Betragtning af ikke blot det ejendommeligt Danske, men tillige Verdensbevægelsernes Afspejling i vor Historie, en klar og dyb Forstaaelse af Tider og Aander, en Evne til at fremhente de svundne Tiders Skikkelser i plastisk Form, og endelig, at Historikeren maa tale skjønt og naturligt, bevæget og varmt, saaledes at hver Mand og Kvinde faar Lyst til historisk Læsning og især til Fortællingen om det Lands Fortid, der er os alle kjærest.

Anmærkninger og Henvisninger.

Første Kapitel. Indledning.

. Historisk Aand og Opfattelse ved Overgangen til det nittende Aarhundrede . . . . S. 1—12.

1. Skandinavisk Museum 1800. I. 157. 2. Suhm. Om Odin 109. 3. Breve fra J. P. Mynster 14. 4. G. P. Brammer. Ungdomsliv 82. Breve fra og til C. C. Rafn 58-59. 90. 5. Skand. Litt. Selskabs Skrifter XVII. 1820. Breve fra J. P. Mynster 137. 6. Breve til Mynster 77. 7. Fr. X. v. Wegele. Geschichte der deutschen Historiographie 754.

2. Johannes v. Müller . . . . S. 12—20.

1. Breve fra Mynster 43. 2. H. Martensen. Af mit Levnet I. 33. 3. J. v. Müllers sämmtliche Werke XXXIV. (1835) 148. 169. 243. 4. Lehmann. Efterladte Skrifter I. 26 f. 5. Grundtvig og Ingemann. Brevvexling 289. 6. Breve fra Mynster 29. jfr. 39-40. 7. Grundtvig. Kort Begreb af Verdens Kronike (1812) 291. 8. N. M. Petersen. Danmarks Historie i Hedenold II. 9. Fremstillingen støtter sig især til Wegele. Geschichte der deutschen Historiographie 806 f.

3. Abraham Kall og Jørgen Kjerulf . . . . S. 21—28.

1. J. K. Høst. Erindringer 117. 157. Breve fra Mynster 130. Grundtvig. Dannevirke III. 94 f.. 100. Abrahams. Meddelelser af mit Liv 77 f. 2. Saaledes er den almindelige Dom. Hans Forelæsninger over den ældste danske Historie findes i Ny Kgl. Samling 4to Nr. 904 d. h. paa Kongens Bibliothek, der ogsaa ejer andre af hans Udarbejdelser. Werlauff i Hist. Tidsskrift 4. R. IV. 264. 3. Werlauff. Om Danebrogsordenen 51. 4. Werlauff. Kgl. Danske Selskab 202 f.. Engelstoft og Møller, Historisk Calender. III. 78 f. 5. Jfr. til foranstaaende Skildring Werlauffs Biographi af Kall i Litt Tidende 1822 Nr. 7. 8. P. Hjort. Kritiske Bidrag. kirk.-etisk Afd. I. S. XIV. 6. Overskou. Den danske Skueplads. III. IV. 7. J. Møller i Historisk Calender III. 107. 8. Rahbek i Lærde Efterretninger 1810 Nr. 34.

4. Undervisningen i Historie . . . . S. 28—30.

1. Ohlenschläger. Erindringer (1850) I. 63-65.

Andet Kapitel. Den nye Tids Frembrud.

1. Jfr. om Schlözer. Udvalg af Breve fra Nordmænd til R. Nyerup 36. Samlinger til Schack Staffeldts Levnet I. 38 f. Om Adelung se Nyerup i Skandin. Museum 1802 I. 3 H. 16 f. 2. L. Engelstoft, Skrifter III. 35. 3. Breve til Nyerup 36 f., Breve til Sibbern 16, S. Birket Smith. Til Belysning af literære Forhold 307. Mynster, Mindeblade om Øhlenschläger 202. 4. Lærde Efterretninger 1810 Nr. 20. Nyerup i Antiquariske Annaler IV. 4 f. 5. J. Møller i Historisk Calender III. 127 f., Skandinavisk Litt. Selskabs Skrifter 1807 II. 113 f., 1812, 1 f. Udkom paa Tydsk 1811. 6. Grundtvig, Mythologi (1808) XII. 7. Øhlenschläger. Erindringer I. 114 f. Kr. Arentzen. Baggesen og Øhlenschläger I. 154. 200. Arentzens fortrinlige Skrift har paa flere Maader vejledet mig ved Studiet af Aarhundredets første Tid. 8. Mynster, Mindeblade om Øhlenschläger 208. 9. Øhlenschläger, Erindringer III. 25. Arentzen l. c. II. 128, VII. 413, 418 f. 10. Nyerups Levnetsløb, beskrevet af ham selv, 55. T. Hindenburg i Dansk Maanedsskrift 1859 I. 176 f. 11. Engelstoft og Møller, Historisk Calender III. 81.

Tredie Kapitel. Nogle Hovedretninger i den historiske Granskning i Aarhundredets første Menneskealder.

1. Brevet findes i Molbechs Autographsamling paa det kgl. Bibliothek Ny kgl. Samling Fol. 1299 e Nr. 48. 2. Dannevirke III. 174. 3. Gustav Storm. Den komparative Methodes Betydning for Studiet af den nordiske Mythologi i Norsk historisk Tidsskrift III 417 f. 4. G. Storm l. c. 424 f. 5. C. Rosenberg, Nordboernes Aandsliv I. 192. 6. Kr. Køster, Til Minde om Povel Dons 14. 7. Ling, Eddornas Sinnebilds-Lära 21. Arentzen VII. 422. 8. J. Grimm. Deutsche Mythologie (1835) XXIX. 9. Jfr. til det her Udviklede C. Flors Anmeldelse af Grundtvigs Mythologi i Brage og Ydun I. 176 f. Zeuthen, Mine første 25 Aar 47 f.. Zeuthen, Et Par Aar af mit Liv 15.

1. Breve til og fra Sibbern I. 17. 2. Fremstillingen støtter sig til Grundtvigs Hovedværker, især de foran nævnte; jfr. fremdeles C. Flor i Brage og Ydun I. 176 f., C. Schjødte i Theol. Tidsskrift for den danske Folkekirke ved Sthyr IV. 1 f. (Grundtvigs Betragtning af den christne Menigheds Levnetsløb og Udviklingsgang), hvis Fremstilling i flere Punkter er benyttet. 3. Jfr. herom L. Schrøder. Grundtvigs Barndom 152 f. 4. O. Lorenz, die Geschichtswissenschaft in Hauptrichtungen und Aufgaben 234. 5. C. Molbech. Til Hr.

N. F. S. Grundtvig (1813) 12. 6. Kr. Arentzen. Baggesen og Ohlenschläger IV. 250. V. 109. 7. Zeuthen. Min Udenlandsrejse 58 f. Engelstoft i Historisk Calender II. 264.

8. Tilbageblik paa Grundtvigs historiske Virksomhed. S. 67—75.

1. Grundtvigs og Ingemanns Brevvexling 176. 2. Grundtvigs og Ingemanns Brevvexling 48. 3. Verdenskronike (1813) 23. (1817) 224. Mythologi (1832) 132. 4. Fr. Hammerich. Et Levnetsløb I. 273. 5. Grundtvigs og Ingemanns Brevvexling 194 f. 6. S. B. Thrige. Korstogene til det hellige Land 15. 7. Jfr. P. E. Müller. Danmarks Sagnhistorie 43. Svend Grundtvig, Folkeviser I. S. XII; Grundtvig havde ogsaa set (1819), at Sciringesheal i Ottars Rejse er det gamle Kongesæde Skiringssal ved Christianiafjord: imidlertid var dette, uden at danske Forskere vare blevne opmærksomme derpaa, allerede paavist af Svenskeren J. F. Neikter 1802, se Tillæg til Skand. Litt. Selsk. Skrifter 1823, XIX. Munch. Saml. Afh. II. 353. 8. F. Rønning. Grundtvig og den oldengelske Litteratur i Historisk Maanedsskrift IV. 1885, 321 f. 9. Jfr. til det Foregaaende fremdeles Martensen. Af mit Levnet (andet Oplag) I. 30 f., II. 49 f.

9. C. C. Rafn og Stiftelsen af det nordiske Oldskriftselskab . . . . S. 75—81.

1. Breve til og fra Sibbern I. 19. 2. E. Schmidt. Briefwechsel der Gebrüder Grimm mit nord. Gelehrten 104. Werlauff i Historisk Tidsskr. 4. R. IV. 327 (om Begyndelsen af nittende Aarh.): sjældent viste nogen af de islandske Studerende fortrinlig Interesse for nogen Videnskab, ikke engang for det, som kunde ligge dem nærmest, nemlig de gamle nordiske Sprog og Oldsager. 3. K. M. Rahbeks Brevvexling og Correspondenter 149. 4. Thiele. Af mit Livs Aarbøger 138. Overskou. Af mit Liv og min Tid 295. 5. Breve fra og til C. C. Rafn 63. 6. Hovedberetning om det Kgl. N. Oldskriftselskabs Tilstand, Arbejder, Forhandlinger 1825—27. 7. Worsaae. Tale ved Oldskriftselskabets halvtredsindstyveaarige Stiftelsesfest. i Aarbøger f. N. Oldk. 1875, jfr. Worsaaes Mindeord over Rafn i Aarbøger 1866, 107 f.

10. Vedel Simonsen og det romantiske Studium af Middelalderen . . . . S. 81—97.

1. Kr. Arentzen. Baggesen og Ohlenschläger VI. 130. H. Schwanenflügel, Ingemanns Liv og Digtning 4. 2. Molbech, Schack Staffeldt 90, 187 f. 3. Anton Andersen. Historikeren Vedel Simonsen 24 f. 4. Zeuthen. Mine første 25 Aar 49. Norsk Hist. Tidsskr. I. 423. 5. Nationalhistoriens ældste Perioder I. 2, 174. 6. Antiquariske Annaler II. 366. 7. Nationalhistoriens Perioder II. 2, 209 f. 8. Werlauff. Om Danebrog, udgiven af C. F. Wegener VIII. XXVII. 50—53.

9. Breve fra og til H. C. Ørsted I. 290, 293. 10. Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed III. 243. 11. Molbech, Videnskabernes Selskabs Historie 506. 12. Nord. Tidsskr. for Oldk. II. 242 f. 13. Kgl. Vitterh. Hist. och Antiq. Akad. Månadsblad 1886. 128 f. Jfr. ovenfor S. 235 f. 14. Anton Andersen l. c. 106. 15. Anton Andersen l. c. 86 f. 16. Zeuthen. Mine første 25 Aar 49. 17. J. M. Thiele. Af mit Livs Aarbøger 120, 124, 139, 143, 201, 225, 227, 239. 18. Schwanenflügel, Ingemanns Liv og Digtning 228 f., 238 f. 19. P. A. Munch. Saml. Afhandlinger III. 74. 20. Schwanenflügel l. c. 222. 21. Grundtvig og Ingemann, Brevvexling 44 f., Breve til og fra Ingemann 191, 204, 213, 222, 225, 229, 301. K M. Rahbeks Brevvexling og Correspondenter 175, Fr. Hammerichs Levnetsløb I. 150, Breve fra Mynster 155, Breve til P. Hjort (I) 214, 360. 22. Breve til og fra Ingemann 225, 569. 23. Breve til og fra Ingemann 192.

11. B. G. Niebuhrs Studier over Roms Sagntid og Kildekritiken. F. C. Dahlmanns og P. E. Müllers Undersøgelser af Nordens Sagnhistorie. . . . . . S. 97—111.

1. Historisk Tidsskrift 5. R. II. 713. Wegele, Geschichte der deutschen Historiographie 995 f. Lebensnachrichten über B. G. Niebuhr I—III. 2. Lebensnachrichten III. 220 f., 193, 206. 3. Uddrag af P. O. Brøndsteds Rejse-Dagbøger, ved Dorph, 119. 4. Maaske ere disse Forelæsninger ikke alle holdte, men dog anmeldte. 5. Nogle Blade af J. P. Mynsters Liv og Tid, ved C. L. N. Mynster, 86. 6. Zeitschrift der Gesellschaft für Schl.-Holst.-Lauenb. Geschichte XVII. 3 f. 7. Skildringen støtter sig især til A. Springers store Bog: Fr. Chr. Dahlmann. 8. Lebensnachrichten I. 513. 9. Wegele l. c. 1000 f. H. v. Sybels Afhandling: Drei Bonner Historiker i Vorträge und Aufsätze (2te Afl.) 25 f. 10. Breve til og fra Sibbern I. 18. 11. Engelstoft, Efterl. Skrifter III. 338. 12. Dansk Litt. Tidende 1822. 600. 13. Suhm, Danmarks Historie IX. 46. Historisk Tidsskrift 4 R. IV. 91. 14. Athene IV. 193 f. 15. Maanedsskrift f. Litteratur XI. 475. Molbechs Nord. Tidsskrift f. Hist. Litt. og Kunst IV. 473 f. 16. Dahlmann, Forschungen I. 164 f. 171. 402. 17. Dansk Litt. Tidende 1822. 577 f. 18. Wiener Jahrbücher der Literatur 1823. XXIV. 186 f. Göttingische Anzeigen 1824. 41. 42 Stück, S. 401 f.

Fjerde Kapitel. De enkelte Historikere i Aarhundredets første Periode og deres Virken.

12. Laurids Engelstoft og Erich Christian Werlauff. S. 112—128.

1. Hovedkilden ved Fremstillingen af Engelstofts Levned er C. F. Wegeners udførlige biographiske Antegnelser over L. Engelstoft i Oversigt over Videnskabernes Selskabs Forhandlinger 1852,

S. 1 f. 2. L. Engelstoft. Efterladte Skrifter III. 255. 3. Efterl. Skr. III. 182. 4. H. N. Clausen. Optegnelser om mit Levned 23. Lehmann, Efterladte Skr. I. 38. 121. 5. Birket Smith. Til Belysning af Literære Personer 278. Abrahams. Meddelelser af mit Liv 81, Hammerich, Et Levnetsløb I. 317. 6. Breve fra Nordmænd til Nyerup 64, J. P. Mynster, Meddelelser om mit Levnet, andet Oplag. 206, 208. 7. Engelstoftiana i Hist. Tidsskr. 5 R. II. 348 f. 8. Eftl. Skrifter III. 324. 9. Se saaledes Revue internationale de l'enseignement. 10. Hammerich. Et Levnetsløb I. 143. 11. Skand. Litt. Selsk. Skrifter 1808, 103, jfr. S. 135. Mynster, Mindeblade om Ohlenschläger 300. 12. Skand. Litt. Selsk. Skrifter 1808. 103. 13. J. K. Høst, Erindringer 158. Breve til Nyerup 64, Fr. Hammerich, Et Levnetsløb I. 317, P. Hjort. Udsigt over nyere dansk Literatur 80. 14. Wegener l. c. 64. 15. Bidrag til Werlauffs Karakteristik findes i C. F. Wegeners Fortale til Werlauffs efterladte Skrift om Danebrog. 16. P. Hjort, Udvalg af Breve 435. 17. Norsk Historisk Tidsskrift I. 440. 18. P. H. B.. K. M. Rahbeks Brevvexling 57 f.. Thiele, Erindringer fra Bakkehuset 33. 19. Orla Lehmanns Forsvarstale, holdt for Højesteret 1842, andet Oplag. 62. 20. Hammerich, Levnetsløb I. 267. 21. Madvig, Livserindringer 122. 22. N. Hist. Tidsskr. I. 416. 23. K. M. Rahbeks Brevvexling 57 f. 24. Meddelte i Hist. Tidsskrift 4. R. IV. 245 f. 25. Wegener i Om Danebrog X f. 26. Se Fortale til Suhms Danmarkshistorie (1832), Maanedsskrift for Litteratur XI. 69. 70 (1834). 27. Wegener i Om Danebrog XVIII. 28. Jfr. om Werlauff fremdeles J. K. Høst, Erindringer 72, 158. Zeuthen, Mine første 25 Aar 48, Molbech og Grundtvig 241. Breve til Nyerup 57. P. Hjort. Krit. Bidrag, kirk.-etisk Afd. I. 37.

13. Peter Erasmus Müller og Jens Møller. . . S. 128—135.

1. P. Hjort i Svea. Ny Följd. I. 1831. S. 43, jfr. P. Hjort, Udsigt over nyere dansk Literatur 27. 2. Breve til Sibbern I. 150. 3. H. N. Clausen. Optegnelser om mit Levned 141 f., Martensen. Af mit Levnet II. 84. 4. Laub. Levned I. 14. 19. 23. Zeuthen. Mine første 25 Aar 68. H. N. Clausen, Levned 52 f. 5. Nyerup. Levnetsløb 54. Dansk Litteratur-Tidende 1830, 397. 6. P. Hjort. Krit. Bidrag. kirk.-etisk Afd. I. 36. 7. Breve fra H. C. Andersen I. 224. Jfr. Estrups Udtalelse i F. C. Petersens Tidsskrift for Litt. og Kritik 1840 I. 142. 8. Se endvidere om P. E. Müller Schouws Dansk Ugeskrift V. Nr. 131—132. P. Hjort l. c., Brammer. Ungdomsliv 120. Thiele. Af mit Livs Aarbøger 144. Mynster. Mindeblade om Ohlenschläger 269. Nogle Blade af Mynsters Liv og Tid 263. Grundtvigs og Ingemanns Brevvexling 137. Fr. Hammerich. Et Levnetsløb I. 271. 9. H. N. Clausen. Levned 53. 105 f., 143 f. 10. Arentzen. Baggesen og Ohlenschläger VII. 136. Laub, Levned I. 16. Hjort. Krit. Bidrag. kirk.-

etisk Afd. I. 36. 11. Arentzen, Baggesen og Øhlenschläger III. 108, 147, V. 93. 12. Skand. Litt. Selsk. Skr. 1810. 1 f. (Hans Grams Levned), Mnemosyne I. S. IV. 13. Hjort, Udvalg af Breve I. 178, II. 104, 120, 137. 152. 221. Zeuthen, Mine første 25 Aar 14. 66. 83 f. P. Hjort. Udsigt over nyere dansk Literatur 29 f., 38. Hammerich, Levnetsløb I. 105 f., 121, 135, 181 f., 275. Breve til Nyerup 65. Abrahams, Meddelelser af mit Liv 147.

14. Finn Magnusen . . . . S. 136—140.

1. Til Cancelliraad Jacob Deichmanns Minde 40. 2. Munch, Samlede Afhandlinger III. 227. 3. E. Schmidt, Briefwechsel der Gebrüder Grimm 228. 4. Th. Overskou, Af mit Liv og min Tid 323 f. Jfr. Cleasby i Icelandic Dictionary LXXII, LXXX. 5. Jfr. N. M. Petersen, Samlede Afhandlinger III. 383 f., H. C. Andersen, Mit Livs Eventyr (1859) 256, Øhlenschläger, Erindringer (1850) III. 12. Zeuthen. Mine første 25 Aar 66. Norsk Hist. Tidsskr. I. 434, N. M. Petersen. Oldnordiske Litt. Historie 261, Briefwechsel der Gebrüder Grimm 157, 204 f., Vidar 1887, 48.

15. Ferdinand Heinrich Jahn . . . . S. 140—144.

1. Breve til og fra Ingemann 174, 180, 208 f. 2. Allen, Tre nordiske Riger I. 688 f. 3. J. A. Fibigers Skildring af Jahn i Nyt Magazin for militær Videnskabelighed II. 121 f., Fr. L. A. H. Baggesens Anmeldelse i Maan. f. Litt. XV. 47 f.

16. Gustav Ludvig Baden og Jens Kragh Høst. S. 144—152.

1. Molbech. Nogle Ideer over Historie og Historieskrivning 9. 2. Udvalg af Breve til Nyerup 56, jfr. 60, 65. 3. G. L. Wads Biographi af Baden i Biogr. Lexikon, udg. af Bricka. Landsdommer Dr. jur. G. L. Badens vigtigste Levnetsomstændigheder. 4. Breve til Nyerup 66, Norsk Historisk Tidsskrift I. 449. 5. Afhandlinger i Fædrelandets Hist. III. S. IX. 6. Rask, Samlede Afhandlinger I. 6 f. Brev fra Baden til Prof. Wiborg med Anbefaling af en Mand „af Navn og Gavn Rask“ (1807) i Molbechs Autographsamling, Ny kgl. Samling Fol. 1299 e Nr. 193. 7. H. N. Clausen, Optegnelser om mit Levned 121 f. 8. Danmarks Historie I. 520. 9. P. Hjort, Udsigt over nyere dansk Lit. 82 f. 10. Breve til H. C. Andersen 453. 11. J. K. Høst, Erindringer 83. 12. Fr. Beyer, Det skand. Literaturselskab i Nordisk Tidskrift (ved Hamilton) 1869, Molbech og K. M. Rahbek 116. Brammer. Ungdomsliv 204. P. Hjort. Udsigt over nyere dansk Literatur 84 f., Molbech. Schack Staffeldt 184.

Femte Kapitel. Tilbageblik og Fremblik.

17. Tilbageblik paa det forløbne Tidsrum. Historieskrivningens ydre Vilkaar . . . . S. 153—167.

1. Samlinger til jydsk Historie og Topogr. I. 327 f. 2. Athene IX.

236. 3. Jfr. herom fremdeles F. Magnusen, Eddalære I. Fortale S. XXVIII, Arentzen, Baggesen og Øhlenschläger IV. 6. 4. Briefwechsel der Gebrüder Grimm mit nordischen Gelehrten 187. 5. C. Nyrop, Den danske Boghand. Hist. II. 120. 6. F. Thaarup, Beretning om Samfundet til den danske Litteraturs Fremme i de første 8 Aar. 1835. 7. Werlauff, Det kgl. Danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog i dets første Aarhundrede. 8. Molbech, Det kgl. Danske Videnskabernes Selskabs Historie i dets første Aarhundrede. 9. Briefwechsel der Gebrüder Grimm 30 jfr. 62. 10. Jfr. foran S. 34. 11. F. Rønning, Rasmus Rask 64. 12. Jfr. Werlauffs Fremstilling i Nordisk Tidsskrift for Oldk. III. 158 f. 13. Juridisk Ugeskrift III. 309. Petersens Tidsskrift for Litt. og Kritik. 1842. I. 251. 14. Suhm, Samlede Skrifter XV. 297, Pontoppidan, Danske Atlas I. 209. 15. A. S. Ørsted, Trykkefrihedens Grænser (1801) 206, Af mit Livs og min Tids Historie I. 234 f., 240, 274. — Fordi man i høj Grad maa misbillige den faldne Dom, er der dog et langt Spring til at kaste Skylden for Skovgaards senere Liv over paa Regeringen, saaledes som det er sket hos L. Schrøder, N. F. S. Grundtvigs Barndom og første Ungdom 104 f. Intetsomhelst var til Hinder for at han senere kunde opnaa en anset Stilling, ja han vandt den, blev Translatør allerede 1810, Mægler 1814, Vice-Consul 1820, men ved sin egen store Karaktersvaghed sank han nedad og „døde i den dybeste Elendighed" (som Grundtvig siger om denne sin Ungdoms Ven). En af Skovgaards sidste Bedrifter — der dog ikke omtales af L. Schrøder — var hans skamløse Forsøg paa ved et efterlignet Aktstykke at faa den Antagelse udbredt, at Kong Christian II havde dræbt sin egen Fader. Jfr. For Litteratur og Kritik I. 244 f., Allen, Tre nordiske Rigers Historie II. 521 f. 16. Mnemosyne II. 359 f. 17. B. G. Niebuhr, Lebenserinnerungen I. 89. 18. E. Schmidt, Briefwechsel der Gebrüder Grimm mit nordischen Gelehrten 197. 19. Skildringen støttes især til A. D. Jørgensen, Udsigt over de danske Rigsarkivers Historie. 20. Grundtvig, Kirke-Spejl (1871) 388. 21. Skand. Litt. Selsk. Skr. XX. 370. 22. Niebuhr, Lebensnachrichten I. 266. 23. Martensen, Af mit Levnet II. 114. 24. Trykt i Danske Samlinger II. 1 f. 25. Grundtvig i Fortalen til Oversættelsen af Snorre I. S. LII, Danske Samlinger IV. 59 f., Dansk Maanedsskrift, 1859. I. 198. 26. Fr. Barfod, Dronning Karoline Amalie 50 f., 98. 27. Dannevirke II. 209. 28. Program fra Sorø Skole 1878 9 f. 29. Dansk Litt. Tidende 1829, 561. 30. Dansk Litt. Tidende 1815, 353.

18. Historieskrivningens Standpunkt ved Tiden 1830 og Frembrudet af nye Retninger . . . . S. 168—177.

1. Birket Smith, Til Belysning af literære Personer 309.

2. Athene 1816 VII. 261, 330, Dansk Litt. Tidende 1817, 393. 3. Svea, Ny Följd I. 365 f., P. Hjort, Udsigt over nyere dansk Literatur 70 f., 4. J. Mandix, Danmarks Tilstand for omtrent 60 Aar siden 51. 5. P. Hjort, Udvalg af Breve, Ny Samling 364. 6. Molbech, Nordisk Tidsskrift 1827. I. 383. 7. Arentzen, Baggesen og Øhlenschläger VIII. 111. 8. Maanedsskrift for Litteratur 1836. XV. 241, Petersens Tidsskr. for Litteratur og Kritik 1840 I. 184. Jfr. Velschow i Maan. for Litt. XIII. 39. 9. Dansk Litt. Tidende 1832, 556. 10. Maanedsskr. f. Litt. IV. 427 f. 11. P. Hjort, Udvalg af Breve 433. 12. A. S. Ørsted, Af mit Liv og min Tid I. 104, 269, 271. 13. Maanedsskrift for Litteratur VIII. IX. X. 14. Maanedsskrift for Litteratur XVII. 475 f., Molbech, Videnskab. Selskabs Historie 506. 15. Maanedsskr. f. Litt. XIII. 40. 16. Petersens Tidsskr. f. Litt. og Kritik I. 480. 17. Cam. Bruun, Gjennem hundrede Aar 39. 18. J. K. Høst, Erindringer 114. 19. Petersens Tidsskr. f. Litt. og Kritik I. 144 f. 20. Historisk Calender 1817 III. 103 f., Hammerich, Et Levnetsløb I. 72. 111, Høst, Erindringer, 82, Zeuthen, mine første 25 Aar 42 f., Dansk Litteratur Tidende 1832, 556.

Sjette Kapitel. Den norske historiske Skole.

19. Norske Historikere i Aarhundredets Begyndelse S. 178—181.

1. Engelstoft, Eft. Skrifter III. 347 (1813), Athene (1815) IV. 66, (1817) IX. 240., P. A. Munch, Saml. Afh. I. 17, Vidar 1887, 47. 2. Ludvig Daae i Vidar 1887. 73 jfr. A. S. Ørsted, Af mit Liv I. 105. 3. Monrad, Det kgl. Norske Frederiks Universitets Stiftelse 58. 4. Pavels, Dagbogs Optegnelser 1815—16, 353, 361. 5. Brammer, Ungdomsliv 47 f., 58.

20. Den norske historiske Skole. Rudolph Keyser og Peter Andreas Munch . . . . S. 181—194.

1. Maanedsskrift for Litt. VIII. 78 f. 2. Jfr. Paludan-Müller i Petersens Tidsskr. for Litt. og Kritik. 1840 I. 173 f. 3. Munch, Samlede Afhandlinger. II. 28. 4. Keyser, Efterl. Skrifter I. 21 f. 5. Jfr. Gustav Storm, Om den gamle norrøne Litteratur (1869) 4 f., 33 f. 6. Munch I. 103. 7. Munch I. 114. 8. Briefwechsel der Gebrüder Grimm 223. 9. Munch I. 6. 10. Munch III. 227. 11. Munch I. 395 f., Thorsen, Runemindesmærker I. 347. 12. Munch III. 242. 13. K. Maurer, se Hist. Tidsskr. 4 R. I. 40. 14. Munch III. 594. 15. Historisk Tidsskr. 4 R. I. 18. 16. Munch I. 393 f. 17. Jfr. fremdeles Briefwechsel der Gebrüder Grimm 219, 230, 234. Se iøvrigt om den norske historiske Skole Svend Grundtvig i Historisk Tidsskrift 3 R. V. 499 f., 4 R. I. 1 f.

Syvende Kapitel. Christian Molbech og Stiftelsen af Historisk Forening.

21. Christian Molbech . . . . S. 195—210.

1. Birket Smith, Til Belysning af literære Personer 284. 2. Chr. Molbech og N. F. S. Grundtvig 45. 3. Digtet „Gunderslev Skov" trykt i Kjøbenhavns Skilderi 1808 Nr. 101, optrykt i Kvædlinger eller Smaakvad (1815), hvor Grundtvig erklærer disse Linier for ligefrem Daarekistesnak (S. 37); han har naturligvis ikke bøjet Knæ for slige Afguder. Imidlertid undrer han sig over, at disse Vers jo virkelig ere rundne af Begeistring. 4. Chr. Molbech og Grundtvig 66. 70. 5. Breve fra Mynster 46 f. 6. Mynster, Nogle Blade af J. P. Mynsters Liv og Tid 88. Mynster skriver ved Skrivfejl „mistænkelig." 7. F. Fabricius's Nekrolog over Molbech i Nordisk Universitets Tidsskrift 1858. I. 115. 8. Breve til og fra Ingemann 28. 9. Molbech og K. M. Rahbek 335. 10. Briefwechsel der Gebrüder Grimm mit nordischen Gelehrten 196. 11. Mynster, Mindeblade om Øhlenschläger 366. 12. Skand. Litt. Selsk. Skrifter XIX. 124 f. 13. Molbech, historisk-biographiske Samlinger 174. 14. Breve til og fra Ingemann 359. 15. Skand. Litt. Selsk. Skrifter 1812. 273. 16. Kjøbenhavnsposten 1834. Nr. 211-13. 17. G. Brandes, Ludvig Holberg 2: højt nok imod Nord til at en Have er yderst sjelden. 18. N. M. Petersen, Om Udgivelsen af Kæmpeviserne 17. 19. Molbech, Nordisk Tidsskr. III. 111. 20. C. Otto, Af mit Liv 154 f., Abrahams, Meddelelser af mit Liv 154 f., Abrahams, Meddelelser af mit Liv 110 f.. Jfr. E. Collin, H. C. Andersen og det Collinske Hus 209. 21. Petersen, Tidsskr. for Litteratur og Kritik III. 407 f., Historisk Tidsskrift I. 165 f. II. 259 f. 22. Overskou, Den danske Skueplads V. 99, 594 f. 23. Briefwechsel der Gebrüder Grimm 198. 24. Antiq. Tidsskr. 1849—51, 133 f. 25. F. C. Olsen, i Maanedsskr. for Litteratur XV. 10. Jfr. P. Hjort, Kritiske Bidrag, Litteraerh. Afd. II. 300. 26. P. Hjort, Udvalg af Breve 59, 216, 232, Ny Samling 151, Thiele, Af mit Livs Aarbøger 143 f., Breve fra H. C. Andersen I. 190, Andersen, Mit Livs Eventyr (1859) 105, Clausen, Optegnelser om mit Levned 154, 280, 325, C. A. Thortsen, Efterl. Smaaskrifter 4, Vidar 1887. 57 f.

22. Stiftelsen af Historisk Forening . . . . . . S. 210—225.

1. Den følgende Fremstilling støtter sig i flere Henseender til Aktstykker i Historisk Forenings Arkiv, hvilket iøvrigt ikke er synderligt omfattende. 2. Historisk Tidsskrift I. 20. 3. Historisk Tidsskrift 2 R. I. S. IV. 4. Brage og Ydun I. 432. 5. Hjort, Udvalg af Breve 291. 432, Ny Samling 177, Maanedsskrift for Litteratur IV. 501 f., Hjort, Udsigt over nyere dansk Literatur 100 f. 6. Cleasby-Vigfusson, Icelandic-English Dictionary LXXX. 7. Petersen, Tidsskrift for Litteratur og Kritik 1842. VII. 251, Schiern, Historiske Studier I. 207. 8. Historisk Tidsskr. I. S. VIII. 9. Denne Beteg-

nelse er allerede brugt 1830, se Grundtvig og Ingemann, Brevvexling 97. Jfr. P. Hjort, Udsigt over nyere dansk Literatur, 68.

Ottende Kapitel. Den arkæologiske Forskning.

23. Oldsagsamlingens Fremvæxt og senere Skjæbne. S. 226—234.

1. Antiquariske Annaler I. 120 f. 2. T. Hindenburg i Dansk Maanedsskr. 1859, I. 183 f. 3. L. Daae, Af Geheimeraad Johan v. Bülows Papirer 66. 4. For Litteratur og Kritik I. 263. 5. R. Nyerups Levnetsløb 68 f. 6. Hindenburg l. c. 200. 7. Minerva 1807 April-Juni 156. 8. L. Daae, Breve fra Danske og Norske især i Tiden nærmest efter Adskillelsen 98. 9. P. Hjort, Kritiske Bidrag, kirk.-etisk Afd. I. 37. 10. Hindenburg 196. 11. Thiele, Af mit Livs Aarbøger 146 f. I Følge Hindenburg l. c. 197 besluttede Hauch efter Spenglers Forslag at bringe Samlingens Bestanddele i videnskabeligt System.

24. Det arkæologiske Studium og Christian Jürgensen Thomsen . . . . S. 234—246.

1. Antiquariske Annaler I. 185. Jfr. Hindenburg l. c. 179 f. 2. Jfr. Winkel Horn i Theori og Praxis 1869. 321 f. 4. Nationalhistoriens Perioder I. 2 73 f. 4. Nat. Perioder I. 2. 82. 5. I Fr. Thaarups Kjøbenhavns Mærkværdigheder (1821) findes Meddelelser om Oldsagssamlingen, hvor det bl. A. hedder: Vaaben, Symboler, Redskaber af Sten. De henhøre naturligvis til de ældste Sager, nemlig fra den Tid, da Metaller havde høj Værd ... Man antager, at dette er den fuldstændigste og største Samling af nordiske Stenoldsager, som endnu haves og altsaa en Udmærkelse for Musæet. Samlingens Fuldstændighed giver vel andre Synspunkter angaaende den Bestemmelse med eller Brug af disse Sager de gamle Nordboer have havt. Imidlertid beholde følgende Afhandlinger dog stedse deres Værd [hvorpaa nævnes Skule Thorlacius's Afhandling og to Afhandlinger af Abrahamson] (S. 117 f.). — Stensagerne ere saaledes udskilte bestemt som de ældste og deres Betydning klart erkjendt, uanset den pligtskyldige Henvisning til de nævnte Afhandlinger; indenfor Metallerne skjælnes ikke mellem Bronce og Jern. 6. Jahn, Udsigt over Nordens Krigsvæsen 188 f. 7. Undset i Verhandlungen der Gesellschaft für Anthrop. 1886. 21. 8. H. Hildebrand, Treperiodsystemets uppkomst i Kgl. Vitterh. Historie och Antiquitets Akademiens Månadsblad 1886, 128 f. 9. E. G. Geijer, Samlade Skrifter I (1875) 64. 66 f. 10. H. Hildebrand l. c. 135. 11. Jfr. om hele dette Spørgsmaal: Verhandlungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie u. Urgeschichte Jahrg. 1885, 263 f., 551 f., 1886, 18 f., 81 f. Hildebrand l. c. 12. Antiquariske Annaler III. 19 f. 13. Antiquariske Annaler I. 21. 14. Briefwechsel der Gebrüder

Grimm 201. 15. Historisk Tidsskrift IV. 657. 16. ib. 666. 17. ib. 661.

25. Jens Jacob Asmussen Worsaae . . . . S. 247—256.

1. Sophus Müller, Mindetale over Worsaae i Aarbøger f. N. Oldk. 1885. 16 f. 2. Historisk Tidsskrift III. 249 f. IV. 253 f. 3. P. A. Munch, Samlede Afhandlinger III. 1 f. 4. Annaler f. Nord. Oldk. 1840—41. 102. 5. J. L. Ussing. N. L. Hoyens Levned 1. 154, 166. 179. 241 f. 6. Annaler f. N. Oldk. 1846. 296. 7. Antiquarisk Tidsskrift 1846—48, 151. 8. Jfr. iøvrigt Sophus Müller l. c.

Niende Kapitel. De politiske og nationale Bevægelsers Indflydelse paa Historieskrivningen.

26. C. F. Allens og F. C. Dahlmanns Danmarkshistorier S. 257—267.

1. Schiern, Historiske Studier I. 208. 2. Historisk Aarbog 1878. 7. 3. For Litteratur og Kritik I. 1843. 95 f. 4. Springer. F C. Dahlmann. II. 83 f. 5. Geschichte von Dännemark I. 14. 6. Petersens Tidsskrift for Litt. og Krit. 1841. VI. 199 f. 7. Springer II. 65. 8. Wegele, Geschichte der deutschen Historiographie 1031 f. 9. Springer l. c. II. 57 f. 10. Bemærkninger i Anledning af Hr. C. Plougs Artikel i Fædrelandet Nr. 642—49 om Ove Hoegh-Guldberg som Statsmand 1841. 11. Historiske Studier I. 177 f. 12. Historisk Tidsskrift VI. 646 f., Hjort, Udvalg af Breve 456 f.

27. Det slesvigske Spørgsmaal for den historiske Betragtning. . . . . S. 267—278.

1. Engelstoft, Tanker om Nationalopdragelsen, 47 f. 2. G. L. Baden, Til Geheime-Konferentseraad F. v. Moltke om Saxo Grammatikus (1809 36. 3. Allen. Det danske Sprogs Historie i Slesvig II. 90 f., Chr. Paulsen, Samlede Skrifter I. 24 f. 4. Chr. Paulsen l. c. I. 292. 5. N. M. Petersen. Det danske, norske og svenske Sprogs Historie I. 127. 6. Thorsøe, Den danske Stats Historie 1814—48. 286 f. 7. Wegener. Actmæssige Bidrag til Danmarks Historie i det nittende Aarhundrede XV. 247. 8. Ørsted. Af mit Livs og min Tids Historie II. 288. 9. Lebensnachrichten über B. G. Niebuhr I. 497. 10. Wegener. Actmæssige Bidrag 249. Jfr. Ørsted l. c. 295. 11. Estrup, Samlede Skrifter II. 221. 12. Antislesvigh. Fragm. XIII. 6 f. 13. Antislesvigh. Fragm. XIII. 3 f. Chr. Paulsen. Samlede Skrifter I. 33 f. 14. H. N. Clausen. Optegnelser om mit Levnet 306 f. 15. Antislesvigh. Fragm. IV. 24 f. 16. A. D. Jørgensen. De danske Rigsarkiver 123 f. 17. Historisk Aarbog. 1878. 33.

28. Augustin Thierry og Nationalitetsprincipet som Hovedsynspunkt for den historiske Betragtning. Frederik Eginhard Amadeus Schiern . . . S. 278—289.

1. Topinard, Éléments d'anthropologie générale (1885) 115 f. 2. Historiske Studier I. 255 f. 3. Hist. Studier II. 1. 4. Øhlenschläger, Erindringer IV. 242. 5. Jfr. Al. Thorsøe i Illustreret Tidende 1883 Nr. 1218.

Tiende Kapitel. **Historikerne i Aarhundredets midterste Tidsrum.**

29. Hector Frederik Janson Estrup . . . . S. 290—299.

1. Mémoire du légat Onufrius sur les affaires de Liège (1468) publié par M. Stanislas Bormans 1885. 2. Estrup, Samlede Skrifter I. 15 f. 3. Estrup l. c. 255. 4. Maanedsskrift for Litteratur VI. 22 f. 5. Estrup l. c. I. 218. 6. Jfr. Biographien af Estrup foran i hans Saml. Skrifter I.

30. Hans Matthias Velschow . . . . S. 299—304.

1. Chr Bruun, Fr. Rostgaards Liv og Levnet 495 f. 2. Nordisk Universitets Tidsskrift 1863, I. 141, A. D. Jørgensen, Den nordiske Kirkes Grundlæggelse, Tillæg 73. 3. Historisk Tidsskrift 2. R. II. 259 f. 4. Fr. Hammerich, et Levnetsløb I. 111. 5. Goldschmidt, Livs Erindringer og Resultater I. 194. 6. Kristian Arentzen, Fra yngre og ældre Dage 31. 7. M. W. Bruun, Fra min Ungdom og Manddom 41. Jfr. iøvrigt om Velschow: Nordisk Univers. Tidsskrift 1863 I. 140 f., Abrahams, Meddelelser af mit Liv 35, 53, Hammerich II. 59.

31. Peter Vilhelm Jacobsen. . . . . S. 304—310.

1. Et Brev af 26. Aug. 1827 til en Ven i Udlandet vidner om, i hvilken Grad Jacobsen følger med ikke blot den danske, men den europæiske æsthetiske Litteratur. Han sender et Bind af Heibergs Vaudeviller og siger at „de opfylde min hele Sjæl saa aldeles, at jeg ikke kan taale at tænke en kjær Ven aldeles ubekjendt med dem", fremdeles sender han Hejbergs Flyvende Post, fordi den „i Forbindelse med Vaudevillerne saa at sige fører os ind i en ny til det Franske noget heldende Skole". Over Ingemanns Valdemar Sejr udtaler han en meget stræng Dom. Dette Brev er mig meddelt af Stud. B. A. Duurloo, en Dattersøn af Jacobsen, hvem jeg skylder flere Oplysninger om Jacobsens personlige Forhold. 2. P. Hjort, Udvalg af Breve 178. 3. Breve fra og til Chr. Winther 181. 4. Historisk Tidsskrift V. 1. jfr. II. 1. Det danske Skattevæsen under Christian III. og Frederik II. S. VIII. 5. Historisk Tidsskrift 2. R. II. 307 f. 6. Danske Magazin 3. R. II. 177 f. 7. Breve fra Chr. Winther 9. 8. Selmer, Nekrologiske Samlinger I. 50 f., II. 134 f. En Del af Jacobsens Haandskrifter opbevares paa det kongelige Bibliothek, saaledes ogsaa det nævnte Foredrag (Ny kgl. Samling Nr. 1409 quarto gt.), ved hviket ligger en udførligere Afhandling om Ordalier, der stærkt behandler nordiske Kilder. Hvor vidt „Trolddom" er bygget paa en enkelt Retssag eller det almindelige Indtryk af Tingbøgerne, kan her ikke undersøges.

32. Niels Matthias Petersen. . . . . S. 310—318.

1. N. M. Petersen, Samlede Afhandlinger II. 320. 2. Nordens Mythologi 32. 3. N. M. Petersens Bidrag til Rasks Levnet i Rask. Samlede Afhandlinger I. 11 f. 4. Rask l. c. I. 11. 5. Aarbøger f. Nord. Oldk. 1866, 133 f. 6. Dansk Litteratur Tidende 1830, 673 f. 7. Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed II. (1833), Bjørn Olsen i Aarbøger f. Nord. Oldk. 1881, 49. 8. Petersen, Saml. Afh. II, 252. 9. Mythologi 404. 10. Rosenbergs Skildring af N. M. Petersen i Nordisk Universitets Tidsskrift 1863 I. 139.

33. Caspar Frederik Wegener. . . . . S. 319—327.

1. Breve til og fra Ingemann 235 f., P. Hjort, Udvalg af Breve. Ny Samling 132. 2. Topsøe. Fra Bondeopvækkelsens Tid 7. 3. Dansk Folkeblad 24. Maj 1844, Historisk Tidsskrift VI. 617 f. 4. Illustreret Tidende 1862, 370. 5. H. N. Clausen, Optegnelser om mit Levned 403 f. C. St. A. Bille, Tyve Aars Journalistik I. 186. 6. N. M. Petersen, Den danske Litteraturs Historie III. 303. 7. Hjort, Udvalg af Breve 144. 8. Wegener i Fortalen til Werlauffs Skrift om Danebrog XIV. 9. Norsk historisk Tidsskrift I. 436 10. Se saaledes Indledningen til Diplomatarium Christierni Primi. 11. Se foran ved Engelstoft og Werlauff. 12. Fr. Hammerich i Illustreret Tidende 1862 Nr. 151.

34. Caspar Peter Paludan-Müller. . . . . S. 327—343.

1. Zeuthen, Mine første 25 Aar 61. 2. Ude og hjemme 1881—82 Nr. 225 S. 203. 3. A. D. Jørgensen, Den nordiske Kirkes Grundlæggelse og første Udvikling, Tillæg 51 f. 4. Kr. Erslev, Dronning Margrethe 230, 475. 5. Historisk Tidsskrift 5 R. IV. 48. 6. Videnskabernes Selskabs Oversigt 1867. 7. Nyt Histor. Tidsskrift I. 126. 8. For Litteratur og Kritik I. 231. 9. Historisk Tidsskrift 3 R. VI. 300. 10. Hvad var Saxo Grammaticus? og hvor er hans Grav? (1861) 11. Bricka i Historisk Tidsskrift 4 R. III. 1 f. 12. Kong Valdemars Jordbog. Et Stridsskrift 9. 13. P. v. Möller, Bidrag till Hallands Historia 1. 36. 14. Historisk Tidsskrift 3. Række 1. 263 f., Gustav Storm i Forhandlinger i Videnskabs-Selskabet i Christiania 1880 Nr. 14. 15. Historisk Tidsskrift 5. Række IV. 43. 16. Paludan-Müller, Er Oprettelsen af et Hædersminde for Niels Ebbesen tilraadelig? (1839). 17. Petersens Tidsskrift for Litteratur og Kritik 1840 I. 290. 18. Kirkehistoriske Samlinger V. 428. 19. De første Konger af den oldenborgske Slægt 378. 20. l. c. 356 f. 21. Historisk Tidsskrift 4. R. V. 333 f. 22. Historisk Tidsskrift 2. R. 1. 68 f. 23. Hvad var Saxo Gramaticus? 111 f. 24. Historisk Tidsskrift 5. R. IV. 101. 25. Historisk Tidsskrift 3. R. I. 53. Yttringen er tagen tilbage i VI. 359. 26. H. Schwanenflügel i Ude og Hjemme, femte Aargang. 1881—82, Nr. 225—26. Fr. Barfod i Illustreret Tidende 1870 Nr. 559.

35. Carl Ferdinand Allen. . . . . S. 343–350.

1. C. Th. Odhner i Nordisk Tidskrift för Politik, Ekonomi och Litteratur (1866) 493 f. 2. Allen, De tre nordiske Riger III. 1. Tredie Bog. 3. Paludan-Müller, De første Konger af den oldenborgske Slægt 342. 4. Chr. Bruuns Biographi af Allen i Historisk Aarbog 1878, 1 f., Frederik Barfod i Illustreret Tidende 25. Juli 1869 Nr. 513, Joh. Steenstrup i Brickas Dansk Biographisk Lexikon.

Ellevte Kapitel. Nogle særlige Grene af Historieskrivningen.

36. Kirkehistorien. S. 351–369.

1. Mynster, Meddelelser om mit Levnet (andet Oplag) 67 f. 2. Lebensnachrichten über B. G. Niebuhr 1. 144 jfr. 86. 3. Molbech, Det kgl. Danske Videnskabernes Selskabs Historie 329. 4. H. N. Clausen, Optegnelser om mit Levned 35. 5. Øhlenschläger, Erindringer (1850) II. 72. IV. 82 f., Danske Samlinger 2. R. II. 253 f. 6. J. P. Mynster, Dr. Friedrich Münter, Bischof von Seeland, C. L. N. Mynster, Meddelelser om Fr. Münters og Frederikke Münters Ungdom. 7. Hjort, Udvalg af Breve, Ny Samling 114. 8. Martensen, Af mit Levnet II. 82. 9. Histor. Tidsskrift 3. R. VI. 300 f. 10. Histor. Tidsskrift 3. Række VI. 1 f. jfr. 299 f. 11. Ny Kirkeh. Samlinger II. 1 f. 12. Histor. Tidsskrift 2. R. IV. 99 f. 13. Fred. Hammerich, Et Levnetsløb I. 369. 14. Hammerich l. c. II. 59. 15. Historisk Tidsskrift 2. R. 1. og V., 3. R. II. og VI., Nord. Univ. Tidsskrift. 3. Aarg., 1857, I. 16. Nordisk Universitets Tidsskrift 5. Aarg. 1859 I. 17. Alfred Heys Skildring i L. Schröders Bog: Ludvig Helveg 221. 18. L. Schrøder: Ludvig Helveg, Af hans Liv og hans Tid 81. 19. Alfred Hey l. c. 220, jfr. 221. 20. L. Koch i Sthyrs Theologisk Tidsskrift for den danske Folkekirke II. 452 f. 21. H. F. Rørdam, Selskabet for Danmarks Kirkehistorie i dets første 25 Aar. 22. J. L. Ussing, N. L. Høyens Levned I. 353.

37. De Sider af Historieskrivningen, som vende imod Arkæologi. Philologi. Retsvidenskab og nogle andre særlige Fag. . . . . S. 369–389.

1. J. P. Mynsters Biographi af Brøndsted i Rejse i Grækenland I. 73 f. 2. P. Hjort. Udsigt over nyere dansk Literatur 51 f. 3. Jfr. J. L. Ussing, J. N. Madvigs videnskabelige Betydning i Videnskabernes Selskabs Oversigt over Forhandlinger 1887, 97 f., og O. Siesbye. Til Minde om J. N. Madvig, i Nordisk Tidsskrift for Filologi, Ny Række VIII 81 f. 4. Jfr. Dr. A. Heises Vita i Universitetsprogram fra Reformationsfesten 1877, 67. 5. Videnskabs Selskabs Oversigt 1865, 165 f. 6. P. G. Thorsen, De danske Runemindesmærker II. Forord. 7. F. Dietrich, Götting. gel. Anzeigen 1865 St. 27. 8. B. M. Ólsen, Runerne i den oldislandske Litteratur 1 f. Jfr. Finsen, Staðarhólsbók

S. II. 9. Danske Magazin, 4. R. IV 287 f. 10. Cleasby i Icelandic Dictionary LXXXIV. 11. Oluf Nielsens Biographi af P. G. Thorsen i Illustreret Tidende 1882 Nr. 1235. 12. Histor. Tidsskr. 3. R V., 4. R. I. 13. Videnskabernes Selskabs Oversigt 1870, 44 f. 14. Orla Lehmann, Efterl. Skrifter I. 28 f. 15. Videnskabernes Selskabs Oversigt 1850. 104. 16. Danske Magazin 2. R. VI. 179 f. 3. R. I. 177, Videnskabernes Selskabs Skrifter 5. R. Histor. phil. Afd. I. 17. J. E. Larsen. Samlede Skrifter, Første Afdeling. 18. F. T. J. Grams Nekrolog over J. E. Larsen i Nord. Univ. Tidsskrift 1857 I. 225 f.

Tolvte Kapitel. Tilbageblik.

38. De ydre Vilkaar for Historieskrivningen i den midterste Del af Aarhundredet. . . . . S. 390–399.

1. Chr. Bruun. Samfundet til den danske Litteraturs Fremme 1827—77. 2. W. Hjort, N. G. Blædel 11 f., Fr. Hammerich, Et Levnetsløb I. 357. N. F. S. Grundtvig i Brage og Ydun I. 414 f. 3. Jfr. forskjellige Lovforslag og Love vedrørende Selskabet. Werlauff, Det kgl. Danske Selskab i dets første Aarhundrede 172 f. 4. C. T. Engelstofts Udsigt over Fyens Stifts literaire Selskabs Virksomhed i Samlinger til Fyens Historie og Topographi III. 243 f. 5. Jfr. Beretningerne i Antiquarisk Tidsskrift 1846–51. 6. J. M. Thiele. Af mit Livs Aarbøger 190 f. 7. P. Hjort, Udvalg af Breve 430.

39. Tilbageblik. . . . . S. 399–407.

1. Brage og Ydun I. 431. 2. Lebensnachrichten über B. G. Niebuhr I. 107. 3. R. Rask, Samlede Afhandlinger I. 284. 4. Skandinav. Litt. Selsk. Skrifter 1808 I. 103. 5. Kjøbenhavns Lærde Efterretninger 1801. Nr. 33, 513. 6. Engelstoft, Tanker om Nationalopdragelsen 268. 7. J. K. Høst, Erindringer 177. 8. Dansk Folkeblad 1835 Nr. 14, 1847 Nr. 51.

Rettelser.

S. 93 L. 13 f. n. Ridder, læs: Kommandør.
S. 96 L. 2 f. n., S. 166 L. 16 f. o. læs: Prins Christian Frederik
S. 160 L. 3 f. o. læs: J. F. V. Schlegel.
S. 214 15 læs: Samfundet til den danske Litteraturs Fremme.
S. 223 L. 14 f. n. læs: F. V. Mansa.

Statistisk Oversigt over Medlemmerne af den danske historiske Forening

(jfr. foran S. 396).

	1840.	1847.	1859.	1870.	1879.	1888.
Studerende	34	14	72	40	34	56
Gejstlige	152	161	120	104	95	67
Handlende og Fabrikanter	47	36	61	89	79	111
Jurister, civile Embedsmænd	148	207	172	182	155	174
Læger	25	31	25	21	16	19
Militære	37	40	35	47	31	31
Proprietærer, Godsejere .	31	35	29	47	46	44
Lærere, Professorer, Bibliotheks- og Arkiv-Embedsmænd, Kunstnere.	74	88	94	103	92	127
Udenlandske Medlemmer	34	45	34	35	124	164
Selskaber	"	"	9	24	54	82
Fulde Medlemstal	582	657	651	692	726	875

Register over Personnavne.

(Ved **Anna Hude.**)

Tallene med Løbeskrift, der ere stillede forrest, henvise til Steder, hvor en udførligere Omtale findes.

———

